

A scenic mountain landscape with a person in the foreground. The person is sitting on a grassy slope, wearing a red and black patterned sweater, looking out over a valley. The valley is filled with green fields and a small settlement. In the background, there are rugged mountains with rocky peaks and dense forests. The sky is clear and blue. The overall atmosphere is peaceful and natural.

СЕЋАЊА

50 година
Планинарског друштва „Раднички“
Београд
1949–1999

СЕЋАЊА

50 година
Планинарског друштва „Раднички“
Београд

1949–1999

Београд, март 2001. године

СЕЋАЊА

Издавач

Планинарско друштво „Раднички“ Београд, Жарка Зрењанина 31

Текстове одабрали и приредили

Звонимир Блажина, Бранко Котлајић, Велибор Станишић

За штампу припремио и уредио

Предраг Вујиновић

Лектор и коректор

Биљана Вујновић

Рецензент

Председник Планинарског савеза Србије

Драган Божовић

Избор фотографија

Звонимир Блажина, Бранко Котлајић, Велибор Станишић

Прилоге са словеначког језика превео

Звонимир Блажина

Компјутерска обрада

PRINTCOMPANY, Београд

Штампа

Штампарија „Богдановић“

Нова Скојевска 25 л, Београд

Тираж

750 примерака

Фотографија на насловној страни

ЦРНОГОРСКЕ ПРОКЛЕТИЈЕ – под Очњаком (Б. Турин)

© Сва права задржава издавач и приређивачи

СЕЋАЊА

50 година
Планинарског друштва „Раднички“
Београд

САДРЖАЈ

Реч рецензента	8
Тихи понос Планинарског друштва „Раднички“ Београд Владимир Марковић	11
Педесет година Планинарског друштва „Раднички“ Београд 1949-1999. Велибор Станишић	13
Горско-котарским шумама Звонимир Блажина 1949. године	25
У Хорновом смеру у Јаловцу (и нека спасавања приде) Звонимир Блажина 1950. године	30
Први успон кроз северну стену Шљемена Звонимир Блажина 1950. године	41
Сећање на Суву планину Звонимир Блажина 1951. године	51
Кањоном Сушице Звонимир Блажина 1953. године	56
Кроз северну стену Шпика Звонимир Блажина 1953. године	60
Северна стена Ћима Гранде Звонимир Блажина 1955. године	64
Прелаз преко Матерхорна Звонимир Блажина 1956. године	70
У Котовој шпици Цирил Прачек 1958. године	78
Натраг или напред Звонимир Блажина 1959/1960. године	97

Прва југословенска алпинистичка експедиција Кавказ	
Звонимир Блажина – кроз приче учесника – 1964. године	106
Пик Кавказ, Бжедуж, Слободна Шпанија	
Роман Робас 1964. године	117
Пречење Ушбе	
Франц Урх 1964. године	123
Школовање на капи Прелата	
Звонимир Блажина 1994. године	129
На врховима Комова	
Миодраг Божиновић 1952. године	138
Морачки Бабји зуб (2253 метара)	
Миодраг Божиновић 1958. године	146
На снежном Корабу	
Миодраг Божиновић 1953. године	152
Сазнање	
Радољуб Јевтић 1955. године	157
Први зимски успон северозападном страном Марјаша	
Радољуб Јевтић 1956. године	163
Један болнички дан	
Живојин Градишар 1981. године	169
Два дана у стени Каранфила	
Бранко Котлајић 1957. године	174
Звездани тренуци „Радничког“ четворо на Марјашу	
Бранко Котлајић 3. јануар 1956. године	182
Глуво доба	
Бранко Котлајић 1979. године	187
Кишна сећања	
Бранко Котлајић 1987. године	190
Жељеним путем	
Бранко Котлајић 1962. године	192
Наш први успон на Тројан	
Бранко Котлајић 1958. године	197

Први алпинистички успон на Каранфилима	
Бранко Котлајић 1957. године	201
На Осоговским планинама	
Бранко Котлајић 1955. године	205
Заобилазна планина	
Бранко Котлајић 1989. године	208
Извор киселе воде у Грбаји – анегдота	
Бранко Котлајић 1958. године	211
Писмо Бати Митрашиновићу	
Бранко Котлајић 1958. године	213
Одговор Бранку Котлајићу	
Бранислав Бата Митрашиновић 1958. године	226
Прењ	
Бранислав Бата Митрашиновић 1954. године	236
Двојица у Бачијама	
Бранислав Бата Митрашиновић 1955. године	241
Година Уаскарана	
Милан Љубојевић 1995. године	245
Студенички мотиви	
Владимир Марковић	260
Црногорске Проклетије	
Милорад Мирковић 1956. године	263
Преко Шар-планине	
Радован Пејановић 15–22. маја 1987. године	270
Утисци са планине	
Први сусрет са Проклетијама	
Радомир Радовић 1984. године	278
Импесија	
Петар Смиљковић 1988. године	283
Завејани трагови	
Велибор Станишић 1960. године	288

Без повратка	
Велибор Станишић 1959. године	295
Време мира	
Велибор Станишић 1961. године	299
Планина није хтела	
Велибор Станишић 1961. године	304
И после свега, сјај дуге	
Велибор Станишић 1961. године	311
Наш успон на Минин богаз	
Љиљана Стојановић-Пилетић 1962. године	315
Зими преко Проклетија	
Иван Стојановић 1952. године	319
Три дана у брдима	
Иван Стојановић 1954. године	324
На Северном врху Кучког Кома	
Иван Стојановић 1952. године	330
Магла	
Иван Стојановић 1952. године	336
У кањону Мртвице	
Бранислав Церовић 1960. године	340
Маја Језерце	
Бранислав Церовић 1937. године	347
Планина је мој немир и мир	
Вера Живић	354
Читаоцима на дан почетка штампања ове књиге	359

Реч рецензента

Овај зборник радова припремљен поводом 50 година Планинарског друштва „Раднички“ Београд носи назив „СЕЋАЊА“. Има три добра разлога за то.

Буди сећања на један сјајан период у раду овог друштва, у неколико послератних деценија веома значајног по својим активностима, друштва које је исписало многе важне странице у овом раздобљу стогодишње историје планинарства у Србији. Мора остати запамћено – и што је још важније забележено – да су чланови Планинарског друштва „Раднички“ Београд учинили у неколико наврата оне кораке који се могу сматрати померањем граница могућег, бар за планинаре ове земље; дакле кораци који су утирали пут другима. Сетимо се Матерхорна и Монблана у Алпима, Очњака и Марјаша у Проклетијама, а и других првенствених успона и смери које су обавили алпинисти и високогорци Планинарског друштва „Раднички“ Београд, дакле оних дела која су унапредила планинарство у нас.

Буди сећање на акције врхунских наших планинара, алпиниста и спасилаца попут Звонимира Блажине, Бранка Котлајића, Ивана Стојановића, Велибора Станишића, Милана Љубојевића – наведених само ради примера, не занемарујући притом углед и допринос многих других. Немогуће је не сетити се и оних који су оставили за собом дубок и трајан траг, али нажалост нису више међу нама, као што је случај са, опет примера ради, Бранком Митрашиновићем и Живојином Градишаром.

Није случајно што три веома угледна словеначка планинара, Цирил Прачек, Роман Робас и Франц Урх у својим текстовима сведоче о запаженом учешћу Звонимира Блажине у тешким, компликованим, спаси-

лачким и експедиционим активностима, раме уз раме са искусним и више пута опробаним планинарима из алпских крајева.

Коначно, планинарима средње и старије генерације буди сећања на неке од тих стаза, гробена и врхова описаних у зборнику које су и сами прелазили и на које су се пели широм тадашње Југославије, отворене и безбедне за све; сећање и на оне људе које су сретали, упознавали, са многима склапали трајне односе, од којих су неки издржали пробу каснијих злих времена.

Овај зборник има вишеструку вредност. Важан је у фактографском погледу. У тексту *50 година Планинарској друштва „Раднички“ Београд 1949-1999* сажето и у њему је прегледно дат драгоцен фонд података о акцијама и о људима. Овај део, са документационог и историјског становишта, заслужује да буде пажљиво читан. Верујем да је свима занимљив, а да би млађим генерацијама планинара и алпиниста могао бити инспиративан. Садржином чини прилог обележавању стогодишњице планинарског покрета у Србији.

Од двадесет аутора прилога, седамнаест је из редова Планинарског друштва „Раднички“ Београд. Многи имају литерарног смисла тако да поједини текстови, чак не мали број, достижу вредност која би могла бити представљена у било којој, а не само овако специфичној публикацији. Неки имају нешто наглашенију приповедачку црту и склоност ка описивању детаља, неки опет изражајније исказују укупни доживљај. Има живописних описа, израженог благог хумора на сопствени рачун и на рачун околности у којима се аутор нашао.

Слободно се може рећи да све ауторе и све радове повезују неке истоветне одлике: искреност у приступу теми, опису догађања и исказивању осећања; успешно приказана догађања и узбудљивост тешких, ризичних, па и драматичних ситуација; такође, а можда и нарочито, онај емотивни набој који човек осећа у планини, било да је суочен са њеним понекад прилично opakим и опасним ћудима и са силама природе, када мора да напрегне све своје снаге, вољне, психичке и физичке, чак понекад и веће него што је био свестан да их има, да би уопште опстао.

Има и снажних, уверљивих описа неизвесности коју осећа алпиниста у првенственој смери или високогорац у непознатој планини када тражи прави пролаз, неизвесности коју, верујем, може да осети и читалац који није из наших редова.

Неколико текстова има исказа који ненаметљиво, природно и успут откривају животну филозофију људи који су свим својим бићем окренути планини и природи уопште и истовремено и откривају и део оних вредности које људи везују за планинарство. Навешћу једну реченицу из писма Бранка Котлајића Бати Митрашиновићу: „Дуго смо остали на овом врху који је, као и сви остали, за нас оаза среће и врхунац душевног мира.“ У одговору који је трагичним сплетом околности стигао посмртно, стајало је: „Дочарао си потпуно те тренутке правог живљења.“

Општу, суштинску вредност има и исказ једног тада потпуног почетника који се, неприпремљен и сасвим неискусан, упутио са групом на високу планину где их је задесило велико невреме. После свега претрпљеног, иако добро намучен, написао је: „Но ипак се осећам богатији. Оплемењен лепотом природе и кад брунда и кад гунђа, и кад ти се нештедимице даје у свој својој лепоти. Оплемењен за једно ново друговање. Оплемењен сазнањем да бих опет ишао у планину и ићићу, будите уверени.“

Овај зборник треба да се нађе у рукама што већег броја планинара; оним млађим и мање искусним вишеструко ће вредети – и као извор многих сазнања и као подстрек.

Да ли сам субјективан кад мислим да би и читалац ван планинарских редова могао уз њу да доживи лепе тренутке и осети нешто од оног узбуђења које изазивају поједини описи?!

Драган Божовић

У Београду, 11. марта 2001. године

Тихи понос Планинарског друштва „Раднички“ Београд

Владимир Марковић

Природа је одувек човека својим дражима изазивала и лепотом својом у њему префињена осећања стварала. У давна времена био је ту присутан и страх од огромне снаге коју је природа исказивала према човеку и од тајни које су замагљивале изворе те њене снаге. Али, када је човек у великој мери превазишао тај исконски страх и преточио га у љубав према природи, онда је осетио и велику потребу да се са њом дружи. Да би јој осетио дах, заносне боје и мирисе, шум ветра и таласа, сетне заласке сунца у топлим сумрацима и мраз у бистрим јутрима, био је спреман да јој се потпуно преда, духом и телом. Чак и да жртвује своје тело за ту љубав. Али, осетио је и да то неизмерно задовољство које је настало из дружења са природом мора да подели са својим пријатељима. Тако је нашао себи сродне у тим трептајима. Испреплетала су се осећања према природи, Богу и ближњима. Настала је из тога уметност – реч и музика, слика и облик, али и уметност дружења. У тој врсти уметности Планинарско друштво „Раднички“ Београд, мало и скромно, истрајава пет деценија, увек спремно да у планини природу саслуша када шапуће лахором или грми олујом, а на састанцима подели задовољство са сваким својим чланом и прихвати његово, на посебан начин доживљено, искуство.

Збирка текстова, која следи осим уводног информативног чланка, представља мали избор из богате планинарско-литерарне активности чланова Планинарског друштва „Раднички“ Београд и њен пресек кроз дуги период, још од времена излажења часописа „Кроз планине“, педесетих и шездесетих година двадесетог века, па до данас (крај двадесетог века), при чему се, већим делом, ради о написима који су објављени, истина најчешће само у интерним планинарским публикацијама.

Збирка је својеврсна мала ревија различитих приступа планини и начина њеног доживљавања, као и различитих нарави и темперамената, израза и стилова, планинарских усмерења и предмета интересовања.

У овој збирци свакако није остварена пуна репрезентативност достигнућа чланова „Радничког“ на свим пољима и свим поднебљима у којима су деловали, с обзиром на одређену диспропорцију између таквих резултата и адекватних ауторских текстова. Стога су, изузетно, у два случаја унети текстови који се односе на достигнућа чланова „Радничког“, писани од аутора који нису чланови „Радничког“.

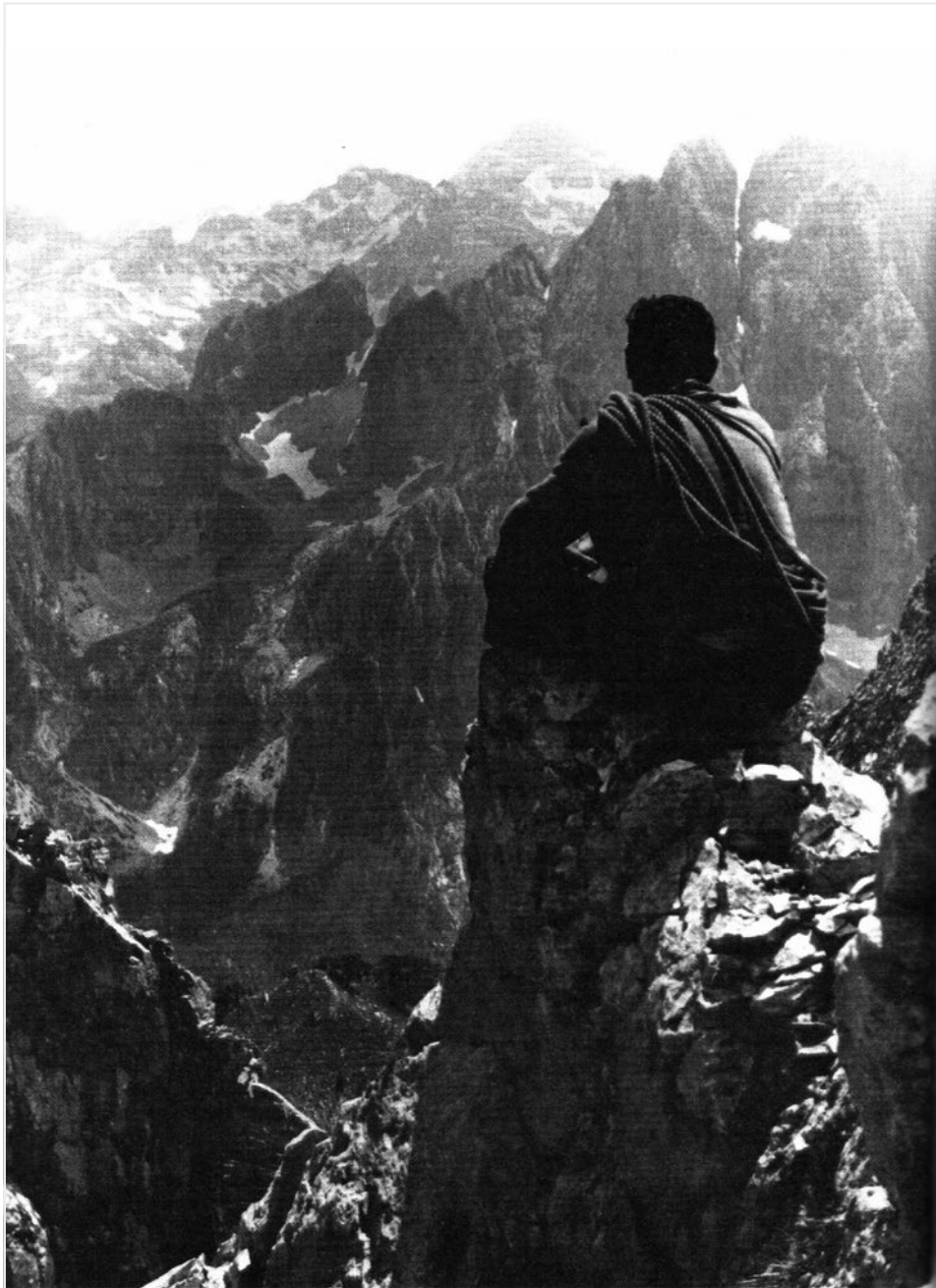
Педесет година Планинарског друштва „Раднички“ Београд 1949-1999.

Велибор Сџанишић

Планинарско друштво „Раднички“ Београд формирано је 1949. године у време када се после рата планинарска организација у нашој земљи нашла у новим измењеним условима, у широј разнородној породици спортова обједињених у тадашњем ФИСАЈ-у, односно ФИСАС-у. Убрзо после тога, почетком педесетих, долази до осамостаљивања планинарске организације, али Планинарско друштво „Раднички“ Београд и даље остаје укључено у истоимено спортско друштво, што је ређи случај у спортским колективима ове врсте. Наиме, и поред посебности и сложености планинарства чији је циљ да, кроз оспособљавање за живот и кретање под свим условима у планинама, људи унапређују своја психофизичка, морална и интелектуална својства, при чему нема увек видљиве такмичарске компоненте и службеног вредновања резултата, објављивања таблица, вођења рекорда итд, планинарство се, бар кроз своје физичке појавне облике (вршење успона било на мала, безначајна брда или на највише врхове, укључујући успоне преко тешко приступачних стена и залеђених баријера), јавља и као спорт.

Планинарско друштво „Раднички“ Београд, које је бројало како у којој години обично 50 до 200 чланова, давало је увек својеврстан печат

Проклетије – поглед на централни део са Каранфила (Д. Видановић)

београдском планинарству организовањем високогорског планинарења, полазећи од чињенице да је планинарство и постало таква појава у савременом друштву каква јесте управо у Алпима и њима сличним планинама и да се планинарска оспособљеност и свестрани планинарски профил људи изграђује, додуше свуда где се они пењу и ма како да то чине, али пре свега и неизоставно у високим планинама.

Многобројне су, стога, туре чланова „Радничког“ у високим планинама, пре свега бивше Југославије (СФРЈ) као што су: Шар-планина, Кораб, Пелистер, Осоговска планина, Нице, Јакупица, Караџица, Стара планина, Проклетије, Бјеласица, Сињајевина, Дурмитор, Комови, Морачке и Кучке планине, Маглић, Биоч, Волујак, Зеленгора, Трескавица, Бјелашница, Прењ, Јулијски и Камнишки Алпи, Караванке и др.

Па и када се интерес чланова „Радничког“ кретао ка нижим подручјима, то су по правилу били терени који су, и поред малих апсолутних висина, имали својства правих планина, које захтевају вољу и знање. Тако су дуго времена биле најпривлачније планине источне Србије – Кучај, Хомоље, Ртањ, па су пре више од 40 година чланови „Радничког“ извели и једно од првих маркирања планинарских стаза у тим крајевима, на потезу од Горњака у долини Млаве до Нереснице у долини Пека, преко централног венца Хомољских планина.

Наглашена спортска и истраживачка оријентација чланова „Радничког“ условила је да у великим раздобљима његови чланови буду међу носиоцима алпинистичке активности у Београду и Србији. Крајем 1950. године основан је Алпинистички одсек Београда, заједнички за сва планинарска друштва у Београду, али је учешће чланова „Радничког“ у њему увек било знатно, тако да историја овог одсека има многе заједничке странице са историјом чланова „Радничког“.

У условима планинарске организације Србије, у којој је иначе алпинистичка делатност заостајала, а и сада заостаје за врхунским достигнућима алпинизма у већини европских земаља, вредно је забележити да су чланови „Радничког“ остваривали нове квалитете у развоју планинарства Србије, постижући резултате који су својевремено много значили за овдашњу планинарску средину, као што су:

- први успон једног планинара из Србије на највиши врх Европе, Монблан, 1960. године, уз успон на тешко приступачни Дан д жан (Иван Стојановић);
- прво гребенско пречење Матерхорна, од навезе коју је водио члан „Радничког“ (Звонимир Блажина, 1956. године);
- прво гребенско пречење Монблан ди Такил – Мон Модии – Монблан, 1965. године, навезе чланова „Радничког“ (Звонимир Блажина и Душан Мочилник, а нешто касније и Иван Стојановић);
- многи други успони чланова „Радничког“ (Звонимир Блажина, Велибор Станишић, Душан Мочилник-Кели, Милан Симеуновић, Живко Шутиновски, Радован Пејановић, Ненад Петронијевић и др.), у Алпима, као што су на Гран Парадизо у Савоји; Дифур Шпице, Лискама, Кастор, Пунта Њифети и други врхови у масиву Монте Розе, пречење Мон Пелвуа и Бар дес Екрена у Провансалским Алпима; Гросвенедигер, Гросглокнер и други врхови Високих Тура и на десетине врхова Ецталских, Штубајских и Кицбихелских Алпа, Доломита (Тофана, Мармолада, Антелано, Пелмо, Тре Ђиме, Ђивета), као и у Пиринејима (Пико д Ането, Монте Пердидо), те и на Монт Кинли.

Међутим, поред ових, било је и успона који би нешто значили у то време и у далеко развијенијим срединама, као што је учешће Звонимира Блажине у успону преко чувене стене Ђима Граде ди Лаваредо (смер Комићи – Димаи) и Ђима Пиколисима (Пројс рис) у Доломитима, још 1955. године, као и неколико понављања и данас високо оцењених смери у стенама Јулијских Алпа (Шпик, Широка печ, Јаловец, Травник, Мартуљкова скупина – све Звонимир Блажина, Душан Мочилник, Миле Меанџија, Нинослав Сламар, Иванка Блажина и Карло Черне, и пречење под снежним условима гребена Камнишких Алпа – Живојин Градишар и Звонимир Блажина).

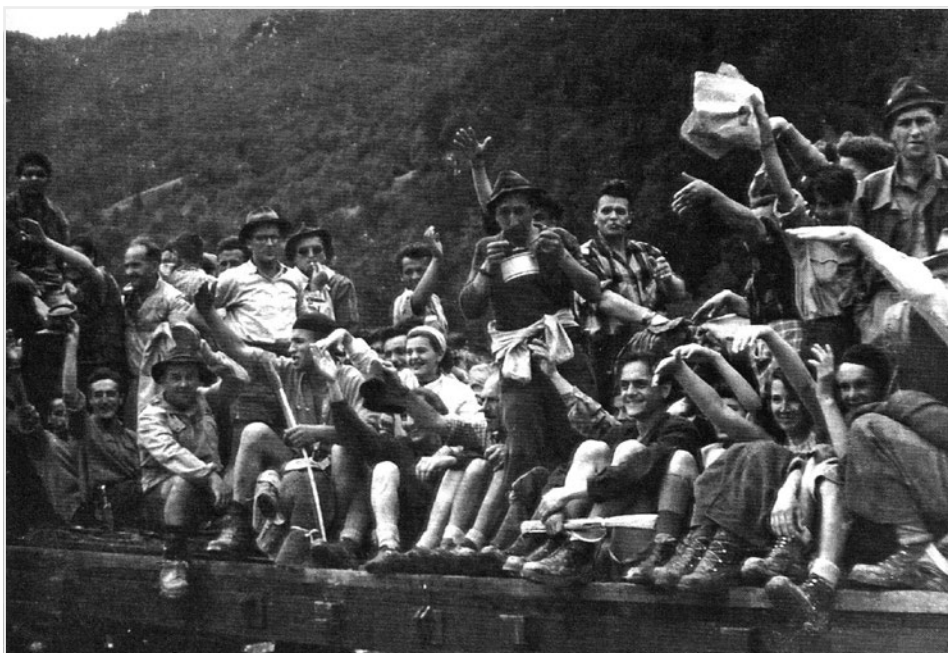
Поред тога, чланови „Радничког“ Живојин Градишар, Милан Матић, Милутин Родић, Звонимир Блажина, Иван Стојановић, Влада Миладиновић, Велибор Станишић бележе више десетина успона у стенама Јулијских Алпа (Триглав, Стенар, Пихавец, Гамзовец, Шкрлатица, Разор, Присојник, Мојстровка, Јаловец, Кањавец) које представљају озбиљан испит алпинистичке зрелости и релевантан спортски резултат.

Прва два учесника једне југословенске алпинистичке експедиције из редова планинара Србије били су чланови „Радничког“, Живојин Градишар и Звонимир Блажина, на Кавказу 1964. године, када су, поред других успона, извршили и петодневно гребенско пречење крајње тешких врхова северне и јужне Ушбе и тродневно пречење гребена Пик Кавказ – Бжедух – Пик Слободне Шпаније.

Делатност чланова „Радничког“ била је посебно значајна у планинарској и алпинистичкој обради раније мало познатих планинских масива наше земље. Многобројне су летње и зимске високогорске туре у Динарским, Родопским и другим планинама, као и друге колективне туре које су организовали и водили чланови „Радничког“ (Иван Стојановић, Звонимир Блажина, Бранко Котлајић, Радољуб Јевтић, Димитрије Ђорђевић, Милутин Родић, Миодраг Божиновић и др.).

Међу њима истакнуто место заузима први зимски послератни успон на Боботов кук 1953. године на Дурмитору (Живојин Градишар, Бранко Митрашиновић, Иван Стојановић и Миодраг Трајковић), као и слични успони на Ђеравицу, Белич у Проклетијама и друге врхове (Иван Стојановић, Љиљана Пилетић и др.).

Чланови „Радничког“ (Иван Стојановић, Добривоје Гаћеша, Бранко Котлајић, Живојин Градишар, Милорад Мирковић, Велибор Станишић, Миодраг Божиновић) заузимају видно место у обради Комова, зими и лети (1952, 1956, 1957, 1961, 1962. и неких наредних година), а остварили су низ првенствених успона у масивима Дурмитора (Шљеме, Плеће и Црвена греда, 1951–1954. године, Живојин Градишар, Бранко Котлајић, Звонимир Блажина, Ђорђе Олејник, Бранко Митрашиновић, Бранко Котлајић, Иван Стојановић, Љиљана Пилетић, Радољуб Јевтић); Суве планине (1951–1954), Мучња (1954), Хомољског Стола (1955–1957), Вукана

Повратак са планине (Б. Котлајић)

(од 1951. године и у многим другим приликама), Прења, Маглића, србијанског дела Проклетија (1951–1964. године – Звонимир Блажина, Живојин Градишар, Бранко Котлајић, Добривоје Гаћеша, Милутин Родић, Ђорђе Олејник, Милорад Мирковић, Велибор Станишић, Миодраг Трајковић, Радољуб Јевтић, Иван Стојановић и Љиљана Пилетић).

Почев од 1956. године, када су први пут ушли у овај масив, чланови „Радничког“ су повремено, уз учешће планинара из других друштава и градова, извршили обиман посао у обављању првенствених успона кроз стене и преко гребена Каранфила, из долина Грбаје и Ропојане, описивања, снимања, популарисања и пропагирања овог масива, маркирања и осигуравања неких пешачких приступа и, коначно, у шездесетим годинама, изградње и опремања планинарске куће у долини Грбаје, углавном добровољним радом и прилозима планинара, у чему је главни носилац идеје и реализације био Бранко Котлајић, док је пројектант била чланица Друштва, архитекта, Вера Стаменковић.

Из дуге историје присуства чланова „Радничког“ у овом масиву тешко је издвојити све, са спортског становишта, најзначајније тренутке, али међу њима су свакако:

- први успони на Северни и Велики врх Каранфила 1957. године (Бранко Котлајић, Живојин Градишар, Бранко Митрашиновић и Дарко Видановић);
- први успон, исте године, кроз Котлове и бридом Престола, на Јужни врх Каранфила (Маја Кеч) и први гребенски прелаз свих главних врхова Каранфила (Живојин Градишар, Бранислав Митрашиновић и Бранко Котлајић);
- први успон на Очњак, 1957. године, по северозападном гребену (Бранислав Митрашиновић);
- прва смер у источној стени Северног врха – Смер Мештана (Милутин Родић, Звонимир Блажина);
- први смер у силазу са Ропојанских врата у долину Ропојана 1960. године (Звонимир Блажина);
- успон на Очњак 1961. године по смери чланова „Радничког“ (Звонимир Блажина, Живојин Градишар и Радмила Панић);
- први зимски успон на Северни врх Каранфила, на Нову 1960. годину (Звонимир Блажина и Стојан Димитријевић);
- први зимски успон на Очњак 1964. године (уз учешће Звонимира Блажине, а потом и успон Душана Мочилника и Николе Маљма);
- први успон југозападном стеном Јужног врха 1964. године (Живојин Градишар, Душан Мочилник, Велибор Станишић);
- први директан успон из Великог котла на Велики врх Каранфила (Живојин Градишар);
- успон по грапи Копља у Великом врху Каранфила 1964. године (Милан Матић);
- успони по Западној стени Јужног врха Каранфила и источној стени Јужног врха 1965. године (Звонимир Блажина и Душан Мочилник, односно Живојин Градишар и Бранко Котлајић);

- пречење врхова Љуљашевића Каранфила зими, као и успон на Облу главу 1983. године (Звонимир Блажина и Бранислав Савић).

Дугачак је списак резултата деловања чланова „Радничког“ у овом масиву, као и широм земље и у другим земљама, у којима су доприносили угледу београдског и југословенског планинарства.

Њихово присуство бележимо на врховима Француске, Италије, Аустрије, Немачке, Швајцарске, Шпаније, Андоре, Велике Британије, Норвешке, Шведске, Финске, Пољске, Чешке, Словачке, Мађарске, Румуније, Бугарске, Албаније, Грчке, Турске, Русије, Грузије, Израела, Кеније, Непала и Перуа.

Последњих десетак година активности чланова „Радничког“, у врло тешким општим друштвеним условима, карактеришу, поред низа рутинских акција, два нова момента.

Прво, чланови „Радничког“ су продужили своју високогорску и пењачку усмереност, при чему, додуше, малобројни припадници Алпинистичког одсека Београда из реда чланова „Радничког“ повремено дају резултате који могу служити на част и јаким организацијама развијених планинарских средина.

Такав резултат је, на пример, прелаз „Зимске огрлице“ Каранфила (успон кроз Крошњу на Северни врх, са гребенским пречењем преко Великог врха до Јужног врха и силаз низ смер по Котловима), који су извршили о Новој години 1993/94. Ненад Галић, Милан Љубојевић и Бранко Петровић са Томицом Келићем и Светланом Матијевић, члановима других планинарских друштава, са два бивака у снегу и леду.

Милан Љубојевић и Стево Цупаћ са Радославом Милојевићем, као вођом, Ненадом Трипковићем и Александром Аничиним, поред других успешних активности, били су чланови експедиције на Уаскаран (6768 метара) у Перуанским Андима 1993. године.

Такође, последњих година, Иван Пантелић бележи веома интензивну и квалитетну пењачку активност, која, поред атрактивности хималајског врха од преко 6000 метара Мера Пик 1996. године, обухвата и многе зим-

ске успоне у Проклетијама, Комовима и Дурмитору, укључујући и турно смучање, као и велики број тешких смери у нижим стенама у Србији.

Тако се наставља традиција присуства чланова „Радничког“ у Алпинистичком одсеку Београда и учешћа његових чланова и успешним навезама, групама и експедицијама.

Други правац деловања чланова „Радничког“, карактеристичан за последње године, представља рад са планинарским подмлатком – огранком при извиђачком одреду у Сремчици, започет 1993. године. У оквиру планинарске високогорске школе, коју су са успехом похађали припадници овог одреда, на Дурмитору, 21 члан се оспособио за вођење група планинара по високогорском терену различите природе и тежине, у погледу изложености, осигураности и обележености путева уз планирано бивковање и то за веће или мање групе, више или мање оспособљених чланова. У наредним годинама, рад овог огранка углавном се осамостаљио, при чему је он, мада и даље, пре свега, као извиђачки одред, увек имао и евидентно планинарске акције захваљујући највише Југославу Младеновићу, Божидарки Михаиловић и Благоју Илићу, инспираторима и организаторима ове врсте рада.

Организационе послове Планинарског друштва „Раднички“ по правилу су носили чланови који су били најактивнији и у самој основној делатности – у планинама, што је још једна специфичност ове гране, за разлику од других спортова у којима се обично јасно разликују активни такмичари од „управе“ тј. друштвених спортских радника.

Дужност председника Управног одбора од оснивања Планинарског друштва „Раднички“ до сада вршили су: Звонимир Блажина, Иванка Блажина, Зоран Камарит, Живојин Градишар, Владимир Живковић, Бранко Котлајић, Радољуб Јевтић, Дејан Стојановић, Велибор Станишић, Зоран Милошевић и Зоран Дечански.

Међутим, у организационим пословима као и у вршењу других задатака и послова, административне, пропагандне, културне и друге природе, несебично су помагали многобројни чланови без обзира на формалне изборне функције, према свом знању, склоностима и временским могућностима, као што су: Димитрије Ђорђевић, Миодраг Божинковић, Душан Мочилник, Милица Жарић, Љиљана Пилетић, Павле Радосављевић, Иван Шћепановић, Емилија Ђорђевић, Милорад Мирковић, Михаило Коцић, Ђорђина Лубарда, Марија Балтић, Љубинка Павловић и др. Сви они допринели су да Планинарско друштво „Раднички“ заузме угледно место у планинарској организацији.

Чланови „Радничког“ били су у сваком изборном периоду носиоци функција у планинарским савезима Југославије, Србије и Београда (председници и потпредседници Савеза и њихових комисија, начелници Алпинистичког одсека и Станица горске службе спасавања итд.).

Дуги низ година иницијатори, организатори и непосредни руководиоци Службе спасавања у планинама у Планинарском савезу Србије и носиоци низа непосредних задатака, вежби, течајева и других акција ове службе били су планинари „Радничког“ (Иван Стојановић, као и од 1949. године, односно 1950. године, први савезни инструктор за алпинизам и за горску службу спасавања, Звонимир Блажина).

Деловање чланова „Радничког“ на пропагандном, публицистичком и педагошком плану одговарало је, по обиму и садржају, њиховом деловању у планинама. Дуг би био библиографски списак чланака и других писаних прилога у планинарској и другој штампи („Планински вестник“ – Љубљана, „Наше планине“ – Загреб, „Кроз планине“ – Београд и друга периодика) и билтени (Бранислав Церовић, Миодраг Божиновић, Звонимир Блажина, Бранко Котлајић, Велибор Станишић, Радољуб Јевтић), уз неколико оригиналних и преведених наслова из водичке литературе, планинарске медицине и сигурности у планинама, као

и технике пењања (Иван Стојановић и Живојин Градишар), а такође и планинарских карти (Бранко Котлајић и Бранислав Церовић).

Још много дужи, кад би постојао, био би списак предавања чланова „Радничког“, углавном уз дијапозитиве, и то не само у свом и другим планинарским друштвима, већ и на угледним трибинама, као што је Задужбина Илије М. Коларца и сл.

Врсни планинарски фотографи из реда чланова „Радничког“ били су више пута успешни излагачи (Бранко Котлајић, Миодраг Божиновић, Звонимир Блажина) и добитници разних признања на изложбама планинарске фотографије (у једном случају и „Златне дивокозе“ Бранко Котлајић, и више награда Звонимира Блажине – Сребрна плакета на изложби планинара Србије 1957. године, треће награде на изложбама планинарске фотографије 1958. и 1961. године, као и за најбољу алпинистичку фотографију на истој изложби 1958. године).

Кад је реч о литерарном, културном и пропагандном деловању, као и изграђивању и обележавању планинарских стаза, мора се посебно истаћи личност Бранислава Церовића, предратног члана Српског планинарског друштва, који је дошао у Планинарско друштво „Раднички“ пре око 40 година и остварио својеврсно планинарско животно дело, одржавајући и проширујући мреже маркираних стаза у масиву Дурмитора, прихватајући и водећи планинарске групе и издајући квалитетне публикације о овом масиву, чија је круна водич „Национални парк Дурмитор“ са прегледном картом у бојама 1:25000 на српском, енглеском и немачком језику.

Учешћа појединих чланова „Радничког“, одличних познавалаца одређених научних или уметничких области, историјских епоха или географских подручја (професионалаца попут Бранке Кнежевић или аматера), представљали су често догађаје који се дуго памте и међу учесницима из других планинарских средина. У таквим приликама снажно је долазила до изражаја културна димензија планинарства, а посећивање историјских места и споменика, походи стазама разних борби, повлачења и напредовања, збегова и сеоба и преко попришта победа и пораза у вековним борбама нашег народа за слободу и ује-

дињење, доприносили су сталном богаћењу знања чланова и њихових хуманистичких и родољубивих осећања.

Горско-котарским шумама

Звонимир Блажина

1949. године

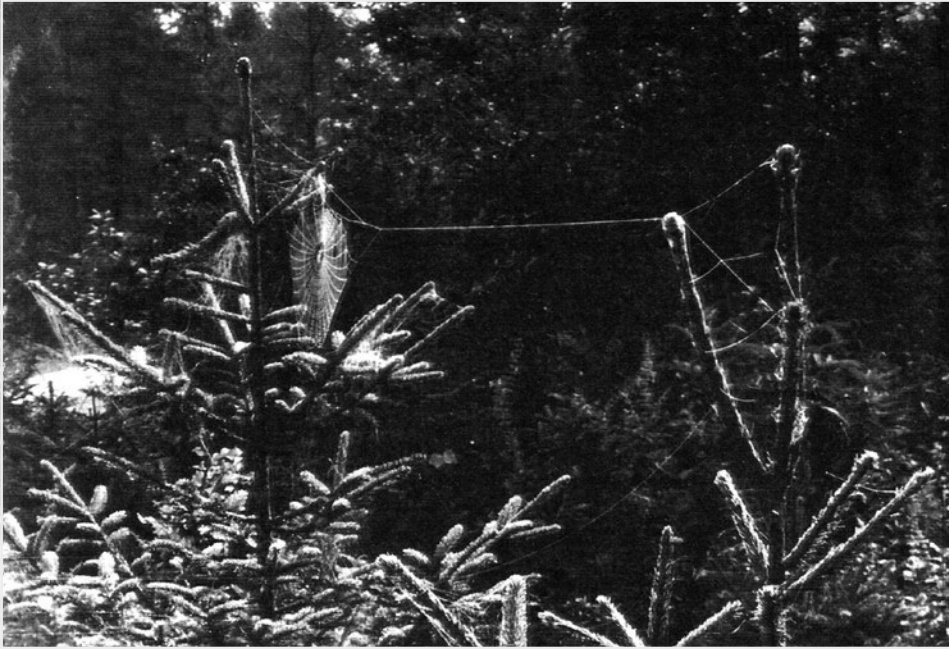
...И сада још као да видим, где под теретом
пролазим горско-котарским шумама.

Биторај сам оставио већ за собом. Спушта се мрак, но није ми првина да у дивљини налазим ноћиште. У заблуди је онај ко мисли да је то тескобно. Много су лепша и друготрајнија сећања на она тиха и нема миловања вечерњег лахора што прати сунце на залазу, него она која би можда тек слутили, да нас је ноћ пристигла већ смештене на неком сигурном ноћишту. Негде усред шуме мирисава простирка увеле папрати добар је лежај за миран сан.

Тиха је ноћ. Мрак би био потпун да се кроз таму не светлуца малено огњиште. Жари се свод грања повитог од смоле – њише га дашак тек загрејаног ваздуха с ватре од шишарки. Но и то се гаси. Крес искри с огњишта, лагано јењава, остају угарци, па и њих нестаје.

Крајичак ведрог неба пун је сјајних звезда. Метеор покаткад запара небо, као да је скруњен са ђердана Млечног пута. Јавља се простор читавом својом дубином, непојмљив, велик и зачаран.

Ноћ је легла над шумама, а с оближњег лаза већ допире самотно зрикање цврчака, јасно, неуморно, попут вечног сата који се сам од себе навија. Повремено пуцкетање долази с оне стране где је до малопре притајена, сада оживела и она дубока јаруга, а стара дебла пуцкетањем одају да су већ начета од поткорњака. Кора полагано постаје прах. Једва

Шумски мир (Б. Котлајић)

још којих стотињак година, па се и ова јела, под чијим окриљем чекам сан, неће тако гордо дизати увис према звездама. Време и црвоточине ће је оборити, а она ће даље тињати, као и ове уоколо у мистичном фосфоресцирању трулежи. Али с временом ће друге јеле нићи крај ње у вечном обнављању природе.

Тиха, а ипак препуна живота, ова је ноћ без светла. Први се јавља звездама украшен небески свод, да би безмало затим ноћ говорила крилима ушаре. Између дебала бешумно једри ова птичурина за својом ловином, у правцу песме жабе гаталинке, негде на лишћу дрвећа. Хук совин ево најављује поразе слабијих, јер само способнији ће опстати...

Притајен, попут кунџа, ћутим како бих слушао...

Интермецо нејасних шума. А онда кевтање лисице. Тек мало затим гроктање вепрова на оближњем пропланку осутом мразовцем рују за

корењем. А затим опет савршен мир. Само тихи лет свитаца ремети мркину у којој се шума опет притајила, сада до свитања, у потпун мук.

Из безданих дубина још мрачних вртача провали студен коју шири лишћем засут снег. Оштрином својом скида сан с очију; не сан – дремеж, јер нема сна у шуми ако си сам.

Осећам хладноћу. Свиће. Доба је зоре кад бледи трепет расејаних звезда по самотном горском плаветнилу. Сунце већ обавља своје поновно рађање. Осваја дан.

Рика јелена зове на појило некуда тамо, на локвице. Само зверима и птицама открива шума сву драгоценост тих ретких жабокречина у овој тако безводној крајини. Ту нема кладенца. Вода се не види. Из понекад густих, надвитих облака шкрапе је гутају и вода постаје бисер, скривен у вртачи.

Светлост јутра дозива у стварност, у новорођени дан. Опет се жаре борови и јеле, сада сунцем окупаним вршцима. Облећу детлићи, почиње рад. Док фрца кора под оштрим кљуном који дуби стабла, мравињак живи једноличном вревом као и до сада. Инсекти зује све гласније и јаче, та микро-дружина прва се јавља у рано јутро дубоког Горског котара. Примерном марљивошћу облећу пчеле око латица цветова, пију из чашица јутарњи мед.

Умивам се росом попалом по лишћу. Та влага се као кристал прелива у спектру боја тако да скоро засењује вид. Као да скупљам драгуље, кад прелазим дланом по крупним капима разасутим у бескрај по влатима траве на густо обраслом тлу.

Коначно полазим. Видик је непотпун, одсечен жбуњем и стенама. Ходам по беспућу у правцу југа. Најзад ми утрта стаза, прекривена хумусом, открива медвећи траг. Води пут малина или јагода, негде на присоју. Кукци оживљују стазу, а зелембаћ лено протеже удове. Личи на змију која се још крије притајена под каквим каменом и стрпљиво чека док сунце боље не пригреје.

Осмех се јавља на лицу док из очију навире сјај измамљен птичијом песмом: косов тремоло дозива такмаце да му се придруже. Али, шума је још тиха. Тек ту и тамо која веверица скоком зањише крошње и оне

опет наставе тихо да мирују. Или тек нека ласица страшљиво шмугне, кријући се пажљиво у пузавцем обраслом корењу.

Одједном се нађем негде на гребену. Касније видим да сам на литици, једној од многих што уоколо ничу из густо зараслих вртача. Као нож оштар брид води у подножје, све доле до камења обраслог маховином. У сенци влага, по грању лишајеви, читаве брадуље. Повијуше не дозвољавају смрекама да им вршцима побегну. И оне траже сунца и ваздуха. Дивљина, већа но што сам се надао.

Дубока котлина према југу, али се не види где јој је крај. У једној од стена обраслих жбуњем налазим пећину. У дну суво лишће. При излазу – кости. Између осталог и један повећи зуб. Напуштена, хладна пећина чека да је неко поново узме за стан.

Стрмина ме своди на уску стазу. Обрасла шикаром, само је смерница. Прво на шта наилазим на њој, а што ме подсећа на човека, то је рђом изједен карабин, с тек пола кундака, производ негде са смене векова, француске израде, но ко би знао чијега на крају власништва. Нешто даље срећом и тог безименог неког, за ким је остала, као снег беле кости лобање без доње вилице и нешто од онога што би свакако боље препознао биолог или неки други стручњак. Но ништа од онога што би ми рекло ко је тај бивши човек, шта је био, откуда је и куда је намерио. Остао је да лежи ту где је и пао. Нисам га мицао. Вукови су га и тако превише развукли. Ко био да био, има свој мир. И гроб. Лепши од оног уобичајеног, макар и без мермерне плочице...

Утрина нестаје. Опет се провлачим беспутним честаром. Дуго се пробијам кроз нетакнуту шуму која још не памти оштрицу секире. На крају ипак излазим на неки пут, стари, стратешки приморско-босански пут. Изврсно очуван, чудесно чист, премда изгледа да се нико њиме не служи. Предање само говори о томе како су некада овуда, још пре Првог светског рата, Цигани кријумчарили коње за Приморје, а с мора вукли другу важну робу, преко потребну босанским местима. Имали су, веле, на том свом путу добро опремљене прихватне станице, тако да су понекад и месецима били утаборени у овим горско-котарским шумама.

Добијам нешто на времену ако напустим пут и сечем котлину да бих на југу опет дошао на њ. Овде је туцаник већ добро извожен. Сељаци из Лича своје њиме сено са многобројних лазева. Пут затим поново улази у шуму. Прекривен је лишћем до глежњева. Листопадна стабла букава и хрстова веома су стара и чудно проређена тако да се сада видик нешто проширује. Ускоро налазим објашњење у једном великом напуштеном, некада, по свему судећи, добро уређеном логору. Уокруг већ завршених земуница и грањем оплетених заклона леже тек делимично засути откопи, препуштени сами себи. Касније сам чуо да су у време последњег рата овде били смештени збег и болница.

Пут ме лагано води према врху. У лишћу су опет, сада двоструки, трагови медведа. Нисмо се сусрели. Пут нас је негде раздвајао иако сам на врху наишао на разгоропађена легла дивљих пчела настањених у једном од сасушених корена већ давно попадалих стабала.

И напокон – чистина, простор пред погледом!

Вишевица, највиша тачка овог дела крша, надвисује ме само још својом пирамидом из дрвета. С невеликог врха обраслог оштром травом гутам незаситим погледом све што могу да дохватим очима. Широки поглед на Јадран. Готово више и не памтим имена онога што сам видео. У сећању остају обично само обриси. Па ипак, као кроз маглу која се надвила над морем, гледам још Јулијске Алпе, далеке под снегом, и ближе Рисњак, зелено црн, Учку, плећато широку, док се Медвећак бео и го, ужарен на сунцу, дичи једино још својим поносним именом, али без својих медведа који су побегли из његових давно посечених шума и сагорелих хрбати у овај суседни, дивни крај. А онда опет, читави низ, Велебит, тршан и црн, делује величанственије од свега што се одавде пружило погледу.

Простор! Колики простор! Све то могу захватити једним јединим погледом.

И опет се, тихо, али као и увек изнова, незадрживо јавља она у човеку исконска жеља за лутањем.

Настављам пут.

У Хорновом смеру у Јаловцу (и нека спасавања приде)

*Звонимир Блажина
1950. године*

Уобичајеним начином наших „о-рук“ тура, јер тада се радило и суботом, хитао сам да искористим недељу. Милан Корошец и ја, игром судбине, требало је да будемо прва навеза „Радничког“ из Београда која ће запењати у Јулијским Алпима у Словенији, кроз Источну стену Јаловца, више Тамара над Планицом.

Био је почетак јула 50-те. По обављеној служби те седмице, из Загреба сам стигао у Крањ где ме је чекао Милан, дошавши из Тржича са одмора код родбине. Ово ће му бити други успон после прошлонедељног кроз Шпиков Грабен, I-III степена тежине. Сада нас је, са Бранком Пехарда и Бошком Михелчичем, четворо за смер. Петом, неком медицинару, дошла је у Шкофју Локу „баба“, „боља половина“, али они ће остати у Тамару.

Од по сата пре поноћи доста смо брзо стигли до дома у Тамару. После богате трпезе, ухватили смо пут под ноге ка кулоару Озебнику, а у караули код дежурног остале су нам планинарске исправе. Два сата саплитања о бусење и камење и ето нас под улазом у Хорнов смер где смо га Милан и ја, тобож, простудирали (у мраку). Сви заједно потегосмо, исписмо поштено из Бранкине чутуре „дивку“, а затим су Бошко и она пошли ка Котовом седлу, а ми под саму стену. Преобули смо се; ја по

први пут у своје маншонке, филцом пођоњене пењачке патике, а Милан у гимнастичке патике „Борово“. Телећак, трофејни војни пешадијски немачки ранчић пресвучен кожом, поред чутуре и осталог, примио је некако и два пара окованки, прикладне дубоке обуће за траву, камен, снег и лед – укратко, гојзерице за планину.

Ушли смо у стену око пола шест, а нешто за нама пристигли су и први Словенци из Алпинистичког одсека „Искра“ Крањ. Прве две дужине пењали смо паралелно, са ужетом у омчама, једном косом распуклином која се простире од улаза у стену навише. Наизменично су следили краћи камини и бујичњаци у којима смо ипак, не само реда ради, једно другог осигуравали. Већ ту је Милан рекао да се види да то није Шпиков грабен, и да се зна шта је четворка, иако тежина детаља није могла бити једва ни три. У првом камину дечко је имао муке, што ради „торнистра“, што ради тешкоће коју му је задавао до сада непознат такав му детаљ који захтева посебан начин пењања. Обливен знојем, дошао је до мене да ми упутним погледом прећутно да до знања да би се мало одморио. Застао сам и ја.

Потом смо опет пењали заједно, прилично дуго, опет до под један уски камин са мало већим, но здравим опримцима. Прешавши га, позвао сам га да пође и после дуже станке осетих трзај ужета и зачух громко: „Држи!“ Намах се склизнуо са стене јер су га прсти издали, после чега се, хтео не хтео, мало одморио висећи, а онда са нешто мање пипавости но у првом покушају прешао то тешко место. Задихан, без речи, одавао је утисак да му треба тајм-аут, што смо си и приуштили.

Истовремено пењући наставили смо даље у лево до испостављене пречке где ме је опет осигуравао. Следио ме је без задржавања и новим камином и разуђеном стеном избили смо на Кеглишче.

Пили смо мало воде, јели бомбона и допунили чутуру чистим снегом и пошли у стену не пречећи одмах у лево него потег касније по испостављеним полицама. Безмало потом, под собом смо чули Крањчане. Опоменули су нас, „први и последњи пут“ да пењемо превисоко, што смо и сами утврдили после неколико потега. Напредовали смо спорије од њих већ и због тежег система полица, али далеко занимљивијих но

су биле оне доле, одреда посуте мрвљеним осипом. Удубину поменути у опису надвисили смо таман толико да смо је испречили улево у њеном излазу, док су дечаци ушли у њу и потом изашли напоље тамо где и ми. Пењао сам даље улево на горе за две дужине манила ужета и стигао под „Хорнову врв“. Ту су нас сустигли и сада наставили да воде успон док ми не приђе Милан.

Сасушених уста мљацкао сам неки кекс седећи на поличници док је тројна навеза пред нама напредовала, сада већ спорије. Тукли су у горњем делу још два клина и поред постојећа четири. Због овога се Милан нешто касније доброно задржао избијајући их. Упутих им горе по спуштеном ужету један карабинер јер им је тога мањкало, а раскусурали смо се на врху.

Да бисмо разбили монотонију успона коју често услови чекање док „тројка“ одмакне, напасали смо очи погледом преко Тренте према Триглаву, Травнику и осталом што нам запада у видокруг. Од досаде зачикавао сам партнера под собом: „Да ли би кекса или воде мало?“ Све је то у ствари имао у телећаку на леђима, навезан о клин, јер сам већ био десетак метара над њим у камину, више диједру – „заједи“ под тупим углом сучељених стена. „Море, носи се!“, био је одговор. Коначно, могу и ја да пењем. Тројка над нама је нестала. У целом потегу избегах два клина да бих уштедео карабинере, јер нисам знао шта нас горе чека, а њих никада доста. Последњи забијени клин у 40-метарском потегу добро је дошао, претпоследњи је био сувишан. Тако отприлике свако у себи резонује по свом и мудријаши над онима који су остављали клинове за собом, окивајући из године у годину стену као сужња, ни криву ни дужну никоме. Још 20-ак метара удесно, иза угла, по положаној осулини и уже се напело. Крај. Једва му довикнух да пође и ево где се веза лабави. Вероватно опрезан, пењао је споро док сам уживао мислећи о томе шта ли преживљава сада, јер то су му први клинови које је у стени срео.

„Хоп!“ Изгледа да је био пад. „Шта је?“, упитах. „Држи!“, узврати. „Шта да радим?“, питах даље, али не добих одговор. Слатко сам се смејао у себи, добар минут готово док је уже све време било под теретом. Знао сам да је прошао без повреде, стена је ту и глатка и стрма целом дужином камина.

Свега сам једаред зачуо да лупа чекићем, а потом, иако доста доцније, угледах га како ми лагано прилази, обливен знојем више но игда. Зној му је у грашцима прекривао чело и надусницу обраслу плавичастим паперјем бркова. „Прпа, ха?“ Поново оно његово: „Море, носи се!“ „Зашто переш руке водом кад видиш да је немамо ни за пиће?“ Гледао је прво знојем орошене руке па у мене, а онда му се лице озари невиним осмехом. После за њега тегобног потега, кад се издувао, радознано сам га упитао „Шта би?“ „Падох.“ „Колико?“ „Око пет...“ Зар се уже толико напело, зар сам у лежерном седећом ставу осигуравајући га могао да одржим тако лако терет од 80 килограма колико је брат брату имао? То ми је био први пад који сам примио и одржао, ослоњен само крајем леђа о оштру покретну дробину и осетих неко поверење у уже и самога себе. Од сад па до века, био сам сав важан. Једва смо чекали да приђемо снежишту на чијем се доњем крају сливао витак млаз. Пожудно смо пили воду ледену од снега којег је нештедимице топио, просто јео, топли јулски ваздух.

Над главом је зафрчало од слапа камења дубоко ка кулоару. То није била последица утицаја Сунца на вршну капу снега који се нагло топио, већ непажња оних који су били бржи. Псовкама пропраћено „пазите горе“ са којима смо сакрили страх имало је ефекта. Само још један звиждук преко таванице окна под којом смо седели и морао сам да ускратим Милану задовољство да се послужи словеначким сочним псовкама, али и да смањи своју неумереност у гашењу жеђи водом из чутуре коју је мало пре напунио млазом испод снежника.

Убрзо прођосмо окно и обресмо се на лепом платоу одакле се могло до Комичијевог брида. Наставили смо улево, на горе, преко скокова, дробине и жљебова, до другог, већег скока. Осигуравали смо се једино на котрљајућој дробини и несигурним пречицама у каменом скоку да бисмо до врха стигли слободним верањем.

Изненадио ме Милан у више наврата тражећи: „Стани мало да се издувамо“, из чега се видело да нема баш кондиције која је за пењање потребна.

На врху су Бранка и Бошко, дошавши до Котовог седла преко северозападног гребена и Малог Јаловца, одмарали тело већ читав сат. Колико

за једно „цинца-маринца“ и стигли су. Дали смо одушка нагону глади. Јели смо све. И кобасице и сланину и овомалтине и кекс и бомбоне и... и проклета балканска петстогодишња глад. А онда се питаш... Јанез из Крања такође се мало прихватио, а онда су једно за другим сви отишли.

Са задовољством сам размишљао о томе како сам успешно провео нашу навезу кроз смер коју нисмо до тада познавали ни мој партнер ни ја. Значи, са опрезношћу смем да приступим самосталном вођењу кроз смери четвртог степена, назване „врло тешке“, и оријентацијски захтевне као што је Хорнов смер, кроз којег се може прећи у више варијанти. Међу прекаљеним пењачима, наиме, Хорнов смер у 400-метарској источној стени Јаловца у погледу оријентације, важио је као мала матура.

Дибонов смер у северно-северозападној 900-метарској стени Шпика, у којем сам пре месец дана са партнером из Загреба Богумилом Кахлеом „пао на испиту“, броји се као велика матура, а Прусик Салајев смер у 1200-метарској северној стени Триглава прави је дипломски. То ће да сачека још коју годину.

Милан је био врло снажан за својих непуних 18 година. И не без разлога. Осим што се окушао у рукомету, био је јуниорски првак у алпским дисциплинама у смучању у репрезентацији Србије и репрезентативац веслач у скулу. На топлем камену уз дремеж и заслужен одмор, размишљању никад краја. Али не задуго.

Дошло је до тог да ће да буде озбиљно. За леђима од запада, не чувши ни кад ни како, пришуњао нам се један младић. Деловао је поплашено и збуњено. „Добар дан.“ „Добар дан. Одакле ти?“ „Одозго.“ Показао је руком иза леђа према Малом Јаловцу. „Сам си?“ „Нисам.“ „А где ти је партнер?“ „Доле су.“ „Су“ вели, „Па колико вас је?“ Одговарао је смушено, па је прешао на практично. „Да ли је неко од вас решавалац?“, питао је гледајући ме у очи, а видео је значку горског спасиоца која ми је била причвршћена на прсима. „Јесам, ја сам, шта је било?“

У пар речи испричао је, како су пењући гребеном од Котовог седла, дошли до Малог Јаловца и ту им је, из влажног жљебића, први у навези исклизнуо и остао у рубној пукотини између снега и стене. Да ли је при свести? Јесте. Уопште је није губио. Шта је повредио? Не зна... Трећи

партнер је остао уз њега док не стигне помоћ. „Иди ти, бато, маркираним путем, па низ Озебник, пажљиво, у Тамар. И нека домарка из куће телефоном алармира Горску решевалну. Мој партнер и ја сићи ћемо до њих, па, ако је покретљив и видимо да то можемо, покушаћемо да га понесемо ка Котовом седлу, а успут можемо и да се чујемо, са сипара до гребена се чује.“ Речено – учињено. Дошли смо до њих. Били су тихи, присебни. Јанез је имао повређен кук. Питао сам га да ли може да устане. Пробаће, вели. На једној нози може да стоји. Са другом, ни случајно. Ништа.

Од њиховог пењачког ужета смотаног у велике колутове направили смо импровизовани грамингар, а ла ранац, носиљку за транспорт повређеног на леђима. Упртио сам га и испод пазуха осигурао прусиковом омчом, везивањем за мене. Његов и мој партнер испењали су изнад нас, осигурали се на каменим љускама и ту и тамо на неком клину и почело је на „о-рук“. Партнер и ја смо се мењали у ношењу и осигуравању, док је његов партнер био више него добар за „о-рук“. Испрва нагоре, а онда разуђеним гребеном до Котовог Седла и затрављене стеновите стрмени до лабилних сипара. Није трајало дуго. На снежишту под кулоаром већ се назирала бројна екипа спасилаца. Партнере сам оставио уз повређеног и пожурио на доле, до њих, у сенку 2643 метра високог виторогог Јаловца, трећег по висини за Триглавом.

„Кам па?“, упитао ме из контрабаса један прзничав глас. „На влак“. „Шта!? Спасилац?!“ „Морам у службу. Не смем да закасим.“ „Код нас се тако не ради, тек тако, па одеш.“ „Идеш и ти, знаш куда!“ „Дај, буд те тихо“, умиривао нас је Макс Медја, кога сам познавао још од 1948. године. „Та познаш Гандија, знаш какав је.“ Андреј Море Ганди, био је изванредан пењач и спасилац, али када се „накваси“, а данас је управо био такав, знао је да буде зунзара. Зановетао је и даље. У завршници, питао је: „А где ти је повређени? Где си га оставио?“ „Знаш шта, Ганди? Да те не исцедим ко спужву, боље да престанеш! Горе погледај, из шкрбине Јаловца, на овим леђима, изнео сам га са партнером на Мали Јаловец, а онда смо га низ гребен донели на Котово Седло. И сад га имаш на дрну (травнатом бусењу). Ако си у стању, иди по њега. А ја, ја...“ Ја нисам могао више да говорим. Кнедла у грлу била је велика, очи пуне

суза од бола и повређености, јер – он је био у праву. Али њих су, за такав случај, изводили са посла, правдајући им дан или дане. Мени је следио отказ ако ме у понедељак у шест не буде на послу јер доста сам већ тих понедељака потрошио за свој ђеф у брдима.

„Иди, Звоне! Немој да закасниш. Али чувај се, сад си уморан.“ Нисам могао да кажем ништа. Сузе и кнедла учинили су своје. Само сам у неодређено некуда махнуо у поздрав и као покисао од малопре сасуте лекције, одтетурао низбрдо низ сипаре. И што сам сваког трена бивао мањи у њиховим и својим очима, то су они бивали већи, онима који их чекају, и у себи. Тек им је предстојао марвински рад...

Идући кроз бор кривуљ, ближећи се дому, увидео сам да не стижем. Несвесно сам успорио.

У дом сам ушао тешка корака, као ронилац у својој оловној обући, иако сам на ногама имао само маншонке патике. Окованке су остале у журби у телећаку. Свалио сам се у, не знам откуд овде у трпезарији, лигенштул, изуо пењачице, да је све мирисало и неразговетним гласом, више у грцају, од домарке замолио за књигу успона или решевалну, коју год има. Обскрбница, како се овде каже за домарку, донела ми је књигу и на малом послужавнику бриновац (клеку). Кућа части. Хвала. Била је пажљива; сем основног, ништа ме није питала.

И тако ће прочитати када унесем у књигу. Уписао сам, а онда ме савладао сан. Од умора, клеке, јала, са којим ме је покрила туга, када сам „предао кључеве“... Пробудила ме блага рука на затиљку. „Стигли смо Звоне.“ „Видим.“ Био је то мој партнер Милан, уморнији од мене. Подаље, на клупи под прозорима према Јаловцу, сместили су повређеног. Онако издалека, пружио ми је руку, са „Хвала, Звоне! Чуо сам све.“ Ако је, вала, и нека је.

Није ми ово било прво бежање од унесрећеног због посла. За првог маја, у повратку са Велике Понце, Перо Лучић Роки задобио је од запалог

камена повреду стопала. Спаковали смо га у моје шаторско крило и „туропољем“ санкањем низ снежиште у Днину. Ту, у лабиринту борова кривуља, Крешо Михаљевић Паук ослободио ме је даљег аргатовања. „Бежи ти, Звоне, на влак да не на...“ Том приликом било је то посве нормално, јер тек што смо у Загребу основали Горску службу спасавања.

Али, све дође на своје. Убрзо потом, августа месеца 1951. године, били смо у Вратима у алпинистичком табору. У рано поподне дохитао је један младић са Бивака II. Вели да му је у повратку са Великог Олтара пала девојка и да им је потребна помоћ. Домарка је путем телефона обавестила Централу у Јесеницама, а они су за овај посао задужили најближу станицу ГРС Мојстрану.

Мој пријатељ из „Железничара“ Београд, Бранко Турин, из АО „Загреба“, Драго Белачић Жохар са гласником злогуким и ја упутили смо се на „Двојку“. Мала је лежала под ћебадима, угрувана, али иначе читава. Од њиховог ужета направили смо носилку за леђа, а са нашим ужетом осигураван сам био у „V“. Док сам са угруваном не леђима ловио равнотежу по стрмим сипарима ослоњен на једну букову грану, и Боже помози, пипавије је било низ жљебове скока до у шуму. У дубок мрак са воштано-папирним бакљама, стигли су момци из Мојстране и предали смо им „штафету“, а нас су послали натраг у дом. За вечером, свак за се, за својим столом, уз енолончицу (ајнтопф, „керозин чорба“ од свег и свачега) препричавали смо догађај. Било је касно и Мојстранчани су остали да заноће на скупном.

Ујутру, за доручком, у трпезарију је, још из дворишта звонећи гвозде-ном опремом, ушао задихан пењач са питањем: „Има ли овде решавалаца?“ „Шта се десило?“ „Кокошинек се је убиу.“ „Кад, где?“ „У Скалашкој.“ „На ком месту?“ „У првом тешком месту.“ „И шта му је?“ „Не знам. У несвести је. И повремено бунца.“ „Шта да радимо, Звоне?“ Питање ми је упутио вођа екипе из Мојстране, сила дечко, са којим сам се у међувремену, спријатељио и колико толико упознао. Идемо горе па ћемо видети. Био је честит и искрено је рекао да екипа која је овде није дорасла Скалашкој. Нико од њих није још био у њој. Он јесте. И ја, са Вјекославом Шантеком, са којим сам у то време био пењао, као и са Ивом Гропуцом, у Клеку и

Валони Ауранији. Узели смо врећу за спасавање, крамер-шине, апотеку и пењачку опрему. Уморни од јуче и ноћас, штедели смо снагу, јер су нам у изношењу опреме помогли до под стену Бранко Турин и Антон Таншек Тони из ПД „Радничког“, који је фебруара месеца завршио зимски алпинистички течај на Сувој планини. У Триглавску северну стену ушли смо гласник, човек из Мојстране и ја. Ова двојица остали су да сачекају под стеном за везу или да касније помогну.

До Станета смо допењали развезани. Лежао је на дробини дубоко у дну камина, више склупчан. Мумлао је, није нам одговарао на питања, имао је сасушену пену на устима. Тик уз њега је стражарио трећи партнер. Када се повремено призвао себи, са „да“ и „не“ одговарао је на питања да ли га где боли. Са удовима је, колико се дало видети, мрдао, а пружену руку, мада у бунилу, шакачки нам је стегао. Оценили смо да је читав и спаковали га у врећу. Нисмо се питали да нема можда унутрашње повреде, само што брже напоље. Мојстранчанин ме је прећутно пустио да радим око технике. И данас ме је срамота што, уместо да кроз гајке на врећи провучем којих 3 метра ужета од главе ка ногама, ја сам са доње стране провлачио свих 40 метара ужета вежући мале водичке чворове да их карабинерима причврстим за врећу. Кад је дошла друга страна на ред, колега, Маријан мислим да се звао, без трунке заједљивости, рече: „Мислим да ће овако ићи брже.“ Урадио је онако како у магновању ја нисам умео.

Маринер носиљке, универзалне за свакојаки транспорт унесрећеног, још није било код нас, а не знам да ли уопште имају шта друго. Радили смо како смо најбоље знали и умели.

Свуда смо правили по два осигуравалишта са 2–3 клина за оне који ће радити горе. Маријан, назовимо га условно тако, онако снажан какав је био, одпењавао је са једне стране вреће, ближе глави, док сам са друге био ја, код ногу. Горе су, где је требало, имали кочницу преко чекића, али је већином радило пазухо и раме, и дланови. Ми, поред вреће, кретали смо се ненавезани, сигурно, јер смер ми је био у свежем сећању, а и сарадници, Станетови партнери, када су силазили један по

један, док је последњи избијао клинове, силазили су ради сигурности осталих, развезани.

Већ пред крај, када смо стили до улаза у стену, чуо се цип од карауле бивака. Коблар се трудио да приђе што ближе да га прихвати. Спустили смо га на траву. Дошли су Јесеничани. Нити су могли они да журе по сипару, нити смо журили ми. У стени нам је остало нешто гвожђа које ће избити горња двојица. На трави, док смо презнојени чекали, замолио сам колеге Београђане, Турина и Таншека за гутљај воде: „Е нема.“ „Како нема? Па где су вам чутурице? Где су?“ „Где? – У ранцу.“ „А вода?“ „Е, воде нема. Попијена.“ Тек тако.

Не знам да ли је и овде био Андреј Море Ганди. Ако је био, био је „сув“ и држао се подаље. У међувремену смо се сретали, уз шкрт поздрав и уважавање, гледајући на догађај под Јаловцем кроз друге наочари, мада ни са овом акцијом не бих могао да се поносим. Данас би ме због јединствене доктрине спасавања избадили из Горске службе као из катапулта, јер повређени се не транспортује док је у шоку и док лекар не утврди да нема случајно унутрашње повреде, и... и... и пуно тога „и“.

Тада смо тако радили, и то му је.

А Стане, жив и здрав када је стао на ноге, неко време је још ходао сеновитом страном где год је могао, јер су му сметали и сунце, и светло, тако да му се мантало. Ипак, био је намењен горама. Коју годину касније отишао је у Камнишке Алпе да га узме под своје снежни усов одваљена снежна стреха, шта ли. Ваљда нам је у том часу опростио што су га другари изнели из Скалашког стебра на примитиван начин, по свом.

Маријана, међутим, никада више нисам ни срео ни видео. Са клупе у углу трпезарије Аљажевог дома узео је свој ранац и без поздрава, само климнувши главом, отишао је у наша сећања. Коју годину касније чуло се да је, са ранцем на леђима, прешао Каравнке у потрази за срећом коју овде, изгледа није видео...

Овде, у Вратима под Триглавом, на одмору била је и моја мама. Толико тек, да види чиме се то бави њен син. После догодовштине са Кокошинеком, позвала ме дискретно, јер, вели, има нешто мама да ти

каже. „Реци, мама.“ „Сине, остани решевалац! То је хумано, треба другоме помоћи, али остави алпинизам, молим те. Мама се боји.“

Како објаснити мајци да једно без другог не иде? Дан касније, са младим инжењером машинства, алпинистом, Петром Диплом из Минхена, по испењаном Баварском смеру у северној стени Триглава, прешли смо за Тamar, због стене Јаловца, меркајући брид Комичија. Можда због умора од претходних дана, а можда и због тога што смо на сипару под улазом у стену наишли на два ледна чекића, вероватно постхумну заоставштину оних који су ту скоро по мразу и невремену скончали, наш успон се завршио у Хорновом смеру, вероватно на радост мамину.

Била ми је двадесет и друга, и њему исто толико.

Први успон кроз северну стену Шљемена

*Звонимир Блажина
1950. године*

Били бисмо себични кад бисмо хтели рећи да је први смер у северној стени Шљемена наше откриће. Можемо рећи једино толико – били смо сретнији од Бебија који је први покушао, али се омакао и пао.

Било је доста касно када смо зацементирали гранитну плочу у стени кречњака, уобичајен спомен онима који свој живот оставе у горама. Слабо ко ће ту проћи да прочита оно што је записано под сеновитом стеном Шљемена. Мало за један живот, али ипак доста. Не за живот. За сећање...

Требало је да сиђемо на језеро, но још при поласку сам се зарекао да ћу испењати смер да видимо зашто је Беби погинуо. Партнер с којим је пењао није могао много да нам каже: извукли су га као из бунара бацивши му уже с руба стене до места где је остао везан за клинове, добио је живчани слом. Тако сам сада осећао неодољиву жељу да се још истог поподнева упутимо у стену, макар и биваковали. Према висини стене и дотад познатим тешкоћама, оценили смо је на пет шест сати успона. Одлучили смо да пењемо.

Имали смо врло мало хране, а воду да и не спомињем, утрошили смо је на цементирање. Ипак, остао је и за нас гутљај-два. Од знојења ништа, помислих у себи. Знао сам добро колико зрачим док траје ма и најмање пењање, зато ми је то и била прва помисао. Но поред свега, пошли смо уз точило.

Дурмитор - северна страна Шљемена (З. Блажина)

Сваки од нас има свој посебан начин како прилази пењању. Мој партнер, чини ми се, размишљањем. И то му траје отприлике док се обује. Ни толико. А онда, од свега што је размишљао, тек ако једва промрси: „Можемо“. Зашто то баш тако, не знам. Можда због тога због чега сам и сâм, огрисцима јабуке стерао из грла све што ми се накупило, проишло из оног великог упитника, насталог из непознатог, обухваћеног погледом над собом.

Обојица смо се навезали двоструким водичким чвором на манила уже.

– Ко ће?

– Можеш.

Као да му се допала напртњача, малена, нешто као лопта за одбојку, тако различита од оних које уобичајено носимо са собом. Претпоставио сам да је то био разлог сретној околности да ме је пустио да пењем први. Онај, који уопште не пење, или није још, рецимо, био први на ужету, не може схватити колико милине налазимо у томе када пењемо први. Алпинистика је делатност у којој човек престаје да буде скептик ако и обави оно у што се упушта. О, с колико самоуверења чујемо онај глас у себи: „Сигурно ћеш ти то боље решити“, који нас тера да први пењемо. Не долази ли то из страха, пре свега, да нећемо моћи да издржимо уже ако нам случајем партнер омакне? Мање је у нас оне вере у физичку снагу него поуздања у своју сналажљивост. Нагон самоодржања је тај који нас сили да радије будемо први на ужету. Не, није ту разлог оно уверење да су његове руке искусније када су нам обојици сигурне. О овоме свакако нисам тада мислио. А заправо ни не памтим на шта сам тада мислио. Пењао сам као и обично – гледао сам свој хоризонт тек педаљ пред носом. Можда сам баш мислио о том педљу, ко зна?

– Још пола!

– Чујем.

И пењао сам даље. Не с напором. Скок под којим смо назули пењачице, а од којег смер почиње улазом удесно, по десној литици, прешли смо лако, да га и не памтим. У сећању ми је остала само једна мала пречка, са које гура надсвођена стена у овде још широки кулоар. А затим један камин. У њему, пошироком, док смо упирањем леђима и филцем пе-

њачица остављали метар за метром под собом, имали смо прилику да осетимо на моменат сву неистесаност профила коју су у стању да пруже и овакви облици окамењене природе. На једној заравни могао сам да га сачекам. Таман је истекла дужина ужета.

– Полази!

– Пењем.

И опет мир. Владала је потпуна тишина. Како језиво, а ипак благотворно то делује! Мора да смо осетили то обојица.

– Јел те страх, момак?

– Не. Што?

– Тако...

– А тебе?

– Шта?

– Па... Страх?

– Т-ц. Само је т-цокнуо.

Овде се опет надвио скок. Гладак и висок, говорио је без речи „обилази“! Лево су била два мања, краћа. Невероватно је да смер води онуда.

– А-ха!

– Дај врећу, момак.

– Само ти пењи.

Тако сам с радешћу осетио да ми тај дан оставља све првостечене утиске да их сакупим сам.

С нешто напора дала се лепо прећи водом изглачана каскада, стрма и висока. Најзад, није се ни имало куда пасти, до неки метар ниже, на партнера.

Опет сам се огледао по точилу. Овде је било толико камења да се нехотице запитах има ли ту још шта тешког. Удесно се отварао поглед на Бандијерну и Малу Превију, док је поглед према Међедима затварала лева стена јаруге, која, како се чинило, неће пустити кроза се више од два три пролаза, али нас се она није ни тичала. С десна смо препознали гредину где су, по причању, пронашли Бебија. Нисмо се задржавали на њој. До мрака смо се могли успети свега за још две три дужине ужета. Ходали смо паралелно: прво шикаром, а затим све ужом и стрмијом

сипином, тако да се чинило да ће ускоро бити потребно осигуравање. Лане је, веле, било ту обиље снега, данас само један језик, тек толико да нас је могао заварати да ћемо наточити воде, коју, разумљиво, нисмо нашли. Одједном сам застао у чуду видевиши нешто налик на обућу. Препознали смо папучу која је остала за Бебијем. Како нам рекоше, нашли су га без ње и с одваљеном петом.

Уврх сипине је завршетак јаруге. Ту ова престаје, а стене, сучељене под оштрим углом, творе камине, превисе, жљебове, већ према томе како је где шта нагризао зуб времена. Ту дакле почиње „оно“, исто помислимо обоје док смо се немо згледали.

Кренули смо у десни жљеб избегавајући камин. Тако сам избегао један проблематичан превис. Већ по првим метрима могло се видети да ће стена тражити крајњу озбиљност и концентрацију. Почела је стрмо и тако је одавде трајала до краја. На завршетку жљеба стена се отвара. Док сам забијао клинове да бих се осигурао, доле је мој партнер избијао своје, не бисмо ли добили у времену.

Они који су пењали, знају врло добро што нам се то сијају очи кад чујемо растући тон добро забијених клинова. Знају да смо тад сигурни. А то смо знали и ми.

Допењао је до мене. Онда сам опет наставио. Стена је овде јако кршљива. Доспео сам до једне полице. Била је широка један метар, а дуга пет и сужавала се у благом паду у десно.

– Бивак, момак!

– Пењем...

И опет тишина док га не угледах. Запазих да му се место за бивак допало. Било је пола седам и већ се мрачило. Говорили смо о лепом времену. Превис, неких четрдесет метара висок и надвит над нама, не би нам ништа помогао да удари онаква киша као што овде понекад зна да пада. Зато смо се осећали сасвим добро у свежини која је почела долазити из тмина Калице. По један клин за свакога био је довољан да смо се осећали сигурним. Прегледао сам полицу до њена руба, према којем се у скоку дизала. Даље одавде видео се камин. Вероватно ћемо сутра по њему горе. Док сам задовољавао своју радозналост, мој партнер

је сакупио довољно камења да саградимо нешто, што би наличило на ограду са стране која нам је отварала пут ка бездану.

Везани на још неколико забијених клинова, само са настављеним прусиковим замкама, прострли смо уже око кукова до ногу да нас колико толико одвоји од бездушне хладноће камена. Ову простирку допунила је још напртњача, мој шешир и торба за пењачку опрему. Под кукове смо ставили један пар обуће, а под главу други и затим прилегли да дочекамо сан. Хладна и бедна закуска, с оно мало воде што смо имали, није нас баш нарочито окрепила. Тако смо узалуд чекали сан.

Ноћ се, међутим, навукла. Знали смо обојица каква хладноћа настаје после поноћи, да ако се спава, треба да се спава пре ње. Можда смо и због тога, како ко, заспали.

Нема тога ко би се опкладио да зна да просуди, макар отприлике, који је сат када се пробудио у биваку. У тим тренуцима увек смо уверени да уопште нисмо ни спавали, да не спавамо, али да је добар део ноћи већ за нама. О, како се тек горко покајемо ако смо погледали на сат! Разочарани, обично утврдимо да је још доста до свитања. Па онда опет придремамо. Боље среће нисмо ни ми били. По ко зна који пут будили смо се и опет дремали.

У један мах учини ми се да смо преблизу звездама и тешко ми је рећи да ли су том утиску придонела лескања сазвежђа или оне добре две трећине већ савладаног простора под нама. Монотонија цврчкове песме врати ме на земљу. Нисам знао откуд их се чује, само чује се. Можда је над овим четрдесетметарским превисом над нама равније, па се на њега спустио. Сад нам се указала прилика да загледамо и онај наш други хоризонт што је остао за нама, како га је савршено крстио један од пењача писаца наше старије генерације. Бавили смо се својом субјективношћу које смо се докопали. Ово је уједно најзрелији плод који износимо из бивака. Реума је евентуална цена којом ћемо га платити, али безначајна је према његовој вредности. Били смо суци свих својих чинова, од улаза, па ево, до овог лежишта...

– Колико је сати?

– Припали светло!

О клин до ногу обешена батерија, показала је млазом светла да је тек једва десет.

– Свиће у четири!

– Ако се не варам...

Још нешто мало смо дремали. Онда смо почели певати. Песма као да једина може одагнати мисли од сталне контроле времена. Дуго смо је се држали, а када смо изређали све што смо знали, или бар мислили да неко од нас зна, опет смо заспали. Пробудила нас је хладноћа после поноћи. Било је око два. Није нам више помогло ни то што смо се узајамно покривали телом и наизменично навлачили један једини пар рукавица. Наступило је цвокотање. Гледали смо у небо и чекали док тмина на истоку није почела да бледи и уступа место светлу свитања. Звезде су нестале. С југоистока као да су се навлачили облаци, али мора да нису биле овчице јер су нестали до јутра.

Изненада је свануло, као обично у брдима. Колико разлике у овом јутру и онима с падина Авале, где у свануће пратимо шеву летом свог погледа за њом, кад уз лепет крила, лети распевана над још непокошеним пољима. Овде се зора јавила без песме, хладна и ледена.

Оскудно загревање, тако потребно пред овим што нас је ускоро чекало, имали смо у томе што смо размотали уже. После једанаест сати биваковања заиста смо желели да што пре кренемо. У алуминијумској кутији остављеној у каменој купи, коју смо пре одласка саградили, остали су нам најтешњи утисци. Пошли смо чим се разданило.

Препењао сам пречицу под истуреним превисом, а лево од полице на којој смо провели ноћ. Тешка и кршљива, захтевала је посебну пажњу. Ту сам забио први клин који би ми повећао сигурност, као првome, да ми се не би омакло на каквом кршљивом опримку. Што се размак више скрати, то мање има вероватноће да се уже негде пререже на каквом оштром рубу, а ових је било довољно да би се повела брига о њима. Доле је било далеко тежих места, али клинови нису били потребни, јер стена није била толико кршљива. Даље су у смеру били превиси. У једном левом наишао сам на траг лане забијеног клина. Када сам и сâм покушао, није улазио дубоко. Нешто више, ипак је ушао. Када ми је партнер већ пришао,

прихватили смо се озбиљног посла – да очистимо наше стајалиште од лабилног плочастог камења.

Испењао сам једва пар метара до изнад погрбљеног партнера. Би ли лево, пречећи гладак превис, па нешто разуђенијим сличним, на горе, кроз уски жљеб? Или удесно, да препењем такође превис и наставим оним излоканим жљебом у окомитој стени што се уздизала одмах над њим? То су била питања која је требало решити. Како су тешка када не знамо докле и како ће нас касније одвести.

Одлучио сам се за здраву стену, као и обично. Преко добро затученог клина пречио сам лагано у натегу ужета улево. Како је угодан осећај сигурности када у таквој прилици осигурава рука искусног партнера! Несмотрен трзај и био бих у лету. Непромишљено попуштање – не друкчије. Овако сам сигурно допењао до места до кога се дало. Још један метар и био бих у жљебу. Да се бар могао затући клин, онда бих могао наставити са чекањем. Овако, био сам беспомоћан. Слетео бих да сам отпустио опримке.

– Скупљај!

Метар по метар, нашао сам се на месту са кога сам и пошао. Онда сам још једанпут поновио тежак рад. Покушах клином, али сад нешто раније.

– О-оп!

Чини ми се да је то најнеподношљивија реч коју можемо чути у стени. Сигурно бих пао да... па да се нисам уловио... Несвесно нађемо опримке када се ради о опстанку тамо где их иначе никад не бисмо ни опазили.

– Значи, удесно.

Један клин високо над главом омогућио ми је да приђем под превис, а други, удесно на горе, да се и пребацим. За пад, проблематична оба. За подизање тежине, довољни. Овде се терен изменио. Жљеб је узак да једва прелазим окомитим пењањем кроз њега тако да тело често виси изнад њега. Опримака је на претек, али и подмуклих, кршљивих. Све се одроњава у плочасте комаде тако да се концентришем посебно на избор ногоступа који се не виде. Чини се да су нам палци ногу у овој врсти пењања дорасли потпуно јагодицама прстију иначе бисмо већ давно били негде под улазом.

Опет сам се нашао у отвореној стени. Хтео бих улево. Долазим најзад у један камин, два до три метра широк, глатких страна, надсвођен превисом.

– Клинови, момак!

Кога не би охрабрио сусрет с клиновима! Значи доведе су и они доспели. Знао сам одмах, по овом месту, да је ту негде Беби испао. Сачекао сам партнера. Док сам се везивао за два стара, једва за педаљ размакнута, и трећи забијен клин, осматрао сам над собом бирајући од оног што је разумније. Веле, доведе су са неких двадесетак метара висине бацили Ару с руба уже да би га тако извукли.

Одакле је то могао пасти? Ако је, како причају, прелетео преко свога партнера, онда је морао у читавом систему ногострупних замки испречити десну литицу изнад осигуравалишта. Но, за то није било пукотина. Ту дакле није пошао. Касније смо чули да је то покушао да препење уз помоћ живе лествице, преко партнерових леђа, али се вратио. Трагови од узалудног покушаја забијања клинова, који су се тако високо видели, последица су само тог неуспелог покушаја прелаза. Преко превисног плафона није могао, јер се исувише избацује, а да би био могућ без употребе клинова за које ни ту нема могућности. Зато сам пошао нешто на горе па улево, глатком испостављеном пречицом. Одатле сам одлучио да запењем на горе. Уз скоро вертикалу, која започиње с превисом, заправо дном руба једног ребра, створеног жљебићем, којег је током времена вода испрала и растресла до те мере да се чини да о неком пењању уз помоћ опреме неће бити ни говора. А на слободно пењање, ипак се није смело ни помислити. Већ прва кретња баца тело из равнотеже и изазива грч у напетим прстима. У леву стену високо забити клин побољшава равнотежу и дозвољава још за пола метра да се човек привуче превису. Отуд сам забио још један клин под превис ребра, који је потмуло тутњао, не говорећи друго до да је блок, одваљен од здравца, пар кубика тежак, једино што ће га држати. Неугодан осећај несигурности, поготову јер је и сама ушка клина била окренута на доле. Друкчије се није дао сместити те је тако и остао. С ногом у замци могао сам отуд у лево да забијем још један. Пошто га је прво пробао партнер, вукући га одоздо на горе, пробао

сам га и ја. Одржао нас је обоје. Тако сам пошао на горе. Јашући ребро, скоро у вертикали, метар по метар, доспех до руба и са радошћу повиках:

– Вани сам! Испењао!

Требало ми је времена док нисам успео преко још једног клина забијеног на травом обраслу стрму падину.

Беби је, како кажу, покушао ово без клинова. И испао је. А био је на старом ужету. Од њега заиста лепо изабраног успона, остало му је једино још име „Смер Бебија“ и спомен плоча негде под улазом.

Сећање на Суву планину

Звонимир Блажина

1951. године

Понекад човеком овлада чудноват душевни мир, мир који му омогући да заборави на све, такав мир, који га не пречи да се у мислима преда окриљу природе и свему ономе што је у њој доживео...

Посматрам с Нишаве пурпур на небу, тамо, далеко негде за рубом планине. Гледам, и долази ми у сећање у живописним сликама сва идиличност крајева, баш оних тамо, за масивима, одакле крваву лопту сунца запљускује читав океан филигрански ситно изатканих мрежастих облака. Обзорје на истоку чини се као да је нека огромна среброкови-нарска радионица у којој се љескају драгуљи, сви под одсјајем једног јединог пламена ватре над којом мајстор уметник расипа племениту ковину. Јутрос је природа мајстор над мајсторима; искива, позлађује, мислио би човек да није на јави, тако се хитро мењају слике и боје које из сунца истичу. Зашто то бива, не знам, да се за тако ретко украшених зора сетимо прошлости...

Први пут када сам угледао Суву планину, била је сура и заоденута у неку магличасту копрену оловних тмастих облака. Зато ми, ваљда, и остаде тако дубоко у сећању. Изгледала је виша од оних скромних 1808 метара колико се диже у висину. Било је на њој достојанствености и поноса, ако ни у чем другом, а оно у њеним стенама, понегде надвитим и преко четири стотине метара над сипарима. То нас је и привукло да је боље упознамо, мада је још тада била за све нас као у неком неодређеном знаку питања. Каква је изблиза и шта нас у њој чека, само смо слутили.

Лагано, тек ту и тамо, са понеким неизбежним одмором, газили смо помирљиво кроз оно што нас је пресретало у долини, блато и каљужу, која није нестала ни онда када се вијугави сеоски пут стао од низинског места Црвена Река нагло уздизати до мајушног сеоцета Космовац. Сместило се високо горе, на којих 1200 метара, притиснуто стрмим пошумљеним падинама потковичастог масива, за који се већ за рана поподнева закрије сунце, не давши сеоцету ни да се честито огреје на оно пар убогих зрака што око поднева допиру до њега. Котлином, којом смо добијали у висини, вијугала је тада још невелика речица. Оскудна водом, поготово када притегну мразеви, носила је име Топоничке реке, места које је негде горе просецала, отприлике на по нашег пута до планине. Па и то мало воде није могло ничем нарочито користити, чак ни да се стока напоји. Тек ту и тамо покреће неку поточару и то је све. Вода је била мутна и црвена од црвена блата које је тискала као крв кроз артерију испирући га немилосрдно с груди земљишта кроз које протиче. Ради тога и назваше сеоце подно ње њеним именом. Због ње и Нишава зна да зацрвени у време киша, јер су и остале речице црвене ако се на њих, ретко гдегод, овде уопште и нагази.

Обично си у машти дочарамо и видимо све лепшим од онога што нас окружује. То смо убрзо и сами видели. Ходом који отупљује, замислили смо, свако за себе, по неку удобну бачију на идиличном пропланку, уз руб шуме, негде под мирисавим деблима смрека и борова. А куд смо допели? У најобичнији сеоски кућерак, извана и изнутра руиниран до те мере да жалост спопадне човека када га погледа. Била је то једна од многих кућа чија су нам врата била отворена, од свих тридесет и нешто, колико их је село бројало. Иако тесна, била је довољно удобна да смо се могли испружити и одморити сва седморица, на бремену папрати разастртом по земљаном поду овде уобичајеном лежишту. Крај скромних захтева осећали смо се удобно. Данас, с пуно уверења, кажем да нам је тај кућерак био чак и удобан, мада је понекад, мрачан и хладан, кад смо се с вечери враћали с успона, наличио на јазбину. Тек кад подоста времена протекне, можемо рећи да је у тескоби било и нечег лепог, чак

и да је све ружно било изванредно лепо, а можда и најлепше од свега што смо проживели.

Тако стиснути у тој малој кућици, сви смо се нечим бавили све док наред себе није био смештен бакрач са вечером. Каша, натруњена пепелом од праскавих угарака са огњишта, није се чинила да губи од свога укуса због угљевља. Бакрач је још двапут био обешен о вериге. Оваква храна, сумњива изгледа, не би била тако одушевљено примљена да није била многим новост – справљена на отвореном огњишту. Што се нашао неко да добаци како од пријатног мириса под задимљеним гредама и воде у желуцу нећемо бити ситији, није било од значаја. У бакрачу би, да нисмо наишли, као и обично скували за прасце коприву.

Ноћ у туђој кући, ма била и хладна, није необичан догађај за оне који се дуже баве у брдима. Кад нам је домаћин наложио из бензинске бачве импровизовану пећ на три железне ножице, били смо већ потпуно спокојни. Искре су праштале, шаљући с тутњем ужарена ваздуха веселе и као злато сјајне варнице кроз поткровље у мрклу ноћ. Полегасмо без уобичајеног преклапања. Били смо уморни. Ускоро нас је мирне, једно уз друго, на слоју мирисне папрати, савладао сан...

Ниједан од нас не би знао данас рећи како и зашто смо се пробудили у исти час, скоро сви одреда. Били смо на ногама још пре но и први петли запеваше за стајама, па чак и они, који осетивши слободан крај покривача, прекрише начас главе, још боље преко ушију, с намером да наставе са спавањем. Пошли смо ускоро у сусрет свитању. Село је остало под нама. Назирали смо још само школу, новосаграђену зграду, угледно велику за овај крај, с којом су нам се, с правом, још јуче хвалили мештани. Безмало потом, она се уклопила у маглу свитања.

Није нам било дано да уживамо у свитању. Јутро се није разликовало од оних прозаичних и безизразних јутара, тако типичних за котлине и дубодолине када их заодену измаглице и облаци, који не дају очима да виде тек рођено сунце, још посве крваво, како по живописном околном гребењу и небу над њима слика оно за што је реч тако слабо настојање да се у мислима обнови оно што је већ протекло. Тог дана прошли смо низ део Суве планине: Рженац, Црни врх, Дивну горицу и преко седла

Преслап, стазом испод хајдучких пећина и покрај највиших станова тог краја, опет сишли у Космовац. Идућих дана прођосмо онај виши део: Жути кам, Соколов кам, Трем, Црквено бучје и Козје падине, што кроз стену што на скијама. Упознали смо Суву планину. Упознали и оно што је под њом: обичаје, људе и нарав њихову.

Чудни смо били за мештане. Никако да схвате „што се то бавимо по ридима“. Много нам је требало времена док смо објашњавали једном чобанчету с највиших бачија због чега то обилазимо Суву планину и да нас не плаћају за тако напорну и тешку работу. Са неверицом је примио да нам ти будачићи (цепини) не служе за вађење здравоносног корења нити за закопавање некога од нас ако се деси малер да загине, него за лакше кретање по снегу и залеђеним стенама. Не знам ко би од нас ставио у ватру длан да смо га и уверили у оно што смо му тада напричали. Барем тај први пут. Касније, можда. Поготово кад се уверио да смо обични људи и да и ми можемо залутати. Једне ноћи, када је владао потпуни мрак и кад се небо прекрило једном непрозирном целином облака, опазисмо да нас је са уживањем извео из неких јаруга на прави пут, са сигурношћу човека који сваки педаљ свог родног краја познаје у прсте. Једним топлим „здрво“ опростио се од нас и као визија утонуо у мрак, сливен са тмином у којој нас је оставио да даље сами сиђемо с планине.

Било је вечери, када смо у доколици пре спавања, учили малишане да јодлају. Било је вечери када смо измењивали утиске до дубоко у ноћ. Било је вечери када смо пред тремом захвално испраћали минули дан и молећиво гледали у српаст месец под звезданом куполом свемира неће ли чист, у плавичастом сјају, обећати још један сунчани дан. А било је и таквих вечери, кад смо по напорном пењању тек угаслог дана, легали без мисли, мртви од умора.

Драге су нам успомене из Космовца. Тада још докони, у сате одмора, сањали смо о томе како би било врсно имати негде под улазом у стену прави угледни бивак или ту, тик под планином, какав удобан планинарски дом, (данас већ и постоји један, мада не са ове стране, у срцу планине) не зато што се не бисмо имали где сместити у Космовцу. Ни говора. Ко је обишао тај крај и друге наше пасивне планинске пределе, не би ускратио

Космовцу предност у гостољубивости, изузев можда Горског котара и у предусретљивости, ако се не би осврнуо на она највиша и најзабаченија села расута по падинама Проклетија. Био је то фебруар по сушној 1951. години, када су нам, и сами без хране, састругали задње мрве брашна из наћви и старих земљаних ћупова не би ли нас како испомогли док наша храна не стигне. Нису нас питали да ли ћемо им вратити док им је чељад остала тек уз који обарени кромпир и зделу сурутке. Ко да заборави ону доброту којом нас је пресретала шачица марљивих домаћина на оно мало шкрте крчевине што је неким чудом нису још спрале бујице!

Ко бар једном са те стране посети Суву планину, тај је не може заборавити. И кад сам рекао негде у почетку, да има у Сувој планини достојанствености и поноса, нисам мислио само на њене литице; било је у томе признања и оној шачици горштака, жилавог народа, житеља мајушног Космовца, заједници добрих, скромних људи, повучених, рекло би се, као у неко орловско гнездо савито усред масива планине.

Кањоном Сушице

Звонимир Блажина

1953. године

Стрм, као длетом исклесан, купан на сунцу Хасанов врх, нуди погледу читав низ као нож изоштрених бридова док у време магли и ниске облачности вуче дуж својих жљебова, као кроз камине, испарења из долине. Какав је за видети од пруге ка Пећи, не обећава ништа лакше од онога што је у Проклетијама већ препењано. Није онда било никакво чудо што смо се тај пут одлучили баш за њега. Нас петоро. Жика Градишар, као и Мила Пиндић, безмало потом његова супруга, Ђорђе Олејник Љегин, Бранислав Бата Митрашиновић и ја.

Пустимо описе сада неважних збивања који увек прате овакве походе, а које накитимо и улепшамо да бисмо их се радије и чешће сећали. Дајмо места ономе што сличи вежби у Горњаку, која нам је донела високо признање, а којој је конце држао Жика у својим прстима, ту недавно. Ово о чему ћу, збило се као кроз игру, у радости, док смо занети природом газили кањоном Сушице, стешењеним Пекленом и падинама Хасана.

Негде тамо где дође излаз теснаца Сушице, река се чује још са врха стазе. Непојмљиво постаје још ту, у том првом додиру са њом, да је барем где прелазна. Што смо се више спуштали ка води, то нам је било хладније. Хладније, и зато што нисмо знали где да је пређемо. На том се месту Пеклен некако највише испречио и сасвим природно згурао уску горску стазу реци у корито.

С камена на камен, нашли смо се на другој обали. Али не задуго. Требало је опет преко ако се хтело и даље клисуром. За ниске воде пре-

лази се газом, али да бисмо и сада тако прешли, није било ни говора. Ћутећи, упитасмо се у себи шта ће бити цена којом треба да платимо прелаз овом вазалу Проклетија. Труд, свакако. Али какав?

„Требало би да смо вране, па да ту пређемо“, помислио је наглас највреднији од нас. И заиста, прелаз је био могућ једино ваздухом. Тај први, а и сваки даљи прелаз на путу којим смо прошли клисуру, напросто смо украли вештином како смо знали и умели. Негде са дна ранца појавило се уже у рукама, а случај нам је ишао на руку. Стена која је сачињавала леву обалу брзака и која нам је прекинула даљи пут, била је довољно разуђена да којих десетак метара над Сушицом, брзицом одлупљеном љуском од каменог блока, подари могућност да учврстимо уже пењачко.

На другој обали корита био је овећи камени блок. Колико стабилан, то нисмо знали. Али судећи по томе што га до сада није одваљала вода, могао је поднети тежину човека. Један се успео да одлупа. Уже, везаних крајева спојено у обруч, летело је преко воде да обујми камени блок. И увек изнова повлачила га је бујица. Једном, ипак је успело. Уже смо затегли само овде горе и око блока на другој обали. Први је пошао. Спокојно. Био је Љегин. Осигуран одозго, сигурном руком партнера, ако му се деси да омакне. „Жичара Жикина“, којом се први спуштао, истегла се равно толико да је, не баш мирне душе, могао прати ноге у пени Сушице пре друге обале. Када се нашао са оне стране, на сигурном, наставили смо са пребацивањем. За „живим теретом“ спуштен је и пртљаг, а онда се пребацио и творац. Последњи. Смакнуто уже са оба ослонца показало нам је правац да једино можемо још узводно.

Првом потешкоћом нисмо били поплашени. Само нас је вратила у стварност да своју удивљеност природним лепотама теснаца на време одменимо проницљивим погледима. Требало је открити што је могуће природније пролазе. То смо и чинили. Но, „Жичара Жикина“ ипак је остала на сцени дана, мада само за пребацивање терета. Ми смо ипак радије прескакали реку, тамо где се могло, са оном стрпљивошћу и срећом, како их је ко од нас до тада успео да развије.

Када се спустио мрак, били смо мокри до колена, а стигли тек до места на којем Сушицу бремену поточе с Маја Вјелакута, до куда се

спушта и уска брдска стазица. Узверали смо се, с уздањем у очи, уз први шумарак до места за бивак. Из растворених ранаца ницале су топле ствари неопходне измореном телу, више воде чији шум ни овде није престајао. А нама је тако требало сна!

Овде су, срећом, ветрови теснаца били мање наметљиви и сан је дошао сам по себи. Свакоме свој. Но, на отвореном, под тек напупелим латицама растиња, на чијем је грању венуо од зноја и реке смочени веш, пре крепког сна на филцу под крстима, покривени шаторским крилом и телом суседа, препустили смо се размишљању.

Не знам, да ли би још данас могао ко од нас да каже о чему је то тада тако дубоко размишљао, јер то су она размишљања у брдима, која ретко када укажу човеку на прави смисао свега онога што му тада проискри кроз главу, али која у њему ипак оставе тако дубоке бразде и трагове. Много тога бива задржано у човеку од свих оних одломака мисли које вршљају у нама. Тако ми се, ваљда, и јавила помисао да обнављањем сећања на један давни првوماјски поход, можда 30 година унатраг, обновим сећање на другара Жику, са којим је готово свако од нас доживео нешто слично у горама, овако или лепше, али никада ружно или тужно.

Да наставим. Још мало...

„Господа ће бити тако љубазна да устану“, биле су прве речи једног од другара кога ни пред зору није напуштао ведар дух, онако како то ваља у брдима. Није га пробудио пун месец. Не би га пробудио па да је и у клисуру сишао! Пробудио се другар за времена сам од себе, са осећањем одговорности најстаријег.

Устали, пошли, отишли.

Ходали смо и верали се још задуго, а затим смо избили на чистину. Кањон се отворио у широку котлину, опасан старим буквама и зеленилом високих борова. Разривено корито Сушице ни овде не престаје да подсећа, наносом на својим делтама, на напуштено ратиште. Пуно остатака свучених одозго, са планине. Масивни обелисци из кречњака, које су догде згурали усови, остају неми сведоци пораза и победа наизменице час живе, час мртве природе. Остају ту као споменици које нико неће помицати да би начинио место другима, све док то природа сама не учини.

Један од тих обелиска нека буде и споменик Жики. У својој скромности Жика би био задовољан њиме, јер таквих обелисака пуне су наше планине. А ми смо ишли и идемо кроз њих. Наилазећи на ова знамења срећемо и Жику. И задовољимо се тиме.

Друге нам нема. Пре или касније – ред је на свакога од нас.

Можда је Жика срећнији – ако уопште ова фигура може да отрпи критику разума – срећнији, да се ми њега сећамо.

Кроз северну стену Шпика

Звонимир Блажина

1953. године

Пробудили смо се испрва у два. Добро се чуло шкропуцање кише. Вратили смо се радије још малце на своја каква таква, али бар топла, лежишта. Сва четворица. Изјутра изгледа нема ништа од нашег пењања. А штета, тако бисмо радо.

Кад смо поново подигли главе, сат је ишао ка четири. Још је тама. Липовчеву кривињару усред шуме још је обавијала магла. Али више није лило. Само ту и тамо понека капљица.

Неки гутљај јаке кафе, упис у књигу успона, па гасимо ватру, затварамо поткровље, прозоре и врата. Безмало потом били смо пред улазом у смер. За нама сипари, бор кривуљ, шума, долина, пред нама снежишта, 900 метара стене, напори. И све то у магли.

Ћутали смо. Пажљиво смо грабили у висину по стрмом, залеђеном, камењем посутом снежишту. Још обазривије по кршљивој јарузи док нисмо разрованим побочјем дошли на мајушну зараван. Зелена глава, место где се по обичају навезујемо пре но што завијемо улево. То смо урадили и сада.

Замало па неко изјави да није психички приправан. Срећом, право-времено. Још нико од њих није био у стени Шпика. Све над нама била му је неизвесност. Радије ће натраг. Понекад је то довољан разлог да се обрнемо. Партнер је, нажалост, морао са њиме.

Договорили смо се за Дибонову смер са тешкоћама четвртог степена, оријентацијски захтевна, због тога изазовна. Па још у магли! Знали смо,

да је пре пар година у њему, при лошим временским околностима, пет пењача изгубило живот. То треба да нам буде припрема пред одлазак на тренинг у Централне Алпе, у Француску, уколико пређемо изборни тренинг потенцијалних 24 кандидата за Прву југословенску експедицију на Хималаје, поред, разуме се, низа других успона: Јесеничким путем на Присојник па гребенем до Разора, у Северној стени Триглава уз Скалашки смер (IV–V степена) нагоре, пречење Златорогових полица са обавезним биваковањем на њима, па низ Словенски смер (II) у долину. Касније, испењали смо и Прусик – Салајев смер (III-IV–V). Код куће се треба уверити шта и колико можемо у неколико дана. Напољу, можда би било прекасно, а не би ни било у реду. Одлучили смо се да наставимо. Нас двојица. Четврти је морао да дели судбину трећег, одусталог, јер такво му је обичајно право.

Није ишло тешко. Неко време је требало осигуравати тек обичаја ради или због тога што је стена била мокра и ледена.

Осетили смо да нешто није у реду. Партнер, међутим, ништа није приговарао. Никад још није био у стени Шпика. Није ми много помогло да смо пре неку годину загребачки приправник Боги Кахле и ја испењали прво понављање смера ММ Дебелакова – Держај – Шумер (V), грешком, услед магле, јер смо и тада намеравали само Дибону. Но, и данас смо имали под собом већ добар час магле и пипања.

Потег-два и били смо под литицом, окомитом као ретко где. Нашли смо неку празну лимену кутију од конзерве. Значи у смеру смо! Али у Дибоновом, сигурно не! Тај је више десно. Лево од њега нема другог до Централног – директног – Дебелаковог, а још даље је Скалашки смер. У „њему сигурно нисмо ишли толико у страну“. У Централној смо, дечко... Знао сам да дечка није страх од изванредне тежине V степена, која се помиње у опису првих пењача у Шпику, но нисам био још начисто да ли је нешто знао о њиховим потешкоћама и дугим сатима пробављеним у стени због кише, магле, опреза; било је потешкоћа док нису смогли врх пода се. И нас би могло да снађе исто. Маглу смо свакако већ имали. Били смо једнодушни да не прекидамо. Гвожђурије смо имали више него

довољно. У конзерви смо оставили кратак запис да нас је магла завела догде и да добре воље настављамо одавде на горе.

„А сад, ‘ајмо!“

Стена је била стрма и тугаљива, али разуђена и мокра. За сада само од магле, али довољно. Захтевала је крајње пажљиво слободно пењање.

Из магле је изненада плуснула киша. Нисмо се честито ни просушили, а опет смо били промочени и то пре но што смо се нашли један крај другог на уској висећој полици. Шаторско крило чували смо за ноћ. Мало наде смо имали да ћемо за ноћи бити негде на сигурном, још мање на заједничким лежајевима у Крници.

Кад се испадало, наставили смо а да нисмо сачекали да се стена осуши од слапова због којих је било боље да смо на већој висини.

Ускоро смо имали прсте као лугом изједене, као праље.

Напросто и стално, управно на горе. И тако час за часом, да ни не опазиш, мине дан. Ноћ смо пробдели у камину, привезани на низ клинова. Један од нас је био баш у камину, други ниже, негде под њим, у помоћном стремењу и у импровизованом седишту љуљашци, из двојног водичког чвора за навезивање. Обојица смо били покривени свако својим шаторским крилом.

Зарана према јутру почео је да дува хладан ветар. После, назови, гимнастике, разгибавања свих удова, спетљани у сада већ и нама непознате чворове, почели смо са напредовањем. Успут смо сретали појединачне клинове, траг који говори да су и други већ овуда прешли преко стене. То је на крају онда ипак смер! Обузело нас је пријатно осећање сигурности.

Камин за камином, у бескрај мислиш, а затим глатке плоче. Мало се разведрило, па се опет навукло. И опет магле. Кад ће им бити крај? Изгледа никада. Обрео сам се пред најтежим местом. Савладао сам га и ту је заиста био крај тешкоћама. Као да се стена уморила, погнула је коначно свој поносни облик и ускоро смо били на врху.

У уписној књизи данас још нико није уписан. Значи, нису нас још тражили. Пењали смо добрих 19 часова, 900 метара оставили смо под собом, Северну страну Шпица, Централну смер. Добро је то.

У међувремену је почела ситна киша. Ни уже није било још сво намотано кад се претворила у силовит пљусак.

Благовремено смо били на сигурном. Није још полагао мрак када смо дошли у Крницу, жељни поштеног сна.

Следећег дана прочитали смо опис. Шпик, нажалост, нисмо више могли да видимо. Када нас је воз понео преко Мартуљка за Мојстрану, био је у магли као данима пре. А ја сам био већи и од Шпика, иако га нисмо видели.

Од нас 24 требало је бити одабрано 12 за даље припреме. Одабрано нас је било 9. Осим 7 Словенаца и Вјекослава Шантека из Загреба, у ту дружину био сам сврстан и ја. Иако тек 24 године стар (а доња граница била је 25 година), рекоше ми: „Не брини, имаћеш ти тих 25 док се не буде пошло.“ Много година касније, пошло се на Трисул, али су ишли само Словенци. Они су смогли средства и без услова, који су нам на састанку Координационе комисије за алпинизам Планинарског савеза Југославије и изабраних потенцијалних „хималајаца“ са председником ПОЈ, били предочени, али шта мари што нисмо кренули сви.

Дуго још потом, онако крмељив, за раних јутрањих бријања, знао сам понекад да се обратим пред огледалом себи са „Ви“, јер овде, код куће, са неверицом се гледало на наше учешће на избору, а чика Душку Јовановићу из „Победи“ треба да смо захвални, и Добрица Гаћеша, тада из „Победи“, и покојни Зоран Марковић, некад из „Славије“, и ја, и данас још члан „Радничког“, што је веровао у нас.

А што се Хималаја тиче, о том – потом. Стигле су нове генерације, а ту је и 2001. година.

Северна стена Ћима Гранде

Звонимир Блажина

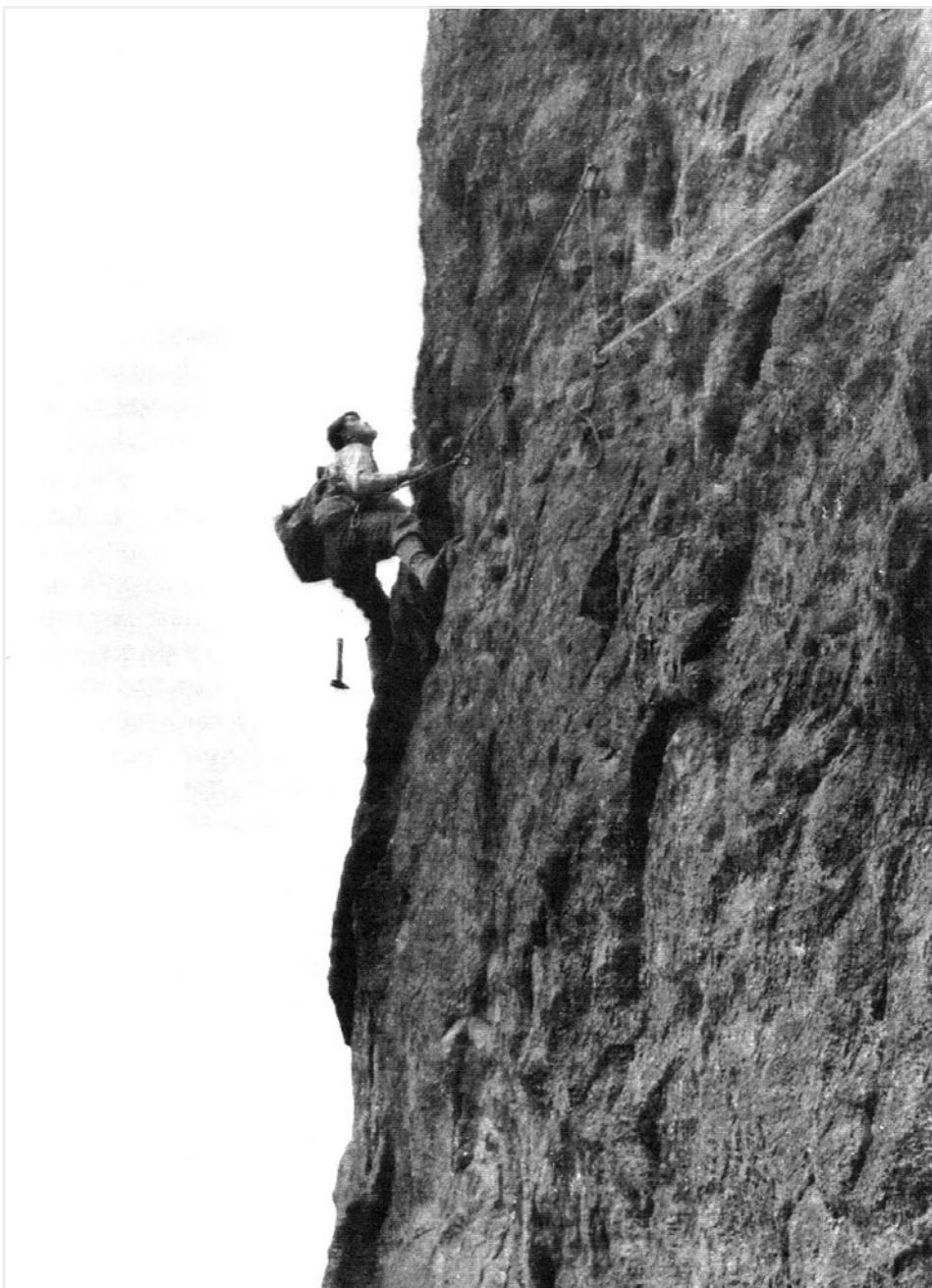
1955. године

„Овде, у баладама и бајкама оплетеним
Доломитима, који сваке вечери горе руменим
пламеном, налази пријатељ високих гора
свој најдубљи мир и најпотпуније остварење
својих чежњи...“

Пре бих да овде причам о ма чему другом него о Цинама. Можда то отуд што не знам откуд би почео. А траже да причам баш о њима.

Данас сам захвалан оном непрослављеном писцу, који вероватно да није у животу стигао или успео да напише роман „који би узбудио свет“, али који је у низу топлих, искрених редака једног планинарског написа рекао: „Никаквог признања нема у том свету, нико не чека на циљу и нико на почетку. У великом ћутању стене креће се једино и непрекидно, игра. Сцена ове игре јесте бескрајно далеко и бистро ваздушно море, а као кулисе стрше у округ, у висине блиски и далеки врхови... Нигде немаде живот лепше и пуније да буде изнет до овде, где доживљај оштри и весели око, челичи мишице, управља ритмом пењућег тела и сваку спремност духа уздиже ка вишем.“

Са овим речима у себи и ми смо удисали ваздух под Цинама, ја и мој партнер – два човека, два разна позива, два доба старости и два матерња језика. А били смо једно и са истом жељом – прећи преко Цине, где је најстрмије.

Доломити - Ѓима Гранде

Били смо се нашли онако као што се већ налазе људи у планини, пењући. Једна смер препењана данас, била је узајамна легитимација за сутрадан намеравану. И већ смо спавали главу уз главу у својим спаваћим врећама, напетих живаца и испрекиданим сном, под тананим платном једног те истог шатора, док није освануло, а онда, напоље. И то што пре. У таквој прилици нема места наговарању и преговарању: ко шта пожели, потрпа у ранац и гледа да тога ипак не буде превише. Ако се има, попије се топло, реда ради, и поздрава ради, дискретно се разбуди остали шатори и звоњава гвожђа и котрљање у мраку помереног камења лагано нестаје... „Оде навеза“, мисле још буновни они који су радије остали да преспавају свитање.

Знојави, под улазом, не мислимо на оштрину ваздуха него да нам „ови пред нама“ не одмагле сувише високо. Журимо и, у слободном пењању, стижемо после непуна два потега перлона на прво испостављено место осигуравајући под одсеком. Ту стена почиње да губи у висини, очито указујући да нема намеру да нас олако пропусти кроза се.

Две навезе Тиролаца, одмакле пред нама, мимоилазе се већ после прве дужине ужета и ова, спорија, остаје пред нама да нам целог тог дана буде пред очима као непогрешиви путоказ који смо сами усмеравали пред собом читајући им технички опис којим смо располагали. Њихов се, у виду истргнутог листа из неког италијанског стручног часописа, још у самом почетку, у лежерном вртложењу, споро одњихао доле до улаза. Са оном навезом остали смо у контакту све до раног поподнева када је киша почела, претећи са севера, да ваља облаке ка стрмим Цинама. Они су наставили са пењањем. Још за дужину две, а онда их је гром који је распалио у њиховој близини, отерао опет на сигурније тле, до испод завршних камина који се као у бесконачности вуку неких 200 метара над „италијанским биваком“.

Сем што сам на једном месту у пречици трећег потега испао у клатно као други на ужету, није се тога дана ништа догодило.

Бивак смо подигли негде пре пет часова на оскудној хоризонталној, једва пола метра широкој и нешто више од метар дугој полици, увучени у винил бивак врећу сразмерно топлу и комотну.

До дубоко у ноћ хранили смо се оним што нам је пријало: саламом, сиром, сардинама и алвом. А ситна киша, која је повремено долазила у заклон огромног превиса, није била ни издалека налик на ове пљускове, који и поред све неугодности коју са собом доносе пењачима везаним у биваку, даје и воде у обиљу.

Изузев попевки, невезаних прича и дрхтања, било је мало и сна, зачудо пред зору највише.

Запањило нас је обојицу када смо негде после седам кренули и под собом чули већ гласове свих који су нас током дана после мимоишли, гласове пењача бољих од нас, бржих од нас, без терета, „тркача“ званих, чистих, савремених екстремиста. Партнеру је у тим тренуцима било вероватно мило што је још врло млад и што једва ако се пењањем бавио годину-две. Мени је, међутим, било више него пријатно што сам за ово време пењања мирне савести имао пред собом да од неког форсирања у темпу пењања не бисмо имали никакве користи: Цимерјаковна у северној триглавској стени, Бројанов раз у Стенару, Дибонова под крајње лошим временским условима у Шипку, са Дибоновим Разом у великој Цини и Пројсрисом у Ћима Пиколисима, биле су једине смери у којима сам стигао да се како тако припремим за овај маркантни успон, после месец и по дана од како сам, са летос сломљене ноге, скинуо гипс. И партнер је знао за то. Зато си нисмо пребацивали. Безбрижно, лагано, али са напором, сигурно смо остављали под собом у наизменичном вођењу навезе дужину за дужином док нисмо избили до на руб литице.

Оно што нам је тога дана остало као најдуже у сећању, било је ипак мислим једино жеђ. Слеђене капи кише у дубоко урезаним влажним каминима, на које смо током пењања наишли, биле су, осим још једног смуљаног лимуна, једино освежење којим смо се окрепили до нашег повратка. А за 80 лира узавреле топле воде, обојене чајем без шећера, било је за мене једино „нешто“ што сам до сутрашњег поднева унео у себе.

Ту ноћ још преспавао сам гладан, на меком и топлим лежишту, у скупној соби под поткровљем Рифуђио Лаваредо, без друштва ближих знанаца. А онда сам отперјао да поделим срећу са онима који су чекали под северном Цином, у шаторима крај језера.

Волео бих да се ово прими за готово. Северна стена у Ђима Гранде, стена је као и остале. Стрмија је свакако од многих других по вредности једнаких њој, али јој је камен као сваки камен: хладан и неосетљив, као и код куће. И да није овог велелепног погледа, на ком се жаре очи, док се устремљују са оних замрлих камених слапова у њеном подножју, лутајући до на врх вртоглаво надвитог превиса, који се на 200 метара високо губи у облаку, не би било ничега значајног чиме би привлачила, сем једном једином привлачном снагом неописивих сразмера: именом Комичи Емилија. Несхватљиво је и мени, који сам је на срећу и своје задовољство оставио за собом, откуд је то. Можда... можда да сам најближи био одговору на то оног поподнева, кад сам у реци туриста, без пара у цепу, терао гужвом миланских улица, када сам пред неугледном спољшношћу миланске Скале, замишљао њезин унутрашњи сјај. У тим тренуцима био сам поносан на нешто посебно, на нешто, што сам и сам остварио и што није срамота да признам: ја мислим да је више певача прошло кроз миланску скалу, него што се икада упутило пењача у северну Цину. И да их се више вратило поражених већ са улаза те стене, него што су их икада виделе кулиса како са неуспеле аудиције силазе са дасака. И данас, када то знам, не трудим се више, него се осмехујем сваком од радозналаца који би ме запитао: „Та кога ђавола тражите пењући?“

То није више обично пењање.

И не сме да се мисли да је северна Цина, по првенственом успону навезе Комичи – браћа Димаи, изгубила не знам колико од своје вредности зато што се од првог успона на овамо нарогушила са до сада остављених неких 120 грбавих клинова. Човек на рачун њих добија само у времену и ништа на снази; иначе, она због тога још увек не престаје да буде „проблем“, значајан својом озбиљношћу. У недавно примљеној поруци од мог сапутника са овог успона, чуо сам и то да је крајем ове сезоне и у смеру Комичи – Димаи настрадало двоје напредних младих пењача из Беча. Под собом су већ имали првих шест тешких потега када су изгубили нерве и решили да обрну назад. При спуштању по ужету у „абзаил“, једном од њих закачила се виндјакна у карабинер на омчи

импровизованом грамингеровом седишту и тако је остао да виси пуних 13 часова, а када је дошла помоћ био је већ мртав.

На срећу, његов партнер могао је да буде још спасен.

Прелаз преко Матерхорна

Звонимир Блажина

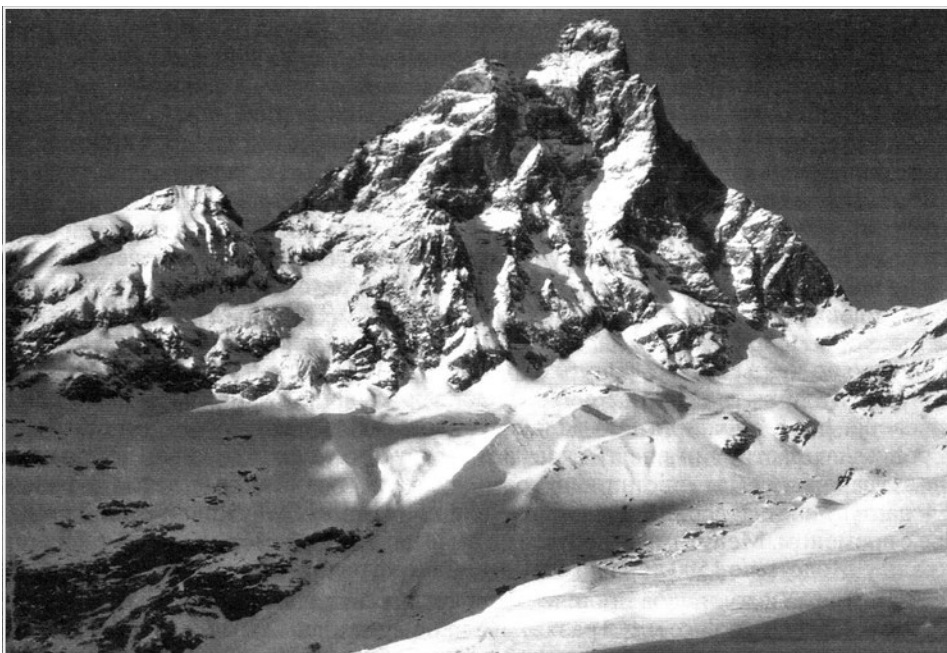
1956. године

Прво југословенско пречање Лион у Хернли
гребеном којим су правцима изведена прва два
класична успона на Матерхорну

О сећање, које сам носио у себи, било је слично оном које се има у повратку нечем што је већ било.

Било шта данас да кажем, још увек остаје шупљина у речи, колико год да се потрудим да нешто опишем. Поготово, ако су то доживљавања ношена у себи.

Када смо сишли са воза у Шатион, италијанско исходиште за Матерхорн, да би нас аутобус, после непуна два сата вожње, дигао са 1000 на 2024 метра надморске висине у познато смучарско стециште Червина – Броил, нисмо још били сигурни да ли ћемо при повратку имати Матерхорн, у правом смислу те речи, за собом. Матерхорн је, међутим, остао овај пут за нама. И мислим да су нам за то кораци у повратку преко његових распрслих глечера били дивовски велики, не толико што смо следећи инстинктивно жељу да избегнемо невреме хитали натраг у долину, колико да са веће дубине можемо опет гледати у његов виторог и врх. Његова сенка, лежећи по долини, исувише тешка да се пре новог свитања још једном подигне, није нам више уливала страха нити је за собом вукла злослутност стрмина.

Валски Алпи – Матерхорн – Червино – леви је Лион гребен (преко њега и Хернли гребена изведено је пречење из Италије у Швајцарску)

О њему нисмо знали много. Знали смо да га је освојио Вимпер, 14. јула 1865. године са швајцарске стране по Хернли гребену. Знали смо и то да је узалуд шест година пре тога покушао да ово своје дело оствари са италијанске стране, са Жан Антоан Карелом, обичним сељаком из долине Валтурнанш, иначе незаменљивим водичем тога доба, коме је и самом још од 1857. године ово постао једини животни циљ. Знали смо да је имао среће више од Карела захваљујући само лакшој страни, коју је одабрао за наставак својих покушаја, којом је отворен данас најлакши приступ на „најлепшу планину Европе“. Но нисмо знали какве су све тешкоће чекале Карела да одмах за њима изађе, као други, на теме Червина, како домороци називају ову прекрасну планину. Били смо први Југословени који ће претраверзирати Матерхорн преко ова два класична успона – Лион и Хернли гребеном. Пријатност првенства мешала се тог дана са нелагодношћу непознатог, непознатог у оних завршних 400

метара под врхом, одакле сам се стиснутих зуба, у сагласности са својим тадашњим партнером, вратио прошлог лета, са оним тако непријатним утиском потиштености када се нешто не освоји.

Којих два сата успона од Червина непрегледним стрмим пашњацима шкрте горске траве, прескакање кладенаца и слапова, којих је овде безброј, и стижемо на 2800 метара, на којој висини, из овлаш клесаних камених блокова, стоји подигнута пријатна велика зграда Рифуђо Орионде. Недалеко од куће, на малој заравни, дижемо „велценбах“, тесан додуше, али довољно топао да на ветрометини сакрије двојицу у спаваћим врећама. Док сам на бензин-примусу припремао оброк, почело је и невреме. Једва да смо стигли да спремимо опрему, кад се из раствореног неба осуо гр̄д. Од кад се мотам по брдима, такав још нисам доживео. Већи од ораха, парао је по танком гумираном крову да смо се стрепећи питали кад ће и по нама. На доласку ноћи, гр̄д је прелазео у ледену кишу, да би се доцније смењивао са снегом. Тад смо и заспали, али не задуго.

Готово истовремено, разбудило нас је урлање ветрова. Махинално, прихватили смо се обојица за танке алуминијумске штапове. Као препуно једро напињала се страна шатора окренута Фурген-седлу. Били смо у неизвесности да ли ће шатор издржати. Не сећам се да ли сам још гдегод морао тако да вичем на уши човеку до мене да би ме овај разумео шта хоћу. Тражио сам да из резервног веша, који смо прострли подасе, ископа његове ватиране рукавице. Лед је толико тукао по чукљевима смрзнутих прстију да је постајало неиздрживо тек тако, голих руку, држати штапове шатора. Због грмљавине која се наставила, више сујеверја ради, избацили смо далеко уоколо сву гвоздену опрему из шатора. Срећом, сурласти „Хималаја“ улаз на шатору омогућио је довољно добро и брзо затварање да нас није ни изнутра подухватио подивљали ветар. Сутрадан, гледали су нас с неверицом, као фанатике којима посебно уживање чини ношење с временом. Међутим, не верујем да им је падало на памет да смо на тај начин хтели уштедети по 1500 лира по особи, колико се овде плаћа по једној постељи.

Према искуству од прошле ноћи, легли смо када и кокоши домарке. И с правом. Следећа ноћ се мало разликовала од претходне. Само је јутро било већ ведрије. Тако смо у поодмакло доподне с потребном опремом и нешто рациониране хране пошли ка глечеру. Пут нас води крај Кареловог крста, скромног и јединог споменика великану овога краја, подигнутог на каменој литици на дну зеленог глечера. Место на коме треба наскочити глечер означено је овећом пирамидом из камена. То је међународни начин обележавања свих места на којима претходник жели да помогне у налажењу правог пролаза кад планину заодене магла и невреме. Глечер не намеће неке посебне проблеме, изузев што захтева да се траверзира стрмином горњег руба ради избегавања лавина из вршног дела стене, завитог у новозапали снег.

Нешто доцније скрећемо лево у стрми кулоар који ће нас извести на Лион гребен 400 метара над нама. Добро га познајем још од прошлог лета. Знам да све време успона сипа у очи слеђени снег, да често и преко метар дубоким жљебом у слеђеном фирну, као низ тобоган, лети огромно камење, ледени блокови и оштар зрнасти снег у таблама. Везани ужетом по целој дужини, лагано одмичемо ка вишем, што овде значи сигурнијем. Наочаре за снег добро су дошле, јер штите очи од неумитног одблеска зрака сунца које се примакло зениту. Овде је лане одлетело четворо Американаца да их ниже доле прогута глечер својим разјапљеним стоструким ждрелима. Можда их тек коју деценију касније, као оно недавно Винклера, избаци подземном бујицом на камење морене. Али и то зависи само од његове ћуди.

На два-три потега, којих стотинак метара над нама, чујемо гласове. Кад смо се већ докопали руба, уместо поздрава, водио се отприлике овакав дијалог: „Ако вам се жури, горе ћете наћи двоје мртвих.“ „Шта кажу људи?“ „Двоје мртвих су, кажу, горе.“ „Јел то ту обичај?“ „Изгледа да јесте.“

Били су Аустријанци. Довде су дошли директно из Бројла, по јужној падини Теста дел Леоне. Успут су срели повратнике са врха. Од њих су чули ту вест. Негде, на стрмени гребена, нестало је двоје Наполитанаца у невреме прошлог дана. Ови их нису пронашли. Па зашто бисмо онда

требали ми да их сретнемо!? Саопштио сам партнеру да нам изгледа ни овом приликом није суђено да сагледамо врх. Мртве треба спустити натраг, у долину. Звучи као неумесно, али у овој ситуацији то је било обично питање: „Да ли имате добра леђа, камараде?“ „Имамо. Зашто?“ Објаснио сам да је код нас члан Горске службе спасавања дужан да, у зависности од околности, организује спасавање, па макар то било и обично ношеће тела усмрћених. Аустријанци су флегматично слегли раменима пруживши утешну информацију да је тај гробарски посао у овим крајевима ствар организације водича, а не ни њихова ни моја.

Даље смо пењали ћутке, гребеном, заједно, до бивака Амадео. У тој дивљини каменог хаоса, окованог леденим рекама, као оаза у пустињи добро долази ова дрвена колиба изграђена искључиво добровољним радом љубитеља овог каменог колоса. Када планину захвати невреме, које је у овим крајевима безмало свакодневна појава, пријатан осећај сигурности добија човек, када под топлим покривачем на скупном лежишту, слуша где као топовске салве грме новим падавинама преоптерећени глечери у свом лаганом, али незадрживом току ка долини. Праскање стреха отргнутих са гребена повлачи за собом огромне широке лавине за којима ускоро ништа друго не остаје, осим широки траг и тутањ којим проламају врхове.

Пењачи пристигли за нама донели су умирујућу вест да су водичи већ пронашли једног од Наполитанаца. У потврду те вести видимо 1000 метара под нашим ногама као мраве ситне прилике како обилазе око нечег црног, безобличног, испруженог на глечеру. Оно што је касније допринело још мучнијој атмосфери тог поподнева, била је вест више: још двоје алпиниста из Минхена нестало је у Цмут грату, гребену који се тек на врху састављао са нашим. Четворо их, значи, мање! И нехотице, ово те приводи размишљању.

Легли смо кад се смркавало. Запао сам у неко полуразмишљање. И притиснут размишљањем које ми се ретко кад наметне, те ноћи слабо сам спавао. Зора ме нашла будног.

Нисмо пошли пре шест како сам намеравао, јер су се небом вукли сумњиви облаци. Пошли смо тек иза осам. Пењање нам није падало тешко

као што сам очекивао. Једна ноћ аклиматизације била је добродошла да нас снага није издавала, а ни даха нам није понестало на напорним одсецима ветром брисаним гребеном. Но једна ноћ још увек није била довољна да се и организам мога партнера привикне. На нос је потекла крв. Обична појава код многих, ненавикнутих на висину. Но ово га још увек није натерало да тражи повратак. Вели да му је потпуно престала тек кад смо превалили врх.

Под Пик Тиндалом забрињава ме на једном месту што ме не следи, нити ми се одазива готово читав сат. Осигуравајући обоје преко једног климавог, у гребену заглављеног камена, пењао сам опрезно за скоро половину дужине ужета да бих га видео где својеглаво настоји да испење „нешто лакше“, јер му се није свидело да иде онуда куда сам ја прошао. По каснијој реконструкцији догађаја, који се два дана раније одиграо на овом гребену, ту негде је било место одакле су морали одлетети Наполитанци у свом хиљадуметарском слалому низ јужну стену Матерхорна до глечера. Судајући по ужету које је остало читаво, па пронађено два дана после несреће, сви изгледи указују на то да партнери нису били добро навезани. Ни на једном крају уже није било прекинуто, није било ни пререзано, било је напросто развезано.

До под врх, време је било ветровито и ведро. Кад смо се попели, били смо у магли. Видик – баш никакав. Да није било великог гвозденог крста на уском гребену, готово не бисмо ни знали када смо стрчали са њега. Ветар је био толико силовит, да је тада изгледало сувише прозаично. У силазу, сустигли смо једну италијанску навезу и даље наставили пењање заједно. Већ у дубоки мрак, видећи да се не можемо докопати склоништа, решили смо се на бивак под ведрим небом. „Да ли сте већ често бивакирали?“ „Не. Нисмо. Ово нам је први бивак...“ По томе сам оценио да је умесније да га партнер и ја поставимо. У мраку напипане пукотине прогутале су серију клинова. Тако смо се навезали, имајући пред собом чак и уверљиву ограду, мада само од обичног перлон пењачког ужета. Ноћ смо провели на једној узаној каменој полици. Њих троје седећи скупљених ногу на мокром смотаном остатку ужади, док сам ја остао да престојим у омчама. У моменту кад сам из ранца вадио винил бивак

врећу, довољно комотну да прими све четворо, озебли прсти, због рада без рукавица, показали су се довољно неспретни да је испусте. Пажљиво осигуран од стране партнера, узалуд сам покушавао да је пронађем на некој замишљеној избочини, насумице пењући у тмини стену за читаву дужину ужета под нама. У понору мрака нестала је ка долини. Остали смо без ње.

Не знам кад је кога савладао сан. И ове ноћи ја сам опет размишљао.

Као у бунилу из полусна прену ме пењачима тако познат осећај да се пропада у бездан. Опет цвекотање. На ногама, крутим, као туђим, „пум-пам“ да бих се загрејао: чучни, устај, чучни, устај... Не знам колико дуго. У један мах осврнух се према Цермату; негде на 1600 метара висине топло су подрхтавале сишућне светилке. Мени, на 4200 метара, изгледале су више иронично. Ко те је терао да се вереш туда? Ко? Дај – реци!... Нико. Нико ме није терао. Можда, можда потреба да када сиђем доле будем задовољнији, скромнији но што сам био пре овог пењања... И жалим што ми недостаје способности да овом научим и друге, али је већ доста да сам и себе научио...

И опет ме пригрли „сан“.

Једва да је почело да свиће и ми смо дигли бивак. Ускоро смо били далеко под Италијанима. Снег је већ увелико падао. Отпочело је невреме. После свега сат времена били смо у Солвеј хите. Значи, толико још било је потребно да бисмо ноћили испружени! Овде налазимо све, изузев двоје, који су јуче били бржи од нас. Партнер би радије да овде чекамо да се време умири. Међутим, налазимо да је паметније да бежимо ка долини. У десет, када смо кренули, увиђамо да је то паметно. Водичи, са клијентима на ужету, обрћу такође. Долина зове својом сигурношћу. Тек неки, безглаво настављају успон, да се поклоне врху, кога неће честито ни видети, али кога (зашто?) држе изнад вредности коју представљају тренутно њихови животи.

Око један, ми смо били на сигурном.

У Хернли хите, у Швајцарској, после низа уверавања да је неразумно по невремену прећи преко глечера који нити с ове, нити са италијанске

стране, не познајемо, „Фројлајн“ нам ипак некако показа лежаје. Овде смо провели још једну разуларену ноћ. Били смо сретни што смо на сигурном.

Сутрадан као да се није ништа догодило. Небо је опет било без крпице облака, планине у снежном белом покривачу, а ми, ми са оним пуним осећањем у грудима које прожима када се нешто обави.

Грејани сунцем, спокојно смо ходали глечером који данас није ми-ловао ни најмањи дашак ветра, само су трагови новопопалих лавина парали заслепљујућу белину бљештеће снежне пустоши.

Прешли смо границу која овде постоји тек на карти назначена. Да се гребен није ломио на две супротне падине, не бисмо ни знали где је.

Морена је постајала све крупнија. Матерхорн се удаљавао за нама. Тако је, лагано, опет израстао у високи, достојанствен, монуметални обелиск, парајући над собом небо без граница и мере.

У Котовој шпици

Цирил Прачек

1958. године

Чудно је почела та догодовштина. У понедељак, 23. септембра 1958. године, враћао се Цене, као обично по подне, из службе. На улици је срео Уроша с неким другом, кога му је Урош представио као Блажину Звонета из Београда.

„Реци ми да ли би имао времена да пођемо у околину Јаловца? Блажина је дошао из Београда са задатком да добије и организује спасиоце који би кренули да траже двојицу београдских алпиниста несталих лањске године без трага. То су били Зоран Марковић и Првослав Јовановић. Трагање би ишло по приватној линији. Зоранов отац, који живи у Канади, покренуо је акцију и по италијанској страни и плаћа трошкове.“

„После једне године тешко је шта наћи, Уроше. Не знам има ли каквог смисла да тражимо? Но, ишао бих свеједно. Кад намераваш да кренеш?“

Ценета је привлачило, као сваког алпинисту, на прагу је опет догађај, скитња, тражење, пењање, борба са стеном и временом, у свему мушка посла.

„Та, требаће још неколико људи, рад ће бити напоран. Узели бисмо још Макса и Бутинара и крећемо у среду по подне у Тамар. Сутра идемо с Блажином на Крвавец. Управна канцеларија има излет и идемо са њима.“

Блажина је био за све време тих. Сада се огласио: „Не смете мислити да ћете имати са мнош потешкоће. Свикао сам на стену и много сам проживео у Словенији.“ Стварно је одлично говорио словеначки, а такође се и пењао врло добро, што се касније показало.

Опростили су се.

У уторак и среду је било весело. У четвртак по подне киша је престала и Цене се упутио Урошу.

Урош је јуначки спавао. Ценету је отворио Блажина, који је обављао домаће послове.

„А где је Урош?“ упитао га је Цене.

„Спава. Да ли да га пробудим?“

„Наравно! По њему, време је да се договоримо и кренемо. Допуст имам само три дана, после је готово. Такође и по киши можемо да тражимо. Но, чини ми се да ће киша престати. Север вуче.“

Ђуро је прогрмео из спаваће собе.

„Дакле, Цене, идемо ли?“

„Него. Ишли бисмо возом у 18 часова.“

„Међутим, ко ће да обавести Макса и Бутинара? Већ је касно за воз, пола пет је.“

„Имам бицикл. Пођимо прво у фабрику за Марка, поподне је на послу, после ћу се одвести на Хрушицу по Макса.“

Бутинара су нашли одмах, потом се Цене упутио на Хрушицу.

„Макс, у 18 часова одлазимо из Јесеница. Узми са собом 10 клинова и бар четири карабинера и уже.“

Макс се, нажалост, дословице управљао по упутствима и није узео собом, осим хране и поменуте опреме, ништа друго. Макс је био увек дисциплинован, но овај пут би му дисциплина скоро наудила.

Идући у Тамар, киша их је полако квасила. Полако су се вукли с тешким упртњачама према кући у Тамару. Марко и Блажина су имали посебно много опреме. Блажина је носио огроман ранац, да му практично не би требао шатор, који је био у ранцу. Био је опремљен као за Хималаје. Касније се показало да ништа није било сувишно.

То вече Мина није била више на ногама. Закуцали су на прозор. Урош је својим чудесним гласом нешто и запевао, као ону „Када пси залају...“ Мина се одмах пробудила и отворила врата.

Газда је био Блажина: „Паленту ћемо и кафу“, дао је одмах посао Мини. Штајерка Мина била је у спору са Урошем, јер је тврдила да нема

долине над Логарском долином и Окрешељем, где је била више година. Урош, опет, није могао нахвалити Тамар, с којим се Окрешељ, по његовом суду, ипак не може мерити. Цене је дипломатски био уз Мину како би више добио за вечеру.

„Уроше, ту ћеш ипак морати да попустиш, јер ништа нема равно Логарској долини и штајерском девојчету. Ти си од Ратеча и зато хвалиш своју торбу.“

Устали су у рано јутро. У том каснојесењем времену дан више није дуг, зато су кренули по мраку. Мини су поручили да се враћају у недељу поподне, што ће рећи кроз три дана.

Урош је повукао, као по навици. Цене га је назвао просто „раципак“, што у неком оријенталном језику означава тркаћег коња племените крви, или га је звао „шерпасом“.

„Нешто сам доживео са задовољством“, почео је Макс, „први пут у животу видим Уроша да има велику упртњачу, као да сламарицу носи на леђима. Кад бих још Гандија видео једаред с таквом упртњачом, не бих жалио да умрем. Обично носе тек неке школске торбице.“

Раци, стварно, као да се сакривао под огромном стражом.

„Дај, дај“, узвратио је Блажина, „шта заправо мислиш да има унутра? Ништа друго до нешто крпа, гуњ, нешто хране и безброј капица, да га не би зебла ћела.“

Утом је Урош одмакао да су га једва још видели.

„Не знам, шта га тако вуче“, рече Макс. „У том човеку су невероватне елементарне силе. Уопште не подноси ако неко иде испред њега. Ако га покуша сустићи, увек се развије надметање док један не попусти. Најбоље да га пустиш да трчи напред.“

Нису ишли по сипару према Јаловцу. Завили су на десно скромном стазицом на горе. Тај пут је много пријатнији од досадних одрона, врло је стрм и успут добијаш на висини. Тачно изнад је злогласна заједа у Шитима и поред ње Белачева смер. Спасиоци су увек, када су одмарали под тешким бременом, посматрали Шите и тешке смери у њима.

И поред тога што су пре дана пошли из куће, требало је скоро три часа пре него што су се зауставили безмало под Котовим седлом, под

великом стеном. Предео је био врло сликовит, с лепим погледом на кочоперни Јаловец. То место Урош је изабрао за бивак. Нешто ниже је растао бор кривуљ који им је добро дошао навече.

„Морамо се договорити“, почео је Урош, „како да се прихватимо посла. Све време имам утисак да ћемо тражити узалуд, но тражићемо свеједно. Предлажем да идемо у потрагу у две групе. С Марком идем између Вевнице и Котове шпице источном страном, а вас тројица се пењите западном страном на Котову шпицу. Спустите се стазом на седло између Вевнице и Котове шпице, тако ћемо двостуко прегледати сав тај горски предео.“

Сложили су се с тим предлогом. Сироти Марко био је осуђен на трчање с Урошем, и мада му је било једва деветнаест пролећа, Урошу пак близу педесет, Марко је био тај који је потегао краћи крај. Марко се брзо развио у одличног алпинисту. Око 1954. године Цене га је први пут повео на алпинистички излет Словенским смером у Триглавској стени на пењање. Трећи у навези био је тада учитељ Михелич из Бохињске Бистрице. Из слабуњавог Марка развио се одличан алпиниста. Препењао је све најтеже домаће смери у друштву с Миланом Валантом. Валанта, који је такође био спасилац, називали су другови напросто медведом или јетијем; био је изузетно снажан и имао је још једну особину – изузетно се бојао девојака.

Макс, Блажина и Цене завили су према Котовом седлу. Собом су узели пењачку опрему и фотоапарате. Звоне је хтео све да слика да би имао документе о претраженом терену у случају ако ништа не нађу.

Одмах на седлу дао је Ценету упутства шта да снима. Затим су ишли. Ишли су безбрижно један за другим по гребену нагоре и пречили у лево до жљеба који је био као неки слабо назначени камин.

„Погледај клин“, рекао је Макс.

Зауоставили су се.

„Дај кладиво да га избијем“, огласио се Звоне.

Макс му је дао оруђе, запевао је челик и убрзо Звоне је угледао клин.

„Р.К.’ знак је утиснут на клину. Ко би то био?“

„Нико други неће бити до Радо Кочевар“, рече Макс. Али није био Радо, јер Радо не би ту забијао клин.

Но, да су спасиоци знали тада за трагедију, која се одиграла тачно тамо у близини, можда управо на том месту, где су стајали, можда само мало ниже, не би пењали тако безбрижно. Само педесет метара под њима лежао је скелет Зорана Марковића. Да се у том тренутку Звоне сетио тога, чега се сетио поподне, вероватно би ишли мало надоле и нашли шта су тражили. Поподне се Звоне сетио да су негде у Триглавској стени, управо он и Зоран избили Радетов клин, те да је вероватно истог ту забио Зоран. Чудили смо се, зашто је Радо на том месту забио клин. Можда је било лоше време, можда се пењао зими, шта знаш шта је било, мудровали су, када се Цене залетео у једно теже место у тој верачини.

Макс је имао чудовишан пењачки инстинкт.

„Навежимо се, момци! Није баш да бих казао да је тешко, но чини ми се да је под нама стена превисока и већ знаш, ако ти случајно оклизне...“

Цене је испењао превисоко и узео мало перлонско уже из упртњаче. Бацио га је надоле, па су се Звоне и Макс навезали. Упро је ногама у стену и осигуравао. Испењали су на врх који је био тек мало над њима.

„Макс, погледај ове плочице, нећеш ли случајно наћи потписе изгубљених“, рекао је Звоне. Макс је, дабоме, прегледао све, али узалуд. У том је Цене смотао уже и ставио у упртњачу. Топло сунце и ведро небо присилили су спасиоце на осматрање околине. На једној страни Јаловец, на другој Мангарт, а под њима оба Белопешка језера као два драгуља лежала су усред шуме. Нису се дуго дивили лепоти што је нуди поглед на тај јединствени горски свет.

Упутили су се гребеном надоле.

„Ту негде мора бити стаза према Загачама“, рече Макс.

Загаче се назива удолина што води према седлу између Вевнице и Мангарта. Цене је тражио стазу, али нешто стази налик наслутио је тек по извежбаном алпинистичком инстинкту или по срећи, ко зна.

„То ће бити вероватно стаза. Па да, друго не може бити. Погледај, Макс, само овде је проходно.“

Спустили су се у широко растргнуту увалу. Тражили су пут на који су ту и тамо налетали и опет га губили. Око стазе нису много трљали главу, силазили су просто надоле тамо где није било пролаза. Једино могући пролази били су стазом. На њу су инстинктивно налетели док се нису спустили на сипар.

Зачули су глас Уроша. Стари Шерпас већ се пробио преко седла и сада се враћао смером којим су прошла тројица: Макс, Звоне и Цене.

„Јесте ли штогод нашли?“, било је прво питање.

„Ништа“, гласио је одговор.

„Наставићемо договореним путем“, узвратио је Звоне.

„Имате ли шта за пиће?“

Цене је дао чутурицу, за сваког по гутљај.

Звоне је био изванредно темељан, скоро превише. Сваки жљеб, сваку рубну пукотину, све су морали прегледати, зато су напредовали доста спорије од Уроша и Марка. Радијак је прхнуо стазом нагоре, и након пар минута, већ је преко руба показао беле зубе. Звоне је снимио увалу и силуете на гребену. Отишли су напред стазом према седлу изнад Загача. И ту су прегледали сваки гребен и све друго што им се чинило сумњивим. Спустили су се далеко доле према Коритници и, да су се спустили само још 100 метара ниже, тога дана би по други пут нашли то што су тражили.

Тројка се полако успињала према седлу изнад Загача. На седлу су се зауставили и поново дивили Белопечким језерима. Тешко су отргли поглед од та два смарагда међу шумама.

По стази су наставили пут према седлу између Вевнице и Котове шпице. Изнад стазе стоји узидана плоча с натписом: „Виа дела вита, ђа виа дел морте“ и још да је пут урадио батаљон Таљаменто. Из натписа да се закључити да су први људи изгинули већ при изради тог пута – „пут живота, а већ пут смрти“.

Необично су се обрадовали води која је мало више изнад текла из стене. Наточили су чутурице и упутили се преко седла у смеру логора. Били су уверени да ће Урош већ бити у логору. Но, он и Марко су по

силаску на Котово седло, отишли да још погледају у југоисточну стену Котове шпиге не би ли тамо можда нашли неке трагове.

Под седлом су се срели, када су већ други пут силазили с Котове шпиге, тамо где су се јутрос пењали Макс и његови. Чудно, ни Урошу, који је иначе имао изванредан инстинкт, није пало на памет да при силажењу погледа мало ниже у камин. Два пута су ишли са Марком, тек 30 до 50 метара над скелетом Марковића.

„Где сте ходали?“, било је прво питање.

„Пењали смо се још Крушицевим смером“, одговорио је Марко који је водио теже делове.

„Је ли било тешко?“

„Ништа посебно, само одоздо сам се мало мучио, јер сам уморан од хода целог дана“, узвратио је Марко.

Сишли су до таборишта. Почео је рад на припремању бивака. Било је већ касно, четири поподне; око 18 часова у то јесење време је мрак. Заравнили су простор за бивак. Макс и Звоне су постављали шатор. Цене и Марко су доносили гране бора кривуља за простирање и кување.

Радицак је, међутим, све то гледао. Стари спасацац седео је уз стену и посматрао Ценета како ће заложити дрвима која су била сва наквашена од претходног дана.

„Нећеш да заложис“, рекао му је.

„Потанко гледај како се у таквој прилици заложис са једном једином шибицом“, узвратио му је погођени.

Из упртњача је узео мали комад свеће, припалио га и подметнуо под дрва.

„А сада пустимо све скупа пар минута на миру и ватра је ту.“

Ускоро се задимило. Шеф кухиње био је Звоне. Приставио је воду из чутурице, скувао „Арго“ супу, надробило унутра двопека и нарезано наситно димљену саламу те је промешао и прокувао у супи. Били су добро гладни и управо им је добродошла издашна вечера. Урош и Макс су били без кашике и посуде.

„Стари сте војници и како уопште можете ићи без главног оружја у борбу“, задирикивао их је Звоне. „Уроше, ти си још неки резервни мајор

или капетан, и још не помишљаш на демобилизацију. Сирота војска којој ћеш ти да заповедаш!“

„Дабоме ви, ви мислите само на храну, мени је свеједно, три дана да не једем и не пијем, и исто тако ми је свеједно, ако је могуће да се поштено наједем.“ Но и то вече било му је свеједно ово задње. Први мрак спустио се на земљу. Притиснула је хладноћа с ветром.

„Момци, за доручак немамо воде, а такође и сада би нам легла кафа или чај. Ко би ишао на снежниште под Јаловец по снег?“ Питање је поставио шеф кухиње.

Двојица старих, Макс и Урош отпустили су се на пут; снежиште је било далеко од табориша готово пола сата. Узели су собом чутурице и поливинил. Марко и Цене су у међувремену насекли грања и дрва. Цене је носио малу секирицу која им је много користила. Звоне је за то време сређивао шатор. Кроз један сат Макс и Урош су се вратили. Урош је носио у свом огромном упртнику снег. Одложили су бреме, снег се није топио, јер је било хладно, испод нуле. Скували су чај и отишли на спавање. Звоне је имао спаваћу врећу, Макс није имао ништа, Цене је имао вестон, исто је имао и Марко, а Урош је имао врећу. У шатор су ушли тек тројица: Звоне, Макс и Цене, више их није могао примити. Марко се прилепио уз шатор и покрио поливинилом. Урош је спавао поред, на крајњој спољашњој страни. Спавање им је било проблем, због мрза, али спавали су добро.

Ујутру су скували чај и поново отишли на посао. Закључили су да ће се спустити преко Котовог седла у Коритницу и претражити успут сав терен под стенама. При успону на седло наишли су на огромну снежну рубну пукотину. Спустили су Марка на ужету у дубину, али није ништа нашао.

„За сваки случај“, рекао је Звоне, „прегледајмо управо све на шта будемо наилазили успут.“

Сунце је изашло и ускоро топло грејало. На седлу су упрли поглед у стену Котове шпице коју је сунце лепо осветљавало, потом су се спустили преко седла надолу. Развукли су врсту у стрелце и прегледали терен. Урош је с десна наишао на стазу која је водила преко стене. Прегледао је стазу и вратио се.

„Другари, сада би се поделили у две групе. Прва би ишла напред и потом попреко, те назад горе до под стене, друга би ишла овом стазом коју сам прегледао. Под стеном бисмо се срели.“

Звоне је одговорио Урошу: „Добро Уроше, ти и Марко идите напред, нас тројица идемо попреко.“

„Само пазите“, узвратио је Урош, „стазе на крају, када сте дошли преко стене, нема више. Засута је камењем огромног одлома из стене.“

„Без бриге, Уроше, имамо пењачку опрему са собом“, одвратио је Макс уз поздрав.

Урош и Марко наставили су са прегледом на доле, остала тројица су брижљиво испитивали све увале успут преко стене. Силазак по засутим шупљинама био је унеколико тежи, али су га савладали без посебних тешкоћа. Једва да су се добро осврнули на другу страну, већ су се мало ниже показали Марко и Урош. Врло брзо је био Урош за њима иако је имао дужи пут.

„Сада морамо да се договоримо“, почео је Урош, „како ћемо наставити са радом. Отац несталог Зорана говори у писму о Худи Шкрбини да би је детаљно прегледали и цео жљеб под њом. Познајем тај терен и кажем вам, ако су где год у ували под Худом Шкрбином, никад нико их више неће видети. То је страшно дубока и вечито заснежена провалија у стени. Ни прегледати је нећемо моћи.“

Загледали су из далека тај изједени понор и закључили да ће ићи Урош и Марко по рубу над њим према Худој Шкрбини, а остала тројица ће у међувремену прегледати терен под стеном Котовог седла.

Марко и Урош набацили су опрему на леђа и спустили се надолу по сипару. Морали су се спуштати око 400 висинских метара да би приспели на супротну страну у подручје Мангарта. Стари тигар се није препустио одмору, већ је сместа одјездио надолу.

„Кад га тако посматрам“, рекао је Макс, „чини ми се као да је у лову; без одмора, без окрепе, без мира, јури, док не успе.“

Макс, Звоне и Цене су сели и прво се окрепили. Потом су се сложили да Макс иде рубом стене нагоре, а Звоне и Цене би прегледали ближу околину над собом.

Звоне је предлагао да се попну неким камином на полице што су се широко развличиле над њима. Ценету камин није био по вољи, но није ништа рекао, запутио се према камину и Звоне за њим. О раме је обесио своје мало перлон уже, узео је и чекић, клинове и карабинере. Камин им је, колико одмах, показао зубе. Стена је била алгаста, а превисни скокови су им затварали пут. Према врху Цене се упутио врло тешким пењањем на зуб и ту је био крај. Није могао ни напред ни натраг. Звонету је рекао да се по камину врати натраг, док је сам забио снажан клин, те се тек тако спуштањем по ужету, вратио.

Утом су чули испод стене Мангарта снажне позиве Уроша. Нису тачно разазнавали нервозне повике.

„Макс се је убио. Макс се је убио...“

„Звоне да ли је то могуће? Ми га не разумемо тачно.“

Звоне је поново звао: „Уроше, кажи јасно, шта је!?“

Стари тигар је опет заурлао нешто слично и показао у смеру којим је отишао Макс. Нејасно су чули и Максове повике. Видели су Уроша и Марка како трче уз брег.

„Нешто мора да је, погледај како трче!“

И Звоне је нагнао на горе. Иако је Урош био најмање један сат нормалног хода удаљен од места где је био Макс, а Звоне једва десет минута, дошли су скоро истовремено сва тројица на место.

Цене је покупио сву опрему и полако се упутио нагоре.

Макс је био, дабоме, жив и здрав. Урош је викао: „Макс га је нашао“, али тако нервозно да су га лоше разумели.

„А сада ми реци, Уроше, што си трчао узбрдо? Ако је сломљени сиромашак чекао целу годину на тебе, вороватно би још и пола сата дуже издржао“, рекао је Цене.

Марко је више но тихо додао: „Целим путем, док смо трчали узбрдо, исто сам мислио.“

По ципели коју су нашли и по боји косе, утврдили су, да су нашли костур Првослава Јовановића. Нашли су, дословце, само још скелет и то распршен на већем простору. Осим тога још и омчу најлон ужета које је било на карабинеру покидано и део одеће.

Урош и Марко су се одмах упутили у стену, која је над тим местом била сразмерно приступачна, али већ мало више, пењање је, по приближној оцени спасилаца, скоро немогуће. Прегледали су и испитали све приступачне висине, али узалуд. Марко је био први пут у акцији под утиском унесрећеног и рекао је да му је пењање управо некако тешко. Стари спасиоци су већ добро познавали тај осећај.

Од Зорана Марковића нису нашли никакве трагове. Нагађали су све могуће о развоју несреће. Били су уверени да су прелазили надоле с Котовог седла. Касније се показало да није било тачно.

„Погледај“, разлагао је своју теорију Звонко. „Јовановић је стајао на осигуравалишту, себе је имао упетог с морнарским чвором у карабинер и осигуравао је Зорана, највероватније у пречици. Зоран је испао, пад је на крају ужета избацио Јовановића из осигуравалишта, лађарски чвор је савио перо карабинера и перо карабинера је пререзало уже. Тако је Јовановић одлетео из осигуравалишта преко стене.“

То разлагање било је врло вероватно. Звоне је стајао на дробини, пушио лулицу, држао омчу у руци и разгледао је као Шерлок Холмс. Сумњиво им је било једино то да је уже тако рашчешљано.

„Вероватно се преко пера карабинера уже само нарезало, па се после покидало при трзају падајућег Марковића“, мислио је Урош.

Гребали су и даље по каменој дробини и сакупљали кости. „Можда је Марковић засут у овој сипини“, закључили су по нађеним остацима алпинисте.

„Данас нећемо много више да установимо“, мислио је Урош. „Остатке ћемо пренети у Коритницу и обавестити власти и родитеље унесрећених. Још једном морамо да прегледамо пречицу у средини стене и камин од врха надоле. Само ту негде морају бити још трагови за Марковићем. Погледај, ту нема ниједне упртњаче, ужета, ни чекића, а и скелет је за једног човека непотпун.“

Стари тигар је имао право, никада га није варао његов алпинистички инстинкт. Скелет Марковићев био је високо над њима, над скелетом у камину висило је уже, на крају ужета клатила се празна омча.

Урош је завио кости у најлонску врећу и ставио их у своју огромну упртњачу. С Марком се нашао преко стена, које су представљале лаку пењачину у смеру према Загачама, по страни од западне стране Котове шпице да би још једаред прегледао стену.

Остала тројица су управо ишла на доле. Морали су узети упртњаче које су оставили ниже. Ускоро се огласио Урош из даљине: „Видимо уже! У стени виси на глатким плочама, приближно двеста метара високо.“

Макс га није могао видети, јер није био довољно одмакнут од стене.

„Питање је да ли стварно нешто виде. Морали би имати двоглед да би стварно лако прегледали стену. Видиш, Звоне, у томе смо погрешили – немамо двоглед.“

Звоне се хитно снашао: „Ујутру ћемо узети од ловца из Коритнице, тај сигурно има двоглед.“

Силазили су полако надоле. Успут су се дивили дивљој лепоти Коритничке долине. Стиснута између Јаловца и његовог суседства, те Мангарта на другој страни, долина је отворена унеколико само према југу. Док је на седлу дувао ледени ветар, на коритничкој страни сијало је топло јесење сунце. У Тамару је лишће са дрвећа већ падало, а у Коритници су јесење боје још надасве живе. У долини је шум Коритнице оживљавао јесењу панораму – дивљи свет, можда још лепши од Тренте.

На зеленој равници у подножју великана, зауставили су се и почели са окрепљењем. Урошева сламарица добила је нови назив „лес“.

Из „леса“ је извукао ужину и мирно јео. Урош се уопште умирио последњих година; никакве посебне вике као некад, ведрије понашање, више смеха и пријазности.

Можда би помислио неко на рачун „леса“ да спасиоци немају потребног пиетета према жртвама које носе са планине. То мишљење било би, разуме се, заблуда. Још увек су први набрали цвеће унесрећеним. Али тренуци при њиховом раду често су страховито тешки да нема ни времена, нити места за плачну сентименталност. Леђа се повијају и мишице дрхте од напора. Уморно тело се у дугим данима једва одмори од непрестаног рада.

„Нешто опреме, бар жељезо, могли бисмо оставити овде. Сутра се враћамо истим путем“, предлагао је Макс.

Скупили су гвожђе и Макс га је сместио под камен. Затим су се дигли и отишли даље.

За кратко време приспели су до сеоског газдинства. Ступили су у двориште. Урош је преузео реч.

„Оче, да ли би код вас могли спавати вечерас, наиме ако имате мало простора на сену?“

Сељак Маркич их је загледао.

„Мислим да ће бити простора. А куда идете?“

„Сада идемо у село, увече бисмо се вратили, а ујутру идемо на траг у Тамар.“

„Ајде, важи, само дођите.“

„А шта са упртњачама? Да ли бисмо их могли оставити код вас, да их не вучемо собом?“

„Само их одложите у кухињу. Ту ће бити у највећем миру.“

Опростили су се од пријатног човека и отишли даље. Много лакше су газили откако су одложили терет. Само је Урош носио собом своју огромну „сламарицу“.

И поред тога што је упртњача била тешка, остали га нису сустизали. Почела је трка по новој шумској цести у Лог под Мангартом. Цеста је била на више места потпуно уништена. Градитељи су правили рачун без воде. Изненадно опако невреме проузрокује у тој уској долини силан пораст бујице Коритнице. Подивљала вода уништава све што дохвати.

У Логу под Мангартом, Урош је потражио ловца Венцеља. Нашао га је далеко иза куће при окопавању кромпира. Образложио му је цео случај. Венцељ је пошао са њим да би обавили све формалности и предали остатке алпинисте у мртвачницу. Планинско зеленило остала је његова последња стража.

Макс је још показао спасиоцима занимљив споменик из Првог светског рата на војном гробљу. Аустријском војнику уз бок стоји Босанац и подупире га. Ту на Ромбону и његовој околини дали су Босанци лављи

удео у жртвама у Првом светском рату, за време одбране и пробоја италијанског фронта.

Газда Звоне је заказао вечеру у ресторану, после чега су се момци договорили са Венцељем да ће их пробудити у пет сати код сељака Маркича. Затим су отишли натраг уз Коритницу. Пратила их је тама. Урош им је одмах нестало пред очима и када су дошли до Маркича, овај је већ био у живахном разговору са сељаком.

„Оче, да ли је било планинарских несрећа прошле године?“

Ситан, сув човек, с изванредно тврдом жуљевитом руком, размислио је и одговорио:

„Ја, више људи су допремили овамо („тота долка“).“ Причао је о некој жени што се оклизнула у околини Јаловца, о гоничу који је настрадао у увалама над његовом кућом и још о некој жртви планине.

„Ха, у Котовој шпици, да ли су пастири или ловци чули неко запомагање?“

„Ја, и тамо су чули канда више дана, али је то тешко рећи да ли је неком била потребна помоћ или не, јер се по планини стално чују разни повици и вика.“

Урош није могао сазнати ништа тачно. Маркичу такође није поменуо о чему се ради, нити да су нешто нашли.

„Оче, да ли би могли добити млека?“

„Дабоме да можете. Од давнина су га туристи овде стално пили.“

Четврт часа потом, све је било тихо, млеко и хлеб запослили су људе.

„Јесте ли стално сами овде“, питао је Урош.

„Жена и ћерка су у Логу, ћерка иде у школу и одавде би јој пут био предугачак.“

Човек је још причао како је радио у Рајблу, у руднику, да ће имати одатле и пензију кад наврши извесне године старости, да има ћерку у Аустрији која мора тешко да ради, јер има лењог мужа који је такође Југословен, да има два сина у Америци. Човек је занимљиво причао. О усовима који у најближој околини зими страшно грме да му се тресе кућа, да често, од страха, лежи у подруму; о криволовцима, о снегу који напада најмање по два метра сваке зиме и о тешком послу на обронцима.

Спасиоци су га питали и он је одговарао. После осам часова поздравили су се и отишли на сено. Ноћ је минула у трену, барем им се тако учинило, када је немирни Урош почео око пет сати бушкати по сену: „Дајмо, дајмо“, по старом обичају, иако би лако још један сат спавали, јер пре дана и тако нису могли кренути.

У кухињи их је чекао Венцељ. Дошао је у тачно договорени час. Са собом је носио двоглед и пушку.

Требало је да дође и судска комисија, али су је узалуд чекали.

После доручка, упутили су се уз стрмину. Успут им је Венцељ причао како су тражили стару жену која је настрадала приликом брања брусница. Њени суседи су уочили да је нема у кући, јер се огласила гладна стока. Онда се нашао неко коју је последњи срео и, из разговора са њом, сазнао да иде за бруснице. Настрадала је у стрмини пошто се оклизнула са стене.

У групи је био, такође, граничар, старији водник Марковић. Погранични чувари су морали службено учествовати у акцији.

После једног сата хода раздвојили су се у две групе: Урош, Макс, Венцељ и водник ишли су стазом према Загачама. Марко, Звоне и Цене по ували навише. Звоне је хтео да потражи оне остатке које су донели вода и услови низ увалу. Умор се полако и упорно данима скупљао у мишицама. Нашли су још нешто костију и пар крпа од најлонске врећице. Када су се приближили месту несреће, остали део групе већ се враћао. Занимало их је шта је са ужетом које су јуче видели у стени Урош и Марко.

„Није ништа“, објаснио је Венцељ, „кад би то било уже, било би бар тридесет сантиматара дебело. Видели су од воде излизани жљоб који се пружа у правој црти, као уже, надоле. Мораће тражити на већој висни, горе на полици и на врху у камину.“

Истога мишљења је, већ пре, био и Урош.

„Кад би и други био ту негде у песку, из осулине би негде морало да вири најлон уже. Тако дуго уже се не затрпа цело у песак.“ Имао је право стари спасилац Макс.

Ту су обавили свој посао. Закључили су да што пре бочна група спасилаца прегледа камин при врху Котове шпице и полицу у средини стене. Ако ту ништа не буду нашли, нека прекопају песак на месту где

су нашли Јовановића. Потом су се опростили. Ловац и водник вратили су се натраг у Коритницу. Урошева група кренула је према Котовом седлу. Почело је овлаш да сипи, но није остало на томе. Према седлу све их је више квасило. Урош је нестао напред, остали су у магли према врху зашли у лево и нашли се на рубу стене.

„Са десне смо изгубили стазу“, рекао је Макс који се није дао завести маглом.

„Идемо натраг доле и удесно.“

Без речи су ишли за њим, јер су били истог мишљења. На седлу их је сачекао ветар и Урош.

Сишли су до свог бивака и покупили ствари. Почео је да пада јак снег и стазу су нашли више захваљујући срећи, него по инстинкту.

Дошли су у стрмину.

„Сада ћу да се реванширам Урошу за гоњење узбрдо“, тихо је рекао Цене Максу и киднуо свом снагом низбрдо. Урош је одмах то прихватио и потрчао за њим, али му надоле није ишло тако као Ценету. Да је пожурио још толико, не би га могао уловити. Тешка упртњача заносила га је тамо амо. Тек на равници, негде пред домом, Цене је зашао лево и ту је Урош искочио напред. Трчао је по равници колико му је душа допуштала како би повећао раздаљину, али узалуд. Цене га је пустио да вуче, али је трчао тачно за њим. Пред самим домом, Урош је поклекао у јарак и ту му је понестало даха. Полако, као задихано говече, вукао се до дома. Тога дана није више дивљао напред, држао се групе када су ишли на станицу.

„Цене, честитам!“, рекао је Звоне.

У понедељак, 20. октобра 1958. године, у 14 часова, поново су се упутили у Јаловчеву околину. Урош, Макс, Марко и Цене. Пратио их је стари Блажеј. Успут су се нашли опет у близини седла. Дан је био леден, права зима. Запао је већ снег који је помало још провејавао, дувао је снажан ветар. Обукли су вестоне и упутили се према југоисточној стени Котове шпице. Блажеј је остао на месту где су приликом прве акције биваковали. Макс, Марко и Цене узели су сву опрему са собом, Урош ју је оставио код Блажеја.

Урош је био вођа групе, хтео је прво да осмотри полицу која је водила приближно преко половине стене од Котовог седла према Загачама. Већ издалека викао је осталој тројици:

„Ту су трагови, угажено је!“

„То мора да је био јако велики јети“, закључили су спасиоци када су дошли до Уроша.

„Ко би ходао ту околo, трагови су свеже угажени, можда је неколико дана томе како је неко шпартао ту околo.“

Стопе су водиле до полице; од тамо, на горе. Онај који је ходао тамо околo, правилно је оценио да је приступ на полицу крајње тежак.

Урош се упутио укусо, надолe по снегу и леду, према полици. Био је решио да с Марком иде на полицу. Макс и Ценету је поручио да причекају на рубу.

Пробао је приступ на полицу, али се одмах обрнуо.

„Неће ићи без ужета и клинова.“

„А где су ти уже и клинови?“, упитао га је Макс.

„Доле сам оставио све код Блажеја.“

„И како мислиш сада да пењеш без опреме?“

„Па ваљда има неко од вас опрему са собом?“, узвратио је раципак.

Марко је још био код Макса и Ценета. Цене му је дао своје мало перлон уже које је увек носио уза се, нешто клинова и чекић. Навезали су се с Урошем на двојну дебљину ужета и Марко је почео напредовати. Испробао је клин, који је забио на рубу, и полако је прешао у пречење. Имао је изузетно тежак положај. Ветар је ударао свом снагом, ледена хладноћа умртвљивала је мишице, а и стена је била кршљива. Напредовао је сантиметарски, али дечко није одустајао. Забио је још два клина на кратком растојању; Макс и Цене су пратили без даха његов напор. Урош је за рубом осигуравао. Још дуг преступ и искобељао се на полицу, али је полица јако висила на доле и није била превише угодна за пењање. Удаљио се за дужину ужета и осигуравао за собом Уроша.

„Уроше, ако будете штогод нашли, звижди на прсте“, викао је Макс пре но су нестали иза угла.

Марко је употребио све клинове и напредовао без њих полако напред на лакши терен. Под собом су имали преко 200 метара одрезане превисне стене. „Гледај, гледај“, скоро да је дрекнуо Урош. Нашао је комад крпе од кошуље који је лежао на снегу.

„Како ли је дошао тај комад на површину снега?“, замишљено је упитао Урош. Није честито изговорио питање, а снег му се провалио. Искобељао се из снега и у рупи угледао нешто црвено. И већ је био у грозници. Копео је рукама као суманут док није из снега извукао црвене рукавице. Почео је звиждати на прсте.

Макс и Цене су послушљиви.

„Нешто су нашли“, посумњао је Макс већ код тих првих речи. Урош се радовао прерано. Мислио је да је нашао Марковића, али је узалуд ровао по снегу, рукавице и ништа друго.

„Пођите преко седла под стену“, рикнуо је Урош Макс и Ценету, „те погледајте има ли штогод испод!“

Закључио је да је можда усов однео остатке преко стене. Макс и Цене су ступили на стазу. Дobar сат је требало до истог места, где су нашли Јовановића. У стени су имали доста посла због леда који је био покрио клинове и пут. Честито су употребили цепине. Нису нашли ништа друго сем стопа.

„Ко ли је ходао надоле?“, упитао је Макс.

„Шта знаш ко би био, можда Венцељ и Бовчани?“

На рубу стене, далеко над њима, појавила се силуета.

„Вратите се, није вам нужна да копате“, звао је вођа. „С Марком идемо још у камин да га прегледамо.“

Макс је погледао двогледом нагоре и опазио их.

„Пођимо натраг“, рекао је и упутили су се горњом, пречом стазом према седлу. На седло су се вратили кроз један сат. Почело је снажно да веје. Викали су у смеру према Котовој шпици и ускоро добили одговор. Огласио се Урош: „Ништа нисмо нашли.“

Ускоро је дошао са Марком ближе, из магле. Урош је говорио: „Све је изгажено и прекопано у камину. Управо с лопатом су дошли спасиоци из Бовца и Коритнице и копали док нису нашли. Предухитрили су нас.“

Кроз недељу дана путовао је Урош са Блажином и Марковићевом тетком у Коритницу. Сазнао је од Венцеља да је висило зелено најлон уже смотано у омче око стеновитог ступа, а други крај је висео у дубину; на том крају је висила празна омча...

Све скупа је чудно. Марковић је за несрећу пао и вероватно се тако повредио да је касније на ужету умро. Јовановић га је извукао на горе до неке границе, причврстио га за ступ и покушао да се одреши. То му није успело, јер му се перо у карабинеру искривило, због чега је, тако се чинило, пресекао уже чекићем или каменом и потом из непознатог разлога пао у дубину. Можда је био рањен и није могао по помоћ у долину, те је у камину умро, и зими га је однео усов преко стене. Но, у том случају не би остао тако високо под стеном. Чудан случај, управо цела гомила могућности се отвара које нећемо никада разрешити.

Натраг или напред

*Звонимир Блажина
1959/1960. године*

Неки људи су бројали, па је испало да после пет неуспелих зимских покушаја других навеза, тек нама да пође од руке и ногу да о смени година 1959/1960. станемо на највише врхове масива Каранфила, Маја Балс и Гурт е Зјармит, међу планинарима зване Северни и Велики врх Каранфила. Радољубу Јевтићу Цикету, скоро, и Стојану Димитријевићу Столету и мени, баш.

У част оснивања свог матичног друштва, ми планинари „Радничког“, хтели смо да десетогодишњицу обележимо овим тешким зимским успоном, као и 40-огодишњицу Спортског друштва „Раднички“, која пада 1960. године.

Били смо прилично скептични пред полазак због ранијих туђих неуспеха. Да бисмо се осигурали од евентуалних неуспеха, опремили смо се што бољом опремом. То је било неопходно ради променљивих децембарских дана када су и долине завејане дубоким снегом. Нисмо себи дозволили луксуз пролећног алпинизма који је могуће понекад упражњавати само са наочарима за заштиту од сунца, таблом чоколаде при руци у џепу и, понеко, с фотоапаратом...

До под Крошњу помогао нам је осамарени коњић Тахира Омерагића, скромног домаћина из исходишног места Гусиње близу Плава који је са њим лети кирицијао на путу у изградњи, негде око Златибора. Са теретом од којих 40-ак килограма на леђима сваки, с муком смо газили слеђену лавину која се из котлине Крошња стуштила једну ноћ пре тога.

Проклетије – Цирк Крошња и северни врх Каранфила

На благој падини, да бисмо се заштитили од снежних усова, подигли смо шатор на висини од 2000 метара. Једва смо се сместили у њега нас тројица и целокупна наша опрема. Било је ту свега: врећа за спавање, бензина, два примуса, прибор за кување, 35 килограма хране и ђаконија за Нову годину и нешто мало „текућих проблема“, гумени душек и филц за под крста, па три комплетне топле пресвлаке, као и сва потребна зимска и летња опрема за пењање са два пењачка 40-метарска ужета. Све смо то, у једном даху, за шест сати тврдог успона пренели под шкрбину за Јагњила, под тај усек у гребену, са којег ће сутрадан један од нас да се врати да би осталој двојници омогућио да брже обаве посао.

Ноћ пуна изобиља, топла и безбрижна. А онда оно, ради чега смо дошли – наставак успона до претеће стрехе од снега, више метара високе, надвијене према Крошњи и нашем шатору, одакле се Цике, сачекавши да је срећно пређемо, добронамерно вратио. Хвала му. Даље смо пропа-

дали до раскола у пррки снег, навејан с југа, овамо, у заветрину. Кретање утроје, напорно и рискантно, ишло би врло споро. Када се махањем руке, да не би гласом изазивао судбину – лавину, напoкoн јавио да је на сигурном, одмахнули смо му и ми што је значило нешто као „Ајде, ми настављамо, другарчино!“ Навезујемо се. Пењемо преко стрмине Богом дане за усове, те снежне отрге које може да помери некад и птичји крик. Од овог тренутка до повратка, нећемо се видети са другом два до два и по дана. Њему ће бити теже, јер је остао сам, а зарекли смо га „ни макац даље од шатора, осим по нужди“.

Да бисмо избегли лавине, држимо се тик подно гребенских торњева, а онда, уз стрми залеђени жљеб, избијамо на сунцем окупани и снегом заобљени врх. И како да га сад зовемо: Береш дољ, Маја Бал, Северни врх Каранфила? Много кумова... А није ни чудо – тек пре две године како су за планинаре: Бранко Котлајић, Живојин Градишар, Дарко Видановић и Бранислав Бата Митрашиновић пронашли најбољи приступ на њега. И не само на њега, него и даље, гребеном.

Дан се већ ближи крају. До следећег врха, највишег двогубог, стигли бисмо можда још по дану, али како и где тамо заноћити? Познајем га од лане и знам да је овде боље за то. На стрмој падини надвијеној над Котловима укопавамо се у један пррки смет. Вучја јама дубока два метра, широка један и по и дуга два, довољно је, назови, удубина на овој висини од неких кажу, 2460 метара. И топла, баш ако хоћеш, кад имаш суву пресвлаку, и примус, и остало. Кад је ноћ ведрa и ветар мирује и нема магле и... Порција са којом смо копали снег да бисмо изградили склониште, напoкoн добија своју праву намену. На примусу готовимо „Арго“ супу, чај, па опет супу. Само текућину па текућину – сва нам је истекла на зној. И тако безмало читаву ноћ. Помало и задремамо. То нам омогућавају топле вреће од ангина, пуњене кокошијим паперјем (две је шила госпа Јока у „домаћој радиности“, по препоруци Милета Ђорђевића Кулова из ПД „Железничара“; једна је елитна, из увоза, најтања и најлакша и у њој сада пајки Цике доле у шатору. Њему је најтоплије, јер јој је власница једна наша планинарка (Гарсонка би је звали из милоште), којој би на успонима могао већ завидети и много искуснији планинар.

Проклетије – детаљ у Крошњи (Р. Јевтић)

Сува пресвлака! Како је добро дошла уз изморено тело док се она овлажена суши на нама, споља, јер смо од топле текућине као потпаљена фуруна. Још један комплет чувамо у најлон кеси, за следећи бивак и то нам је, уз дебели сарачки филц, уже и којештарије, уједно и једина подлога за на снег. Ноге су у ранцима, ципеле у кеси на дну врећа за спавање, а глава, преморена, клима на рамену, сад вамо, сад тамо и, мада нећемо, све више се ослањамо о снежни зид, будећи синусе, не било их, јер ускоро ће цурком да лију.

У освит зоре дижемо бивак. Облаци су око сунца које пали хоризонт. Стопу по стопу грабимо ка Гурте Зјармиту (Кремен–камену), односно, Великом врху Каранфила, веле, 2490 метара високом. Пажљиво се осигуравамо ужетом о главу цепина. Обазриви смо због подмуклих стреха надвијених према Котловима за које не знамо где им је ослонац. На једном седлу, пред завршном првом главом врха, стреха се одлама

на три четвртине метра с десна од мојих трагова. Уз потмули прасак, мени до тада непознат, у дужини од скоро 20 метара, остала је да виси онако заломљена, држећи се још увек за нешто, не знам за шта. Сувише сам близу. Силазим корак-два ниже да бих безбрижније наставио са пењањем, дубоко свестан простора између долине Ропојана и мене. Престрмо је, али да се.

Мењамо се у вођењу навезе и тако нам је лакше. Утом избијамо на предњи врх. Магла је јака и ветар наноси игличасти снег у очи. Наочари против ветра слабо ту помажу. Низ 5–6 метара висине камени скок спуштамо се пажљивим одпењавањем и прелазимо, лакше, на даљи, тобож, највиши врх. Кажем „тобож“ јер ветар и мећава удружени са маглом онемогућују да лицитирамо. Цепином, као са пијуком, раскопавамо снег и залеђену камену пирамиду од наслаганих вршних крхотина не би ли дошли до кутије са записима утисака летошњих посетилаца. Дубоко је негде доле и стрпљене нас издаје. У испражњену кутију од ћетен алве, остављамо запис о правцу кретања, кутију затрпавамо малопре ослобођеним камењем и брже-боље хитамо натраг. И то је оно „натраг или напред“?

А где је то натраг, е то се више не види. Снег завејава малопређашње трагове и ми се враћамо по инстинкту, том унутарњем пориву, јединој поштапаљки кад више ниси за нешто довољно паметан. Дошли смо ми до Северног врха, знамо ми да смо на њему, јер смо кроз мећаву сишли натраг у „вучју јаму“. Или бар у оно што је било јутрос. Сада је још само мећавом засут казан пун пршича. Више не налазимо спуст низ Јагњила. Он је ту негде, само не знамо где. Ја вучем низ мали жљеб заливен снегом, јер то је прави правац, Столе навија за онај већи коме се дно због магле и мећаве ни не назире и тврди да је то „то“. Стрижено-кошено. По његовом бисмо, сутрадан сам видео, сишли низ праву страну. По мени, низ источну стену Саверног врха у Београдски смер који до тада још није био препењан. Ал’ ‘ајд сад, одлучи се. „Звоне, послушај ме“, предложио је Столе. „Што да си мајке помињемо успут, ко год да је у праву? Вратимо се у вучју јаму да ноћимо ко људи. Шта ће да нам фали још једну ноћ?“ Од повратка, значи, данас ништа... Послушао сам га. Види сад – ја, па

послушао. То једноставно једно с другим не иде. А иде! Сто посто иде! Бар за новогодишњу ноћ, јер ево знамо где ћемо је дочекати. Са муком избацујемо прхки снег и не да нам се да поправимо зарушене ивице над нама. Снег се не лепи. Хладно је. Кров од перлон ткања мало-мало па се откида са пободених цепина, чекића и укопаних дереза. Кад ипак једаред прихвати, бубњи над нама као коже на шупљем добошу. Да ли ће икада престати?

Друга ноћ у вучјој јами. Новогодишња ноћ. Часовник ми је отказао још доле у Гусињу. Столе, Пироћанац, није га ни понео. Правим грубе пошалице на рачун тога, али он не хаје. Жуље га ципеле које је ставио пода се да му не би овлажиле врећу. Због тога ујутро може да их баци, слеђене. Међутим, ни сада не хаје човек, па греје их он. Са чиме? Да те не би! И... 'ајд здраво! Ајд спавај, ако можеш... Ни капљицу за здравицу, ни орехњачу, ни маковњачу штрудлу сутра за доручак уз чај. Чаја нема, а неће га ни бити, јер оно мало бензина, што га је остало у примусу, трошим изјутра да Столету одмрзнем ципеле (у „онај“ крај баш није био тако топао како је мислио).

По слободној процени, могло би бити пет, јер је већ потпуна тмина и ми тражимо начин за живот са још једном ноћи, овај пут ветровитом, неизвесном, по ономе шта ће нам донети изјутра. Али где је то изјутра? На годину! Ко ће да дочека...

Планина је пировала на себи својствен начин. Разулареним ветром време је витлало гребењем не питајући нас за наше часове надања о смени година. Џиновске цеви камених оргуља планине јечале су под притиском ветра химну слеђеним горама, а могли смо да је чујемо само ми, јер камен није жив. Ничег од овог нисмо били свесни. Уз цвокотање и узајамно бодрене једно другом смо „дували под реп“ како смо паметни што не палимо примус, што храну чувамо за горе од овога, и суви веш, и чарапе, и притајену наду да све има свој крај. А ми смо сада барем на сигурном, захваљујући Столету.

Када је свануло, облаци су се разишли. А онда смо над примусом некако откравили Столету ципеле, тек толико да је, уз жуљеве, могао некако у њих да угура хладна стопала у мокрој чарапи. Док је ветар и

даље витлао снежне перјанице, паковали смо колико смо брже могли, само да се што пре домогнемо долине. Пред полазак, у контра светлу од Ропојане, у хиљадама ветром ношених пахуљица подигнутих ударањем дерезом о збивен снег, Столе је остварио своју ауру – сенку на снежном платну које је затегао ветар. У том одразу ја сам видео, на тренутак, његово друго ЈА.

Низ Јагњила смо сишли негде око 10. Ту, над Ропојаном, пристојно удаљени од сада још веће стрехе, по први пут смо предахнули и од јуче до данас по први пут презалогајили. У миру. Безбрижно. Силазећи низ Зелену главу, лети травом обрастао стрми разбуцан камењар, сада под дебелим плаштом меког лаганог пршића, развезан, трчкарао сам колико се то дало окомице, што брже у бели цирк. Мало-мало, нешто ме ударало под колена да сам клецао. Када ми је дојадило, издерао сам се на Столета. „Престани да ме сецаш!“ „Ништа ти ја не радим, Звоне...“ Застао сам, осврнуо се са ногама до преко бутина у убетониран снег да видим, заиста да се уверим, да то сам себе ходом укопавам са малим усовом који је условило моје трапаво кретање. Ту је Столе сачекао пратећи ме помно погледом, за не дај Боже, а онда сам га ја пратио, због ветра, болних очију.

Силазећи сат касније, уверили смо се да оне тачке које смо видели како се црне под нама нису ни камење, нису ни дивокозе, нису ни медведи. Били су то људи. Њих пет. Наш „одбегли“ партнер, са све опремом и две навезе наших пријатеља, који су у петоро у шатору провели због неизвесности бесану ноћ. Уз црно вино, љуту мученицу, суво грожђе и орахе, и гранчицу смрековине, споља закићену о мотку шатора. „За душу“ – „За душу! ‘Ајд, лака им земља!“ – „Лака им...“ Док се Мирко није расплакао, већ сав уцвељен. Над нашом судбином, разуме се. Били су они данас, у неко доба, дошли до шкрбине да виде шта је са нама. Није нас било, и ничега није било за видети, и ми смо безнадежан случај. Покојни. А нисмо. Ипак нисмо. Ево нас. Ту.

У сусрет су нам дошли двојица пријатеља (узгред и чланови Горске службе спасавања Планинарског савеза Србије), чије смо трагове негде пре видели да су прошарали висећу падину Хаџијиног брега, над долином Ропојана. Пртили су својим траговима још једанпут, знали су да ће нам

добро доћи за устопице у силаску набивен траг. „Срећна Нова, момци!“ „И вама, вала!“ „Добро је, је ли?“ „Јес је, вала.“ „Вала и нека је!“ „А има ли штогод за наздравље?“ „Јок, брате! Отишло...“

Џукеле, помислих, све су сами посисали...

Доле, више карауле, ка извору, са војницима који су у те сате имали своје вољно, крушку, дивљу, која ће кроз 3–4 године, по замисли старости овога краја, Бранка Котлајића (позлатила му се), пружати дебели хлад посетиоцима планинарског дома који ћемо овде да градимо, окитили смо штедро свећицама и прскалицама. Цике их је вратио из Крошње – тамо им нису требале за Новогодишњу ноћ. По атмосфери која је тада тамо владала, пре би им требала воштаница.

Данас, подно оног жљеба, којег је Столе оценио за прави, стоји на стени скроман белег, спомен-плоча изливена у бронзи:

Логар Бранко

23. 4. 1951.

Час Максимилијан

25. 7. 1937.

† 11. 2. 1974. КОРОШКИ АО ГРС ПРЕВАЉЕ

Након безмало 14 година, људи су скоро докрајчили прво понављање нашег првенственог зимског успона. У повратку са врха, друговима у Крошњи са којима су били у радио-вези, јавили су да су били горе, али их је успут покупила одваљена стреха и згрмила са лавином у долину. Горска служба спасавања из Пећи није могла да их нађе. То је успело тек лавинским псима, после десетак дана, доведеним из Словеније. Њихова тела нађена су под дебелим снегом на падини Каранфила више Ропојане. Нису остала да трулећи сачекају вране и лисице, а нама су показали да другови другове не остављају тек тако у планини.

Ово је уједно (ево, колико касније, али увек на време), најуверљивији доказ, да су наши другари били у праву што са шкрбине нису лакоми-слено отишли пред нас. Било је погибљено, а главом у зид се не иде. Само ни данас, ипак, не могу да опростим другарима што на угаженом снегу, места са кога су дигли наш шатор, уверени да нам никада више неће затребати, нису у купици снега, под грудвицом, толико да ладне, оставили кап-две за нас. Колико „за душу“, брате.

Прва југословенска алпинистичка експедиција Кавказ

*Звонимир Блажина
– кроз њриче учесника –
1964. године*

Поодмакло је време. Деведесет година организованог планинарства у нашој земљи није мало. Обележићемо их алпинистичким експедицијама у иностране планине на све четири стране света.

Седмочлана експедиција кренула је још 28. маја на Шпицберге под вођством Антона Сазонова, алпинисте из Љубљане, и вратила се 22. јула успешно обављена посла на северу.

Друга, такође седмочлана група и у организацији Планинарског савеза Словеније, кренула је на југ под вођством геодете, Санди Блажине из Љубљане и у времену од 9. јуна до 22. октобра извела успон на Кордиљера Реал у Боливији.

Наша, југословенска, од 15. јула до 3. августа, бавила се у централном Кавказу, под вођством др Франца Сракара, где је нас 9 извело успоне на седам врхова преко углавном маркантних и у алпинистичком свету познатих, „извиканих“ праваца на крајњем истоку Европе.

Четврта, осмочлана експедиција, боравила је на западу Европе, у планинама Норвешке, од 26. јула до 20. августа. Ову групу алпиниста Хрватске водио је Владимир Хебарја.

Кавказ – предео код табора Елбрус (З. Блажина)
(колона течајаца пред завршни успон)

Нама, овде, интересантан је превасходно наш рад, па ваља почети од њега.

Августа 1963. године водио сам табор Алпинистичког одсека Београда у Јулијским Алпима, у Крници. Свашта се пењало. И Мала Понца (Милан Матић и Пријезда Поповић) уз један бивак, и Разор, где ми се пред излазак из кршљиве стене са ранцем на леђима преко главе скотрљала Ела, без неких, да кажем, већих последица. Намеру сам имао да опет једаред пређем Шкрлатичине греде са исходиштем из Бивака I у Днини, али ми се партнер, приправник Богдан Бода Петровић, омакао преко главе, са ветровком пуном тешког снега намењеног за топљење. У дугом луку,

после једног буп о стену, нашао се 45 метара ниже наузнак на сипару. Млад и надобудан, на инсистирање Предрага Пашића и моје да се навеже под скоком пре изласка на плато испред бивака, одбио је, јер ко се још овде навезује... Хвалим те Боже да је, иако сломљене кичме, остао жив и здрав да смо могли да останемо пријатељи и да његова породица није имала разлога да криви мене за његов удес... У Вратима из Аљажевог дома, Феђа Балабанов водио је, преко Прага, или Словенским смером кроз 1200-метарску Северну стену Триглава, ту и тамо, ако наиђу, по неку Аустријанку или Немицу „илегално“ за ручак на Кредарици. Било нас је свуда и свакаких. У завршници, задовољио сам се успоном из Крнице преко Днине, Велике Понце и Високог Олтара са силаском у долину Врата, при чему ми је весело друштво правио Хајнрих Хајни Шнајдер, у то време спадало број један у Београдском АО-у.

За зимски тренинг добро је дошао покушај новогодишњег успона преко Мале Мојстровке на Велику и, после једног бивака на -17°C у вучјој јами, без вреће за спавање, повратак на Вршич. Савезни алпинистички течај, марта 1964. године у Грбаји, када сам са Бранком Протићем узвео првенствени зимски успон на Очњак са силаском делимице гребеном низ смер „Радничког“, па спустом у цирк Љубокуће, био је пун погодак.

Заједнички тренинг и упознавање, априла и маја са Словенцима, имали смо из куће на Камнишком седлу. Горе-доле тура на дивљака, на Плањаву, а онда у једном дану преко Бране подно Штруце, Скуте, Шкарја, до Цојзове куће на Кокршком седлу. Словенци су отишли одавде сутрадан да доврше неки свој раније започети успон, али је за Хумара то овај пут значило „много хтео – много започео“... Над њиме оборен камен сломио му је ногу, тако да о Кавказу, бар за неко време, није имао више шта да размишља. Наша група из Србије (Милан Матић, Александар Саша Рогулић, Живојин Жика Градишар и ја) отишли смо

на највиши врх Камнишких Алпа, Гринтовец. О несрећи смо сазнали тек у Камнишкој Бистрици.

Под сувим режимом, спартански, водио сам кондиционо–пењачки тренинг за алпинисте из Београда. Једанпут недељно са крајње станице трамваја 10-ке од Трошарине, преко Торлака, Јајинаца и Белог Потока, „лифтом“ на Митровићев дом и врх Авале, све усиљеним маршем под „ко ће пре“, са двадесетак и више килограма на леђима. Додуше, било је ту, кажу, у ранцу (понекад) и надувених душека за плажу и других скривалица, али ти превејанци нису ни пошли са нама. У вежбалишту „В1“ радије су солирали глатку плочу, или такође без терета на леђима, пењали превис и све остало и нагоре и на доле, без предаха којих два сата, а понекад и дуже. Пре овога, увек је било каскање од „В1“ уз стрму јаругу до Пионирског града, у тешкој пењачкој обући, а онда низ шуму, корацима од 7 миља натраг у „В1“ на разгибавање и верање.

Преко недеље: тренинг у сали у дворишту ДИФ-а, а о викенду пењање по алпинистичким забавиштима Горњака, Каблара, Сићева. Тако смо докрајчили, са Жиком у Малом Вукану, и један кратки смер VI степена тежине.

Завршни тренинг имали смо у Грбаји почетком јула, приликом свечаног отварања планинарског дома „Раднички“, чиме смо, тек да се зна, обележили 15 година постојања Планинарског друштва „Раднички“ Београд, а у том духу биле су спроведене и наше припреме.

Успех су овде имале две навезе. Живојину Градишару, Саши Рогулићу, Велибору Станишићу Шиљи и Душану Мочилнику Келију, западна стена Јужног врха Каранфила предала је кључеве пролаза кроз нови смер „Преко пећине“, са једним биваком, докрајчен дугим гребенским пречењем преко сва три врха Каранфила и повратком кроз Крошњу у Грбају.

Моја група имала је мање среће. Био сам намеран да са почасним гостом Урошем Жупанчичем из Јесеница, увелико већ 50-огодишњаком,

из Доњег Котла Каранфила испењем првенствени смер кроз Грапу Копља. Срба Петровић одабрао је за партнера нашег члана, млађаног Веђића, спретног грађевинског бравара. Пожурили су напред и Срба је пустио Веђића да буде први на ужету. Донекле, а онда, враћај се. Не иде, вели, даље. Тако нам је пропао доживљај. (На јесен, тај смер су ипак препењали М. Матић и С. Петровић). Са Урошем сам отишао због тога и лошег времена на кондициону туру: из Котлова преко Застана на Ропојанска врата, па кроз маглу до граничног камена на ливади Вајуша и натраг. Тако је Урош био и у Албанији, без пасоша.

Преостало је још само да се пребројимо. Актуелни секретар ПС Србије, у тренутку између доручка у „Таковском грму“ и канцеларије Савеза, обећао је, онако, на своју руку, да ће да да вирман „Путнику“ за две повратне карте другог разреда Београд – Чоп до границе Мађарске и СССР-а и то је и учинио. Потом је Миша Куљај, заменик председника Комисије за алпинизам ПСС (Растка Стојановића, који је у Грацу држао летњи семинар из механике), у његовом одсуству пререзао Гордијев чвор. Пара нема. Жика и Звоне су спремни да сами носе део личних трошкова и да се опреме, што други неће или не могу. Поћи ће, значи, двојица, а после ћемо видети. То „после ћемо видети“, остало је отворено да се гледа до 1984. године, када нам је као делегацији ПСС и ПСЈ из Београда, по сахрани Алеша Куновера, на приватној вечери у Радничком дому у Љубљани, саопштио Тоне Бучар, уз потврду Михе Поточника, да нам је наш дуг опроштен и да је брисан из рубрике „непокривени трошкови“. Изравнао га је ПС Словеније, јер ПС Србије није то могао за 20 година од одласка експедиције на Кавказ. А радило се о неких 400.000 динара са којим износом је Словенија покрила наш део партиципације трошкова боравка двојице алпиниста код нас, на бази тронедељне размене. Хвала им!

Било је мучно када смо кренули. Млађи од нас били су погођени, јер сваки се осећао бољим од оног другог. Можда је и било тако, али смо Жика и ја били уверени да смо са далеко највећим искуством у раду у планини под зимским условима, па нека причају шта хоће. На крају су рекли да идемо, јер то нам је и онако наш црвени фењер на последњем

вагону наше алпинистичке каријере и да смо само још биолошка успомена једне пењачке епохе...

Нисмо ми од вас учили! И нисмо ми за старо гвожђе, упамтите!

Истим вагоном, у две класе, из Београда је кренула наша отправа, првом Словенци, другом Жика и ја, све док вођа др Франц Сракар није уразио неке од осталих учесника експедиције из своје домаје да напросто тако не иде како они замишљају. Или јесмо или нисмо јединствени. Решење се нашло у томе што је део путника уз наш купе, замољен, пристао да пређе у прву класу, а Југословени из прве прешли су код нас, да буду са нама, тако да смо касније обдан састављали купе. Ускоро, страсти су смирене. Није било више ни бедних људи, ни понижених и увређених. Извадили смо из торбе кекс и чоколаду и оно мало ђаконија, са чиме су нас испратили другари из ПСБ-а, а они Стару шлиловку и све је било наизглед опет на свом месту. И вук сит, и оваца колико нећеш.

Преко Лвова, Кијева, Ростова и Таган-Рога, три дана вожње и спавања, и онда Пјатигорск. Још у Чопу, у наш вагон упао је човек „официр за везу“, алпиниста, мајстор спорта, који је био наш душебрижник све време док се нисмо опет обрели у Чопу. Само на успонима није био са нама – веровало се у нас да се нећемо погубити.

У Пјатигорску, 15. јула, потрпали смо се у мали аутобус донекле, а онда закуска из сандука – два пива на отвореној ливади. Одавде камионом до алп-лагера „Елбрус“ на око 2000 метара, свег окруженог циновским брезама и смрекама и лепим осмесима тренутних становника, (брат-брату бар 50% девојке, једна умиљатија од друге). Распоред у уредне собе у дрвеној павиљон-бараци, умивање, па линејка. У ствари, збор пре сваког obroка, одласка на успоне или повратка са њих. Тада те следују прегршти цвећа, наврат–нанос набраног и начупаног ту негде уз најближу тарабу, али ускоро до те мере милог да ћеш га понети и сасушеног кући.

Дан и по у табору. Упознавање и дружење, сутрадан обилазак околних табора и припрема за Елбрус. Није на одмет рећи да их, оваквих и сличних са капацитетом и до 200 душа у једној тронедељној смени, тренутно има 56, па ти види сада где смо ми са нашим таборима.

Због изванредно добрих резултата прошлогодишње наше екипе у истом табору, имали смо „попуст“. Нису нас силили да излазимо изјутра на занијатку (разгибавање), нити је требало да, као остали, вољним кораком, у гушчијем поретку одлазимо на оброке. Углавном, као последњи улазили смо у трпезарију, а први били послужени од стране дежурне новичке, течажке. Ово нам је било заиста непријатно, ал’ ‘ајд сад, шта ћеш му.

За Елбрус смо имали привилегију да га урадимо у једном дану, одмах по ноћењу, без дана успона аклиматизације ради, на којих 4700 метара до стена Пастухова, а из Пријута једанаесторице, огромне у лим оковане кућерине капацитета преко 100 лежаја, смештене на висини од 4200 метара. Како је грејана нафтом, то нас је, због мириса, све одреда лудачки болела глава, а неки би и стомак радије да изврну него да сити пате од њега.

Ту негде око 7 сати 17. јула, упутили смо се на Елбрус, сви ненавезани до старог зарушеног бивака на којих 5200 метара. За мене ход по мукама. Да бих био лакши (уз остало већ са живе ваге 93 kg) понео сам чувене Авчин-дерезе, не било их. Сваких 10-20 корака, онако с ранцем на леђима, сагни се мал’ мал’, па их поново вежи. Ко их је паметан тако опремио да је везивну гуртну од фитиља за гас-лампу заменио пластичним бужиром од бакарног електропроводника, не знам. Такве су биле са неке туре враћене у магацин Савеза, и такве сам их, визуелно исправне, понео. Што ти је, то ти је. Сагни се, вежи, сагни се, вежи, летњи дан до подне и охо-хо. Чвор за тако еластичну пластику још није измишљен или га не знам.

До одморишта, пред успон на Западни врх висине 5633 метра, још је око 430 метара. На мојим дерезама сломљена је спојна плоча и десни спољни предњи део. „Шта је Звоне?“ „Алал вам Авчинке!“ „Што? Па добре су оне, швајцарска војска купила је лиценцу за њих!“ „Да ли су купили и Авчина?“ „Е, то не знамо.“ Смех. Да ли на рачун Авчина или мој, госп’он

доктор је лепо смислио универзалке дерезе за свачију ципелу, од – до, али је легура остала тајна за нас.

Жика, полагао по смрзнутом снегу, мало-мало па би да се олакша на уста, али више нема шта. Последњи гутљај фалш оранжаде, па пут под ноге, за њима. „Идемо, Звоне!“ „Срећан ти пут!“

Остао сам беспомоћан, па дај да бар покушам снега да натопим, али је сунце зубато. Седим на вестону и зурим у празно кроз аутогенке (наочаре) и није ми ни до чега. Све док се нису вратили. На врху су, кажу, били у 11.

Вањка из Ташкента дохрлио је први и нуди ми његове трикуном окорване „батинке“ (ципеле). Е мој Вањка, ти си број 39, а ја 45. Даће ти твоји, каже, па нека те товариш сачека док му не вратиш дерезе. За тренутак, али стварно само за трен, био сам и ја на Елбрусу, а онда се за тај рачун пријавио крчмар да нам напише да су два и два четири. Ко да ме чека због мојих дереза!?

Кад су се скупили, пошли смо према Пријуту. Они, сви опуштено али хитро, и поред умора. Жика крај мене, ногу пред ногу, полако, ако затреба. У тим тренуцима осећао сам се као клоун на генералној проби у празном циркусу. Публика један човек. Над нама је био разапет шатор од ретког ваздуха и неугодне магле. Кроз њу, као рефлектор, сунце, јаче него игда. Арена залеђена, стрмина плећа тог Елбруса била је позорница без граница за моју соло тачку.

Без дереза, на голој вибрам-гуми, поклизнућу већ код првог покушаја да коракнем тамо где буде плави лед. А да нарушим достојанство самога пред собом, да се навежем већ при првом окршају са Кавказом, то понижење ипак нисам хтео себи да дозволим. Без осећања сигурности у оно што чиним и с претпоставком да ћу се, баш ако до тог дође, отиснути у најбољем правцу за свој (сигурно не последњи) спуст, кисело сам се осмехнуо у знак охрабрења пре свега себи самоме, а као једином гледаоцу и моме партнеру, али не задуго. Само што кренух, прошаптах: „Полако брацо, дај – пази! Звизнућеш у Стене Пастухова, ни мајка те рођена неће препознати, ако се под одмах не зауставиш...“ У том ево: “Ајд’ здраво, одо’ ја.“ Возим се лудо и безглаво. Неравнине леда који је (знам ја то)

плав, јер је тврд и склизак да све пршти, мада га због наочара и прашине леда, деране вршком од цебина као с тоцила варнице, не могу видети. Бубекају ми ребра и прсти бриде у расквашеној кожној ХТЗ рукавици и бок боли да се јежим. Јежим се заправо због краја, због истека, јер не знам какав је. Држи се, роде мој рођени, не дај се – тепам сам себи. Не дај се – свега ти! И стао сам. Грчевито полагао над дршком старог доброг трофејног Ашенбрeнер–цепина од 5 банки, са војног отпада. Осећам да сам стао, јер више се ништа не креће око мене па ни звук. Посустао, степњем, недостаје ми дах више него на успону. Покушавам да устанем, али бадава, не иде. Само сам још једаред трапаво бупнуо, као оно тек рођена дивљач. Опрезно се изврћем на леђа препуштајући равнотежу ранцу. Са све четири повијене у ваздуху истовремено енергично гимнастички да видим цео ли сам. Јесам. И наједаред – ништа ме се више не тиче. Баш ништа. Главно је, стао сам.

Ко им то беше, тај Пастухов? Не знам. А лепо велико камење назвали по њему. Баш ћу да питам када сићем доле, а сада ме баш брига.

Скидам бриле. Бљешти. Магла се разишла. У ствари, сада сам већ испод Стена Пастухова. Поново седам и видим да седам на мање-више равно тло; терен је овде готово без нагиба. Па зато сам и стао...

„Е, Звоне, Звоне, бруко! Да се није изравнало, ти не би ни стао.“ Стигао је Жика и грди ме. Нека! Има право. Сада ми уже више и не треба, нека га носи сам.

Устајем на своје рођене ноге и трупкам у месту, као оно медвед по врућем пепелу на ватром опаљеној ледини. Само што ово није ледина већ лед, а ја јесам медвед, овако трапав, какав сам. Ноге ме још држе, руке су читаве, ранац пун, на леђима ‘алал ти цепин Звоне! Ово „ти“ писано овај пут са „ТИ“, јер сам га сам одабрао између стотине њих. Знам, међутим, да се не бих задржао на тако глатком леду да се терен није изравнао, да није био ту камењар под снегом, да ми је цепин пукао, али се правим невешт. Победнички пресецам погледом видокруг крајичком ока, а целим срцем тражим не бих ли открио како партнер скида са ранца уже да ме навеже, да ме сведе доле на сигурно, као залутало јагње.

Опрезно силазимо по танком слоју кристалног фирна преко вековне испуцале подлоге леда. Подно разбацаног стења слутим напокон Пријут 11.

Пред кућерином збор. Поклици и честитања. Док сам стајао по страни не знајући шта да радим док се остали нису постројили, Урх ме пита: „Нећеш ваљда и ти у строј?“ Нисам ни мислио, али сам морао да будем напољу где су остали, славодобитници. Горчина у грлу нарасла је у кнедлу коју је било тешко прогутати. Засузио сам и нисам могао то да сакријем. Волођа из Ташкента, снажно ме стиснувши за мишицу, као да му се чини да бих да побегнем, гура ме међу остале. „Деле се значке, Звоне, и то је само сувенир Елбруса. Свако их добије. Није то значка Ушбе коју треба да заслужиш.“ Прилази ми и доктор Сракар. С пажњом ме благо тапше по рамену и теши да не треба да сам повређен, да је ред да и ја станем у строј. Није Франц мислио ништа лоше.

Тај наш вођа, др Франц Сракар, био је чудесан. Био је снажан магнет који је опилке наших егоизама и жеља због разнородних амбиција и нарави држао сакупљене доводећи их у склад (ускоро ће се то и показати) око два пола магнетне потковице Ушбе, коју је држала Земља на својој кори. Једно ће бити „елитна“ екипа за хај и нај потхвате, а друга, „друга“, стицајем околности мање елитна, како би томе рекао спадало Ванч Потрч.

У повратку на камионету по бујичницима изрованој макадам–колотечини, под зашнираном цирадом услед кише, погађало нас је ћутање. Свако је био са својим мислима, „+“ екипа: Љубо Јуван, Павел Шименц, Тоне Шкарја и Ванч Потрч, како ће бити распоређени по навезама, бавила се окамењеним таласом давне катаклизме који је пропео Ушбу небу под облаке као ниједну другу планину у 800-километарској вериги Кавказа. Није се скоро сретало толико пијетета према једној планини као што га на Кавказу гаје према Ушби. „Ушба је Ушба; Ушба је једна у свету!“ Тако се тамо са њом поносе. Називају је двоглавом чаробницом, вештицом, вилом, а са азијске стране, Грузијци, змијом. Овај двогуби врх, као два

Матехорна–близанца, срасла у див-гору стрмих ледених литица, са свим потешкоћама услед ђудљивости у обрату времена, којег ради и они најискуснији без резерве упоређују са Ајгером, неодољиво привлачи. Као врхунски домет алпинистичке делатности, овде, приковала је и нас, екипу „–“, да кажемо, али ћемо ми из ове екипе имати прво пред собом нешто што је у програму за Траверз мајстора: гребенско пречење врхова Пик Кавказ – Бжедух – Слободна Шпанија, а после ћемо већ видети...

У алп-лагеру Елбрус овације, цвеће и ужарене топле очи. И нас, дођоша, и оних који су нас сачекали. А онда под заједнички туш, па вечера. Банкет. Столичнаја вотка из чаше за воду и вино са Крима из чаша столовача, тек толико, као за причешће. Лед конвенционалности спонтано се отопио; можемо куда хоћемо, пењачки пасош за вршљање по Централном Кавказу визиран нам је свима, без резерве. „Позитивци“ иду у Крст Ушбе, одмах са 700-метарског ледопада у Западну стену Ушбе, у 1100 метарску смер гранита, леда, вагонима тешких обурваних серака, а онда, са Перемичке, на Северну и Јужну Ушбу и, уместо низ Источну стену, да би избегли лабилне стрехе и лед по невремену, низ Јужну 1600-метарску стену на Гул глечер, у Сванетију у Грузију, у Азију и опет натраг у Европу.

Ми „негативци“ прво идемо на Траверз мајстора. И о томе ће сада да нам прича неко други. Својим речима, из свога 22-годишњег још неисквареног срца, онако како је он то доживео. И ми са њим. Дакле...

Пик Кавказ, Бжедух, Слободна Шпанија

*Роман Робас
1964. године*

По облачном, тмурном, ништа добром необећавајућем времену, напуштамо средином поподнева добро расположени табор Елбус.

Долином Адил-Су спуштамо се до табора Шхелда. Скренемо лево и левом страном долине Шхелда пењемо се према истоименом леденику. По једночасовном ходу осетимо свежину – на леденику смо. Још сат и на десној морени ледника, под стрмом, обраслом падином Пик Кавказа, заустављамо се и седамо међу руковети циновских рододендрона.

Одмор и ужина. Потом загриземо у стрму обраслу падину. Захвата нас магла. Тражимо најлакше пролазе између стрмих одељака падине. На висини приближно 3000 метара налазимо пригодно место за бивак.

Почело је да се смркава, а из магле да сипи. Колико се да, брзо сређујемо лежај и кров да предухитримо ноћ и да спречимо наметљиву влагу да допре до нас. Мени и Францу служи за кров бивак-врећа. Штета што је тако кратка, главе ће преко ноћи бити изложене времену. Звоне, Жика и Френк припремају склониште по Звонетовој замисли. Његовим досеткама не мањка зафркантских, пријатељских примедби.

Други дан. Обноћ се време поправило.

Прекасан одлазак – тек у четири. Саплићемо се о стење док се пењемо према првом снежишту. Врхове већ лове први сунчани зраци када навезујемо дерезе.

Кавказ – с десна у лево: Пик Кавказ, Бжедех, Слободна Шпанија (З. Блажина)

Упућујемо се удесно, на отворено стрмо снежиште. Испрва снег је слаб, проваљује се. По набивеном од усова, пењање је баш пријатно. Хитамо колико можемо, још пре дана бисмо радо да досегнемо гребен, а као увек у туђим горама које су громадније, и овај пут нас раздаљине варају. Кад смо досегли стрму јаругу изнад снежника, сунце је већ било поприлично високо. Јаруга, не тако стрма као што је изгледало, још увек нас не зауставља. Тек стрмо снежиште, односно лед покривен танким слојем снега изнад јаруге, присили нас да се пењемо спорије и више опрезно. Треба усецати по коју степеницу, да досегнемо шкрбину под гребеном. Поглед доле низ стрмину сети нас на ужад. Навезали смо се. Френк је најбржи. Већ усеца степенице у стрми лед, а ја и Франц се још навезујемо. И Звоне и Жика се већ припремају.

Два-три растежаја и на гребену нас поздравља бљештећа светлост. Кад се развуче свих 90 метара ужади, пењемо се сва тројица истовремено.

Високо смо већ. До првог од три најизразитија и највиша врха гребена, није више далеко. Осећање да ћемо бити сваки час на врху, бодри нас. Још пола часа забадања дереза и цепинових пијука, и стрмине нестаје. На 4037 метара високом Пик Кавказу смо. На врху нас задржи јединствен поглед – завејана Ушба, стрме и тога ради окопнеле хриди Шхелде, па бела купола Донгуз-Оруна, Елбруса, и још, и још врхова на обзору око нас – симбола дивље силе и лепоте. Обожавање ових гора постаје жеља.

Замењујемо записку и спуштамо се у 150 метара нижу шкрбину, у гребен према Бжедуху. Казаљке на часовнику померају се према дванаестом часу. Сунце пржи свом силином. Саливи воде на стењу у шкрбини задржавају нас. Пијемо и једемо, главе забијамо у заклон хладних стена и уживамо у беспослености. Сумњиве магле нас губе напред. Навезујем се на црвени крај ужета и загазим први. Сунце је снег изменило у опасну бљузгу. Сваки ногоступ, што га направим, провали се. Дерезе шкрипе по леду и камену. С тешкоћом се попнем на стеновит гребен.

Затим опет пева цепин. Степеник за степеником, усецам у зелени лед тик под гребеном. Френк мора за мном пре но сам досегао место за осигуравалиште. Осигуравам помоћу клина забијеног у пукотину између климавих блокова. Френк пролази поред, затим и Франц. Чекам Звонета. Кад је код мене, навезујем се још и на његово уже. Због изузетно слабог снега не усуђујемо се, а да се не осигурамо, на стрмо испостављено снежиште. 140 метара ужета довољно је да Франц досегне стене.

Испењем поред њега и Френка и хватам се стрмог стеновитог скока. Морам да скинем дерезе. Тежак ранац, хладноћа, ветар и снег, који је почео немилосрдно да пада, повећава тешкоће. Полако и опрезно преносим тежину с једне на другу разуђеност. Потом понестане ужета. Осигуравам привезан на климав блок. Франц и Френк испењу мимо мене. Безмало потом помери ме трзај ужета. На гребену ме поздрави силовити удар ветра.

Широким заснеженим гребеном идемо са смотаном ужади, али не дуго. Густа магла, ударци ветра, вејање и опасна грмљавина присилили су нас да се одлучимо на бивак.

На гребену, иза надуваног снега, спрема свак по своме, заклон пред ветром. Још је сигурносна замка око појаса и пријатније нам је у новим ногама.

Када завијање ветра постане тако монотono, да ми ништа више не смета, заспим. Усред ноћи ме разбуди Франц: „Роман, погледај, погледај!“

Френк, Жика и Звоне су будни и на ногама. Погледи свих упрти су у исти смер – у ведро звездано небо у које продире дивља и претећа чаробница – Ушба. Дивља и претећа, и можда тога ради, још привлачнија. Загледани смо у лепоту јединственог погледа. Потом се, кад нас је стресао мраз, опет смештамо у слонове ноге.

Бжедух 4272 метра.

На врху доручкујемо и ручамо. На топлом стењу топимо снег и гасимо жеђ. Сунце нас је исцрпело.

Данас смо се већ у мраку дохватили са непознатим гребеном. Попели смо се на много неименованих врхова и опет спустили, после чега смо лако на врху Бжедуха заменили записку.

У јутарњим сатима смо уживали на стрмим снежиштима и ледиштима. Да бисмо још лакше ишли, с времена на време запевао је чекић. Вршни гребен, тако оштар, да више ни трага нема ни о леду ни о снегу, савладали смо наизменце, на све могуће начине. Сати су пролазили, дан се обратио после чега је био крај напорног пењања.

Са врха нас опет прогањају сумњиве магле. Сви истовремено силазимо по стрмим снежиштима према Слободној Шпанији. До колена газимо смекшан снег. Осећање да ће нам за силазак са врха Слободне Шпаније понестати времена, тера нас. По гребену ходамо и пењемо онако, без осигуравања. Још четири растежаја по стрмим стенама и у шест поподне на врху Слободне Шпаније већ премишљамо како бисмо сишли са тих 4200 метара.

Побеђује већина – дакле, по ужету. Франц, највише понет тиме, већ припрема омчу. Још неколико тенутака и као опитни зечић срећно пристане. Иза њега Жика, Звоне, ја и последњи Френк. Сваки следећи спуст иде нам брже од руке. Остаје само још стрмо снежиште којег раздваја од заснеженог котла огромна пукотина. Забијам клин, Франц

приправља омчу и уже склизне низ стрмину. Прекратко је. До пукотине још недостаје 10 метара. Још једно уже, сада је довољно. Франц се полако и неповерљиво приближава пукотини. Потом нестане и безмало затим, с друге стране пукотине, позива следећег. Док се спушта последњи, стрмину већ осветљава месечина.

Заједно силазимо у огроман заснежени катао. У тами и непознатом свету нема трага живом бићу да би нам показао пут на леденик Кашка-Таш. Кад бисмо познавали пут између серака и преко огромних пукотина, које нас одвајају од ледника, наставили бисмо силазак у долину, а овако се одлучујемо за бивак – последњи, и због тога тим више раскошан. Све што нам је остало, све што смо непотребно носили, управо све хоћемо да поједемо. Примус непрекидно бруји, а ми пристављамо све могуће благодети.

Овде заборављамо на све: на хладноћу, на ударце ветра, горуће сунце, опасне стрехе и уживамо бесконачно задовољство. Пред спавање ми мисао кроз сећање побегне преко врхова, препењаног гребена, стрмина и пређеног пута у табор и у горе, пријатељима. Желим да и они некад спознају лепоту ових планина и да им срећан приповедам своје доживљаје.

Уме да прича. Лепо. Толико је на свој начин доживео ово пречење, да му није било од значаја да помене како сам, негде на гребену Бжедуха, да бих с више тачке могао да их снимим на једном локалном гранитном зубу, стао на „луди камен“, ни са чим везану огромну плочу која се подамном заљуљала. Ловећи ранотежу шиљцима „Хорошовски“ дереза, које сам понео за резерву, исекао сам 12-милиметарско спасилачко, статичко најлон уже да више није било за рад, до да га на месту оштећења скратиш с једним чвором. Није било помена вредно ни неко време чекања уз тарабу алп-лагера док се руководство не договори може ли да нам дозволи да је прескочимо и уђемо. Наиме, вратили смо се раније, па за нас следећи оброк није био ни планиран. А није хтео, видим, ни да призна да су нам

(младићи: он и Франц) мало завидели што смо маторци од 38 и 34 године, Жика и ја, били у „репрезентативним“ офуцаним вестонима који су овде на цени као стари ћилим. Били смо међу првима када се уручивало цвеће, а они нам их донели из Љубљане, јер нисмо имали своје.

Некако ми се чини лепшим да и ову следећу пењачку туру исприча неко млађи, јер онда је и ја видим његовим очима. Рећи ћу само: ми нисмо као „крсташи“ из „елитне“ групе која је пошла да преко Ушбе освоји Азију, пола следовања „пасје радости“ (кобасица, како их је крстио Ванч) оставили су у алп-логору, а ни пола од преостале половине нисмо поделили успут са вранама. Понели смо од црног хлеба надаље све што нам следује, већ према искуству старијих. Наш вожд, Френк, натерао ме је да измерим свој ранац. Имао је 24 килограма, сув. Речено ми је да размислим, да понесем само најнеопходније, јер ћу иначе успут морати једно по једно да избацујем. Нико неће да носи мој вашар. Нисам избацио ништа, било је потребно све. И вишак бензина и асортиман клинова и одеће. У Сванетији, у Грузији, када смо петого дана дошли у Мазери, поделио сам ту и тамо по коју суву мајицу, капу и чарапе, и пола килограма млечне чоколаде са лешником намењене гвозденој резерви. Овој су се нарочито радовала деца...

Но, дај сад, Урх, ти причај! Надам се да сам твој текст коректно превео.

Пречење Ушбе

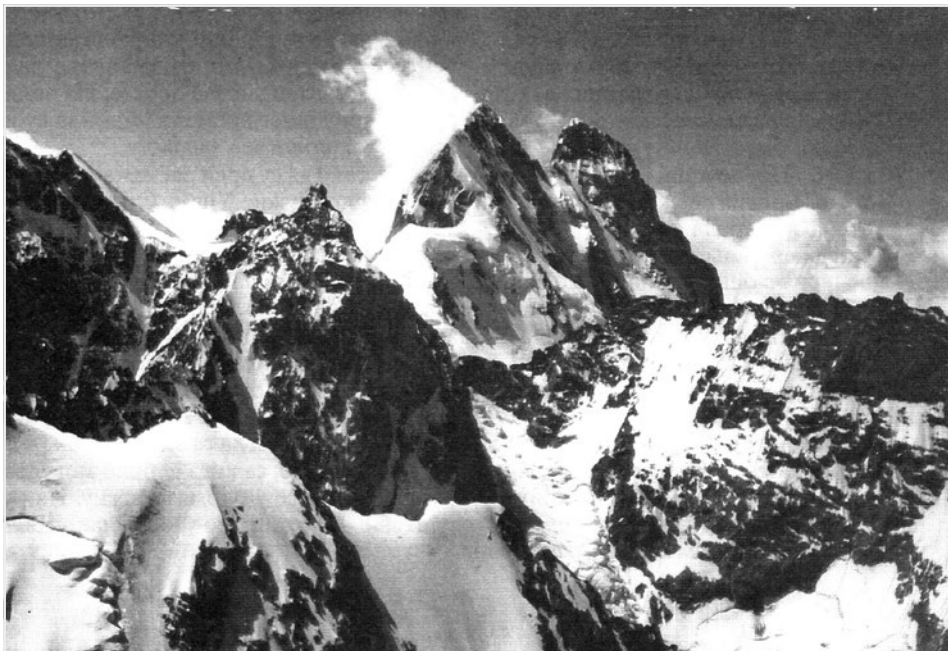
Франц Урх
1964. године

„Ушба је Ушба – само је једна!“ Рекао нам је за вечером, по успону на Елбрус, проф. Миша. Много је времена протекло откад је био и сâм горе, али се још увек потанко сећао свих појединости преживљених у њеним стрминама.

Велика је била наша жеља. Видели смо је са пута на Елбрус како смо је познавали са фотографије. И тада ју је закривао црни облак, њен стални гост. Двоглава је, дом чаробница, о коме с поштовањем говоре пребиваоци њених долина.

На немачком биваку нам је Волођа из Одесе скувао прави руски чај и посолоио га најновијим вестима са јерменског радија. Од кише смо се склонили у бивак-вреће, а шест часова хода преко леденичке морене нам је помогло да заспимо. Волођа нас је у девет пробудио да бисмо видели ракету, коју су испалили његови штићеници из стене Шхелде. Била је зелена – дан се срећно завршио. У три изјутра сам, пробуђен због тврдог камена под леђима, угледао кроз прозорче бивак-вреће чаробну слику. У светлу месечине бљештао је ледени слап, а црни торњеви Шхалде су осликавали са својим сенкама и пукотинама у слапу плес самоће и дивљине. Нисам могао остати равнодушан. Како ли ће бити сутра?

Јутро нас је нашло већ усред леденог слапа. Хитро смо напредовали. Већ смо се видели под Ушбом, али није ишло тако глатко. Ледени окомити степеник попречно целе ширине слапа зауставио нас је. Френк је гледао лево и десно, али није нашао пролаз. Роми је зазвекетао са

Кавказ - Пик Шчуровски, северна и јужна Ушба (З. Блажина)

ледним клиновима, покупио нам цепине и већ је био над нама закачен у лед са предњим зубима дереза и пијуком цепина. Горе је био снег. У њему су нестала држаља цепина и иза Ромија је остало само уже. И нас четворица смо ускоро били за њим. На седлу, између Шчуровског и Ушбе, сунце је имало такву снагу, да смо жеђ гасили снегом растопљеним на Звонетовој пелерини.

С лева се уздизао Пик Шчуровски. Врх је био примамљиво близу. Кроз добар сат смо били већ на врху. Гледали смо ледену стрмину Ушбе. Нисам се усудио да кажем да се бојим. И Френк нас је тешио да и није тако стрма како изгледа. У пет смо имали на Ушбином јастучету ископану рупу у снегу. Напољу је била међава. Солика, ветар и магла, закрили су околину тако да смо се лако посветили вечери и ноћењу. Веома нам је било жао што нисмо прихватили савете совјетских другова који су нам за туру препоручили шаторе.

У слоновим ногама, кратким, само до струка спаваћим врећама, дочекали смо јутро када нам је плаветнило неба помогло да разгибамо утрнуле удове, а за један сат је Роми био већ под леденим рубом горње снежне стрмине. После два растежаја, укопчао се у совјетки клин који је био уврнут у стеновит помол, што по леду, што по стенама, још један растежај на горе, на гребенчић, до остатка шатора, којег је власник Ушби платио животом. Одавде још два растежаја по стенама. Потом на 300-метарску клизавицу. Стрма ледена плоча није нам дозволила одмор. Свако стојиште било је дословце исклесано у леду травнато зелене боје. Да би се један од нас одвезао, нисмо смели ни да помислимо. Френк нада мном је био сав негде у ваздуху, а Жика је доле проширивао стопе за своје лоше дерезе. Вршни гребен је био још увек много часова изнад нас.

После ових часова напетости, када је опет запевао клин за стену и време се покварило, суседне горе нисмо више видели.

Назубљен гребен до врха Северне Ушбе узео нам је још цело поподне. Уз оштар ветар и у мраку спуштали смо се у седло. Климаве гранитне љуске имале су пуно непотребних пукотина где су се заглављивале дерезе. На полици изнад снега смо се прибили. Умор и бригу због лошег времена умирила су нам два obroка вруће чоколаде. Роми је при другој шољи већ заспао.

Преко ноћи време се још погоршало тако да су први растежаји били још тежи. Бритка снежна оштрица водила је у падину Јужне Ушбе. Стрма гранитна стена затварала нам је пут. Френку не бих веровао да би могао тако мајсторски да препење тешке стеновите растежаје на висини 4500 метара. Још прошле вечери на биваку нашли смо папириће са словеначким написима. Од седла надаље имали смо исте тешкоће какве је имала екипа која је пењала Крст Ушбе.

На врху је било прехладно да бисмо се задржавали. Руку нисмо пружали, знали смо да је најтеже тек пред нама. Магла је прекрила сваки поглед. Три гребена су водила са врха у долине. Нисмо знали који је прави. Испитивали смо сва три. Спустили смо се по јужном, који додуше није био прави, али је имао трагове наших претходника. Након 10 растежаја спуштања, магла се за тренутак разишла. Дубоко пред собом

сам видео положеније раме са кога је било могуће доћи у долину. Гребен под нашим ногама преломио се у окомиту стену. На рубу сам спазио у добром клину омчу за спуштање. Потегли смо ужад и након 30 метара пристао сам код следећег клина.

У следећем спусту по леденом камину, дошли смо на полицу изнад троуглог снежника, преко снежишта у шкрбину. Ужад су била мокра, нерадо су клизила; панталоне су ускоро процветале. Време нас је немилостиво гонило. Опет је претила ноћ и лоше време. Положено раме било је још 150 метара под нама. Из шкрбине уже је падало преко превисног камина на уску полицу, где је било простора једва за двојицу, а ми смо се сви прибили уз стену и припремали нови спуст. Одозго су питали како се чини даље. Обухватио сам оба ужета и нагнуо се изван стене. Чинило ми се да ужад неће да досегну следећу полицу. Када смо опет били заједно, завитлао сам свитак ужета. Имали смо срећу, можда ће требати тек неки метар да се одсочи. Тај растежај је заиста био „чварак“ дана. Пуних 45 метара у ваздуху. Усидрио сам се под превисом да је камење летело преко главе. Гледао сам како су се спуштали другови. До половине је још ишло, а затим се свако завртео око ужета и зањихао под превис, неко време одмарао и коначно се одлучио још за последњих 20 метара. Била је већ ноћ када смо потегли за уже. На срећу, слило се. Нисмо имали представу како бисмо га спасили да се заглавило. Последњи пут је те вечери истекло уже преко глатких плоча. Још дуго у ноћ је у биваку брундао примус и кувао нам супе, чајеве, чоколаде и лимунаде. Следећег јутра је Френк први ненавезан нестао у магли надоле, по стрмом ребру. Опет смо нашли папириће у које су биле, још недавно, замотане словеначке шећерлеме. Силазили смо низ снежни жљеб и стигли на гребен. Нама с десна је стрма стена падала управо до дна Гулске морене, а с лева је био опет под нама дубоко доле Гулски леденик. По боку ребра отпењавали смо по жљебовима и каминима надоле. Последњу препреку чиниле су 120 метара дугачке глатке плоче и стрмо снежиште. Изабрали смо најбржи начин и још два пута се спустили по ужету. Десно од нас се, преко стене, стровалио прљави усов чије бубњање нас је потпалило да смо последње снежиште хитро оставили над собом. Киша и циганчићи, који су нас

прали васцели дан, нису нас ометали када смо под леденичким слапом стиснули једни другима руке и спаковали опрему у ранце.

Бескрајно дуг био је пут по морени наниже. Блатњава стаза нас је водила поред насеља Гул у Мазери. Тога дана смо имали намеру да стигнемо што даље. И поред чврсте намере, брзо нас је завео пријатан позив грузијског сељака. У његовом дому уживали смо гостопримство какво смо тешко могли да претпоставимо. Посебно за нас испекли су хлеб са сиром, киселог млека су нам дали колико смо могли појести. Домаћин је по целој кући сакупио обућу да не бисмо били боси. Сав наш багаж су, међутим, повешали око штедњака. Није баш лепо мирисало, али су се чарапе и одећа брзо осушили. Разговарали смо о његовој и нашој домовини. Казао је да би радо дошао код нас. Позвали смо га и обећали да ћемо да му пишемо. Касно нас је одвео на спавање. Очекивали смо сено или сламу и нисмо могли веровати када нам је показао собу са удобним постељама. После пет ноћи биваковања, постеља са чистим рубљем била је право уживање. Другог јутра смо се поздравили и, преко прелаза Бечо, упутили натраг у Европу.

У шуми крај дивље горске реке расле су моћне смреке. Њихове крошње су биле тако густе да дводневна киша није могла кроз њих, а маховина под њима била је потпуно сува. На високој заравни код Јужне куће опет смо обрнули према северу и пењали уз стрмину. Под превојем смо срели туристе покривене великим белим шеширима. Путовали су на море. Одозго, побочје је изгледало као да је обрасло белим радама, а два носача су низ другу страну носили доле пуне ранце ципела, власништво туриста које су водили преко леденика.

С врха превоја Бечо угледали смо Северну кућу. Дубоко под њом вијугала је позната Баксанска долина. Још пола дана и бићемо код куће. Код Северне куће смо се зауставили. Да је бар за мало престао оштар бол у прстима које смо цело преподне забијали у капе ципела!

У табору „Елбрус“ уобичајени дочек, честитке и весели сусрет са друговима. Бринуло их је, па и сами су искусили шта значи лоше време у Ушби.

Следећег дана смо се одмарали и прали. У табору се за то време збило много новoga. Причању није било ни конца ни краја. Срећни смо били,

јер је била за нама велика тура. Роми је свирао на хармоници домаће арије, али смо ипак били још увек под утиском величанствене, лепе, јединствене Ушбе.

Хвала и теби, Франци, не само Ромију, посебно што смо у наступајућем невремену на врху Јужне Ушбе, без сувишних речи, одагнали мучан утисак који смо носили у себи од Пријута једанаестице. Довољно је било само једно „хајде“, па да се разумемо. У силазу смо равноправно, наизменце тражили и налазили за око, често невидљиве скривене опримке и реском шкрипом зубаца о гранит, кад ова напречац престане, говорили једно другом, а да се не чује реч „Стао сам на здрав камен, не бој се!“

Прећутао си, фер, и (не)згуду када ми се залеђено уже, слепљено са залеђеном балон-свиллом ветровке, увукло у карабинер, на осмици од омче седишта за спуштање, њен доњи део, да ме је готово склупчало, док га једном руком држећи се за прусиков чвор на прсној сигурносној омчи, нисам другом отцепио. Ви сте цепали панталоне у низу спустова по ужету, а ја оно што ми је запело. И ниси казао да сте се дурили што сам последњи део 50-километарског марша жуљао крај својих леђа о даске камионета који је наишао нешто пре нашег алп-логора док вам иза кривине, пред улазом сачекавши вас, нисам показао као петобанак велики жуљ на пети од нових ципела „маде ин домаћа радиност“ у Љубљани, али то сам вече, уз Ромијеву свирку, једини плесао полку у апостолским сандалама. А нисам имао на себи овај пут ваш вестон импрегниран „трисул кремом“. У те сате сви, али баш сви, били смо једнаки, и „крсташи“ и ми, па ком обојци, ком опанци. Ви, „младеж“, слатко сте дремкали, као сито благо уз јаслице, привијајући у себи, уза се, Ушбу – чаробницу. А ја је привијам и данас. То ми је најтеже, а не бих умео да кажем да ли и најлепше од свега што сам доживео у планини.

Ни даље, ни више нисам стигао. Али у планине одлазим и сада. А ви?

Школовање на капи Прелата

*Звонимир Блажина
1994. године*

Времешан, само још на око стамене грађе, у својој шездесетседмој, уствари већ увелико нисам за послове којих се прихватам по стазама и беспућу којим газим кроз планину. Да ли ћу или нећу, открити пролаз више (смер, како ми то кажемо), данас ми није важно, али ми је и те како важно да ова жеља не усахне у млађима, који се такође баве „залудни“ планином и да случајно не плате неуки цех ценом за коју нема мерила.

У жељи да се пуни доживљаја, увек изнова ведри и безбрижни, враћају својима кући, прихватио сам да за Планинарско-смучарско друштво „Железничар“ из Београда, од фебруара 1995. године изведем вишемесечну школу зимског високогорства кроз коју ће се београдски планинари стручно оспособити да буду још спретнији и срећнији у горама.

Школа је већ при крају. Учење везивања одређеног броја чворова неопходних за самоосигурање при кретању дуж челичних сајли, преко клинова и кланфи на осигураним високогорским путевима или прилазима, које ће високогорци сами претходно осигурати, проведено је у алпинистичком вежбалишту у Кошутњаку и Овчарско-кабларској клисури. Природна селекција са 34 пријављених на 20-ак полазника, озбиљно заинтересованих за слободно пењање у разуђеној стени, обављено је до краја априла, када смо пошли на четвородневне завршне вежбе и успоне на црногорским Проклетијама, у долину Грбаје код Гусиња.

Проклетије – колона у Мечином долу под капом Прелата (З. Блажина)

Претходно одслушан програм, изложен кроз предавања стручњака о опасностима у планинама, о опреми, исхрани, повредама и њиховом збрињавању, о припремама и тренингу, метеорологији, логоровању и биваковању на и у снегу, о читању карата и оријентацији, изради транспортних средстава за ношење повређеног, припреми воде из снега, сушењу одеће и обуће на себи, без живе ватре, помогао је полазницима школе да самоуверено ураде оно што се од њих очекивало.

Учесници, од узраста за које се питаш „шта он још ту тражи“ до јуноша који колико до јуче нису били још ни на Авали, сваки на свој начин доживели су планину и просањали је различито и пре и после успона, али су сви на јединствен начин проучили понуђено им знање, које сам стекао кроз 48-годишње искуство у високим планинама и готово исто толико инструкторског стажа. Ово смо све заједнички одрадили пре свега због тога да нам се не понове некадашње несреће са Олимпа, с

Проклетија, из Алпа...; тек затим, ради што успешнијег евентуалног обележавања 50-годишњице ПСД „Железничара“ Београд, безбедним успонима на Монблан, Монте Розу и друге Мон и Маје, чега ради је, с почетка, ова школа била и сазвана.

Сигурном извођењу вежби и програма допринели су ентузијастички планинари, помоћници инструктора, Момчило Павловић и Јармило Сobotка, уз организационог вођу школе Владимира Фурлана, као и извесних из Чачка и Краљева, Слободана Миловановића и Радослава Чорбића, радећи волонтерски, од срца.

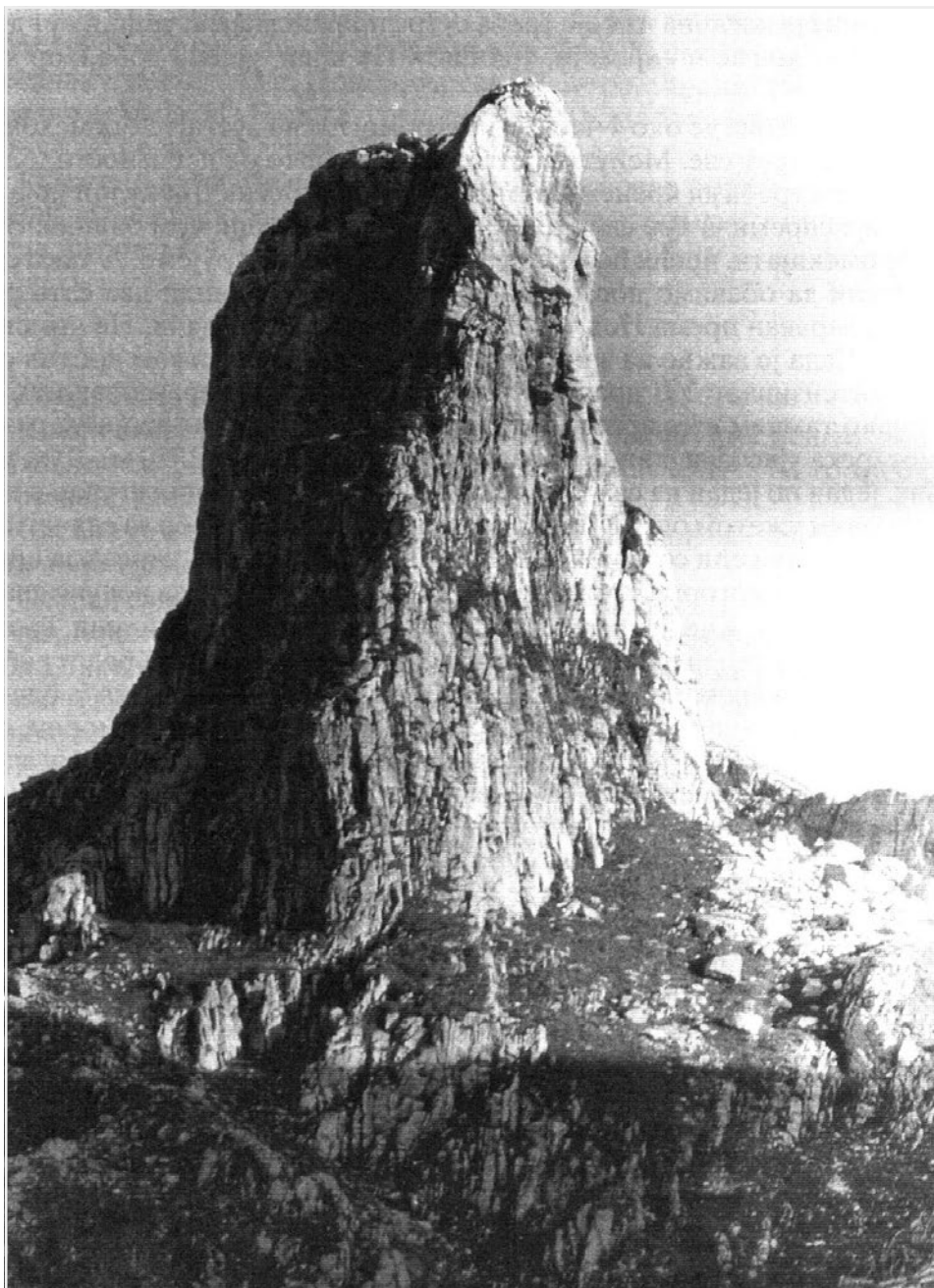
Двадесет три душе је било у поласку, у свом вагону до Бијелог поља, аутобусом до Берана, па другим преко Плава до Гусиња, одакле нам је трактор пребацио опрему до 7 km удаљене планинарске куће ПД „Радничког“ на 1180 m у Грбаји. Смештај у врећама за спавање на скупном лежишту. Чај, лак оброк, па тешка вежба. На недалекој, недавним снежним усовима изрованој, 45 степени нагнутој падини, обавезно увежбавање заустављања по паду у најнемогућнијим положајима уз помоћ цебина – једне врсте планинарског пијука.

С вечери, паковање ранаца за тродневни боравак на висини, уз два ноћења на и у снегу. Немиран сан, па буђење. Пре зоре. Мародери и већ печени високогорци остају у врећама – имају свој програм. Око 7 сати полазимо погурени под тешким ранцима прво ка Везировој бради, преко услед снежница набујалог потока, а затим дуж маркација шумом до првих снегова, у Мечин до. Његовим валовом, где се сустичу завршетци стврднутих громада снежних усова са супротних падина, наизменице скачемо са грудве на грудву и рујемо дубоки снег држећи равнотежу уз помоћ смучарских палица. Бројимо кораке. Свако по 30, а онда у крај да би пртио следећи, а ти на зачеље и тако у бескрај, у круг, да се свако принудно одмори. Ни дуже ни краће, него толико, док прође колона устопице газећи. Тек после сат, па опет сат, групни застој, одмора и obroка ради, тек толико да извадиш из цепа одеће или ранца нешто за под зуб, да понудиш најближег теби или да он понуди тебе, уз који гутљај из чутуре, воде, разуме се.

На неких 1800 m уверљив обрт времена – након сунца, суснежица са кишом и грмљавином. Има нас далеко више од десет, за колико нам нуде смештајног простора три наша висинска шатора: две „јурте“ и једна „псећа кућица“. Остали би покисли, а врх је и тако данас недостижан, па их враћам истом пртином низ Мечин до у дом. Види се да им је право. Остављају нам опрему, коју су нам помогли да изнесемо у висински табор, и ено их где грабе низ падину, јер што крити: неко воли попа, неко попадију. Управо тако. Они би требало сутра да из дома изведу преко врха Волушнице (1850 m) успон на врх Попадију (2060 m) и Талијанку (2050 m) и да се врате у дом, а ми из висинске базе на Маја Превт врх Прелата, високог црквеног достојанственика (бискупа, опата...) уз предходно осигурање правца кретања прикладним затезањем планинарских ужади до врха, тамо где је то потребно.

Речено – учињено. Барем код нас. На Попадију се сутрадан попело само неколико раније печених високогораца. Под пелеринама, заштићени од кише и суснежице, наши школарци – повратници, пажљиво силазе низ снежну стрмен. Једном од њих се, међутим, омакло. Фадил Трампић, најстарији међу нама, успео је да испроба како је то кад се возиш туропољем на глаткој пелерини низ стрмен којој не видиш крај. Истина, ловио се човек цепином, али га расквашен снег није држао, па се понадао користи од повика неком (коме год) доле: „Држ’ ме, држ’ ме!...“ Ал’ никакве вајде од тога. Задржао се сам кад је пристао у Мечин долу. Експозе, који је потом дао, да би ту било ваљано да је неко затегао уже, оборен је чињеницом да се на лавинозоном терену развезујемо, а не навезујемо ужетом. Два пута неће овако, то је сигурно.

Ми горе, скрајнути од могућег правца усова, утабавамо искорењену површину снега 4x4 m за сваки од три шатора и озиђујемо их високо снежним блоковима против удара евентуалног ветра. Справљамо вечеру од инстант паленте, супе, сира, сувог меса, чајева и слаткиша, и свега оног шта ко воли из (обично туђих) залиха. По два литра воде за сутра, по свакоме, да нам се нађе у шатору, добијамо из снега који се полако топи у пластичним флашама и чутурама у шатору између нас, на лежају од армафлекса, стиропор-подлошки и врећа за спавање пуњених папер-

Проклетије - Маја Превт (Б. Котлајић)

јем. Ко има сув вестон, тај гала спава, па може и да хрче, да буди оне зимогрожљивије, лагана сна. Овај терен под звездама, у мрклом мраку иначе, за већину је нигдина из које треба сутра пронаћи најсигурнији пут до врха за сунца или за магле и кијамета у долину. Па ипак, у неко доба хор хркача опушта нас све.

Пре освита, негде око 4 часа, једно громогласно „устајте с осмехом!“ буди и ставља у покрет све. Међутим, што од зорта, што од поспаности, безмало четири сата нам треба да кренемо, сем 19-годишњој Весни Дракулић која се читав сат раније спремила пре свих. Биће, видим, ком обојци ком опанци. За који сат снег ће омекшати, прећи ће у кашу, а ми ћемо опет да рујемо. А тако смо господски могли да обавимо посао по покорици да смо пошли два сата раније. Стижемо на зараван према Подгоју. Посвуда трагови дивљачи. Не коментаришем чији су. Сада је важно да заштитимо лице и руке средством против опекотина због интензивног УВ зрачења. Неки стављају од марама заклон, а очи штитимо јако тамним наочарима. Једна пењачка навеза, њих двојица, развлаче три 40-метарска ужета дебљине 11 mm до врха Маја Превт (1950 m). Дуж ужади, после њих, један по један на сваком ужету, пажљиво и уз самоосигурање помоћним прусиковим ужетом од 6 до 8 mm, користећи стезни енса-чвор за случај пада на главном ужету, служећи се цепином и 12-зубним направама – дерезама привезаним на обручу, високогорци стижу преко стена и снега на врх за непуну два сата.

Ено га горе и Аца пекар, наш Санчо Панса у свакој прилици. Раздрагани, гледани одоздо као шарене чешљугаре, једно са другим деле радост због чиста видика и мирна времена. А онда брже-боље низбрдо. Са запада (а одакле би иначе), опет се навлаче облаци и грми. Уз већу пажњу и сад већ уморни, силазе на плато. На честитку и крштење пресамићеним ужетом по... Такав му адет кад ти је првина и то се не сме избећи. Оброк и освежење, коме шта прија, а онда пажљиво силазимо, један по један, низ усовину до наших шатора. У висинској бази дотачемо воду из порција загрејаних у затвореном шатору и спремамо нови снег у прозирне пластичне боце, стављене у надуване пластичне кесе на тамну подлогу. Ефекат стаклене баште даје нам воду и преко потребе.

У позно поподне са Ђафе од Везирове браде силазе нам у посету школарци Надежда Новаковић и Златан Ђорђевић са Миланом Симеуновићем Ером, високогорцем из ПД „Раднички“, корацима од седам миља. Чини се да овом двома чини медвеђу услугу, јер тек за сваког другог корака успевају да стану у његов траг. Али – то је сигурније: принципом дво-струко ређе перфорације лавинозних стрмина под Превтом смањује се могућност да се покрене лавина. Као клупски (јер и ја сам из ПД „Раднички“), добијам бочицу косовског белог, уз часну реч, за после вечере. Школарци остају да без потребне опреме принудно бивакују код нас у шатору, а Вера Кондић, која је синоћ то већ доживела, силази за времена са Миланом. Пошто нас има више, а и по програму је, прави се игло – земуница од блокова снега. У њој ће заноћити Зоран Максимовић и Слободан Здравковић, уз пламен жишка и брундања примуса на гас, док не зготове кафу за вечеру.

Сутрадан изјутра, устајемо сви орнији, за једну ноћ искуснији. Већина мисли на долину и дом. Али још једна вежба нам предстоји: заустављање и извлачење палог партнера на заснеженој леденој стрмини. У две групе и то је одвежбано тако да после обилног obroка пакујемо опрему и шаторе и с пажњом силазимо низ усовине у Мечин до. Мој ранац понудио се да понесе Душан Палинкашев. Алал ти леђа, мислим се. С напором, кроз размекшани снег, пробијамо се до шуме. Ту је већ лакше, јер је оцедина. Стаза нас води до извора, а безмало потом и на брвно преко надошлог потока.

У дому нас чека чај, искрени поздрави и добродошлица. Пред кућом ширимо богату трпезу уз, што да не, добру капљицу. Мењамо све: суву одећу, обућу, пресвлаку, песму – све. Поноћ, па сан. Изјутра, зарана, доћи ће трактор да нам одмени рамена. Из Гусиња, господски, ићи ћемо аутобусом директно до Бијелог поља. У невиђену гужву. У воз.

Стижемо кући да залечимо срећни изгореле образе, херпесе, зубобоље и грип, да бисмо вам потом причали шарене лаже како нам је било лепо, а једно другог да питамо: Када и куда опет?

Па да. Куда опет?

Школовању је дошао полако крај. Увек, наиме, има нешто јаче од нас, нешто што нас доводи до табле са натписом: „КРАЈ ПУТА!“ И то треба да примимо трезвене главе, нешто као „шта је – ту је“.

Срећан сам што ми за свих ових деценија школовања млађих кадрова никад нико није трагично страдао.

Срећан сам и због тога што сам током зимских школовања научио млађе да није „Божије слово“ ако завршне успоне изводимо с биваком у снегу, јер су ти успони били већином првенствени зимски успони. То ме је навело да једном пригодом одам и јавно признање у виду писмена, уз то свакој по струк ружа, трима школаркама називајући их од милоште „ведетама нашег алпинизма“.

Ево тог признања да остане похрањено између ових листова.

У три доба тако далека по времену, а тако блиска по својој истоветности, заслужиле су да у овај свечани дан освежимо сећање на њихова чинодејства у храму природе – у завејаној планини.

Њихово присуство вечерас, овде, даје нам право да изразимо своје дивљење, јер су за сада једине ушле у историју алпинизма ПСД „Железничара“ Београда, Алпинистичког одсека Београда и Србије, на јединствени начин, вршећи првенствене зимске алпинистичке успоне за време свог школовања:

– Радмила Лазаревић – фебруара 1951. године – у белим стенама Суве планине, а касније и у литицама Комова;

– Славица Николић – средином марта 1983. године – гребенско пречење врхова Љуљашевића Каранфила и Обле главе у баријери црногорских Проклетија, бивакујући на снегу неколико ноћи;

– Јасминка Вуцелић – крајем марта 1993. године – граничном линијом од Тројана до Попадије и врхова Волушнице, преко 9 врхова са 3 принудна бивака.

Учећи тако писањем цепином на листу од снега своја „коса – танка“ нису биле свесне да ће се наћи између корица Алпинистичких водича, сврстане међу остале срећнике, првоприступнике кроз горска беспућа.

Тих дана биле су велике као планина. Нека им не увену сећања на протекла времена.

Нека им цветају жеље и надања никла негде високо у горама!

На врховима Комова

Миограї Божиновић

1952. године

Тако је било сва три дана на Комовима – јутро би освануло чисто, небо ведро без иједног облачка, снег залеђен, слана и иње у тек изниклој трави и на још неолисталом дрвећу. Онда би се већ рано пре подне понеки бели прамен магле врло несталног облика закачио на врхове и стене Комова. Око подне то су биле већ огромне куле и руже од белих и сивих усковитланих облака, који би се кретали у разним правцима, ваљали једно преко других, спуштали се низ стрмине у долине и пели се у виду циновских стубова у висине и модро пролећно небо. А онда би некако, око два часа по подне, потмуло негде затутњало да се доцније претвори у величанствену канонаду громава, непрекидну грмљавину, где се удари грома и јака одјека нису више могли да разликују. Киша би линула из оловних облака као из кабла, а на врховима и стенама непожељног посетиоца засипао би грађ и снег. Тај хаос у природи стишавао би се тек предвече. Од гомиле густих облака остајале би сада само испадале маглине, сиве, беле, ружичасте. Пеле би се и лизале мокро стење величанствених врхова, распињале се негде изнад њих и нестајале све далеко према Дурмитору, у неколико тамних црта на црвеном небу. Из долине Љубаштице, Црне Десне и Мојанске реке пушило би се као из каквог казана. Беле магле после кише говориле су да се у шумама дубоко доле догађа нешто врло ретко у планинама, нешто што је својствено само у рано пролеће или у позну јесен.

Комови - Кучки Ком, са Штавне - Дијадема Комова (З. Блажина)

А онда би дошла ноћ. Планина и њене стране, опране после кише, опојним мирисом допуњавале би слику дивљих планинских горостаса – победника, и овог пута са небом. Безброј звезда, тако јасних, најављивало би и сутрашњи дан исти овакав. Најављивало би још једну борбу, још једну победу.

Тако је било сва три дана на Комовима.

Огромним каменим масама Комова пришли смо из Андријевице. Преноћили смо једну лепу планинску ноћ у Трешњевику на око 1500 метара надморске висине. Била је то ноћ дугих вожњи возом до Пећи и камионом до Андријевице. Онда Андријевица, мало црногорско место, збијено на зеленом Лиму између планинских страна, управо под Комовима, договарања у једној кафани, уз радознано посматрање мештана и дуг марш од преко 20 km до Трешњевика и скромне црногорске куће Нововића. Тако смо у ствари прве утиске о Комовима добили по ноћи. Видели смо их негде, са неке окуке пута на Трешњевику – још бели и дуги снежници белели су се и по ноћи и сви се сучељавали негде високо ка небу. Ту ноћ смо провели у мислима на сутрашњи успон, на сутрашње утиске и нешто што се је сакривало иза ове шуме, изнад куће и тамне силуете гребена Трешњевика. Знали смо да је то све исказано само у

једној речи, „Комови“, и да је то оно што запањује сваког случајног пролазника из Титограда за Пећ или обрнуто, запањује и застрашује својом импозантношћу, величином и својим стеновитим облицима којима као да нема краја у висини. Сутрадан смо одредили дан тог познања, питали смо се како ће нас Комови дочекати.

И нисмо се преварили.

У рано јутро првог маја, изненада и нагло, избили су пред нас прво Кучки, огромне литице и зуби од камена, а затим Васојевићки, камена плећа и дуги снегови. Први утисци наговештавали су најлепше. Под свежим пролећним сунцем блистали су се снегови, сијале стене и пркосиле својим зубима у светло плаво јутарње небо. Из долине Љубаштице, управо под нама, још је излазио мрак, дивље четинарске и букове шуме тек су се будиле. Шум набујале Љубаштице као да је био први знак живота из дубине, доле под Комовима.

Од Трешњевика кроз проређену шуму, кроз многа поља тек изниклих висобаба, избили смо на Штавну, наше будуће пребивалиште, пастирске станове. Мале, дрвене колибе биле су разбацане на овим испашама под самим Комовима и пружале би ту и тамо дивну алпску слику планинске колибе, ниске са камењем на крову, зеленим појасом околу и снежно белим стеновитим врховима готово изнад себе. Једну од њих на ободу старе букове шуме, управо под Васојевићким Комом, изабрали смо за наш бивак. Ту ћемо провести две незаборавне ноћи, две ноћи на око 1800 метара, далеко од сваког насеља, сами у планини. Данас су то већ неизбрисиве успомене...

Сам успон на Васојевићки Ком (2460 m), кога смо изабрали за наш први покушај, ишао је директно северним хрптом овог врха. Прво кроз сипаре и стеновите блокове, а затим преко стрмих снежника и заснежених стена, гледали смо да се још пре буре, коју смо предвиђали око подне, дохватимо главног гребена Кома и тако можда избегнемо на висини од преко 2300 метара директна атмосферска пражњења. Надали смо се да ће облаци бити нижи. Доцније се показало да су ове наше претпоставке биле оправдане.

У првим јутарњим часовима савлађујемо први успон и нагло се уздижемо захваљујући стрмини северног планинског гребена Васојевића Кома. Овај први успон трајао је један час, што нам је било довољно да у облаке уђемо управо у њихово формирање и да их пређемо и оставимо под нама за следећих нешто више од пола часа.

На главни гребен Васојевића Кома избили смо после доста напорног успона при чему смо морали да сечемо један јако експонирани снежник са безизлазним завршетком. Ово се прилично одразило на све нас, тако да су нас на самом гребену, због малог закашњења, већ ухватили ледена киша и град. Но исто тако нагли успон на врх, преко још једног снежника и ивицом западне стране, издигао нас је изнад облака и довео циљу.

Призор је био јако леп – величанствен и, можда, врло редак. Доле је с времена на време тутњало, облаци се комешали, час нас обавијали густом маглом, а час нам допуштали пуно сунца. Нешто од психичког, а нешто и услед физичког напора, задржали смо се дуго на врху. Зуби и сва три врха Кучког Кома тек су одавде, са Васојевићког, добијали своју праву величину. Изгледали су неприступачни, а нарочито њихови стрми снежници који су као предстража бранили приступ. Разлика ова два врха Комова била је заиста очигледна. Васојевићки – огромна камена маса, али јединствена, компактна са једино интересантном западном стеном под самим врхом од више стотина метара вертикале, а Кучки – три врха: Главни (2484 m), Средњи (2483 m), и Северни (2483 m) – три зуба са стрмим међусобним одсецима, назубљен планински венац, огромне стене доломитског облика и стрми дуги, дуги снежници. Видели смо да нас сутра очекује још тежи задатак. Чинило нам се да се нећемо моћи дохватити Кучког Кома. Снежници су били прва препрека, затим стена – тражили смо узалуд оком жљебине до гребена и најзад гребен – ко зна да ли се може залеђеним гребеном прићи врху? Комбиновали смо овде, са Васојевића Кома, сутрашњи успон. Било је много предлога, но мало изледа за успех.

Али ипак радост да смо ево, не знајући готово ништа и о Васојевићком Кому, изашли на њега, као и оно познато задовољство сваког планинара

кад досегне свој циљ и савлада природу и страх у себи, ведрило је наша лица и давало пуно наде за сутрашњи дан и успон на Кучки Ком.

Тако смо провели више од једног часа на врху, на 2460 метара. Пред крај небо се полако рашчистило: видели смо лепо Проклетије, њихове камене врхове у Албанији и огромне венце и кланце изнад Виситора и Чакора код нас. Маја Језерце (2694 m), тај највиши врх Проклетија, истицао се из главне скупине својом белом пирамидом. Изгледао је недостижан. Видели смо и Дурмитор далеко на северозападу, изнад облака вирили су његови врхови обасјани већ залазећим сунцем.

Пред само вече, мокри и уморни, завукли смо се у нашу колибу. Небо је било опет чисто. Звезде су се виделе кроз дашчице крова и кроз дим у колиби.

Тако је свануло јутро 2. маја и дан успона на врхове Кучког Кома. Кажем врхове, јер смо ми тога дана однели две победе: изашли смо на Главни врх (2484 m), а наши алпинисти, Гаћеша и Иван, вероватно први, на Северни врх Кучког Кома (2483 m), савладавши при томе источни снежник овог врха од преко 600 метара дужине и скоро исто толико вертикале. Оба успона спадају у нешто највише што би могли планинари да досегну под овим околностима на беспућу црногорских планина.

Кучки Ком се заиста добро бранио.

Успон на Главни врх Кучког Кома (2484 m) почео је управо од нашег бивака уводећи, преко стрмих снежника под западном стеном Васојевића Кома, у величанствени цирк Међукомље. Ту смо сами одређујући правац, управо под стеном Васојевића Кома, превладали прве сате приступа Кучком Кому. Замрзнут снег са северне и западне стране под стеном отежавао је ход и захтевао велику присебност и технику. Правили смо често цепинима место за сваку ногу. Сви они који у лето упознају точила и сипаре под западном стеном Васојевића Кома, моћи ће да представе себи како је изгледао прелаз преко ових, по хоризонтали под снегом, када сваки неопрезан корак вуче дубоко доле у амбисе и дубине реке Љубаштице и, у најбољем случају, значи закашњење од два-три часа.

Због тога смо овде врло споро ишли. Ретка дивља шума под нама и контраст стена, торњева и снегова Кучког Кома давали су изванредну

слику и, с времена на време, олакшавали и бодрили сваки даљи корак по замрзнутом снегу. Најзад смо се, после три часа кроз снег и стрмине, дохватили Међукомља, огромног цирка, негдашњег глечерског центра између Васојевићког и Кучког Кома.

Одавде се указао заиста величанствен разглед. Назубљени гребен који веже два Кома, мирне снежне линије под њима које су чиниле дно цирка и узбуркани облаци изнад свега, давали су утисак као да се налазимо негде на великим висинама и подсећали много на фантастичне фотографије са успона на Хималаје. Ово је заиста била ретка прилика да се осети величина и импозантност стена, линија и облика Комова. Кучком Кому у сваком случају треба прићи само из цирка Међукомља, то се никад не заборавља.

Врхови Кучког Кома бивали су све чешће у облацима. Време је било поодмакло и рачунали смо као готово да ћемо запасти у буру и да ће се ова у свој својој жестини свалити на нас баш на гребену и врху. Ипак смо се полако кретали даље. У колони један иза другог пажљиво смо секли стрме снежнике, сада већ на стенама Кучког Кома. Издизали смо се нагло из Међукомља и све више залазили у зону тмурних облака. Ускоро нас је захватио ледени пљусак, снег и грџ. Неколико одмора испод мокре стене, неколико предаха и опет преко снежника. Последњи снежници при самом гребену изгледали су као да немају краја у својој појачаној стрмини. Честа и густа магла и ледена киша чинили су своје – примећивало се лепо да све спорије напредујемо.

Ускоро је отпочела и грмљавина, истина не тако честа, али врло блиска, управо таква да нисмо могли уопште оценити са које стране долази и где је центар непогоде.

Под врло тешким околностима избили смо до гребена.

Тражили смо узалуд лакши пролаз на гребен. Киша са снегом и магла ометали су видљивост тако да смо морали да се брзо одлучимо за један од жљебова стене у њима, пузећи преко литица, покушали да избијемо на гребен Кучког Кома. О Главном врху нисмо имали представу ни колико је још удаљен, где је и да ли се може до њега. Ништа се није видело.

На гребену нас је дочекао јак снежни ветар. Дувао је и носио облаке, кишу и лед са запада, парао назубљени гребен, звиждао кроз стене и пукотине и отежавао сваки даљи корак. Гребен је био оштар са вертикалним амбисима и са друге стране, понегде се готово није могло ни крочити по њему. Стене су биле мокре, крушљиве тако да је сваки дохват руке за њих одјекивао дубоко доле од осулине камења и стапао се са грмљавином.

Предахнули смо мало на гребену и прикупили снаге. То је било довољно да, у тренутку разређене магле, угледамо пирамиду највишег врха на неких педесетак метара на оштром гребену десно.

Оставивши цепине због све чешће грмљавине, почели смо са приближавањем врху. Пузили смо четвороношке по назубљеном и расклиматаном гребену. Сваки удар грома и јак мирис озона заустављао би нас. Тада бисмо се ћутке погледали и чекали да први крене даље. Знали смо да је победа врло близу, знали смо и за страх у нама, као и да сваким даљим кораком има и све мање изгледа за повратак. Па ипак смо се полако кретали напред. Често не видевши друга пред собом у магли, ишли смо даље – ка врху. Осећали смо да доцније, када све буде прошло, нико од нас никада не би могао себи да опрости тренутак слабости ако би јој подлегао. Било је то бесконачно дуго...

Тако смо изашли на врх. Оштар врх Кучког Кома ипак нас је пријатељски дочекао. За час се открио и показао нам иза себе још два своја брата – Средњи и Северни врх. Огромни амбиси делили су их, а вертикалне стране наговештавале још теже препреке на њима. Узалуд смо погледима за оно пар секунди тражили наше другове Гаћешу и Ивана. Наши повици губили су се у грмљавини.

А онда смо слетели са врха. Како смо сишли са гребена и преко снежника тако брзо, ни дан данас ми још није јасно. За неких пар минута били смо већ знатно ниже, мокри, сачекивали смо се на подножјима снежника и настављали даље. Требало је што пре побећи од огромних црних облака који су се управо ваљали преко Кучког Кома и одоздо изгледали много страшнији но горе и значили почетак нове непогоде.

Онда кроз Међукомље, све ниже и ниже, све до шума долине Љубаштице, до величанствених водопада после кише, до слабе стазе за наш бивак.

А предвече је било небо опет чисто, трава свеже зелена, а наша срца препуна.

Скупили смо се после напорног дана опет сви заједно у нашој колиби. Димљива ватра била нам је пријатна, наша импровизирана лежишта од дасака и јелових гранчица – о, како удобна! Причали смо много, сада су тек искрсавале појединости са успона. Горе их нисмо ни примећивали.

Често бисмо излазили из колибе напоље. Иако хладно, било је јако лепо. Гледали бисмо у Комове. Врхови Кучког и Васојевићког Кома парали су опет звездано небо и блистали се готово, иако при слабој месечини, опрани олујом. Осећали смо се поносни и велики баш као и њихово стење, а у исти мах смо жалили што их већ сутра напуштамо. Што тако брзо одлазимо ко зна за колико дуго још и што је све било ипак тако кратко. Осећали смо да смо заволели, јако заволели све ово: и дубоке шуме доле, дивне испаше и колибе Штавне, и плаво-беле стрме снежнике, оштре врхове, и грмљавину, и олујне облаке, и звездано небо, и све.

Те ноћи ватра је дуго горела у нашој колиби.

Сутрадан само напустили Комове. Овчари су управо излазили са стадима у планину по први пут после зиме. Изгледали су нам радосни и весели – опет ће горе. Завидели смо им много.

Сада сам далеко од Комова. Јесен је и шуме су већ пожутеле. Реке под Комовима опет су надошле и јече у својим долинама. Овчари сада силазе са испаша, а трава се сасушила. На стенама и врховима сигурно је већ пао први снег. Комови су опет исти: високи, снежно бели, стене се опет блистају својим плаво белим сјајем, дочекују облаке који се за њих закачињу, цепају их и пркосе небу.

О, колико сам данас далеко од Комова...

Морачки Бабји зуб (2253 метара)

*Миограї Божиновић
1958. године*

Одавно сам желео да одем у Горњу Морачу. Колико сам само пута у Титограду са прозора хотела у рано јутро гледао у правцу Мораче на светле обресе врхова изнад Пипера и на последње сунце на гребену Маганика. Колико сам пута пратио погледом авион за Београд и кадгод сам летео натраг, бирао сам леву страну и уживао кад се испод крила авиона појаве стене Стола, зид Торине и најзад Бабји зуб, оштар, велики, са дивним снежним цирковима и одмах затим, његова северна стена и провалија Липова. А после би све утонуло у измаглицу заласка сунца да нас код Саве дочекају безбројна светла Београда.

И увек тако... Можда... идући пут, ко зна када.

У позну јесен прошле године био сам одлучан – покушати, макар и сам. Чекао сам само лепо време, а оно као за инат толиким лепим данима до тада није долазило.

На овом путу у кањону Платије било је пуно обурваног камења и земље. Од провале облака и непрекидних киша, постао је овај лепо пут мало опасан. Код Морачког манастира ме је охрабрило сунце на изрецканом гребену изнад Кокоревца, али се сакрило већ када сам се опростио од добре баба Маре Кујвић, на првој окуци испод Црквина, и кренуо пут Бројштице и Прољетишта у Ђедов До.

Морачке планине – Бабји зуб (Б. Котлајић)

Добра стаза у старим шкриљастим стенама води нас од потока Слатине у селу Миоска (750 метара), кроз белогоричну шуму, благим нагибом на ливаде Бројштице, поред великог Рашковог врела, на Ступањи крш (1266 m). Ту је у старој буковој шуми чесма и лепо место за одмор. Одатле се поглед отвара на изворишни део Мораче и на наизменичне оштре гребене њене десне стране: Тали (2064 m), Осојник са Војновцем (2050 m), затим највиша Морачка Капа (2216 m) и напоследку Шупља греда са Малим и Великим Зебалцем (2157 m).

Сиви облаци вукли су се стенама Заводишта и Зубаца када сам избио на ливаде Кокоревца и угледао непосредно изнад себе онај назубљени камени гребен који је тако импозантно блистао јутрос из кањона Мораче. По каменим осулинама расли су огромни борови, а иза њих су се пружали торњеви и бедеми најлепшег дела Морачких планина.

Кокоревац, то су ливаде и ретка кромпиришта последњих Морачана. Ту је неколико старих кућа, али и нових. Ту су и два извора, један код нове куће Кљајића, и стаза које нема на карти, пречица за Ђедов До.

Када се прођу ливаде, стаза нас води у прастару шуму, преко изваљених стабала и камених блокова, затим по полици вертикалног зида, горе-доле и поново кроз шуму све више, према стенама Градишта. И кад сам већ мислио да одавде нема излаза и кад су се окомите и магловите стене изнад мале стазе затвориле са свих страна, ушао сам у Ђедов До.

У киши и повременој грмљавини доживео сам први пут Ђедов До, малу оазу између стеновитих цинова. Угледао сам неколико старих колиба стиснутих уз стену и две-три нове на каменом разбојишту. Мокар и под утиском невремена, ушао сам у први стан. Дочекала ме је слаба ватра на огњишту и много босе деце на лежајима поред ватре.

Пљусак је прелазео у ситну кишу када су се овце огласиле из даљине, са испаша под врховима и са њима отегнута и дуга дозивања овчара, кроз измаглицу и сумрак, тако позната у црногорским планинама.

С мраком дошла је и топлина. Ђедов До, сав у киши и магли, лично ми је ове вечери на крај света.

Задремао сам кад је киша почела да јењава.

Јутро је било магловито. Помислио сам знак лепог времена које сам толико желео.

Излазио сам често из колибе, кадгод би ми се учинило да је светлије, да ће се ипак мало сунца пробити кроз облаке, да ћу можда видети врхове Бабина зуба за који су ми причали да је ту, изнад извора и колиба.

Али нисам га видео. У једном тренутку само учинило ми се да облаци одлазе. Лутао сам по беспућу изнад колиба, све даље за облацима и маглом... У магновењу као да сам угледао огромне стене врха под којим сам био. Изгледало ми је као да се сивило стене одједном нагло приближава мени, као почетак једног сипара, огромног, затим стеновити кулоар, торњеви, полице, стене, све до горе, горе... Потмула грмљавина огласила се са Морачке Капе и магла је сакрила све...

Вратио сам се без наде малој колиби. Моји домаћини са својом великом породицом били су отишли. Сишли са планине.

„Вријеме!“, рекао је домаћин и дуго товарио два мокра коњића које је био довео из Смочија.

Био сам сâм. Седео сам поред ватре. Невреме је опет почињало... Сетио сам се старог Петра са Ступањ крша: „Снијег ће и вријеме му је“, и замишљао Ђедов До под снегом. Како мора да је леп кад на нетакнутим снежним плочама заблиста сунце, а небо се прелије у дивно плаветнило!

Вечерас је ноћ рано дошла у Ђедов До, ноћ невремена и ветра са ледом и снегом који је смењивао кишу. Ветар је савијао огромне борове, носио рафале града, снега и крупних кишних капи, пробијао се кроз камене зидове и дрвени ретки кров колибе. Уносио је зиму и гасио ватру.

Планина је јечала дуго, час тиха као да плаче, час бесна као поди-вљала звер.

И тако, у ко зна које доба ноћи, између два јаука ветра, борова и стене, и поред пљуска кише, зачуо сам песму. Песму горштака, сурову и јаку, као ону уз гусле, само ју је певало више гласова. Најежио сам се. Нисам веровао!

Страх је пригасио моју ватру, а налети ветра још јаче су ми доносили тужне и грубе гласове. Гледао сам кроз пукотине колибе. Тамо на запад-ној стени, изнад дола, горе, пламсало је небо! Ватра у киши и урагану и песма, песма до стена, до облака и даље!

Повукао сам се у себе и свој мрак. Било је нешто исконски страшно и лепо у тој песми, ма ко да ју је певао у овој ноћи.

У рану зору пробудила ме је рика говеда. Силазила су са Морачког Градишта. Гонили су их мокри и прозобли пастири. Ту је било и објашњење мог ноћашњег страха. Ноћ их је затекла у шуми изнад Ђедовог Дола. Ложили су велику ватру, горела су читава стабла, а киша није допирала до њих од јаре пламена. Грејали су се и чекали зору. Певали су, ишли су својим кућама.

Насмејао сам се. Знао сам, није требало да идем сâм.

Сунце је пробило када сам угледао огромни жљоб Грло који је водио до врха Бабјег зуба. Из Ђедовог Дола на исток долази се стрмом стазом до последњих борова ка Торинама и у горњи цирк који окружују јужна страна Бабјег зуба, стеновити гробен између овог и Заводишта, са кога се

прелази на Торине, и делови Зубаца с југа. Ретку траву смењују блокови кречњака који ускоро прелазе у дуге и громадне сипаре испод сивих стена цирка. До Грла се од колиба стиже за око један сат, а одатле пут води више у лево до под прве стењаке Бабјег зуба. Сам успон кроз стену има око 250 метара висинске разлике и може се искомбиниовати преко травнатих делова и полица и стеновитих блокова, водећи при томе рачуна о повратку.

Стена је била још мокра када сам из горњег дела Ђедовог Дола прешао на директни успон на Бабји зуб. У почетку је било лако, бусење траве и крупни комади камења помагали су ми да се брзо крећем. Иако је било свуда околу облака, изнад ових врхова било је ведро. Области као да су обилазили Бабји зуб. Можда је овде ноћас било најгоре.

Прешавши прве стрме делове, питао сам се како је даље. Постајало је све стрмије тако да због нагиба стене нисам много видео испред себе. Ипак сам увек налазио нов пролаз који ме је водио све више. Само на једном месту сам дуго размишљао. Било је то испод самог гребена који би ме сигурно извео на врх. Збуњено сам гледао у леву полицу широку нешто око пола метра, која је водила прво положено, изнад стене, а онда је савијала навише и губила се. Још једном сам зажалио што сам сам и пошао њоме. Придржавао сам се за ретку траву и чекао изненађење. А оно је заиста дошло: полица са вертикалом више од стотину метара доле завршавала се травним левком до гребена. Одахнуо сам и похитао горе. Нисам мислио на повратак.

Гребен је био испуцао као и сви слични стеновити планински гребени преко две хиљаде метара. Сетио сам се гребена Кучког Кома, Каранфила, Боботовог Кука и других.

Као и увек, извео ме је на главни врх, на 2253 метара. Најзад! Све је доле! И стравични Ђедов До, одавде тако умивен у сунцу, и суседни Опасани Врх (2172 m) и зуби Торине и Морачка Капа и Зебалци и мермерни Међеђи Врх на Маганику, осунчан усред мора црних облака!

Горе на северу нисам ништа видео. Северна стена Бабјег зуба није зјапила, иако има око 600 метара, а долина Горњег и Доњег Липова личила је на узаврели казан пун беле паре.

Најимпресивнији је ипак био распуцали гребен Бабјег зуба према Градишту, његов други, врло мало нижи врх и дубока Морача далеко доле.

На повратку ме је опоменуло сунце у облацима и његова игра светлости на Зупцима и ливадама Заводишта. Силазио сам опрезно, што брже и што опрезније.

Доле у цирку код Грла, поздравили су ме стари знанци – облаци, облаци. Одморио сам се на огромним блоковима чекајући узалуд да бар још једном видим дивне стене Бабјег зуба целе до врха.

Узалуд... Све је нестало у облацима.

Поподне сам наставио силажење. Изабрао сам други пут према Трновици и Драговића Пољу. Хтео сам да прођем долину Горње Мораче поред реке.

Често сам се освртао и гледао у стене око Ђедовог Дола. Биле су у облацима. А онда је нестало и увале где су биле мале колибе. Све је заклонила водена завеса и магла само су на махове, као далеки војници, чувари, из невремена и облака искрсавали циновски борови на стени изнад станова. Појављивали су се и нестајали.

Стихија је опет владала у Ђедовом Долу. Ветар је у долини био хладан, као северац. Долазила је зима...

На снежном Корабу

Миограј Божиновић

1953. године

Овога пута нећемо писати о Корабу као планинарском објекту нити о приступима на њега. Уосталом и нема их много: из клисуре Радике и преко Рудоке са Шаре. О томе је ионако већ много написано.

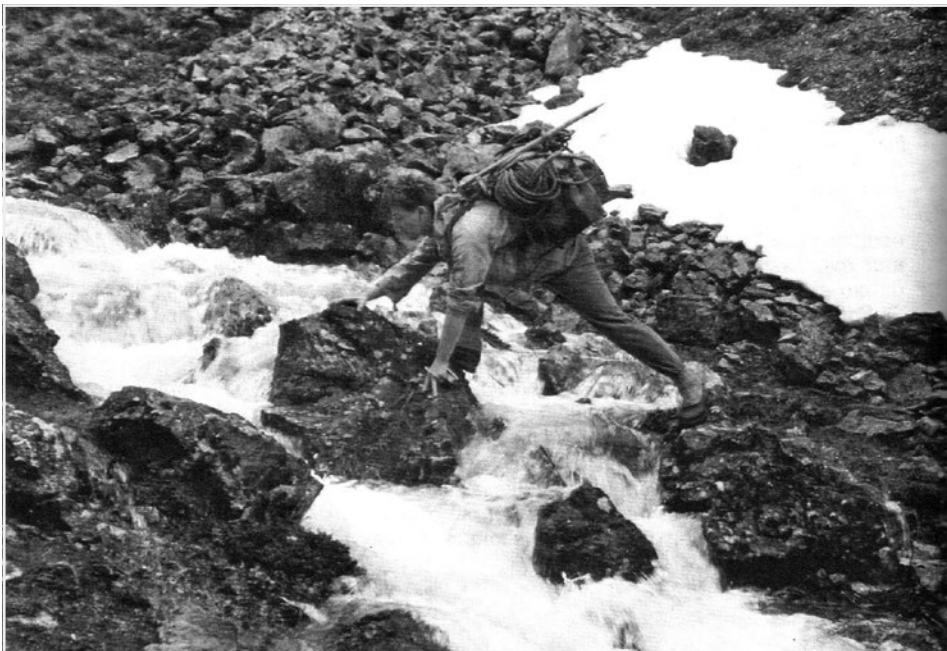
Овога пута почећемо од ноћи када смо под највишим врховима Кораба заноћили у каменој шиптарској кући.

Било је ведро небо и ветар је дувао са Кораба кроз долину Дубоке реке. Седели смо у гостинској соби, са таваницом у дуборезу, угледног Шиптара, Нешата Дурмиша из села Жужње. У зидовима дрвени, опет у дуборезу, плакари, на поду душеци, јоргани и јастуци домаће израде са дивним и егзотичним народним шарама и ресама у лепим бојама. На зидовима дрвене полице, класје ражи сплетено у венце и кике, старе тепсије и по нека фотографија. У углу неколико пушака. На средини ватра, трonoшци и људи – планински горштаци са белим кечићима.

Служи се кава и врело млеко. Разговор је жив, има пуно и пуно интересантног и за нас, а поготову за домаћине.

Ту ноћ смо провели као у најбољем хотелу у срцу планинских врхова још пуних снега. Потоци набујали од раног пролећа доносили су поздраве са висина и били једини знаци спољног живота у ову дубоку планинску ноћ.

Јутро је било дивно. Сунце је одмах забљештало на стенама и снеговима Роси Римница, а доцније, после првих корака и прве висине, поздравило нас са белих површина на Кабашу и Кепи Бару. Полако смо

Кораб – Прелаз преко Прој Фела (Б. Котлајић)

се уздизали све више и више, да први одмор направимо тек код Марковог Камена на 1371 метар. Одавде смо угледали у свој својој лепоти долину Дубоке реке и огроман глечерски цирк Прој Фела. Прој Фела или Дубоки водопад, назван Дубока река, једна је од најлеших алпских долина које сам видео у нашим планинама. Стрми отсеци Роси Римница, Кабаша и безимених врхова у њиховом гребену, па даље ка 2683 метара врха Маја Мадзе Корабит, те са севера Црне Чуке и Шило Верта, са дубоким странама од преко 1000 метара, давали су овој долини некако величанствен и дивљи изглед. Огромне букове шуме, дугачки сада снегом прекривени сипари, безбројни пенушави и бели водопади, јасно су указивали да се овде, ево, налази један од најдивљијих крајева, не само наше земље већ и целог нашег полуострва, па чак можда и изван њега. У тим дубоким и мрачним шумама царује велики корабски медвед и тако редак рис. И заиста, први поглед на ове урвине, брзаке и стене, јасно указују на стан

ових господара Прој Фела и његових изворишта. Било је то право уживање са Шило Верта у лаганом успону ка највишем врху, стално гледати у ову долину и безимене алпске врхове изнад ње.

Око 1900 метара почиње снег. Најпре мокра трава и влажне стене, неко завејано бачило и од лавина порушена гранична стаза, а затим снег и снег. Непрегледне снежне површине. Снег на стенама, белине на пашњацима. Знатно спорије напредујемо ка Кобилином Пољу, то је последња зараван пред највишим врхом Кораба (2764 m). Маглине се скупљају и опет разилазе. Долазе час из Албаније, час са Шаре, час се уздижу у виду циновских стубова паре, а час се ваљају преко стена и снежника у долине. Али сунце све више осваја. На крају и побеђује. Постаје опасно. Мажемо наша лица, заклањамо се нашим наочарима и окрећемо главе ка западу и северу, па ипак овде и сунце на снегу чини своје. Ускоро лице пече, а очи помало код неких сузе. И висина је све већа 1960 метара, 2000 метара, 2100 метара, 2300 метара, 2400 метара – Кобилино Поље, пред самом граничном линијом. Било је подне – остало је још један час до врха. Наши пратиоци, граничари, полазе први и ускоро су код граничних каменова, виде се као сићушне прилике у мору снега на гребену.

Сада већ уморни и сити свега корачамо на последњи успон. Врло, врло споро идемо. При врху, на око 2600 метара, већ посустајемо. Морамо се одмарати на сваких двадесет метара. Наше серпентине кроз залеђени снег све су стрмије. Неколико корака, па одмор – згледамо се у чуду: да ли смо можда неким природним случајем запали баш на врх у такозвани „ваздушни лонац са разређеним ваздухом“ или је то реакција на већ 6 сати успона, савладану висинску разлику од 2000 метара, уједе сунца и снега? Ко зна? Код свих је исто – сви дишу отворених уста и просто гутају ваздух.

Пред самим врхом, погнути због силине ветра, видимо лепо Албанију. Све је на граници завејано, чак се и гранични каменови не виде. Неколико дивокоза слетеше преко Малих Корабских Врата у Албанију. Видимо Прој Фел, дубоко доле јечи у својој долини. Све је пусто, снежно, сурово и изнад свега бескрајно лепо.

На зашиљеном, од ветрова снежном, Корабу (2764 m) проводимо неколико часака. То је други врх по висини наших планина, гледа у далеки Триглав преко безбројних планинских венаца.

Диван је разглед са највишег врха Кораба! Најлепши је поглед на Мали Кораб (2730 m) са огромним стенама у Албанији. Тамо се виде Перистер и Олимп, а лево од њих, после неколико венаца, Солунска глава и Меденица на Бистри. На североистоку безброј снежних купа Рудоке и Шаре, а тамо на северу назубљене Проклетије и друге знане и незнане албанске планине.

Силажење иде много брже. Сечемо стрме снежнике и помажемо се цепинима. Онда се опет сви сачекујемо, гледамо и не верујемо још. Ипак, то је мало пре било – били смо на највишем врху Кораба, по снегу, на коти 2764 метара, на самом граничном камену. Колико смо мислили о томе? Да ли ћемо моћи, да ли ћемо смети? Ипак, није то било пријатно: граница, планински гребен и колона на белом снегу. Знам, многи су свашта помислили. И ипак се ишло даље и даље све до самог врха, до последњег снежног кристала и плавог неба.

Сада се згледамо и смејемо како смо срећни. Толики пут, толико планова, толико жеља и онда успех! Како се то ретко доживљава!

Дуг ход и снег чине своје. Ципеле су пуне воде, мало се већ поводимо, али је све сада лакше. Негде под Шиловом Вертом, на разбеснелом потоку, који настаје под једним дугим снежником, одмарамо се и ручамо. Одавде је диван поглед на дубодолину Прој Фела и безимене врхове у гребену Кабаша и Роси Римница. То је заиста нешто најлепше на Корабу.

Жао нам је што нам је време тако кратко. Диван би то поход био гребеном ових зашиљених снежних врхова до последњег, са повратком кроз Дубоку реку и њене водопаде. Идући пут!...

А увече, сада после Кораба, исто – пријатно, топло и дивно. Ватра, таваница у дуборезу и одсјаји на прозорчићима замагљених стакала. Диван је овај Кораб са својим завејаним врховима!

Дивна је његова дивљина, његови водопади и старе труле шуме! Диван је Роси Римниц, и Кабаш и кота 2683 m, и Големи Кораб (2764 m), и Кепи

Бар (2595 m) и други безимени врхови. Красни су ови људи овде, скромни, препланула лица, с мало речи, али топла и искрена срца!

Да, доћи ћемо и догодине опет на Кораб кад се снегови опет почну да топе и кад Прој Фел после залеђеног сна почне да јечи у својој дивљој долини...

Сазнање

Радољуб Јевџић

1955. године

То вече, другога дана наше туре, после напорног пењања на Маглић (2388 m) северозападном увалом, улогорили смо се на обали Трновачког језера. У средишту наших шатора запалили смо логорску ватру и тако створили малу оазу у овој мрачној дивљини. Као за пакост, Мирко је стално говорио о сутрашњем пењању уз стену. Мене и Ивана називао је алпинистима. Тако нас задиркује још од Београда, иако ја никада нисам изјавио да пристајем на овакво пењање, али ово стално подбадање имало је такав психолошки ефекат, да сам се ја вечерас, слушајући о Ивановом и мом сутрашњем пењању, некако помирио с тим. Али, ни ја им нисам остао дужан. Почесмо да причамо о медведима. Објасних им да медведи имају обичај из прикрајка да бацају камење на ватру. Нешто доцније почео сам да бацам дрвене иверке на шатор, али тако да нико од присутних то није приметио. Само се чуло ударање неких предмета о шатор. Зачас се лица уозбиљише, погледи се укочише од ишчекивања, а уши напрегнуте као у ловачког пса. То је била моја мала освета.

Освануо је трећи дан. Још у пола шест, Иван и ја се извукосмо из шатора. Треба, каже, да пожуримо. Небо није сасвим чисто. Навукли се неки облаци, а наш врх, Трновачки Дурмитор, је у магли. Из мисли ме трже Иванов глас:

– До стене имамо два-три сата хода.

Волујак и Трновачки Дурмитор (Б. Котлајић)

Доиста, можда ће још и киша почети да пада, помислих, али ми одмах паде на памет моја магична моћ стварања лепог времена у планини и први пут, можда, није ми се допала та моја особина.

Наш смер пењања налази се у источном масиву Трновачког Дурмитора. Док смо дошли до подножја, имали смо да пређемо крш камених блокова. Најзад стижемо и бирамо један травнати плато као осматрачницу. Ту ћемо најпре узети шећера и пити се воде. Затим ћемо читати технички опис пењања у овом смеру и посматрати стену, а тек онда ћемо кренути ка њој. Ово сам све знао када смо сели на травнати плато. Било ми је мило што су припреме пре пењања тако обимне.

Пошто смо дошли под стену, морали смо да се вежемо. Никаква техника пењања до сада ми није била позната. Нисам знао какве су дужности првог, а какве другог пењача у навези. Нисам знао како се држи конопцац, ни како се врши осигурање. Нисам знао колико треба

затегнути конопац када онај други каже „затежи“, нити колико треба попустити када каже „пусти“. Нисам знао ни шта је то карабинер док га нисам видео овде.

Био сам везан на задњем крају конопца и Иван ми рече да седим ту, објасни ми како да га држим и полако попуштам, а он поче да се пење и изгуби се у стени. Отуда чујем његов глас:

- Ево једног школског примера полице.
- Добро је само када је школски – помислио сам – то свакако неће бити тешко.

После пет минута пењем се и ја наврше и ето ме пред полицом. Дуга је неких пет-шест метара, није толико узана да би човек морао да се припије уз стену, већ је довољно широка да се за њу држи рукама и креће пажљивим бочним ходом. Окрећем леђа вертикалном амбису од десет метара, крећем се пажљиво и прва препрека је преброђена.

По други пут вршим осигурање. Овога пута седећи у месту читавих пола сата, или се мени тако учинило. Седим у хладовини и када сам пошао напред, прсти су ми били укочени.

Најзад је почело оно главно. Изнад мене је један детаљ „четворке“. Висок је осам-десет метара. На четири метра изнад мене забијен је један клин, а на два метра изнад њега, али сасвим попречно улево, други. Пипам прстима стену изнад себе. Проналазим ослонац за ногу, пужем горе и глава ми долази у висину првог клина. Таман сам хтео да продужим даље, када ми Иван довикну да избијем клин.

Избити један клин из стене, то је тако сићушна ствар у поређењу са целокупним пењањем, један мали детаљ, чак се не може ни назвати детаљем, то је само један детаљ детаља у склопу целокупног пењања. Па ипак, преда мном је искрсао читав низ проблема. Како стајати у месту док се посао обавља? Како пронаћи парченце стене да би се стајало на прстима ноге? Како пронаћи опримак да бих се једном руком држао за њега, а другом руком вадио карабинер и закачио га за конопац о појасу? Другом руком треба затим извадити чекић из цепа и ударати по клину док не почне да се клима, оставити чекић и покушати да се клин извуче руком. Опет треба снажно ударати чекићем, па опет покушати руком.

А клин је, као за пакост, добро прикован. Постепено губим наду да ћу га уопште моћи извадити.

Иако је овде уз стену хладно и укочени прсти једва држе опримак, зној ме облива, а нога, зато што стојим на прстима, почиње да подрхтава, а то није од напора, већ од бојазни да ћу доживети пораз, од бојазни да нећу успети, да сам слаб и да нећу бити у стању да савладам све тешкоће, да морам признати свој пораз. И то сазнање, које је као у магновењу прошло кроз мене, облива ме новим знојем, а прсти на нози прете да откажу послушност.

Осећам да је наступила криза. За тренутак престајем да куцам чекићем и прислањам главу уз стену, а онда неки вал беса ме заплусну, дохватим поново чекић и бесомучно, лудо ударам по клину са десне и леве стране, грамзиво грабећи ове тренутке енергије, за које сам знао да су привремени. Као кроз сан чујем Иванов глас одозго:

– Хоће ли моћи нешто да буде?

Махинално одговарам:

– Ваљда ће моћи – јер видим да је клин при крају. Замахујем још једном чекићем у намери да после тога пробам руком, али клин излете од самог ударца чекићем и једва га задржах да не падне доле.

Да ли ћу се овако заморити вадећи други, трећи и четврти клин? То је питање на које сам што пре желео да дам одговор. Ето, други клин је ту, на два метра изнад мене. У два потеза излазим до њега. Најпре се намештам да бих могао да куцам. Грчевито се држим рукама за опримак, лице и тело су приљубљени уз стену, а ноге више него што стоје. Вадим чекић из џепа и почињем да куцам. Доста брзо клин поче да се клати. Остављам чекић да бих покушао руком, али тада осетих да укочени прсти попуштају опримак. Махинално пустих чекић да бих том руком преузео држање опримка, али доцкан.

– Падам! Затежи конопац! – брзо довикнух Ивану и склизнух низ стену, али само за пола метра, јер се конопац затегнуо.

– Ето, сад бар знаш да конопац може да издржи! – рече ми одозго Иван.

После неколико тренутака вадим клин руком и излазим горе на мали плато, где једва има места да стојим заједно са Иваном.

– Ти си блед ко крпа – рече ми Иван – хоћеш да се вратимо?

Да ли да се вратимо? Јесте, радо бих се вратио. Лепо је стајати на чврстом тлу, газити обичним људским ходом, седети на трави поред језера, гледати стене како се уздижу у даљини. Али, како се вратити, како одговорити на ово питање са „Да, хоћу да се вратим“? Како отићи на језеро и рећи онима тамо „Ево, ја сам се вратио, нисам смео даље“?

Како отићи у Београд и признати то исто самоме себи, признати свој пораз и вечито бити незадовољан собом? Да, човек то не може учинити, човек не може себе присилити на такво признање, јер немам довољно храбрости да признам свој пораз. Зато одлучно одговарам:

– Којешта! Какво враћање?! Идемо даље!

Седам под једну надстрешницу од стене и поново осигуравам. Сада је пријатно седети овде, јер сам већ стекао нека искуства. Биће ипак лепо када се будемо попели горе. Психичка напрегнутост је попустила. Онда се опет пењем, избијам један клин брзо, али други остављам у стени. Терен је сада „трећег степена“, има плезања, у неком процепу одупирем се главом, у другом леђима и ногама, али ипак не висим вертикално. Могао бих можда да кажем да је све ово „лук и вода“, али се ипак уздржавам од такве констатације.

Већ смо скренули улево од великог црвено-жутог одлома, најмаркантније тачке у смеру. Ближи се крај, али пре него што изађемо на гребен, чека нас још један детаљ „четворке“. Гледам Ивана како се приљубио уз стену, пипа ногама пробајући ослонац, камење се руши и фијуче поред моје главе. Проба на другом месту. Проба на трећем. Најзад забије клин и излази горе на малу зараван. Пењем се и ја. Долазим до клина, тражим ослонац за ногу. Ту је само један камен који се клати, али сам научио да и камен који се клати може добро да послужи да се тело припије уз стену и на њу делимично пренесе ослонац. Сада већ морам да пазим да не изађем на плато тарући коленом о стену, јер знам да ће ми Иван рећи:

– Пази на стил!

Са малог платоа улазимо у стрму јаругу, идемо десетак метара њоме и ту је крај. Иван ми довикује да је изашао на гребен.

Лепо је стајати на чврстом тлу, газити обичним људским ходом, седети на трави поред језера, гледати стене како се уздижу у даљини. Па зашто се човек ипак пење?

Има неких необјашњивих побуда у људској психи које човека покрећу на дела, на први поглед неразумљива, немотивисана, можда чак и онима који их чине. Можда је то сујета, славољубље, тежња ка испољавању своје сопствене вредности. Не знам, али сам на темену Трновачког Дурмитора сазнао и прихватио као истину – после пењања много је лепше него што је то раније било стајати на чврстом тлу, газити обичним људским ходом. И све друго је лепше. Можда због тога што смо задовољили оне недокучиве побуде и разлоге из наше подсвести. Да ли то значи да се човек пење да би му после све изгледало лепше?

Први зимски успон северозападном страном Марјаша

Радољуб Јевџић
1956. године

Овај успон извршен је на дан 3. јануара 1956. године, од стране чланова Планинарског друштва „Раднички“. До тада, била су два позната покушаја излаза на Марјаш овом страном.

Спустила се и последња ноћ нашег похода на Проклетије. Те вечери, као и претходних, седели смо у катуну Јеленак, свесни узалудности наших покушаја и незадовољни сами собом због неиспуњења циља. Још пре неколико сати, са гребена изнад Јеленка, посматрали смо назубљени гребен Марјаша и његове дугачке северне падине како се стрмо руше у извориште Дечанске Бистрице. Циљ нам је изгледао недостижан.

Али вечерас у катуну, све нам је друкчије. Не види се више планински колос и његове стрме снежне падине које су нам данас изгледале тако недостижне. Уместо њих, уместо те стварности, јавља се у нама оно тешко осећање неиспуњеног циља, свест о томе, да се враћамо назад, да нисмо успели и да ће на место снажних емоција, остати само празнина једног пропалог похода. Не види се више недостижни гребен Марјаша. Пред нама је само ватра на огњишту и у њеном веселом пуцкетању расплам-

Проклетије – Северна страна Марјаша (Б. Котлајић)

савају се поново оптимистичка надања, рађа се по трећи пут жеља да се изађе на Марјаш. Неколико километара пробијања кроз велике снежне наслаге, силазак дубоко доле у поток Дечанске Бистрице, пењање уз падине Марјаша и повратак назад – све те тешкоће које су нам данас у стварности изгледале тако непремостиве, топе се вечерас у нашим жељама, постају мање, постају некако мање стварне.

И то је одлучило. Нас четворо, који смо имали ту срећну могућност да останемо још један дан, решили смо да учинимо још један покушај. И зато сутра, када се по трећи пут будемо појавили на гребену изнад Јеленка, када нас Марјаш поново засени својом величином и обузме новом сумњом, задржаћемо ту сумњу у себи и без речи се упутити доле ка оном месту где се стрме падине заривају у корито Дечанске Бистрице, одакле Марјаш мора да изгледа још импозантнији, још више недостижан.

Устајемо у 6 часова изјутра и брзо излазимо из мрачне колибе. Небо је готово чисто, а сребрна долина Јеленка, у коју се спуштају падине борова и јела, купа се у позној месечини. Сада већ добро угаженом стазом, брзо грабимо ка гребену на који избијамо у 8, а затим гребеном у правцу превоја између Старца и Пасјег врха. Преко пута, поново се испречио Марјаш, у свој својој величини. Између нас и њега вуче се дубоки јаз, кроз који тече снегом покривена Дечанска Бистрица.

Бирамо место одакле ћемо се спустити доле, али ветар, који је само повремено фијукао на гребену, наједном се разбесне, снег се усковитла и засу нас свом снагом. Нисмо могли више да бирамо. Сјурили смо се један за другим низ ивицу гребена. Иако је снег изнад колена, спуштамо се врло брзо и корито Бистрице постаје све ближе. У 10 часова ето нас већ доле, прелазимо дубоким снегом завејану Бистрицу и сада смо на другој страни.

Тачно у 11.30 стижемо под главну падину Марјаша. Високо горе, неких 500 метара над нама, назире се стеновити гребен и изгледа некако минијатуран из ове перспективе. Најзад, можемо да приступимо завршном чину. Равно 5,5 часова непрекидног пробијања кроз дубоки снег било нам је потребно да дођемо до овог почетка. И сада, нестрпљиви да што пре почнемо, чинимо то без икаквог предаха. Нема времена за одмор. Потребно је не само изаћи горе, него се и вратити назад. А време одмиче.

Већ први кораци уз стрмину показују колико је било умесно што смо се снабдели цепинима. Снег је врло дубок и савлађивање стрмине је немогуће без ослонца цепином. Идемо један за другим и читав овај поредак даје утисак пењања колоне уз неке лествице. Само на оним местима где је дубоки снег покрио полегле борове, нога изненада потоне у дубину и онда настаје батргање да се изађе на површину.

Подне је одавно превалило, али поглед надоле казује нам да смо одскочили високо. Горе над нама већ се лепо разазнаје стење гребена и први пут јасно схватамо да циљ није више обична химера, већ извесност. Једино још залеђене површине под врхом, могу представљати неки проблем, али сада не мислимо на то, већ са грбине, којом се крећемо,

пречкамо на суседну, која ће нас директно извести на гребен десетак метара источно од врха.

Још свега стотину метара одваја нас од врха. Ветар је овде на појединим местима готово збрисао снег и на место њега ухватила се поледица. Гледам изнад себе Љиљану и Ивана како се са дерезма крећу по поледици, као да су на клизалишту. Бранко са окованкама креће се спорије и истовремено усеца ногоступе, док ја почињем да се крећем као пуж. На поједеним местима чепркам рукама да бих направио боље стајалиште за следећи корак. Али ево и краја! Последњи метар успона и ничега више нема над нама. У 14.30 налазимо се на оштром и узаном врху Марјаша. Само два корака даље на супротну страну, обрушавају се јужне падине ка колибама Бешка Белегит, које одавде изгледају као црне тачке у снегу.

Време је још увек релативно лепо, али облаци у Проклетијама вечито негде путују. Тако и сада, разбијени на све стране, крећу се лево-десно. За тренутак нам открију кристално јасну пирамиду Ђеравице и крију је опет као да није ни постојала. Зато наједном никну Крш Богићевића, Ујков крш и далеко доле котлина Плавског језера, да би и они поново нестали пред нама. Једино Маја Хекураве у Албанији постојано стоји над густим магленим застором који се вуче долином Валбоне. Над облацима изгледа као нека кула у ваздуху.

То је оно што смо видели за 10 минута боравка на врху. Али то што се видело, није било важно. Осетио сам овде, на овом врху, више него икада до сада, да се човек пење горе да би уживао у величанственим призорима. И заиста, ко може рећи да то није велика ствар када човек, после тродневног боравка у мрачној колиби катуна Јеленак у којој се осећа тако удаљен и изолован од целог света, наједном обухвати погледом толика пространства: Плавско језеро, долину Валбоне, многобројне врхове у Албанији, Шару, Кораб? Па ипак, овде сам осетио тако јасно да се нисмо попели због тога да бисмо уживали у томе, већ зато да бисмо уживали у нама самима. 8,5 часова тешких физичких и психичких напора стајало нас је да дођемо доде. И сада после само 10 минута, не интересује нас више ни врх, ни Плавско језеро, ни Ђеравица, ни Маја Хекураве. Јуримо назад, као човек који је овде дошао да би себи узео неку драгоцену ствар

и сада му је главна брига да се са том драгоценешћу што пре врати назад. У томе мислим да лежи истовремено сва неразумљивост и лудост за лаике, али и сва дубина и суштина планинарства за нас.

Крећући се пажљиво залеђеним површинама под врхом, долазимо поново до снежног терена где седамо на снег и спуштамо се невероватном брзином низ снежну стрмину. Само онда, када брзина добије исувише велики замах, кочимо цепинима и опет почињемо изнова. За нама се покреће снег и оставља траг неког брзог планинског потока. За 45 минута спустили смо се низ падину, одмах продужили даље ка Дечанској Бистрици и већ пре 16 часова почињемо успон ка гребену.

Пртина коју смо јутрос направили завејана је ветром, који је данас овде брисао, тако да се мора правити нова, а физичке могућности су већ при крају. Сваки корак напред представља напор за себе. Ноге су тешке као олово. Онога првог стаје много напора већ само то, да направи рупу у снегу, а кад се још треба издићи напред, тада мишићи отказују послушност. Иако се непрекидно мењам у вођству, ипак се тетурам и напредујемо само корак по корак.

Сумрак пада. Сада смо савладали пола успона до гребена и сазнање да смо близу, извлачи из нас и последње остатке снаге. Снежне пахуљице почињу да промичу, а тешки облаци од Старца и Пасјег врха већ су над нама. За тили час сумрак се претвори у потпуни мрак. Идемо насумице напред, обасути снежном вејавицом, окружени мраком. И док посрћемо, док нам обично узвишење изгледа као брдашце, а обично удубљење као читава рупа, мисли нам лете нашој колиби, као да видимо весело пуцкетање ватре у њој. И тада, нога махинално хоће да се покрене брже, али нас тај неуспели покушај враћа у стварност и ставља до знања да само мисли могу летети тамо.

На мрачном небу пред нама оцртава се силуэта гребена. Изгледа ми превише далеко и високо. Али шта је сад то?! Почињем стрмо да се пењем и тај далеки гребен, сваким кораком ми постаје много нижи и нижи. Неко ми довикну: „Брже! То је стреха!“ Истог момента и мени паде на памет та мисао. Још једва два корака и силуете удаљеног и високог гребена нестаде сасвим. Налазили смо се на њему.

Сада брзо треба стићи до стазе која се спушта у Јеленак. Са чкиљавом Ивановом батеријом, тумарајући по гребену, претражујемо трагове, али ветар је овде збрисао сваки траг. Прихватимо једино могуће решење – да се држимо стрехе и тако одржавамо тачан правац, али стреху треба непрекидно држати под снопом батерисјке лампе. Не сме јој се ни превише прићи, ни исувише удаљити од ње. Најзад, уморни од свега тога, решавамо се на попречно праволинијско кретање, које нас кад-тад мора извести на добро угажену стазу. Дефинитивно се одвајамо од гребена и пртећи дубоки снег, спуштамо се ка шуми. Најзад, ето стазе! Она, која нас непогрешиво мора одвести до колибе, била је сада под нашим ногама.

Све је сад свршено. Још један и по час хода представља потпуно извесну ствар, јер ево, ту је већ и оно место, где су јуче Љиљана и Бранко написали на снегу Јовици да жури, ту су и она два дивна четинара, који представљају најлепше место, ту је и оно место где смо се јуче одмарали. Све је познато и све је извесно. Прелазимо поток, катуне и дивну четинарску шуму под њима. Ето је најзад и наша колиба!

За који тренутак букнуће ватра на огњишту. Биће топлог чаја и неслане попаре. Затим ћемо се мртви од умора и дрхћући накнадно од зиме, увући у вреће за спавање. А тек сутра, када будемо имали мало више времена, уживаћемо у ономе што је јуче било.

Један болнички дан

Живојин Градишар
1981. године

„Друга операција је завршена“, промрмљах нешто. Котрљање колица поново ме успава...
Шок соба. Будим се...
Жећ, жећ... Шум и зујање апарата испуњава собу. Време откуцава једнакомерно. Први једнак другом, други трећем... Нема разлике. Има намеру до вечности...

Жећ, жећ... Доле, далеко испод нас, хучи водопад. Бранко и ја на уској полици, везани ужетом, с ногама у узенгијама. Ноћ. Време стоји. Ништа се не догађа. Само проклети поток хучи и нашу жећ чини неподношљивом. Гледам на сат. По њему је прошла поноћ...

А тако је то лепо почело! Кад смо били на Комовима, Бранко и Мирко су дошли пуни приче о новој планини, планини из бајке. Наравно да смо се „запалили“ и следеће године ево нас у Грбаји. Била је то стварно бајка и остала је то до данас. Бранко је стално имао у мислима гребен Престола, који га је освојио својом маркантношћу. И ја сам био одушевљено „за“!

„Десни наслон престола. Прво положени наслон за руке. Ту ће бити лако!“

Проклетије – Прва навеза на врху Каранфила (Б. Котлајић)

„Е, неће“, каже Бранко. „Управо оданде смо се вратили са Мирком и прошле године!“

„Добро, де, видећемо.“

Изненада се „наслон за леђа“ диже у вертикалу. Ту ће бити „густо“. Ако то савладамо, добри смо. После, горњи гребенити део Престола... савладаћемо. Обично гребени имају своје слабости, које се могу открити...

Тако сам гласно размишљао док сам се успињао кроз кулоар према Котловима и из њих на „наслон за руку“. Стигосмо до места где је било прошлогодишње „НЕ“. Припремисмо осигуравалиште на травнатом столу. Удобно, са погледом на плочу, као из ложе. И није далеко. Чини ми се да бих могао Бранку додавати клинове и карабинере. Бранко стење. Забија клинове. Помера се по плочи по пола метра. Иде тешко – психички пењем са њим и замарам се као и сувозач у ауту. Најзад, Бранко испења. Терет пада с нас!

Мени није тешко да се пребацам преко плоче пратећи Бранков мукотрпан „хируршки захват“ на њој. Ипак, неки клинови остају. Бранко се захуктао, па хоће да води и даље. Пуштам га, јер нешто је нагонско у човеку да се бори даље. Пролазимо кроз чудне детаље. Гребен у облику гвоздене плоче – без опримака. Боже, како ли се Бранко „прошверцовао“ туда, питам се, следећи га у натези ужета.

Одједанпут ударамо, као главом о зид, о вертикални део Престола. Ту смо, помишљам. Почињемо, али невоља никад не мирује. Камен отргнут ужетом удари Бранка по руци. Сад сам ја на реду, доста сам се извлачио. Мало ми је тесно при срцу. И завидео сам Бранку. Шта ће бити сада, када је даље „густо“ пети... и сумња.

Кренуо сам. Ишло је лакше него што сам се прибојавао. Полако се упењавам. Покрети постају хармонични, метар за метром нестаје. Какво пењање! Само се птица може кретати тако, кад је подухвате вертикалне планинске струје, а она се, не трепнувши крилима, вине уз вертикалну литицу, не мислећи на метре. И ево нас на дивној пространој полици. Лепој – да никад не сиђеш са ње. А изнад нас – вертикала. Полазим најпре у лево, па натраг у десно, тачно изнад Бранка. Понавља се слика од јутрос, али мало другачија. Сада Бранко седи у трави, чини ми се никад лепшој, а ја би требало да се пробијам по вертикали. Дођох до ње. Не иде. Плоча као она из „Одисеје 2001“ – недокучива. Пробам поново. Не иде. Нећу више моћи дуго. Најзад угледах место за клин. Повлачим се рукама. Сада је некако лакше и већ налазим пукотине. Није сигурно. Можда, само за равнотежу. Равнотежа, равнотежа – бубња ми по глави. Па ипак, она ми омогућава да нађем праву пукотину. Клин пева песму надања на месту где се одлучује – напред или натраг. Убацујем карабинер, па стајну замку. Какав осећај, као да ме планина прихвата с обе руке и не да ми да „омакнем“ у дубину!

Снага ми се враћа и у два трзаја сам на дивној троугластој полици. Није богзна шта, али негде смо стигли. Осигуравам се. Рутински посао. Креће Бранко. Стење на плочи избијајући клинове. Задихан седа до мене. „Добро је било“, вели.

Осигуравам га, па крећем даље. Нема више оних тешкоћа, али ни лепоте у пењању. Изгубио сам ритам. Гледам око себе и згражавам се при сазнању да је дан на заласку. Пожурисмо. Иде. Одједанпут, гребен је заменила обла стена.

Као она плоча из „Одисеје“, која својом једноставношћу и монолитношћу исказује људску немоћ, и ова је говорила о крају наших могућности. Нема слабих места, упркос мојој теорији о гребену. Можда бисмо и нашли неко да смо се одморили. Овако не. Доносимо одлуку: силазак, колико треба, према Котловима, па повратак на гребен. Почине пипав посао. Једе нам време. Најзад, враћамо се гребену. Већ смо близу...

Мрак пада изненада. Није више сигурно. Терен је травнат. Доносимо следећу одлуку: никакви ризици, бивак!

Забијамо клинове. Уска полица, ноге у узенгијама. Умор читавог дана осваја наша тела.

Жеђ. Док смо пели, нисмо ни приметили да смо попили сву воду. Тада смо били први пут у Каранфилу. Касније нам се то више никада није догодило. Сазнали смо за једну особину више ове планине.

Жеђ, а поток који истиче из Котлова, шуми и подсећа. Време откуцава полако. Звезде, чини ми се, стоје иако и оне показују време...

Гледам на сат. Пола десет, а ја мислио да је већ пола један.

Жеђ... Уста су ми сува. Шумови око мене. Човек до мене тражи да му лимуном влаже уста. Време је стало. Питам колико је сати.

„Пола десет“, а ја мислио да је прошла поноћ.

„Мокрите у гуску“, чујем мушки глас.

„Не могу.“

Обе руке су ми везане за кревет. Човек учи двадесет, тридесет, четрдесет година да не мокри у кревет.

„Потрудите се.“

Мучим се. Савлађујем свој комплекс од педесет година.

Жеђ... Време се не миче. Само шум апарата. Полако тонем у сан...

Свиће. Ноге, као да су извађене из гипса. Гледамо се. Скупљамо ужад. Крећемо и после само једног растежаја, ево нас на гребену. А ту нас чека изненађење – раван простор да би могао сместити шатор. Идеално место за бивак, а тако близу. Могли смо јуче... Да, могли смо. Али, могли смо и да никад не стигнемо. Не јадикујемо, већ крећемо даље. Није тешко. Радост успеха даје нам крила, те идемо још брже. И ту смо, на врху! Јужни врх!

Даље знамо. Хитамо. Тела су нам млитава, али срца пуна. „Операција успон“ је завршена...

Будим се... Долазе сестре. Чујем колица како пристају уз кревет. Боце за инфузију и коктеле, дрен за жуч са флашом. Вожња, па „претовар“ у кревет. „Сада сте у соби са интензивном негом.“ Добро је, само кад сам изашао из шок собе. Један болнички дан и ноћ су завршени. Тело ми је клонуло, али је воља још увек ту!

Два дана у стени Каранфила

Бранко Кошлацић
1957. године

Тихо и нечујно тече звездана летња ноћ, пуна треперења и слутње, ишчекивања и немира. Доле, дубоко испод нас хучи вода. Њен шум неодољиво везује сва наша чула. Слушамо је. Мора да је дивна када се хладна и кристално бистра прелива у пенушавим слаповима на стрмом путу ка долинама. Наше отечене и испуцале усне не говоре, али обојица осећамо да мислимо на њу. А она дубоко испод нас хучи, одлазећи заједно са маштом и притајеним жељама.

Те ноћи вода нам је била потребнија но икад дотад. Били смо потпуно изнурени и бескрајно жедни када смо у сутон направили бивак на малој полици. А пут до ње био је дуг и неизрециво тежак.

Пре сунца смо били већ у стени. Лагано смо, смењујући се у вођству, ишли навише. Дан је освајао долину и сунце је златило ливаде и наше шаторе, које смо у рану зору оставили ходајући кроз траву пуну росе. Стена, окренута ка северу, била је студена. Ускоро лаки детаљи остадоше иза нас. Пред нама је било прво велико искушење – широка стена, потпуно окомита и скоро без рељефа.

Први клин је мелодичном скалом потврдио своју сигурност. Био је то стари опробани клин, а његова црвена боја остала је као путоказ за следеће навезе. Даље је било све теже. Стена је постала помало превисна и стога је било потребно уложити огроман напор да се човек одржи у

Проклетије – Група Каранфили са Волушнице (Б. Котлајић)

стени, а ваљало је не само одржати се, него и ићи горе. Два покушаја да своју тежину пребацам на три ослонца и да слободном руком извадим клин, нису успела. Тек трећи покушај успева. Али и он само толико да клин ставим у зубе и поново се прихватим старог опримка. Дисао сам тешко. Зној се полако сливао низ лице и леђа. Осећао сам његову непријатну хладноћу.

Кратак одмор и поново узимам клин. Гледам пукотину лево изнад себе и брзо покушавам да га извучем. Журно, скоро нервозно гребем лево и десно и ударам по пукотини. Не, клин не остаје. Покушавам пукотину више. Опет неуспех. Зној се већ слива у очи. Скоро панично,

поново гурам клин у стару пукотину. Гурам бесно са снагом која није више свестан покрет, већ задња искра воље која жели да надвлада очај и панику што полако продире у свест са сазнањем да нећу успети. Одједном, као неким чудом, клин се заглави. Остављам га полако, бојећи се да га не оборим и нетремице га гледајући, поново хватам опримак. Осећам огромну потребу да се одморим, али руке све више боле. Прсти чији само први чланци држе стену већ подрхтавају од дугог напора. Не, нема одмора. Поново пуштам опримак и узимам чекић. Опрезно, скоро побожно, куцам клин, а онда када сам осетио да је учвршћен, ударам бесно, утерујући га у стену до ушке. Пуштам чекић да склизне низ стену и хватам се за клин. Сада је већ лакше.

Када ме је партнер преко клина напео, прво сам рукама обрисао зној, а онда се уморним осмехом окренуо. И он је имао осмех, можда мање уморан, али исто толико срећан. Био је десет метара испод мене, што је значило да има још двадесет метара напора до изласка из ових тешких детаља. А стена изнад мене изгледала је још неприступачније.

После кратког предаху уздрхталих мишића пођох даље. Серија од пет клинова била је нов напор на даљем путу. Сваки од тих клинова доносио је нова напрезања и сумње у себе. Нова искушења, али исто тако и нова притајена задовољства. Задовољства која су плаћена задњим искрама снаге. Излазак на лакши терен условио је пречење које се морало извести великим раскораком са лестви. Овде опримака за руке није било, већ сам се упирањем одбијао пружајући леву ногу ка једној избочини. Тренутак, два стајао сам на њој као једином ослонцу, а онда руке нађоше места, али сада на већ лакшем терену.

Убрзо сам се нашао на сунцем обасјаном платоу. Са огромним задовољством забио сам највећи клин. То ми је била сатисфакција за оне мале клинове које сам оставио испод себе. Кад сам се везао за овај клин, весело сам довикнуо партнеру да крене.

Изнад мене било је плаво небо и пар белих лоптастих облака који су лагано пловили. Доле дубоко, простира се долина која се купала у прозачној измаглици. Ја сам обасјан драгим, топлим сунцем, скупљајући уже осећао како се приближава партнер.

Тих тридесетак метара одузели су нам два часа времена, те смо одмах пожурили даље...

Док су звезде све слабијим сјајем наговештавале зору, трудио сам се да заспим. Ноћ није била изразито свежа и у врећи је ипак било топло. Па опет нисам могао да заспим због неугодног положаја. Било је тесно. Ноге смо, да не би висиле низ стену, ставили у замке налик на узенгије. Остатак ужета био је раширен испод нас. Свака избочина или удубљење, сваки део ужета или опреме утискивао се у тело. Мало више мене био је партнер у исто тако неудобном положају. Па, ипак, био је упоран и жесток. Сећам се како је чекићем снажним ударима утеривао клин и спретним покретима ишао даље. Одлазио је високо и био све мањи, а понекад је и нестајао у огромном рељефу нагнуте стене.

Почињао сам да обнављам даље доживљаје данашњег успона. Осећао сам да ме нешто необјашњиво тера да још једном доживим цео успон, још једном прођем кроз све тешкоће, стрепње и радости.

Да, сећам се. Дуго смо се пењали наизменично мењајући се у вођству. Тако је било и преко оног крушљивог дела и преко глатке плоче преко које смо прешли гледајући у стравичне дубине. А плоча је била без ичега што би пружало ослонац. Тако је било и на крушљивом плочастом терену. Од тог места партнер је водио. Његов најтежи део је био брид који је и из долине тако гледао. После два клина и пречке испод једног превисног испупчења, нестајао је. Само је уже, које се лагано померало, означавало његово даље кретање.

Одозго је сунце палило снагом летњег поподнева. Осећао сам бол у прсту и неиздрживу жеђ. Жељно сам гледао у киселицу, траву чије су влати вириле из бокора. Гледао сам, али уже нисам смео да оставим, а оно је управо тог тренутка стало. Чуо сам клин. Чекао сам, али се уже није померало. Опет клин. Чуло се да је сигурно забивен, али ипак никакав покрет ужета није уследио. Чекао сам, а онда викао. Нисам чуо одговор.

Одмах сам се покајао. Зашто сам га пореметио у напору. Горе је сигурно тешко, веома тешко, а он је морао да оставља све и слуша мој позив. Ја га бар познајем. Увек је у стени био упоран и ћутљив. Савладаће он ту препреку, у то сам био сигуран.

Чекање је прекинула кратка наредба: „Покупи.“

Привукао сам себи лабаво уже. Знао сам га. Сада ћу га напети само секунду-две највише, колико да прихвати високе опримке, а онда брзо покупити, јер он тешке ствари прелази хитро. Заиста, нови повик да попустим потврди моја очекивања. Радио сам брзо и био врло задовољан што се тако добро разумемо.

Клин. Уже опет лагано клизи, затим други клин. Онда је уже поново стало. „Горе је опет тешко“, говорим сам себи. Чекање пуно неизвестности и страховања се настављало. Овога пута без разлога. Негде далеко и високо чуо се глас, звао ме је.

Ишао сам за ужетом које ме је водило његовим правцем. Направио сам и ја пречку и избијајући клин запрепашћено видео куда је прошао. Пречка је водила на слободан терен. Доле, неизмерно дубоко, била је долина коју сам гледао као хипнотисан.

Не знам зашто сам викнуо. „Како је горе?“, али одговор: „Дођи и види“, није ми звучао само као опомињање на партнерску дужност. Осетио сам да ме горе зове пријатељ, не, још више, друг, да поделимо нешто што је наше заједничко, па било оно лепо или ружно. Пошао сам ка њему, а страх је неповратно клизнуо у дубину.

Још једном је зној овлажио кошуљу, а дах је био брз и врео. Ипак смо седели заједно и опет имали сретан уморан осмех.

Био је сутон, а ми смо се још пењали. Ово пењање по сумраку нисмо вршили само да бисмо се што више попели, већ и да нађемо место за биваковање.

И ево нас ту на малој полици, над самом провалијом. Чврсто смо везани за стену. А одмор је био заиста потребан. Задовољни смо, мада је неудобно и тесно. Само да нас не мори та проклета жеђ, а вода одоздо хучи. Њен шум допире са поветарцем час јаче, час слабије. Хтели или не, ми морамо да је слушамо и мислимо на њу. Да је бар снег близу.

Ипак сам заспао. Био је то немиран и испрекидан сан. Пре би се могао назвати полусном. Били смо будни пре сунца. Слушали смо. Непрекидно је хучала час јаче, час слабије.

„Бар да могу камен да бацим“, рекао сам тек да нешто кажем.

Ђутање.

„Целу ноћ је слушаам.“

„И ја“, одговорих.

„Хајдемо одавде, време је.“

Збацили смо бивак-врећу, протресли се од студени и брзо се спре-мали. Погледали смо још једном доле у правцу воде и један за другим пређосмо преко једног великог блока.

Ускоро се нађосмо на мало равнијем и затравњеном делу. Седосмо. Око нас је била румена сунчева светлост и чисто плаво небо. Било је јутро у коме ћемо завршити наш успон и бити на врху. Ноћас су наше жеље биле стално испред спорог тока времена. Желели смо да јутро са нежним руменилом са истока почне већ следећег тренутка. Желели смо да што пре почне завршетак овог великог доживљаја и да већ у рано јутро идемо ка врху.

Ноћас смо приковани за стену, у полусну седели згрчени и покривени влажном бивак-врећом на рубу понора. Сада, међутим, на овом малом платоу камена и траве седимо грејани млаким јутарњим зрацима. Врх пун окомитих препрека био је још увек високо изнад нас.

Гледамо га и осећамо како се у нама гасе ноћашње жеље. Осећамо да нам треба одмора и воде. Тешко је победити себе и напустити ово једино место на коме човек може да се опружи и на топлом сунцу проведе заслужен одмор.

Ипак, партнер креће, а мој поглед иде за њим све више и више у вис.

Други растезај, трећи, пети и већ смо се потпуно уживели у успон. Више нас ништа није могло зауставити. Чак ни камен који ми је ударцем у лево раме утрнуо целу руку. Прво сам га чуо, а онда само у једном тренутку видео његов муњевити пад и једва успео да склоним главу. Крв је овлаш натопила кошуљу, а рана је наговештавала ожиљак који ћу годинама носити.

Било нам је све теже. Пели смо се задњим искрама снаге. Сада је и сунце било исувише топло да би наши покрети били хитри и стабилни. Сваки већи напор изискивао је одмор који је био све дужи од кретања. Најзад, изнад нас видимо крај стрмог нагиба. Знамо да после њега долази знатно положенији, али издужен гребен којим ћемо изаћи на врх.

На камениту највишу тачку излазимо са смотаним ужетом. Не задржавамо се. Хитамо колико нам то дозвољавају уморни удови. Доле, са друге стране, под самим врхом, видимо почетак огромног снежника што се простире дужином Горњег Котла. Жудимо, забадамо прсте у снег и шакама пунимо уста која су била толико сува да ни хладноћу ни влагу снега нисмо у почетку осећали. Трљамо снегом главу, врат и груди и тада почиње кроз нас да струји неко олакшање и свежина. Почињемо да осећамо потребу за смехом и весељем. Смејемо се гласно и свако трљање снегом попраћено је бучном радошћу.

Снажан тресак грома прекинуо је све. Ниско, скоро изнад самих врхова, претећи да заклони сунце, приближавао се огромни облак. Његови црно-сиви праменови увијали су се у чудесној игри ветра и влаге.

Нови пуцањ који се разлегао преко стена и увала до долине да још стократно одјекне натраг, опоменуо нас је. Већ секунд доцније били смо на снежнику, хитајући низ Котао. Зауоставили смо се далеко испод врха на једном платоу заштићеном од камења које ће киша сигурно покренути низ стрме стране.

Одвалили смо већи комад снега, наместили седиште и преко себе пребацили бивак-врећу. Прве капи су нас одмах засуле. Биле су ситне и оштре.

Ускоро је све утонуло у маглу из чијег је сивог полумрака продирала светлост муња праћена потмулом тутњавом која је одјекивала са свих страна. Добовање по врећи претворило се у непрекидан шум. Овај принудни одмор нам је добро дошао, те смо га искористили да поједемо конзерву алве залажући је хлебом и комадима снега. Онда смо се, осетивши потребу за сном, наслонили један на другог и, затворивши очи, утонули у сладак дремеж.

Пробудила нас је тишина. Погледали смо кроз отворе. Небо је било ведро. Далеко на западу одлазиле су већ расуте хрпе једног тешког влажног облака.

Осећали смо се одморним. Напољу је било свеже. Даљи пут за долину није био лак, али смо га знали. Ићи ћемо још дуго гребеном до Великог врха и још даље до Северног, а одатле другим силаском до долине Грбаје. Тамо у другој, тек покошеној ливади, чекају нас наши шатори и топло укусно јело. Тамо ће нам све што је остало иза нас бити лепо. Заслужени одмор осетићемо у његовој пуној вредности. Знамо да тај одмор неће бити дуг. Жеља за снажним доживљајима, пуним унутрашњих изгарања, надјачаће све. Тај одмор биће само предах, а онда ћемо изнова ићи на оштре врхунце и стрме стене.

Звездани тренуци „Радничког“ четворо на Марјашу

*Бранко Кошљајић
3. јануар 1956. године*

Учесници:

Иван Стојановић
Љиљана Пилетић
Радољуб Јевтић
Бранко Котлајић

Године су прохујале.
Много врхова и лепих успона је прошло.
Ипак, када пребирам по успоменама, једна ми је драга.
Увек је се радо сећам.

Било је то давно.
У јануару 1956. године.
Кућа у Бјелухи била је једина.
Она на Сланим пољанама се тек градила.
Зидање под Ђеровицом се само сањало.
Ми смо волели Проклетије – њихове стрмине и снегове.
Били смо млади.

Пуни енергије и жеље за подвизима.
Рекли су нам да нећемо успети.
Зими још нико није изашао северном страном.

Било је треће јутро, и трећи покушај.
Хитали смо обасјани сунцем.
Јеле и смрче су биле бременисте под свежим снегом.
Наше јучерашње стазе су биле завејане.
Морали смо да пргимо испочетка.
Пропадали смо и мењали се у вођству.
Гоњени снежном прашином излазимо на гребен.
Под нама је Рашка долина.
Доле треба сићи.

На другој страни, преко ње, блистао је Марјаш.
Богдаша, стара, средњовековна.
Грабимо низбрдо.
Сунце пече и ми се радујемо дивном дану.
У четвртном часу хода, дохватимо се падине Марјаша.
Стрмина је прилична.
Пропадамо преко појаса у снегом покривену клековину.
Све је теже.

Онда, одједном, преокрет.
Осећамо дно меког, паперјастог снега.
Он више не прелази колена.
Зато је стрмина све већа.
Снег све тањи.
Потом, изненада, лед.
Прво опасно покривен танким слојем снега.
Затим чист, гладак и дуг.
До врха.
Нас двојица немамо дерезе.

Први пар их има и одмиче. Копамо кршљиве степенице.
Лед прска у лице.
Ипак, напредујемо.
Задихани и знојави, излазимо и ми.

На врху, топао стисак руке и хладан ветар,
Пробија кроз мокре кошуље.
Студ се увлачи у кости.
Ипак имамо снаге за фотографије.
Треба журити доле.

Зима је, сунце прилази заходу.
Зато, силазимо преко леда.
У смрзнутој планини чује се само метални звук цебина.
Кочимо и стрепимо.
Тек на снегу застајемо.
Опет смо мокри.
По снегу брзо силазимо.
Чини нам се да је тешко остало иза нас.
Узбрдица до гребена је ново искушење.
Уморни смо.
Сумрак.
Често се мењамо у прђењу.
Сваких десетак стопа.
На гребену опет хладан ветар.
Наша јутрошња пртина је опет завејана.
Већ је мрак.
По четврти пут пртимо овај део.
У шуми је тихо.
Ту налазимо данашњу пртину.

Био је последњи час.
Идемо механички.

Нико нема снаге да говори.
Сада сам на крају колоне.
Кула у Јеленку се већ црни.
Још педесет метара до ње.
Тај поглед у ходу изводи ме са пртине.
Пропадам у снег.
Дубоко.
Напољу ми је само глава и инстинктивно раширене руке.
Око мене снег сув и прашинаст.
У мени нимало снаге.
Како изаћи?
Сваки покрет прети дубљим пропадањем.
Последња фигура улази у кућу.
Сам сам.
Не знам зашто не вичем.
Кад би неко изашао да ми помогне.
Случајно, било због чега.
Прикупљам снагу.
Не знам колико.
Левом руком осећам тврд снег пртине.
Срећа, ја сам леворук.
Целом шаком притискам пртину.
Ногама пливам удесно.
Постепено добијам коси положај.
На крају лежим на снегу.
Са обе руке на пртини.
Привлачим се и дуго лежим на пртини.
Подижем се на руке и колена.
Идем четвороношке.
Онда се исправљам.
Лагано прилазим кући.
Отварам врата.

Пламен на огњишту.
Румен и топао.
Нико ме не примећује.
Скидам ранац и ципеле.
Улазим у врећу.
Сан незадрживо долази.
Покушавам да се одупрем.
Да кажем да сам цео дан ходао.
Да сам пртио, пртио.
Да сам се мучио на леденој стрмини.
Да цео дан нисам јео.
Да сам гладан.

Јутро је освануло дивно и сунчано.
После пет дана, новине су писале.
Подвиг је остао забележен.

Кажу, да би писале више, да сам остао у снегу.

Глуво доба

Бранко Кошљајић

1979. године

Ноћ између 13. и 14. августа 1979. године.
Н Колико сам пута пролазио кроз ову долину? Кроз сва годишња доба. И дању и ноћу. У друштву и сâм. Међутим, ова ноћ као да је изузетна, потпуно другачија. Небо је застрто облацима, па се пут само наслућује. Ипак, не палим батерију. Ходам познатим путем.

Можда то ходање у хладној августовској ноћи, без друга и светла, ствара нове утиске. А можда је и ова ноћ посебна. Ипак, ту је и једно и друго. Ноћ без друга и светла је ноћ слушања. То је ноћ када чуло слуха покушава да прими било какве информације, а њих нема.

Ходам и ослушкујем ноћ.

Пролазим долином поред познатих ограда, камених зидова, шумарака и усамљеног дрвећа. Пролазим и покушавам да ухватим још нешто, сем потмулог бата мојих ципела и једва чујног шкрипања ремења на новом ранцу. Не, нема ничега што би уво примило и забележило живот око мене.

Не чују се ни пси разбацаног сеоцета кроз које пролазим. Они су ми увек лавезом стављали до знања да су ме осетили. Нема ни шума бучне Црне Доље и Бистрачице. Дуготрајне летње жеге поразиле су њихове снажне токове, а остатак воде је горе високо сведен у ваде, које мирно и нечујно одлазе ка Гусињу, натапајући ливаде и кукурузне њиве.

Нема ниједног цвркута птица. Оне су се умориле од целодневног сакупљања хране за младунце. Сада уморне и прибијене у гнезду чекају јутро.

Нема никаквог звука, никаквог шума, само бат мојих ципела и мрак потпун и непрозиран. Тај бат, и поред гумених профила на ђоновима, одзвања у овом муку непријатно снажно.

Чини ми се да у овој тишини разабирем једва чујно зујање у мојим ушима. Да нисам оглувео? Накашљах се и звук удари у уши и нагло нестале у тмини. Ипак је са мношћом у реду. Па, ја сам и досад слушао своје кораке.

Ходам. Тишина, мир и никакво ваздушно струјање. Само кораци који одзвањају равномерно и једнолично, као клатно на зидном сату, указују да време није стало.

Чини ми се да ходам читаву вечност. А знам где сам. Ту сам, на пола пута, преда мношћом је Савића чесма, чији ћу жубор ускоро чути.

Увек сам поред чесме седео на обореном деблу. Увек сам полако, у прекидима, пио студену воду и гледао. Некад диван осунчани предео, некад звездано небо. Једне ноћи нас је тукла киша од Гусића до дома. И онда смо застали крај чесме. Ево, ноћас сам ту пред њом. Чујем је. Шаком тражим хладни млаз, али га налазим рукавом. Хладноћа улази у мене и ја се отржем од чесме. У ствари бежим. Сментао ми је тај, дотада раздраган, шум пун снаге и живота. Сада је то био хладан и нелогичан шум у дотадањем миру и тишини.

Ускоро је више не чујем. Поново је тишина, која, што се више удаљавам, почиње поново да смета. Убрзавам кораке, али ми изгледа да је њихов бат онај стари, једнолик и равномеран.

Најзад скрећем на ливаду. Кораци се на трави скоро не чују. То је у почетку олакшање, а онда се усамљеност повећава до непријатности. Ипак су ти кораци били пратилац и друг у тамној ноћи.

Добро је, дом је близу. Треба само погодити пролаз кроз бодљикаву жицу бивше карауле. Маших се батерије, али одмах и одустах. Зашто бих палио? Пролаз ћу сигурно одмах наћи, али то светло, тај млаз батерије, био би неуспешан напад на ово царство потпуног мрака и савршене тишине.

Пред домом сам и лупам. Ти ударци у метална врата одјекују ми као ратни рафали. Врата се отварају. Са њима у мрак излеће сноп светлости петролејске лампе, који ме заслепљује. А онда повик: „Где си до сада?“

Нема више мрака, нисам више сам. Сабласно мирна и тиха ноћ остала је за мном. Била је пуна немира, слутњи и неизвесности.

Био је то мој први сусрет са глувим добом.

Те ноћи нисам дуго заспао.

Кишна сећања

Бранко Кошљајић

1987. године

Ноћ је тамна и пуна воде. Рани јужни ветрови су својим топлим дахом претворили дебели снежни покривач у воду. На задње хрпе снега, завучене у осоје и јаруге, дошла је киша, дуга и непрекидна. Она је својим упорним ромињањем отопила и те остатке зиме. Сва та вода сишла је у потоке, а они се, мутни и надошли, ваљају ка рекама и долинама. Време је поводња и поплава.

У таквој ноћи, седим у свом новом дому под планином. Тихо је и топло. Време је за сећања и размишљања. Окрећем се оним планинарским. Колико их је много!

Сећам се оне кишне седмице на Трновачком језеру. Недељу дана нас је непрекидно киша приковала за пуне трновачке колибе. По дрвеном крову добовале су крупне капи, а испод наших провизорних лежајева, жуборила је вода. Наш покушај да кренемо ка Витловима спречили су снажни налети водених млазева праћених ураганским ударима ветра. Тај ветар нас је обарао и бацао у студене локве као да смо папир. Вратили смо се. Седмог дана смо се преко Суве Језерине и Сушког потока спустили у Тјентиште. Киша нас ни тад није изневерила. Заливала нас је до коначишта. Ујутру је свануо диван сунчан дан, а небо је било плаво, плаво. Док смо се укрцавали у шумску железницу за Фочу, гледали смо врхове који су блештали на сунцу покривени првим снегом.

Сећам се првих првенствених успона на Дурмитору. Пошли смо по топлим сунчаном дану. Горе, на врху, док смо мотали уже и прикупљали

опрему, почеле су прве капи. До нашег логора на Црном језеру било је пет сати хода. Киша нас је упорно пратила плахим и оштрим млазевима. Стала је на десетак метара пред шаторима. Ми смо били мокри и било нам је свеједно.

Сећам се и дурмиторског успона са два пријатеља из Пољске. На крају смо успона и смотавамо ужад. Опет киша. Ветар и плусак. Повратак низ Плеће до бивака је немогућ. Морамо около преко Шљемена и Чисте стране. Затим око Савиног кука и Карлице. А киша и ветар шибају у груди и зачас смо мокри. На последњем успону пред бивак, киша стаје. Нама је опет свеједно.

Сећам се и дугог ходања од Биоградског језера. На Јарчевим странама стиже нас киша. Дуго смо мокри ходали ка Враћаку, онда малом и скромном дому на Бјеласици. На Пешића језеру смо стали. Даље се није могло. Дигли смо шаторе, убацили у њих вреће и суву пресвлаку. Све мокро је остало напољу. Увукли смо се у вреће и слушали добовање капљица о шаторска крила. Не, није их било, киша је стала. Ипак смо, као ретко кад, слатко преспавали.

Али, није увек било тако. Много пута смо испред кише и грмљавине ушли у дом, или стигли на воз и били срећни, као играчи који су добили утакмицу.

Напољу ромиња киша. Ватра се разгорела и каљева пећ зрачи пријатном топлотом. Из ложишта у пепељару прште хиљаде варница влажне церовине. Све то одвлачи у сладак дремеж. Остављам оловку и тонем у ниску и удобну фотелју.

Жељеним путем

Бранко Кошљајић

1962. године

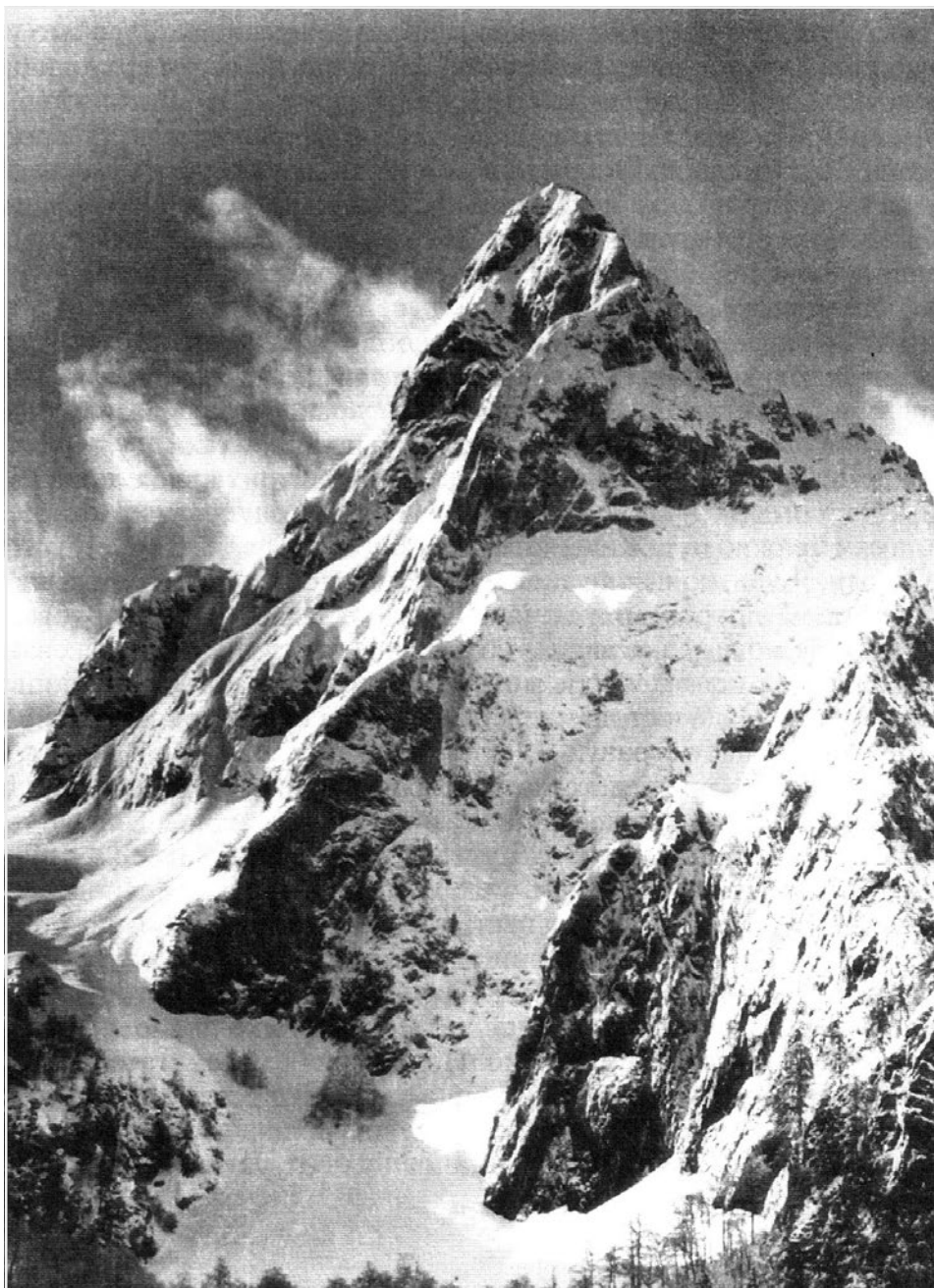
У грбајском делу Проклетија истиче се врх Очњак (Маја Њерикрит) својом стрмином и беспутношћу. Он је савладан 1957. године од стране београдских алпиниста и све до 1962. године представља искључиво алпинистички домен. У августу те године пронађен је пут који је на граници између алпинизма и високогорства.

С едели смо на врху. Задовољни и срећни. А било нас је двојица. И врх под нама. Оштар и неприступачан. Горд.

Приближавало се подне. Сунце је за сат-два требало да буде у зениту. Његову топлоту, освежену благим поветарцем, осећали смо као најлепше миловање. Било је пријатно.

Лака измаглица лебдела је над долинама. У даљини смо видели бледољубичасти слој који се оштро одвајао од чисто плавог неба. Облака нигде. Па чак и оних најмањих, који се увек неприметно извлаче, као испарења сивих камених страна овог кречњачког царства.

Испод нас зелена долина и једва чујан живот. Лавез и меденице. И нејасни далеки повици. Танка беличаста нит вијуга долином и постепено ишчезава у правцу Гусиња. Пут. Поток је омеђен дрвећем, чија се тамна боја јасно издваја од жутозелених ливада. Гледамо испод нас зеленило и

Проклетије – Очњак (Б. Котлајић)

слушамо живот. Чини нам се да смо нас двојица сами у овом каменом свету. Сами и једино задовољни.

Пренуо нас је повик. Далеки глас, који је долазио са травнатих страна Јагњичара. Тај горштакчи дозив као да је попунио празнину. Дуго смо испрекиданим повицима разбијали усамљеност. Нас два на каменом врху и непознати чобанин на удаљеној зеленој падини.

Опет мир. Гледамо и слушамо. Блиски и далеки врхови су прошарани снежницима. Боје на врховима пред нама су јарке и пуне сунчеве светлости. Са даљином се тај контраст боја постепено претвара у плаветнило измаглице.

У нама је осећај потпуне среће, чини ми се, никад толико доживљене и никад толико пријатне. Задовољни смо собом и пуни вере у сопствене могућности и унутрашње снаге. Не без разлога.

Дуго сам гледао тај врх који је због облика назван Очњаком. Толико сам пута очима излазио уз његове окомите стране до највише тачке. Али ниједан тај пут није остао трајан. А моји другови су у рана јутра одлазили на њега. У очима се видела одлучност. Били су чврсти као и клинови које су носили о појасу. Њихова ужад су била зелена и већ наједена од оштрих ивица стена уз које су излазили.

А ја сам тражио пут. Желео сам да за мнош, том врлетном стазом, пођу и људи без ужади, људи који воле високе горе као и себе. Каткад ми се чинило да таквог пута у овом оштром врху нема. Ипак сам гледао. Са свих врхова, са свих тачака, са којих је могла да се види моја жеља. Ипак су се комади тих замишљених путева спајали у нешто што је могло да буде целина. Тај пут је још толико пута пређен очима. Нада и страх, жеља и неверица су као таласи плиме излазили са очима уз непознату страну.

Затим је дошло јутро, исто као и свако друго рађање дана у зеленој долини Грбаје. Све је било као јуче, као пре пар дана или прошле године. Било је тако свакодневно, тако једноставно и толико пута виђено. Чак и моја жеља, чији се коси зарез наслућивао у још тамној сенци, била је мирна и потпуно равнодушна. Како је то могуће? У мени је био немир и нестрпљење. Немир у души, немир у очима, немир у срцу, бура у мени, и потпун мир око мене.

Толико сам пута пре овога јутра излазио уз камене литице. Са другом. Преко девичанских стена. Никада нисмо правили толико планова. Никада припреме нису биле тако дуге. Пошли смо. Понекад и без резултата. Међутим, ти путеви су имали тежинску оцену. Нису били за све. Тог јутра сам желео да на један врх, чије су стене већ имале своје тројке, четворке и петице, и повратак низ уже, нађем пут за који нису потребни клинови и осигуравалишта.

Ипак нисам потпуно веровао у себе. Јер, чему то уже које мој млади друг носи? Чему клинови и чекићи које осећам на леђима у малом ранцу? Ипак смо пошли.

Још увече сам мом новом пријатељу причао о врху, путевима који воде на њега и људима који су већ били. Причао о легенди у којој обесни ловац остаје смрзнут на врху, јер није поштовао договор са вилом. Причао сам о мојој жељи. Разумео ме је. Крај ватре, топле и румене, он је осетио себе, осетио зов својих гора. То лето је први пут упознао људе из великог града са чудним навикама и љубављу за високе горе. Остао је до краја. Онда, када су долину и започете зидове планинарске куће напуштали последњи планинари, остали смо он и ја, два мала шатора и ватриште, које је у вечерњим часовима било обасјано малим пламеном, што нас је грејало топлином ватре и лепотом новог живота. Те ноћи никада нећемо заборавити. Нас двојица и немирни топли пламен, а изнад нас тамни обриси врхова и треперавих звезда.

А када је свануло јутро, ми смо пошли. Било је много росе у високој трави, а влаге и студени у шуми из које смо излазили.

Доручак је прошао у немиру. Под сенком старих борова мој млађи друг је гледао познати крај из досад невиђене перспективе и питао... Много и дуго. Био је срећан као дете. И безбрижан. Одговарао сам механички. Можда и погрешно. Црв сумње ме је нагризао и ја сам гледао у почетак пута који је био пред нама. Још двадесет минута и пут ће почети. Да ли ћемо успети? Да ли ће млади друг схватити да је и евентуални неуспех нормалан догађај у планинама?

Он је задовољан својим положајем у дубокој трави, у сенци столетних четинара. Метнуо је руке под главу и посматра. Видик је тако леп.

Посматрам га са скривеном завишћу. Шта бих дао да сам у његовом положају, да очекујем и учим, да могу да кажем да ми се не иде и да је овде тако лепо? Ипак се отржемо од ових различитих расположења и сливамо у једно. Пред нама је циљ и ми му, уз зарасле сипаре, прилазимо.

Првих десет метара идемо четвороношке по сипавом каменитом нагибу, а онда долази трава и пуно цвећа. Задовољни смо обоје. Идемо по широкој гредини, ретко се помажући рукама. Гледамо високо над нама крај гредине. Знамо да је са друге стране, ка Крошњи провалија, дубока и неприступачна. Гредина нам не дозвољава никакво скретање. Лево је вертикала која је до врха непролазна, а десно одсек који се руши у долину. Не журимо. Идемо и причамо. Ја говорим о својој нади да ће нас на крају гредине, са стране ка Крошњи, чекати систем полица којима ћемо стићи до врха. Он ми чврсто верује. Видим му то из израза лица и сјаја црних очију.

Прилазимо крају гредине. Сваки корак је смањивао размак и повећавао зебњу. Тај страх није више био резултат евентуалног неуспеха вишегодишњих посматрања и нада. Желео сам да тај младић који је закорачио у планински живот, с првим успоном има и први резултат. Желео сам то жарко и бесконачно.

На крају смо гредине. Већ смо знојави и задихани од пређеног пута. Остало је још мало. Пажљиво прилазимо ивици. Узвик задовољства и наслућеног успеха. Пред нама је полица. Не шира од метар, али равна и пуна траве. На њеном истеку видимо жљеб који нас уводи у следећу полицу. Даље не видимо, јер је терен положенији.

Остављамо уже и идемо даље. Поглед у Крошњу је застрашујући. Дубоко испод нас видимо травну падину. Веома стрму и изложену. Наслућујемо под њом одсек, јер даље видимо само каменито дно Крошње. Тај део пута смо прошли као у полусну. Тек на грубо наслаганој пирамиди, схватили смо све. Били смо поносни и бескрајно расположени. То се никада неће заборавити.

Седели смо на врху. Задовољни и срећни. А било нас је двојица. И врх под нама. Оштар и неприступачан. Горд.

Наш први успон на Тројан

Бранко Кошљајић

1958. године

Колико смо пута са проклетијских врхова гледали широки и плећати масив Тројана?! Колико смо пута из долине упирали очи на његове стране посуте ретким четинарима и сурим разбијеним камењаром?! Међутим, све се завршавало на погледима и жељом да једном будемо и тамо.

Прошле су године. Околни врхови су нас својом стрмином и горостасношћу потпуно заокупљали и одвлачили. Једне вечери, уморни од ужета и напорних успона, одлучисмо – сутра ћемо на Тројан.

То јутро, пуно сунца и тамног проклетијског неба које недвосмислено наговештава диван дан, просуло је по долини своју раскошну светлост и нагласило боју на шуми, стењу и сваком цвету који се крунисан росом блистао.

Хлад волушничких шума и добар пут омогућили су нам да скоро неосетно добијемо висину. Убрзо се одвајамо на стазу која ће нас извести на пашњаке Попадије. Ипак, када смо после двочасовног хода изашли на превој са кога се пружа изненадно леп пејзаж зелених пашњака Попадије крунисан шиљатом Жутом земљом и плећатим Тројаном, осетили смо жељу за одмором. Та жеља је више настала замором од сталних серпентинастих завоја, но од физичког напора. Ипак тај одмор је добро дошао да упијемо сав раскош декора који се пружао пред нама. И још нешто, са тог места се видео пут који ће нас час касније извести на Тројан. Ради

Проклетије – Тројан (Б. Котлајић)

тога смо већ на том месту пронашли најбољи пут и оријентационе тачке које ће нам помоћи да се њега држимо.

Силазимо са превоја стазом која води кроз слабу букову шуму и зелене падине обрасле боровницом. Бистри поточићи силазе са оближњих венаца и својим жубором дају овој огромној зеленој ували свежи изглед. После сурових кречњачких терена Кранфила, чини нам се да смо негде далеко на другој планини. Ипак тај алпски свет, сачињен од камена и снега је ту одмах на другој страни долине. Ходамо лагано поред бистрих поточића. Зелени пашњаци су посути жутим цветовима и белим стадима. Сада се више не види цео масив Тројана, али знамо наш пут који смо уочили са превоја под Караулом. Постепено напуштамо пашњаке и кроз ретку букову шуму излазимо на падине Жуте земље. Улазимо у све стрмији терен са све више камена. Пред нама су и први борови. То су последњи изданци моћних четинарских шума, који су сигурно преовлађивали

у овом крају. Данас се ретки и усамљени четинари могу наћи само на неприступачним странама. Пут нас, у пар кључева, изводи све више и ево нас на падинама Тројана. Висину смо прилично добили, јер је врх Карауле негде на нашој висини. Испод нас, као на длану, је цела долина – од Гусиња до Плава. Поглед је изванредан и заустављамо се. Гусиње са кућама, баштама, воћњацима и зракастим улицама, показало нам се у центру своје питомине. Црвени и сури дрвени кровови су били око 1000 метара висинске разлике испод нас. Људи се нису могли видети и све је изгледало мирно и досад недоживљено. Зелене ливаде, жуте њиве и воћњаци су својим неправилним правоугаоним облицима давали долини пун колорит који се протезао до Плавског језера и Плава чије су беле куће наглашавале још један град ове лепе долине. Језеро се као огледало простирало под стрмим падинама Визитора. Српски део Проклетија је био пред нама. Од Ђеровице до Хајле – врхови су се низали у разним тоновима плавозелене боје.

Пошли смо даље, али су нам погледи са мале камене стазе често ишли у долину у којој смо толико пута били, али је из овог угла и овако лепу, нисмо никад видели. Стрмом путањом излазимо на мали плато. Још једном смо застали од узбуђења и дивљења. Овога пута нама није био широк видик, већ један природан феномен ретке лепоте – окно у једној каменој баријери. То су била шупља врата о којима су нам толико причали мештани и граничари. Заиста је требало да их много раније видимо. Спонтано седамо у хлад једне групе борова и немо посматрамо ново изненађење. Постепено нам поглед иде даље. Читав низ борова стоји као стражари над каменом баријером у којој је окно. А оно је очигледно велико, јер сад видимо и стазу која се са десне стране пење преко сипара и иде кроз ова природна врата, одлазећи негде даље. Одмах смо заборавили наш план и пошли ка стази. Убрзо смо у самом окну. Овчији трагови нам говоре да је ово окно заиста употребљено за намену која му је дала природа. Окно је високо око 12, а широко до 8 метара.

Не задржавамо се много у њему, јер врх је пред нама. До њега треба прећи преко травне падине која је очито све блажа, јер се највиша тачка

не види. Идемо већ уморни, бирамо терен тражећи очима камен на врху, јер је он и гранична тачка.

Најзад, после пола сата стижемо на врх. Овога пута, Тројанов Велики врх приредио нам је још једно изненађење. Видик, који смо имали са њега, мислим да нећемо никада заборавити. Поново испод себе видимо плавско-гусињску долину и преко ње српски део Проклетија. Међутим, видик је сада широк и на другим странама. Преко Визитора, Зелетина и Липовице видимо читав низ планина Црне Горе и Србије. Слутимо да је на крају видика Копаоник. На северу су Комови и Бјеласица, а постепено ка западу видимо широку површ Сињајевине. Одмах разликујемо Јабланов врх, Градиште, Бабји зуб, Морачку Капу, Маганик и још много врхова. Одједном смо у недоумици, али само за тренутак. На хоризонту се јасно оцртавао Дурмитор, а иза њега силуета плећатог Маглића и два торња Витлова на Биочу. Овако нешто нисмо ни слутили. Али ово није било све. Поглед нам скрену на Албанију. Високи заснежени врхови албанских Проклетија овога пута нису били предмет усхићења, не зато што смо их сваког дана видели са врхова Каранфила, јер је поглед на те врхове увек леп и увек нов, већ што смо између Проклетија и Кучких планина угледали у лакој измаглици бледоплаву површину Скадарског језера. Много пута смо се окренули око себе уживајући у овом ретко доживљеном видуку не знајући шта пре да гледамо.

Силазећи познатим путем ка долини и малој кући у њој, дуго смо причали о овом проклетијском врху, забаченом и релативно ниском, који широким разгледом надокнађује свој недостатак мале висине, па чак и свој скроман изглед. То вече смо, силазећи ка ретким светлима у долини, дуго препричавали утиске и жалили што раније нисмо били на Тројану и његовој највишој тачки – Великом врху.

Први алпинистички успон на Каранфилима

*Бранко Кошљајић
1957. године*

Никада ми планински врхови нису изгледали тако недостижни као тог јутра када смо долином Грбаје хитали ка Стрмом Жљебу. Можда је то било баш ради врхова, јер је пут до њих водио на окомите камене литице преко којих човек још никада није прешао. Неизвесност, која нас је чекала при успону, раширивала је уобичајену узбуђеност, те су нам тешкоће изгледале непремостиве, а сами врхови врло, врло далеко.

Напорно пењање уз Стрми Жљеб готово је избрисало то осећање узбуђености. Ишли смо преко стрмог камењара пазећи на сваки корак, јер би погрешан потез проузроковао рушење камења, а тиме опасност за партнера који је био ниже.

Идемо све више у висину, све више у царство камена и снега. Остављамо иза себе извор који у свом кратком току прави снажне мале водопаде и дивне каскаде, да би после 50 метара пенушаваг тока замро под великим комадима испраног кречњака. Ово је била последња вода до повратка у долину.

Убрзо задихани излазимо на плато једног великог цирка. Називамо га Велики Котао, јер је са свих страна окружен високим вертикалним стенама, Док му је дно стрмо и потпуно прекривено огромним снежистем вечитог снега.

Још увек је рано јутро. На снегу је хладно. Кретали смо се лагано ка месту одакле ћемо почети наш успон. Први је упорно правио стопе и ми смо се идући њима лагано примицали крају снега.

Око нас је била тишина, само су клинови својим карактеристичним звуком подсећали да ће ускоро бити оно, ради чега их слажемо и убацујемо у карабинере. Дрешимо ужад и међусобно се везујемо – успон може да почне.

У навези смо нас тројица. Први пажљиво одабира најлакши и најприроднији пут. Лаким и складним покретима, он је, такорећи без напора, одмицао. И овога пута је додир са стеном и пењање по њој избрисало узбуђење, па чак и страх, који увек дође када се приближавамо застрашујућим вертикалама. Тек када је у стени, пењач осети да је она нема и да је на његов успех или неуспех, на свој начин равнодушна. Ту он осети да се борба за успех води с другим човеком којег до тада у себи није познавао. У њему морају да нестану човек слабе воље, неодлучан, малодушан и кукавица. Ако се жели успех, онда не сме да буде двоумљења, па чак ни онда када прсти у минималним опримцима попуштају, када колена од напора и незгодног положаја дрхте или када руке услед сталног држања изнад главе толико боле да им више не можемо командовати. Само човек који у тим тешким моментима одбаци своје слабости, може даље.

Ми смо имали једну тешкоћу више. Њу имају сви пењачи приликом извођења првенствених успона. То је непознавање стене. Пошто нико раније није кроз ту стену прошао, то се не зна њена чврстина, разуђеност и други елементи потребни за оцењивање тешкоће успона.

Сама стена је, са висином, била све тежа. У трећем растезају ужета, преузимам вођство навезе и пењем се једним камином навише. Он је са висином све више гладак, испран и све више влажан. То отежава пењање. Руке и плезаљке постају влажне и под њима све клизи. Покушавам да из камина изађем на отворену стену. У почетку је то немогуће, јер је стена исто тако глатка. Ипак налазим пукотину и са једним клином у њој пребацивање је знатно лакше. До осигуравалишта су ми требала још 2 клина. Сада поново први партнер води. И он је принуђен да уђе у камине који су овога пута још и тесни. Више од једног сата трајао је његов напор

да пређе ове изванредно тешке детаље. Ноге се клизају. Он брише мокре руке о панталоне и налазећи изнова нове снаге излази све више. Најзад је на месту, где може да се изврши измена у вођству. Долазим до њега, а онда, још тежим превисним камином, полазим опет као први. Тешко је. Пукотине су од сталног сливања воде, као цементиране и клинови не иду. Ипак постепено добијам висину и партнери остају испод мене све мањи. Долазим до места које, и поред више покушаја, не могу да пређем. Узалуд покушавам да се дохватим једнога зуба који би значео и излаз из овог тешког детаља. Узалуд, мада је он од испружених руку само 40 cm. Партнер долази до мене. Одупирем се у тесном камину леђима о један и коленима о други зид и партнер преко мене, стојећи ми прво на ногама као на мосту, а затим на раменима, добија драгоцених 50 cm и нови клин обезбеђује излаз на лакши терен. То је кулоар са нагибом од око 45–50 степени, али је сав покривен ситним сипаром, несигурним и лако покретљивим.

Али ни овде опасност није много мања, јер се ова камена река покреће под нашим ногама. Прво полако, а затим све брже и јаче, она тече уз шумно котрљање ка ивици провалије, преливајући се преко ње, пада у дубину уз снажну грмљавину. Одјек се одбија од околних вертикала и нама се чини да се и ти врхови руше.

У даљем кретању долазимо до новог цирка са још стрмијим снежником. Први поново копа степенице и стопу по стопу идемо навише.

Овај цирк називамо Горњи Котао, јер нас обликом подсећа на Велики. Идемо њим све више ка Јужном врху, а стопе у снегу остају иза нас као мала стаза првих људских трагова. То сазнање, да смо ми први људи који су пореметили вековни мир вечито залеђених страна и вртоглавих камених вертикала „Проклете планине“, пробудило је у нама понос и самоувереност у наше могућности. У исто време осетили смо и огромно интересовање за живи свет овог суровог краја. Ничега, сем кликтања црних птица, старих познаника из стене, овде није било. Понегде је био и по који бусен дуге и жилаве планинске траве. Осетили смо нелагодну усамљеност. Она нас је упућивала једне на друге. Као увек у стени другарство је ишло до границе људских осећања.

Дан се заједно са нашим успоном ближио крају. Ни дубоке пукотине у снежнику нису могле да нас зауставе. Јужни врх је био пред нама и ми прилазимо један по један ка његовом гребену.

Последњи су сунчеви зраци златили Јужни врх и остале врхове Проклетија. Стајали смо на врху који није био ничим обележен. Правимо од камења велику пирамиду и у њу стављамо кутију у којој је цедуља о извршеном успону. Доле у долинама је мрак и он се лагано пење ка нама. Треба се припремити на бивак, јер не знамо куда се вратити у долину и какве ћемо тешкоће имати на повратку. Налазимо мали плато камена и траве. Навлачимо на себе бивак-врећу и брзо вечеравамо, јер са мраком долази и оштра студен.

Збијамо се у врећи један уз другог. Ведри смо и расположени, мада не знамо, какве ће нам тешкоће донети ново јутро. Овде смо на врху опет свесни своје снаге и могућности, јер су доле, у тешким детаљима успона, остали страх, неодлучност и апатија. Живот је леп! То смо осетили у влажним каминима и глатким плочама. Осетили смо његову снагу и све дражи које у мирном градском животу никад не бисмо осетили.

На Осоговским планинама

Бранко Кошљајић

1955. године

Свеже јутро, пуно сунца и влажних сјајних прелива по трави, наговештавало нам је леп и сунчан дан. Међутим, високо горе на небу, распршени валовити слој цируса, као вечита претходница, обећавао је скори долазак тешких облака. Зато смо кренули рано. Узбрдица је била оштра. Била је то бесконачна травна падина пуна меке траве и првих цветова. Из ње је одисала влага од скорих снегова и јучерашње кише. Ова падина је била северозападна страна широког била, које везује Рујен са Царевим врхом – два најзначајнија врха на Осоговским планинама. Желели смо да изађемо што више са стварима ка билу и ту негде крај извора их оставимо. После једночасовног хода, знојави и задихани, нашли смо такво место. Истина, до била је имало још око 200 m висинске разлике, али бистре воде, које су у жубору одлазиле доле ка Тораници, пружале су идеално место за одмор и доручак по повратку са Рујена.

Ту крај пенушавих вода, оставили смо ствари и покрили их крилом од евентуалне кише. Заиста, облака је било све више. Они су својим омотачем увили врхове Рујена и Царевог врха.

Опет зној и брзи дах. Узбрдица је све тежа, али не само због нагиба, који је све оштрији, већ и због пређене висинске разлике. Под нама, дубоко 600 метара, било је мало насеље Тораница. Често смо се у кратким одморима освртали, посматрајући заталасани пејзаж. Одмах ту, испод наших ногу, Крива река је започињала свој ток, да га настави кроз огроман комплекс брда. Све је лежало под нама. Било је уживање посматрати доле

крај реке, пролетњи декор тек олистале шуме и зимску слику снегом огрнутих врхова на које су у таласима налетали тешки оловни облаци.

Најзад излазимо на било и по разбијеном камењу, трави и хрпама снега, хитамо ка врху Рујна. С висином све је више снега, а и облаци су ту, те постепено улазимо у све јаче царство сивог. Наше силуете у развученој колони постепено бледе, нестају и поново постају тамне. Све је то игра ветра и даљине. То је једина ствар, коју око може да запази кроз снег у магли и ветру.

Развалине старе карауле осташе поред нас и ми већ тражимо коту. Најзад, ево је. Радост је у часу пробила маглу и ветар и задовољством озарила наша лица. Склањамо се под остатке зидова и са неизмерним уживањем пијемо топлу кафу. Штета што немамо видика. Па ипак је лепо.

Повратак до ствари био је више него лак. Трчали смо низ исту травнату стрмен уз коју смо изашли на било.

Путем који спаја Сасе и Тораницу, лагано смо изашли на било. Како је лак и пријатан био тај пут. Још лепше смо се осећали када смо се даље упутили ка Царевом врху. Имали смо сада и диван поглед ка долини Брегалнице и још даље ка Пљачковици, Беласици и Ограждену. Били смо толико опијени бојама и плаветнилом далеке измаглице, да смо морали да седнемо и дуго посматрамо сво пространство испод нас, као игру ветра који је својом снагом откривао плаветнило неба да га изненада покрије облаком.

Нешто даље, наишли смо на добро очуване ровове и траншеје из рата 1913. године. Време постепено брише и овај последњи траг великих борби. Ипак, мада засути и руинирани, ровови остављају јак утисак, и човек, посматрајући их, мора да се пренесе у време када је ратна хука пировала по овим питомим врховима.

Царев врх нам је у развалинама старе карауле пружио заклон од ветра. Одморни, идемо даље ка последњој тачки наших успона, облој чуки, која ради свог облика има име: Чукарак. И овде ровови и саобраћајнице. Гледамо врх Рујена који се чисти од облака. Користимо прилику и нашим апаратима заустављамо тренутак ведрине на његовом темену.

Напуштамо Чукарак, напуштамо и 2000 метара надморске висине. Било се спушта на Калин Камен и даље све ниже ка Кривој Паланци. Али ми нећемо ка њој. Конаци манастира Св. Јоакима Осоговског пружиће нашој малој групи пријатан и заслужен одмор и сан. А сутра, уз носталгично климање воза, ићи ћемо натраг ка нашем драгом Београду, са још једним лепим и пријатним доживљајем.

Заобилазна планина

Бранко Кошљајић

1989. године

Зелетин! Колико сам пута пролазио његовим подножјем пешке, камионом, аутобусом, путничким колима? Од Андријевице до Мурине и од Мурине до Андријевице. Његове стрме и шумовите северне стране нису омогућавале поглед ка врховима. То ускраћено задовољство замењивао је поглед на увек бистре воде Лима који је вијугао упоредо са путем.

Релеф сам му знао само из карте. Знао сам му врхове и њихове висине. Тињала је стална жеља да се и тај планински венац упозна и изађе на његове највише тачке. А оне су биле високе преко 2000 метара. У журби сам пролазио његовим подножјем на путу за Проклетије и Грбају и последњег дана испод њега опет хитао натраг кући.

Тог јулског јутра 1989. године ево нас у Андријевици. Најзад, циљ је Зелетин. Остављамо поспане другове у аутобусу који ће даље ка Гусињу. Машемо им и пролазимо кроз једину андријевичку улицу која је истовремено и пут Мурино–Андријевица–Иванград. Наш пут иде ка Бојовићима, последњем селу под планином. Горе ће бити летњи станови и њихови гостољубиви и радознали становници.

Нас шесторо хитамо узбрдо. Пут није много стрм. Доскоро је сигурно био коњски, а сада је проширен и насут за тракторе, па и за путничка возила. Пролазимо кроз Анђелат и ево нас у Бојовићима. Куће су разбацане по падини, али то није планинско село разбијеног типа какво срећемо у овим крајевима. Заустављамо се при крају села код једног јаког извора. Доручак и одмор.

Небо је покривено облацима. Свеже је. Дубоко испод нас је Злоречица, која се нешто више зове Кутска ријека. Обе стране уске речне долине су покривене густом шумом која је прошарана лазовима и пропланцима. На њима катуни, торови и ретка стада.

Крећемо се даље, нагиб се повећава и задихани излазимо на превој који се као на много места зове исто – Превија. На северу је Јериња глава (1548 m), а ка југу успон по уском билу до Гаревина (1868 m).

Облаци се раскидају и повремено има сунца. Наш пут је кроз шуму и пропланке, али стално узбрдо. Код Лушких катуна већ осећамо замор од ноћашњег неспавања и досад пређеног пута. Настављамо пут уз пар кратких одмора и изненађење! Дугачко било се раздваја уз два упоредна венца који су углавном благих падина, али камени. Уобичајено за наше планине – вршни део је кречњачки. Између тих венаца ходамо травном увалом и још једно изненађење! Мало планинско језеро, можда већа локва, али ипак радост. И на овој планини налазимо горска ока.

Опет кратак успон. Са њега видимо још једно језеро. Ово је веће и заиста достојно назива „горско око“. На његовим странама ретке мунике и стада. Катуни су сигурно близу, а и крај дана је ту. Налазимо их уз помоћ карте, мале стазе и овчије балеге.

Ту смо ноћили. Ноћ сам провео са стомачним тегобама, али, срећом, само ја. Те тегобе и исцрпљеност сам осећао целог наредног дана, али о томе, у овој лепој планини, више нећемо.

Јутро следећег дана било је свеже и сунчано. Над нама плаво небо, без иједног облачка. Циљ пред нама је Говеђак (2039 m). Излазимо на гробен. Са друге стране дубоко испод нас је долина Лима и асфалтна трака Андријевица–Мурино. По долини расуте куће Улотине и Крушева. Букови Лима се беласају на сунцу. До нас допиру шумови свакодневног живота, шумови мотора и сирене. На топлем сунцу и лахору поветарца је пријатно седети и бити срећан што смо изашли изнад једнолике свакодневице. Али, пут пред нама је дуг и поново идемо узбрдо. Овога пута на Говеђак. На њему смо после кратке узбрдице посуте четинарима. Врх је дугачко теме, благо заобљено и на њему седамо. Пред нама је Голеш – највиша тачка Зелетина (2126 m).

Спуштамо се типичним динарским кречњаком. Остављамо гробен који спаја Говеђак са Голешом. Он је искидан и назубљен и за нас непролазан. Уосталом и његово име, Рогови, то говори. Спуштамо се југозападно у малу зелену увалу са катунима и овцама по целој ували. Налазимо искидану овчију стазу која је, што силазимо ниже, све боља. Излазимо на горњи део увале и седамо крај једног изворишта. На пуно места излази вода чинећи поток који се спушта ка катуну.

Сада нас чека успон на превој између Голеша и коте 2509. Пут је добар и у кључевима због приличне стрмине. Један по један излазимо на раван простор са ретким дрвећем. Остављамо ранце и полазимо на Голеш. Опет нас добра овчија стаза изводи под голу јужну падину Голеша.

На врху смо. Немамо среће. Подневни планински облаци покрили су небо и апарати су остали у футролама. Киша као да ће да почне. Да ли ће то бити плаха летња, или кратка, која ће нас оросити, не знамо. Ипак, остајемо на врху. Прво гледамо пут иза нас. Јериња глава и Гаревина су далеко у измаглици.

Окрећемо се нашем будућем путу. Визитор је близу, али пут до њега је дуг. Треба обићи долине Муринске и Досове реке, а то је јајолик обилазак који ће нам одузети још много времена и снаге. Па шта онда чекамо!?

Праћени првим кишним капима силазимо ка ранцима. Ту ћемо ручати и бити задовољни што је први део нашег пута остао иза нас.

Визиторе, ево нас!

Извор киселе воде у Грбаји – анегдота –

*Бранко Кошљајић
1958. године*

Дугим боравком у Проклетијама и Грбаји, упознао сам планину и људе у њој. Врло сам често седео са мештанима, слушао и причао. Једнога дана сам разговарао дуго са двојицом браће (дозволите да измишлим презиме) Хусићима. У једном моменту упиташе ме зашто лутам планинама кад од тога нема никакве користи. У моменту ми дође мисао, па рекох да није тачно јер сам пронашао јак извор киселе воде. Наравно да ми нису поверовали, па се договорисмо да сутра то заједно проверимо.

Сутрадан ујутру пођосмо Стрмим жљебом на Великом Котлу. Зауоставих их код Великог камена, јер је место извора за сада моја тајна. Оставих код њих ранац, а понех са собом само празну чутуру. Попех се преко Камена и даље око 500 метара напуних чутуру са извора. У то време се производила минерална вода у праху. Сасух обе кесице у чутуру са водом, поседах једно двадесет минута и ето ме доле.

Пробаше. Не верују. Опет пробају, а онда ме закупише молбом да откријем место. Наравно да сам одбио.

Али, не лези враже! Ето их сутрадан поред дома са будацима и вренијама. На питање где ће, одговарају да иду да нађу воду.

Би ми жао, па их позвах у дом. Напуних флашу водом и овога пута пред њима направих киселу воду.

Настаде мук и тишина. Мртва и непријатна. Устају и одлазе натраг, без збогом.

Можда би се на томе завршило да није овај догађај „процурио“ у Гусиње, а то је била увреда за горштаке. Једно време су претили да ће узети образ морати да наплате крвљу, али то је био само покушај да ми се на неки начин реванширају.

Писмо Бати Митрашиновићу

Бранко Кошљајић
1958. године

Београд, 21-29.9.1958.

Драги Бато,

Знам да са нестрпљењем чекаш моје писмо. Као и увек, а сада нарочито, очекујеш са каквим смо се резултатима вратили из планине, куда смо ишли и какви су утисци. Жао ми је ако будеш дуже чекао, али желим да ово писмо буде нешто више од оних уобичајених речи којима скоро увек пропратимо сваки посао. Поход је био дуг и опсежан, па нека и писмо буде такво. Још нешто, поход је био као и увек леп, чаробно леп. Ако писмо, макар и за делић, дочара оно што смо ми осетили, извршило је своју намену. Нестрпљив сам и зато ми дозволи да одмах пређем на причу за коју ћу се трудити да буде што вернији тумач наших осећања.

Почетак нашег похода био је растанак с тобом у Љубљани. Мој страна је дошла много брже него што смо очекивали. Време нам није било наклоњено. Узалуд смо погледом тражили врхове. Облаци, чије је дно као преврнуто море стајало на границама шуме, нису дозвољавали да човек својим чулима утоне у царство маште, лепршавих снова и сурове, грубе лепоте. Планина нас је чекала у сивом огртачу који је увек пун тајанствености, необјашњиве зебње и нечега неизрециво непознатог. Ушли смо под тај огртач и дуго ходали поред запенушане Бистрице. Њене

Јулијски Алпи – долина седам језера

бистре воде ваљале су се у пенушавим жуборима преко углачаног белог кречњака који је својом бојом давао реци неку чудну, неостварену боју. Водопад Перичник је био лепо освежење у царству сивог. Гледали смо га са пута и хитали даље, јер су прве капљице и боје облака недвосмислено обећавале испуцалој земљи одавно тражене воде. На узбрдици смо дали себи само кратак предах, најкраћи – колико да се поврати дах, а онда смо опет хитали. Ни Галерије, феномени достојни пажње и дивљења, нису нас зауставили. Грабили смо све више, све ближе дому. Ипак, у трећем сату хода, када већ осећамо потребу за освежењем и дужим одмором, када каишеви тешких ранаца већ почињу да сметају раменима, почиње киша која постепено постаје све јача.

У дом смо стигли пред сам пљусак. Убрзо је расположење ушло у све углове празне собе, а врела чорба дражила је својим мирисима дотад успавану потребу за јелом.

Дуго смо у ноћ, са непритајеним задовољством, слушали непрекидни шум воде о блиски кров и околну четинарску шуму. Севање је својим интензивним светлом предочавало снажну грмљавину која ће стократно одјекнути од огромних планинских врхова, а затим ће опет настати мир и бескрајни шум кише који нас својом једноличношћу одводи у дубок, пријатан сан.

Следећи дан смо провели у шетњама око Аљажевог дома. Време се лагано чистило и ми смо постепено за облацима ишли очима уз Северну триглавску стену. Никад краја. Тек по подне нам се читава баријера указа у свој својој величини. Били смо запрепашћени њеном суровом лепотом. Тај поглед, кроз разбијене хрпе облака, на стену и врх који се преко 1800 метара дизао изнад нас, нећемо никад заборавити.

Сутрадан смо заједно са сунцем пошли у вис. Тај дан је био најнапорнији на целом походу кроз Јулијске Алпе. Били смо срећни као деца када смо испод себе оставили шуме. Свуда око нас био је камен са магичним врховима. Обилазимо Стенар, Долкову Шпицу и ево нас под Шкрлатицом. Уморни смо. Први додир са клиновима као да враћа снагу и грабимо уз њих. Затим долази блажи терен и умор поново улази у наше удове. Ходамо споро и скоро безвољно. Скоро сви смо први пут на висини преко 2650 метара и помишљамо на дејство разређеног ваздуха. Касније смо видели да је то био само замор од пређене висинске разлике након дугог боравка у Београду.

Најзад излазимо на врх Шкрлатице. Он је обасјан јарким сунчевим светлом које продире и кроз одећу. Ипак његова топлота не смета, јер лагани поветарац доноси свежину са многобројних снежника испод нас. Мени је први пут да на једном озбиљном планинском врху нађем књигу и печат. Долазим у искушење да и ја у своју књижицу отиснем траг овог успона, али ипак остајем уз старе навике. Мирко том осећању није могао да одоли. Лежимо без икаквих мисли, препуштени сунцу и свежем поветарцу.

Дуго смо остали на овом врху који је, као и сви остали, за нас оаза среће и врхунац душевног мира. Заиста, ми нигде нисмо срећнији и безбрижнији него на суровим и беживотним каменим шиљцима. Пар

квадратних метара разбијеног камена што поносно штрчи над простором који га окружује, сав окупан сунцем и ваздухом, увек је тежња наших унутрашњих осећања.

Доле у подножју чекао нас је Зоран. Оставили смо га под једним великим каменим блоком, заједно са свим ранцима. Дуго смо му махали и довикивали све док нисмо зашли. Он је послушно остао, мада му се на лицу читала и жеља за успоном и страх од самоће у огромној каменој планини. Било ми га је жао и сад смо хитали назад. Одозго се једва видео огромни камени блок. Ту негде под њим, у сенци, чекао нас је.

Долкова Шпица је био следећи циљ и Зоранов први врх преко 2000 метара. Танак гребен је био први испит за упознавање сопствене сигурности и равнотеже. Све се свршило на задовољавајући начин, па одлазимо даље ка Кришкој стени. Ту правимо дужи одмор, не само због умора који нас све више обузима, већ и због ретко лепог видика. Долина Трента у целом свом луку је под нама. Изнад ње је Погачников дом са Кришким језерима која су још пуна леда и снежника који силазе у сама језера. Триглав са својом стеном, чије дно не видимо, Стенар, као и наши врхови Шкрлатица и Долкова Шпица, све је то обасјано пурпурном бојом залазећег сунца. Видик се у првом плану завршава нашим будућим циљевима: Разором и Присојником. У широком видуку распознајемо карактеристичне силуете Јаловца и Мангарта, али се не трудимо да се снађемо у мору других кречњачких врхова.

Силазимо ка Погачниковом дому. Правимо нови предах код првог језера и кувамо супу. У сутон долазимо под чврсто и топло окриље дома. Умор нас је потпуно обрвао. Први је пред њим поклекао Зоран. Склопио је очи и заспао још за столом.

На Разор, који је висок 2601 метар, изашли смо брзо и лако захваљујући чињеници да дом лежи на 2050 метара, а било је рано јутро. Над доли-нама је још царовала магла из које су као острва провиривали врхови. Дуго смо један другом показивали врхове који су нестајали са видика у све блеђим низовима. Од Камнишких Алпа до далеких Доломита било је наше уживање и наша радост.

Силазак ка Млинарици био је више занимљив него опасан. Пречећи широке сипаре ушли смо кроз нека растргнута точила у систем гредина и полица. Тим путем, који је помало и оклинчан, сишли смо низ стену високу око 600 метара. Касније смо од извора Млинарице посматрали стену. Тешко је човеку који тај пут није прошао да верује да ту води један широк, скоро безопасан пут.

Поподне смо преко шумовитих падина Присојника дошли на Вршич. Тичарјев дом је постао наша база за походе на околне врхове.

Ујутро рано пошли смо на Присојник најтежим осигураним путем, Јесенишким, кроз Присојниково окно. На самом улазу удружили смо се са једном групом Холанђана.

За разлику од јучерашњег, овај пролаз је био и физички и психички напоран. Стална употреба клинова, дужина пута и експонираност тражили су спремност и велико искуство и то се одмах показало. Као компензацију за напоре имали смо све време диван поглед на долину под Вршичем и низ домова који су били као сакривени по четинарским шумама крај змијасто вијугаве траке друма.

Пролазак кроз огромно окно био је доживљај не само ради тог природног феномена, већ и због ванредно снажног ваздушног струјања од чије смо се хладноће и под виндјакнама јежили.

Време се кварило, али кише није било. Прелазили смо преко гребена који је био опасан и делимично осигуран. Убрзо избијемо на терен под врхом који је нешто лакши и ево нас крај разваљене пирамиде. Не само код пирамиде, већ и околу на више места, видео се разривен камен кога су гровови својом огромном снагом рили као да је песак.

Ветар је дувао и сутрадан када смо пошли на Мојстровку. Успон на њу био је једноставан. Све време смо уз причу и шалу ишли навише и убрзо ево нас на врху. Мангарт и Јаловец које смо јуче кроз мутно и облачно време гледали са Присојника, сада су били далеко ближи и обасјани сунцем. Од сивог кречњака који је царовао на Мангарту био је постепен прелаз да би се завршио травном долином Тамар коју смо занесено посматрали. На корак од нас зјапила је провалија, дубока око 1300 метара. Пријатно зелена долина је под нама била као какав тепих.

Две кућице су као тачке стајале испод једне беле бљештаве нити. То је био слап Надиже који се из стена рушио у долину. Одавде са висине ми смо само видели померање светлуцања које је одавало хучни ток. Тишина је била потпуна. Далеко на аустријској граници простирале су се широке плећате зелене Караванке, за око некако уређене и дотеране.

Негде иза нас разлише се пријатни тонови усне хармонике. Сунце је било топло, ваздух опојан, све околу драго и блиско...

Пре повратка изашли смо на Велику Мојстровку. Био је то симпатичан, типично високогорски успон.

Идући дан сам са Зорицом и Зораном ишао преко Крањске Горе и Мојстране за Врата. Запамтио сам један диван поглед на Крницу, Шкрлатицу и друге околне врхове. Један још лепши, мада краћи поглед из воза на Мартуљкову скупину. Зажелео сам да будем тамо. Ти већ знаш шта то значи.

Остали су тог дана били на Јаловцу. Касније су ми у епизодама причали. Имали су ретко леп и успешан дан.

Следећег дана увече били смо поново заједно у Вратима.

Ујутро смо опет пошли. Била је ужасна запара и она нас је до Соватне формално опила. Сви наши покрети били су троми и механички. Дотад ведро небо одједном је почело да се свија облацима и маглом која се испод нас у долини, у пуном смислу речи, ни из чега формирала и излазила увис. Тако формирано облаци заклонили су сунце, али запара није попустила.

Ишли смо на врх Бовшког Гамзовца. Око нас је била магла. Ту на врху сам осетио оно што верујем да никада више нећу доживети. Сео сам и отворио књигу да нас упишем. Осетио сам да ме нешто греје, нешто што је гушило дах и извлачило зној који је незадрживо текао низ лице, груди, леђа, дланове. За тренутак смо били у води. Осећао сам по јаком светлу, па чак по једва приметним сенкама, да слој магле није висок, можда једва 2-3 метра. Њу је, доле док смо били, ветар брзо носио, док је овде густа и врела стајала непокретна. Схватио сам. Ветар је у кружном ковитлању баш овде на врху имао мртву тачку и ту је набијао све гушћу

маглу. Мала висина и непокретност омогућили су да магла постане пара изванредне врелине.

Волео бих да једног дана поново одем горе и погледам мој рукопис у књизи. Он је остао горе као одраз наше немоћи и стања које нас је обузело.

Вратили смо се поново на превој. Доле под нама био је Погачников дом и још ниже Трента. Са друге стране била су Врата. Обе долине магла је већ напустила и задржала се над нама као претходница фронта који обећава нове кише. После малопређашњег искушења, нисмо се предали. Долина је остајала све ниже, а врх Стенара сваким кораком доступнији и ближи. Пред самим врхом стигла нас је потмула грмљавина. Мирно смо отишли до врха, уписали се и, пошто видика није било, гледали провалију испод нас чије се дно од магле није видело. Пошли смо на траг. Последња група врхова око Цмира ишчезла је у тромим облацима, а магла је лизала побрђе пред њима. Грмљавина је постајала све чешћа.

На превоју Вратца је густа и непрозирна магла. Силазили смо низ црвен разбијен терен, стрм и пун ситне зрнасте земље која се котрља под ногама и остаје у рукама. Дно се није видело. Најзад, ево стрмог снежника кога смо пре недељу дана гледали са пута на Шкрлатицу. Идемо поред њега јер је још стрм и веома опасан. Од магле се ништа не види. Маркације нигде! Ипак нам је лакше. Напустили смо врхове опасне у наступајућој грмљавини и стрм, крушљиви жљеб Вратца, још опаснији због камења које би сигурно у бујицама јурило у случају кише. Прелазимо преко снежника и први посао нам је да поново пронађемо маркацију. Кратко трагање и радостан повик у магли обележили су успех овог посла. Код Четвртог бивака напуштамо појас магле и идемо ка Вратима.

Увелико смо се одмарали на нашим лежиштима у дому када кишна завеса затвори видик обилним млазевима. Још један дан је прошао.

Два дана смо седели у Аљажевом дому и чекали да престане киша која није, сем увече, била изразито јака, али је стално или падала, или претила да поново почне.

Тада сам био нестрпљив и бесан, али сада када ти пишем, осећам да је невреме често наш пријатељ. За та два дана ми смо се тако одморили да смо првог лепог јутра пошли некако расположенији за напоре и пењање.

Ишли смо преко Прага на Станичеву кочу. Био је леп дан. Изнад сивих стена блистало је нежно плаво небо. У сенци триглавске стене била је хладовина, те смо без већег напора ишли уз уску стазу. И овај пут је, као и остали, на свим опаснијим местима осигуран клиновима и сајлама. После три сата хода изашли смо на сунце. На нашу срећу до Станичеве коче имамо још око 250 метара.

Кратак одмор и освежење чајем добро су дошли после препењаних 1400 метара. Остављамо ствари и идемо даље ка Рјавини.

Успон на овај врх је прича за себе. По опасности, пут је далеко лакши од оног који смо имали на Присојнику, али је некако био заморнији. Када смо после низа клинова и сајли изашли на некакав врх, установили смо да је главни врх још далеко на крају гребена који је спајао оба врха. Двоумљење је трајало само тренутак и онда смо пошли низбрдо ка другом врху. Пролазак није био изразито гребенски, већ се после лаких делова наилазило на одсеке од по 20-40 метара и низ њих силазило, односно пело уз клинове који нису били баш најсигурнији. Прелазак је трајао далеко дуже но што смо мислили, али на крају, један по један, излазимо на врх.

Са врха имамо леп поглед на Триглав, чији гребен сада гледамо из профила, и оно што видимо, не одушевљава нас. Читаве колоне људи иду уз њега и низ њега, тако да то живахно врзмање по њему подсећа на мрављи пут. Посматрамо групу врхова изнад долине Врата. Шкрлатица као највиша, све време има белу капу растресених прашинастих облака. У даљини шиљак Јаловца доминира. С друге стране масив Камнишких Алпа заклања даљи видик, али се испред њега лепо види широка долина Саве са свим насељима и комуникацијама. Види се и део Бледског језера са Градом. Замишљамо како тамо гомиле беспослених туриста троше новац и време у нади да ће доживети какву сладуњаву авантуру и врате се у град са принудно поцрнелим тенем и неким килограмом више. Колико су лепша наша тиха уживања у чистим горским висинама!

Повратак је донео старе проблеме и зато смо ишли споро и опрезно. Прошли смо и необичну рупу од чијих се страна бачено камење дуго

одбијало наговештавајући тајну њених великих дубина. Ускоро смо били на превоју одакле је било лако и без проблема.

Код Станичеве коче смо застали. Сунце је на хоризонту утонуло у измаглицу дајући јој необично лепо нијансирану црвену боју. Тај склад пурпурних тонова није се завршавао на дугим пругастим облацима степенасто поређаним изнад хоризонта, већ је у дивним преливима руменило Јаловец и Мангарт. Хладан ветар и студен велике висине натерали су нас да уђемо у кућу, али смо још дуго кроз прозор посматрали ово чаробно гашење дана.

Спавали смо дуже него што смо смели. Зато смо одмах по устајању пошли даље. Триглав, наш данашњи циљ, био је пред нама, али нас није узбуђивао онолико колико смо ми желели и какав је његов значај за нас планинаре требало да има. Колоне су већ ишле ка металном торњу који је био видљив са свих околних врхова. Било нам је жао што ћемо се и ми уклопити у ту колону, ићи њеним ритмом и стајати кад други безразложно стану.

Маркација нас није одвела на Рж, већ поред њега на Кредарицу. Испод нас, на 30-40 метара висинске разлике, био је дом на Кредарици, највиши планинарски објект у Јулијским Алпима. У једном његовом углу сложили смо ранце и, након на брзину обављеног доручка, кренули ка врху. Ишли смо за једном породицом, која нас на једном ширем месту пропусти, те се осетисмо мало слободнијим. Кренусмо брже, јер испред нас није било ничега. Убрзо смо, кроз разведену и добро осигурану стену изашли на гребен. Мада је лево и десно била дубока претећа провалија, ишли смо лепо и брзо држећи се за сајлу која је била целом дужином разапета. Узбрдица је ускоро прекинула дотад сасвим лако кретање. Ишли смо много опрезније. Кретање није било споро само због тежег терена, већ и због група које су нас мимоилазиле у свом повратку са врха.

У оваквим сусретима, где једни друге скоро и не поздравимо, излазимо на врх. Био сам несмотрен, па сам гласно поздравио присутне. Одговор је био такав да ми се учинило да сам то рекао на улазу у кафану. Неко се окренуо да ме види, неко ни то није учинио, али нико није одговорио. То ме је натерало да мислим на наше исто тако лепе планине, где сусрет

са знаним или незнаним планинаром представља догађај који је за обе стане радостан и срдачан. Овде је планина пуна људи и ми смо се осећали као у Топчидеру. У неприступачнијим пределима та хладноћа се губи и поздрави су много спонтанији. На тури Бовшки Гамзовец–Стенар, на пример, никога нисмо срели и верујем да би сусрет у магли био за обе групе радостан тренутак.

У осталим високим планинама сусрет са јединим посетиоцима који заиста планинаре, после вишедневног ходања, велика је радост. Овде у Јулијским Алпима, кроз планину иде свако, зато је такво понашање потпуно разумљиво. Ја до краја туре нисам могао да се прилагодим тој ситуацији и то ми је сметало.

Са таквим расположењем пронашли смо на врху мало места и сели. Свуда унаоколо биле су хартије, празне конзерве, разни други омоти и много отпадака, нарочито од лимуна. Просто се осећала потреба за корпом за отпатке. До Аљажевог столпа није могло да се приђе, јер га је једна група забарикадирала ранцима и телима, препуштена сунцу.

Било је подне и сви присутни су журили. Неизмерно је било наше задовољство када смо у једном моменту остали сами. Сада смо тек били у стању да видимо огромно пространство које нас окружује, као бурно заталасано море око гордо уздигнутог светионика. Тек смо овде схватили некадашњу борбу Словенаца против германизације Триглава и Јулијских Алпа.

Сам стуб је унутра сав ишаран потписима. Посетиоцима Триглава није била довољна књига за уписивање, већ су у свом рушилачком нагону гребали боју и уписивали се један преко другог.

Када су нове групе почеле да пристижу, пошли смо назад. После силаска, које је било споро и опрезно, стижемо до дома. На нашу радост, стиже из долине и Жика и поново сакупљени полазимо даље ка дому Планика на јужној триглавској страни. Пола сата лаганог хода било је потребно да се нађемо у великој каменој кући која подсећа на Рајац. Кратак одмор и скоро обавезна шоља чаја и идемо даље ка преноћишту – Кочи на Доличу. Преко два часа требало је ићи кроз дуге ледничке долине окружене стрмим каменим брдима.

На завршетку дана, када смо већ видели кућу, и као по некој традицији, угледасмо опет фантастично гашење дана. Дуги, бели облаци испловљавали су из Тренте и других долина и сврставали се у низове облака и врхова. Сунчево руменило давало је целом пејсажу нестварну, досад никада виђену боју, чије је нагло мењање и преливање изазвано сталним комешањем облака.

У малој скупној соби под кровом били смо сами. Нигде на целом походу није Миркова усна хармоника била тако блиска и нигде тако непосредна. Уз тихе и пријатне тонове, један по један смо нечујно одлазили у дуг и пријатан сан.

По плану, данас нас је чекао последњи врх. Био је то Кањавец. Затим је требало да пређемо долину Триглавских језера и да заноћимо у дому код Шестог језера.

Рано ујутро пошли смо на последњи врх од преко 2500 метара. Све време пут је био без осигурања, што значи лак. На превоју од кога почиње спуштање за долину Триглавских језера, оставили смо ранце и после пола сата били на врху Кањавца. Тек ту смо схватили наш јучерашњи успон на Триглав. Посматрали смо само њега. Гледан са свих страна, он је заиста недостижни великан. Поглед са Кањавца још више нам је то доказао. Сада тек почиње да нас обузима оно унутрашње задовољство које је јуче у маси посетилаца изостало.

Напуштамо последњи врх и упућујемо Триглаву још један, можда последњи поглед и силазимо натраг ка ранцима. Стаза за Триглавска језера водила је кроз типичан крашки предео, али је била добро маркирана. Ускоро са висине видимо једно од језера. Било је то Треће триглавско језеро. Одозго је личило на већу локву и није било много примамљиво. Поред травних обала пасла су говеда, а групе планинара и излетника растурене су ту и тамо. Сишли смо до њега и одложили ствари. Неко је морао да их чува, док остали оду да обиђу Прво и Друго језеро. Остао сам ја и једини посао ми је био да им спремим довољно супе за ручак.

Три литра супе било је довољно. Док су јели, причали су ми о кући на Преходавцима, о језерима и Вршацу, врху на кога су се успут попели. Био је то још један, неочекивани врх преко 2000 метара.

Пошли смо даље ка следећем језеру. Са наше леве стране имали смо диван поглед на одсечене, космате врхове и класичне сипаре под њима. Са друге стране протезала се огромна и дугачка крашка падина, ту и тамо са нешто траве и понеким дрветом.

Ево и Четвртог језера. Крашка падина са целом његовом страном лепезасто се загњурила у воду. Језеро је веће, а како има и шуме, чини нам се лепшим од претходног.

Пето језеро је подсећало на речно корито. Било је дубоко и пријатно бистро. Његове воде су понирале, али за кратко. Шесто језеро се пунило истом водом и било је само пар стотина метара далеко од Петог. Околни терен био је сличан. Врхови и још већи сипари са леве, а крашка падина са десне стране, али обрасла лепом шумом.

Дом у коме смо планирали ноћење био је направљен између Петог и Шестог језера. Имао је диван положај. С једне стране високе стене Тичарице, а са супротне блага падина покривена четинарском шумом. Остале две стране омеђила су два лепа језера. На доњем су се чули повици и плусак купача, а два чамца су тихо пловила мирном површином.

Све то смо решили да напустимо и пођемо на Комну. Времена до мрака је било довољно и није било разлога који би нам говорили да не идемо и не видимо нови крај.

Био је сумрак када смо напустили стари пут који је водио кроз стење и шуму. Пред нама је био последњи планинарски дом и последња ноћ у планини. Удобна лежишта брзо су завршила и овај дивно проведени дан.

Следеће јутро нисмо устали рано. Дуго смо се колебали да ли ићи на далеки Крн или у Бохињ. Излазак на Мали Богатин дошао је као компромисно решење. Био је то лаган и симпатичан успон који је крунисан проналажењем бокора планика.

Убрзо су Богатин и Комна остали иза нас. Чекало нас је безброј серпентина у густој буковој шуми. Још даље, тамо преко језера, била је двострука челична трака. Она ће нас одвести натраг из планине у родни крај где ћемо опет ковати планове о новим одласцима у горе и незаборавним доживљајима у њима.

Писмо је било дуго, али знам да те није заморило. Гледаћу да Ти у следећем пишем о нашем походу кроз Босну који је уследио одмах за овим у Словенији. До њега много поздрава!

Бранко

- НАПОМЕНА ПРИРЕЂИВАЧА -

На писмо Бранка Котлајића, Бата Митрашиновић је написао одговор који следи и ставио га у поштанско сандуче када је из касарне кренуо на Гринтавец, на коме је, у повратку, трагично погинуо.

Планинарско друштво „Раднички“ Београд му је следеће године на месту погибије поставило спомен плочу где су уписане његове последње речи записане у књизи на врху: „Небо је ведро, спрема се диван дан.“

Одговор Бранку Котлајићу

Бранислав Баџа Миџрашиновић

1958. године

Бовец, 27.11.1958. год.

Рани снегови по назубљеним врховима упалили су се горе неком топлом, меком, руменом светлошћу. То траје сасвим кратко и боје убрзо постају оштрије, тамније, иду у љубичасто. Онда и стене и снег добију скоро исту боју, потамнело љубичасту и сутон, онај нејасни планински, нахрупи у трену. Нека магличаста копрена утка се у простор и све постаје блиско и врло далеко. Осећање простора потпуно се губи. Небо је сивкастоплаво и два висока облачића изгледају као пена од злата. И још тада, у том двобоју светла и тмине, излази месец и у висини настаје оно фантастично мешање последњих зракова сунца и месечине, које сам већ једном видео за 29.11. у Проклетијама, о чему сам већ писао и о чему никад више нећу моћи да пишем. И тај приказ, пошто припада свету бајки, траје толико кратко да се не може измерити. Месец је већ одскочио у тамни небески плашт и сада се његова светлост сабласно разлива по оштром гребену и заснеженим падинама.

Зашто смо ми такви да један овакав приказ у нама изазива ерупцију емоција које ни сами потпуно не схватамо нити ћемо икад схватити, док други људи остају интактни и продужавају своје животарење не примећујући ништа?

Дакле ово је такво вече да морам, једноставно морам, да све послове бацим до сто ђавола, да чекају до сутра, или да чекају и 100 година, и да седнем да ти пишем.

Драги Бранко, ово је мало неодмерен почетак, говорим као и да сам с Марса пао, без икаквих објашњења, али полако, све ће доћи на ред. Прво морам да ти одговорим и да ти се захвалим за твоје писмо које сам добио још врло давно, а на које још нисам стигао да ти напишем одговор. Нећу се служити баналним извињавањима, јер су ми одвратна. За сада ћу рећи само то да одиста имам пуне руке посла и да уопште не знам кад ми пре дан прође.

Али, да се вратим на твоје велико писмо. Бранко, како си могао онако да завршиш, наиме, „надам се да ме ниси заморио“ !!!? Откуда ти таква идеја. Дакле твоје ми је писмо стигло као мелем на рану и често сам га ноћу, по завршеном послу, ишчитавао по не знам колико пута. Не могу да изразим колико ми је радости то писмо пружило. Да, писмо је потпуно одговорило својој намени. Дочарао си потпуно те тренутке правог живљења. И кишу што удара по крову и усну хармонику, и простор, и весеље од перјања по гребену, успон на Шкрлатицу и ново осећање које се јавило у теби. Збиља, да – да ли је на камену под којим вас је Зоран чекао писало „Бивак – 2300 m“? Сећам се одлично тог камена. Да си мало више претурао по књизи нашао би моју белешку из 1954. године. Био сам у сличном стању као и ти на Бовшком Гамзовцу. Исто је био облак, али не врућ, већ леден и ја сам се 2 сата тресао на врху чекајући да се облаци растурају. И растурили су се и изгрејало је сунце. А онај Јесенишки пут кроз Присојничово окно, много је луда ствар. Оне грдне сајле и клинови некако су ме притискали до потиштености све до оног камина који избацује напоље. Али у средини камина формално сам побеснео и потрчао на горе и, кад сам стигао на врх, још ми није било доста. Чудан је човек! Уопште су наши осећаји и разматрања врло релативни, јер други пут кад сам ишао по гребену, што је технички лакше, једва сам се довукао на врх. А шта кажеш, овако уопште, за Присојник као целину? А на Разор се из Погачничовог дома збиља формално скочи. Таква је и Мојстровка и са ње је диван поглед на Тренту, овамо где сам ја сада.

А гледао сам једном како се неко друштво котрљало низ Вратца над биваком 4. То је изгледало прилично безперспективно по оне који су се котрљали, али неким чудом остали су живи. Нећу никада заборавити то предвечерје на Рушју. Долина Врата била је плава и зјапила је својом дубином, а прекопута на Цмиру рефлектовала се моја циновска сенка са ауром око главе.

И тако је твоје писмо евоцирало оно нама заједничко незаборавно. На Рјавини и на Кањавцу нисам био, али су твоји описи врло пластични, а поред тога и информативни, због чега ти посебно хвала, на крају ћу рећи зашто.

Па ни на Триглаву још нисам био, не знам да ли си то знао и да ли ме разумеш. Једноставно нисам могао да се упутим на хаџилук као сви остали, већ сам оставио да тај успон дође као нека нужност и свакако да га не изведем маркираним путем, бар не у лето. По ономе што си доживео на Триглаву, надам се да ме разумеш. И још нешто: лепо си рекао – на Триглав иду сви. У Словенији се по планинама уопште доста често мотају сви од реда и отуда су такви сусрети, бар на хаџилучким стазама. Е видиш, ја сам то одавно доживео, и отуда мој свакако нешто префорсиран став према односу алпинизам – планинарство који ти никако ниси могао да подносиш, бар оне године на Прењу. Додуше, то је било, па прошло, али свако одболује то у своје време... Ипак и данас заступам један нешто резервисан и повучен став, јер ипак има доста оних који случајно залутају у планине.

Иначе, овако, поводом твоје туре по „Јулијцима“, која је збиља један велики доживљај, могу да ти честитам и да ти кажем да си врло рационално искористио време. Тешко је овде за тако кратко време направити толико успона. Бога ми си добар. Специјално сам одушевљен младом планинарском приновом из фамилије Котлајић.

Елем, да пређем на себе – сматрам да те интересује шта се са мном догађа. Почећу из почетка. Дакле, када сам вас испратио на воз, падала је киша, па је стала. Онда сам отишао да лутам по неким шумама и брдима у блиској околини Љубљане. Све је то одиста врло лепо и корисно, али ја сам био врло несрећан. После тога је дошао финиш пред испите, учили

смо грозничаво, чак и при месечини (нису нам дозвољавали ноћно учење, па пошто нисмо смели да палимо светло, користили смо месечину када је било). Испит сам положио, добио звање лекарског помоћника, чин водника и плату од 1.100 дин. Пошто сам дуго био питомач брoј 1, а и на крају, након испита, био међу најбољима, и коначно, што је најважније, пошто нисам могао више да издржим оно мучење кад свако јутро изјурим из касарне да зверам у Камнишке како су се разапеле под небом, ја ти се усудим и категорички затражим од начелника школе да ми додели место у некој планинској јединици, свеједно где (у потаји сам мислио да бих био најсрећнији човек када бих добио Бовец, али мислио сам да би то била исувише претенциозна нада). Елем, добих Толмин. Ништа нисам знао о Толмину. Прво сам се страшно радовао кад сам од Јесеница кренуо даље, али кад пређосмо Бохињску Бистрицу, терен поче да се мења, а воз да иде све више на југ. Од Моста на Сочи ухватих аутобус и за 15 минута обрeм се у Толмину. Дакле, то ти је крај света, место мртво и заборављено (али има телевизију), окружено суморним тамним брдима која не привлаче. Утеха је била та што сам добио планинарску униформу. Међутим, ту ми ипак није било ни мало досадно. Једно недељу дана радио сам од јутра до мрака у амбуланти, а онда одосмо на марш на Бањску Планоту. То је делимично крас, делимично шума. Поред тога фантастичне јабуке, грожђе и купине. „Освојени“ врхови: Зелени врх (703 m), Кал (771 m), Кук (711 m), Велики врх (1071 m). То је било 30.9. и 1.10. На маневру сам имао одрешене руке тј. ноге, па сам могао да врљам куд сам хтео. Та тура ме је јако освежила. Та Бањска Планота скоро би могла да се мери са Таром, само што сасвим друкчије изгледа, због краса, додуше неизразитог. Пређено око 60 km. После тога смо имали дан одмора, па смо 3.10. кренули на Бовец. У Бовцу до сада није било лек. помоћника па сам ја то откомандовао овако... Толмин–Бовец = 38 km перфектног алпског друма, пешке. Утеха. Знам да се приближавам планинама. И ево их: са десне стране тј. са југоистока Крн и Половник, а са леве тј. северозапада Канин и Ромбон.

О Крну сам у Толмину слушао ловачке приче: страхота, ужас, смрт те вреба на сваком кораку, верање, стене итд. Међутим, сећао сам се Крна,

како сам га гледао са Мојстровке, и никако нисам веровао у те приче, јер је оданде Крн изгледао сасвим мали и неизразит. Дакле имао сам извесна предубеђења о Крну. Међутим, када се појавио, гледан с друма изгледао је као сасвим пристојан пирамидаст шиљак. После Кобарида пошли смо дуж северних падина Половника.

28.11.1958. године

На падинама под Ромбоном

Дакле, да наставим.

Северне падине Половника подсећају на бајке о циновима и боговима. У сваком случају Еол, бог ветра, имао је пуно удела у формирању ових каскада и шибљака. Иначе, Половник је висок само 1600 метара, али ове сезоне његове стене прави су пењачки „Елдорадо“.

Друм прави окуку око Половника, тако да је Бовец под његовим јужним падинама, које су пошумљене, врло стрме и безбедне. Међутим, од окуке друма наступа већ Канин (2595 m) преко чијег врха прелази граница. По својим циновским и нагнутим терасама, а и по оскудном растињу које се отима из камена, подсећа ме на Чврсницу. Сам врх је изразита пирамида са стеном. По западном гребену те пирамиде води стаза, док је источни знатно тежи. Испод врха су два ледничка језера у којима се лед никада не отопи потпуно. Иначе, има још неколико пирамидастих врхова расејаних по овој јако нагнутој, степенастој површини. Идући даље, на североистоку на Канин се надовезује Ромбон под чијим се падинама налази Бовец. Глобално и по контури, Ромбон ме јако подсећа на В. Особац, само што је много већи, а и директан успон по његовим северним падинама био би много тежи. Дакле, разбијено камење са оскудном травом, а стеновити одсеци су све изразитији и чешћи што се више иде у висину. На североисточном крају Ромбоновог гребена је Клуње, превој између Ромбона и Крнице. Туда води пут за Италију. То је фантастично место. Река Коритница излазећи из долине навише, добија једну притоку чији ти узан и дубок кањон збиља зауставља дах у грудима. Широка је тако да се питаш да ли би могао да га прескочиш, а дубок

најмање 50 метара. На том месту су Италијани били подигли тврђаву која је сада напуштена и која подсећа на куле из Шекспирових комада.

Ово ти пишем на падинама Ромбона, као што рекох. Врши се гађање, па сам дошао као санит. обезбеђење у случају несреће. Ових дана имамо врло често гађање и тако ти ја сада, хвала Богу, доста шетам. То је диван одмор од седења у амбуланти где сада, пошто су све последице марша прошле, скоро немам шта да радим, изузев очајно досадне и одвратне администрације којој никад краја. Осим поменутог дреждања у амбуланти, јурцам по цео дан по касарни старајући се за спровођење хигијене. То је огроман посао и за све мораш да командујеш и да не „напушташ положај“ док се не уради оно што си наредио. Увече ако се јави неки тежи случај болести, водим га код цивилног лекара да се консултујем. И тако пролазе дани као минути. Иначе, ова војска овде скоро ми је прирасла за срце, и војници и официри. Дobar колектив са строгим, а добродушним командантом. Могу да кажем да сасвим лепо живим.

Прекинуо сам да бих и ја гађао по сопственој жељи пет метака пет погодака на 300 метара. Постигао сам 26. То је, Бога ми, успех кад гађаш с пушком коју не познајеш. Јуче сам гађао из ручног бацача први пут у животу. Погодак је био прецизан. Камен, који сам гађао на 150 метара даљине, разлетео се у парчад. Тај ручни бацач, овде га зову „ербџац“ од РБ, страховито је оружје. Елем, тако сам убедио официре да осим шприцом за инјекције умам и оружјем да рукујем. То је врло важно, јер ми подиже лични углед, односно повећава слободу кретања. Пошто наступа празник од три дана, тражићу да ме пусте један дан да идем на Гринтавец. Гледам га одавде, а у мени се све кува. Небо је плаво, без иједног облачка, а Гринтавци су се насадили и чекају. Ти си већ видео Гринтавец и Сребрњак са Мојстровкиних „малих Вратца“, онај процеп куда јужни пут избија на гробен. Када сам их први пут видео, зажелио сам да будем тамо. Величанствен гробен. Са Урошем Жупанчичем сам једном разговарао и он каже да се цео тај гробен не може за један дан да препење.

Али ја намеравам да са Гринтавцем скренем северним огранком великог ланца Совињак–Сребрњак, који се пружа правац ЈЗ–СИ, и да евентуално догурам до В. Јеленка, па онда сиђем низ Бавшицу. Овде ти

шаљем скицу поменутог гребена због чега не могу мирно да спавам. Знаш, то је ужасно кад га сваки дан гледаш, а никако да се ископаш од послова. Да нема толико посла, верујем да би ме командант чешће пуштао, али овако, кад одиста стално има неког посла, немам моралног права то од њега да захтевам.

Иначе време је топло и снега има само по врховима и изложеним падинама циркова.

Ова скица може да ти илуструје отприлике бовшке видике. Бовец је у великом ледничком кориту које настаје саставом Тренте и Бавшице. Лево од скице је још Крница која ми уопште изгледа врло тешко приступачна. Десно је Трента коју си већ видео. Одавде до дома Златорог у Тренти има 20 km.

Покрет

Драги Бранко,

Настављам у касарни. Управо сам добио твоје писмо. Збиља је крајње време да ти пишем.

Знаш, то што ми пишеш о дегенерацији друштва, право да ти кажем, не чуди ме. Све више сумњам да је планинарство покрет и да се може спроводити акцијашки. Ипак, намеће се питање колико је нама дужност да се старамо за принову и омасовљење. Ипак, ипак, планинарство није активност масе и озбиљан друштвени рад биће немогућ док год Београд буде имао 20 планинарских друштава. По мом мишљењу, могло би их бити највише 3. То би био сасвим погодан број у вези категорисања тих друштва. Међутим, тада би Градски одбор пропао као установа, а и Савез Србије би доста изгубио од свог значаја и шта би онда радили ти људи који сада тамо раде тј. боље – не раде. Ето, ту леже корени и бојим се да се неће ништа изменити док год Градски одбор и Савез Србије не крахирају и пропадну као такви.

Да, свакако ћемо на лето заједно на Каранфил. Честитам ти на успеху – 103 врха изнад 2000 метара! Страшан си. Ја до сада имам чини ми се свега 37, али сам на половини од њих био по више пута.

Пиши ми о Шари, Жирову и Сурдупу. Како је Дарко? Много га поздрави и реци да ћу му писати.

Аха, чек, чек! Заборавио сам да ти напишем шта сам још овде радио. Елем, чим сам стигао у Бовец, једва смо саставили недељу дана кад опет на нов марш, овог пута с маневром. То је трајало 10 дана. Кренули смо још по мраку (ух, да знаш што је романтично кад војска у муклој тишини, рано у зору, напушта град). Да бисмо скратили пут до Толмина, односно пресекли ону окуку око Половника, а још више да бисмо избегли досадни и тврди друм, кренули смо преко Дола, између Половника, Вршича (1897 m) и Крна који се наставља на њега. Пошто сам остао да запечатим врата, колона ми је измакла и док сам ја укопчао којим путем су отишли, издангубио сам читава 2 сата, те ти ја онда потечи за њима преко брда. Дивно је било. Знаш, то је било након једно 15 дана од крутог касарнског живота у Љубљани. И сад замисли, сâм у планини и знаш само да треба да стигнеш колону, негде око подне, да не би остао без ручка. Кажем ти, красота једна. А скоро ништа нисам носио. Ранчић један (телећак) и у њему прибор за бријање, крило, пелерина, чарапе и гвоздена резерва. Торба са санитарским метеријалом била је много тежа. А од оружја, само пиштољ у огромној каубојској кубури. Међутим, ја сам пиштољ носио у торби за гас маску, а у кубури сам носио прибор за пушење. И сад замисли, пролазим испод Крна, до врха ми треба још само око 350 метара висине, односно још 2 сата више, а журим да сигнем колону, јер осећам да је мој безобразлук прешао границе, ипак треба да се крећем у саставу колоне. И тако не одем на Крн, већ стигнем војску таман на ручак. Кад тамо, а командант врло задовољан што сам уопште стигао. Перфектан је човек. Ипак је тих осам сати у правој планини била велика ствар. Доле је један диван плато пошумљеног краса око 1200 метара висок и ту су се у Првом светском рату водиле велике битке чији су се трагови и до данас одржали.

У Толмину смо имали један дан одмора, те после тога опет, преко Бањске Планоте, чак на Трновски Гозд. То је, мерено од Бовца, позамашно парче. Погледај на карти: Бовец–Ајдовшчина. То смо прешли за 5 дана (а и неку ноћ) хода. И још се ту водила „борба по дубини“ од читавих 45 km, што значи да се ту километража барем удвостручава. Иначе, било је врло весело. До Трновског Гозда је предео умереног краса, а сам Трновски Гозд

ме, не знам зашто, подсећа на Фрушку Гору. Висок је око 1300 метара (ту карту немам више, а доста сам већ позаборављао) и састављен је из хрпе шумовитих брегова. Ту нас је једне вечери, после страховите буре стигла мећава, те смо заноћили у јеловој шуми крај ватре. Била је то дивна ноћ. Снег цури као резанци, ватра пуцкета, сенке играју међу јелама, а ти завијен у пелерину (ове пелерине су перфектне и мораћу једну такву да направим за планине) дремаш и радујеш се.

Иначе сáм Трновски Гозд ми се не свиђа, изузев његових јелових шума. У току тог марширања и маневра, вршљао сам куд сам хтео, увек на неки маркантан врх и прилично сам се лепо провео.

Тај марш износи око 250 km најмање. Повратак је био врло леп, низ реку Идријцу. То смо од једног села, 12 km ближе од Ајдовшине (Црни Врх) па до Толмина прешли за један дан.

Неке рефлексije у вези тог марша на коме су се планинци одлично показали и сатрли „непријатеља“, збиља су страшни, прилазе као Индијанци, „стреловито и без шума, стално изненађују, продиру и опкољавају“. Дакле:

1. Оптерећење једног поштеног планинара много је веће него оптерећење једног војника, па чак и кад носи пушкомитраљез.
2. Сваки поштен планинар може да буде инструктор за картографију.
3. Кондиција једног планинара отприлике је једнака кондицији једног здравог снажног војника, али планинар је у великој предности због психичке компоненте.
4. Овога пута уживао сам у томе да носим мање него остали. Једанпут је неко и за мене носио.
И коначно.
5. Сваки поштен планинар осетиће војску као шалу.

Пошто је ово писмо већ закаснило да оде данас поштом, наставићу после Гринтовца. Питао сам команданта и пустио ме је. Чак је рекао да би пошао са мном, само да му заменик није отишао. По свој прилици, ићи ћу сам. Неки официри и подофицири се интересују, али познам их по носу.

Јулијски Алпи – Плоча испод Бавшког Гринтовца (Б. Котлајић)

Неопходно је објаснити, да је ово писмо написано на дан-два пред Батину погибљу на Бавшком Гринтавцу, са текстом, његовим последњим записаним речима на месту где је затечен смрзнут, које су изливане на спомен-плочи, коју су му поставили другови, планинари „Радничког“.

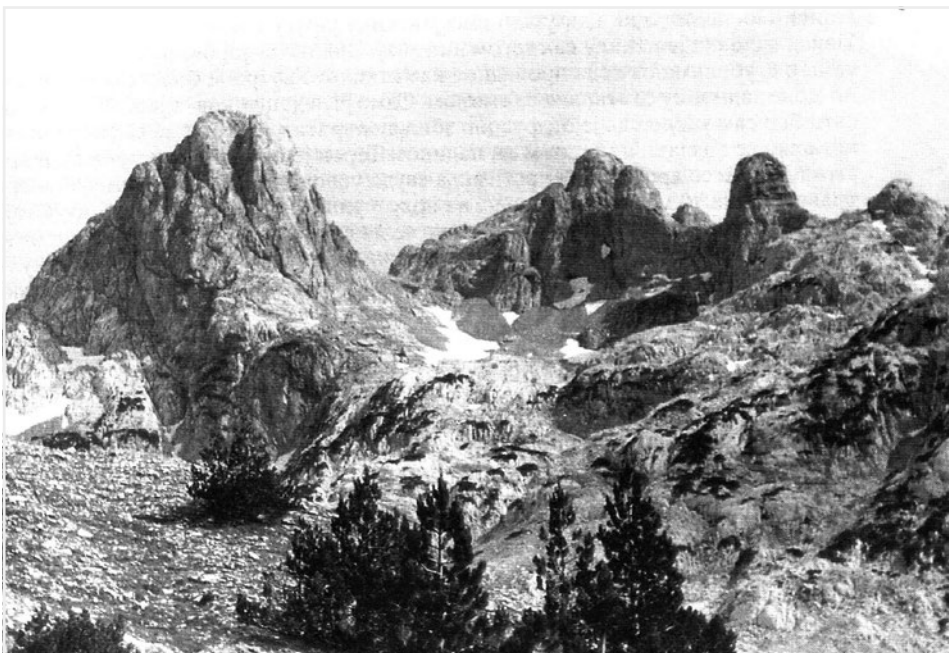
Прењ

Бранислав Баџа Миџрашиновић
1954. године

Ово је трећи пут да долазим на Прењ.
Тамо сам први пут осетио планину.
Тамо, где је земља толико висока
да се саставља са небом.

Прењ је у окуци зелене Неретве и надноси се над читаву Херцеговину. Он је њена осматрачница и њено бојиште по коме је време писало историју.

Љубичасте куле ничу са платоа што лебди на маглама којима одишу шуме. Пуста, каменита висораван лежи под сунцем које побира последње остатке влаге као да цела планина још последње ноћи није била увијена у густе слојеве магле. Сада тај крај вртача, шкрапа, пећина и понора личи на ужарену пећ. Ваздух трепери и поглед се судара са плавосивим кречњаком прекривеним копреном дифрактоване светлости. Свуда унаоколо штрче зупчasti врхови. Између њих укљештене убоге котлине, скоро затрпане точилима. Овде–онде по који бокор сасушене траве кроз чије оштре стабљике ветар пева о прошлости, о ускоцима, о преносу рањеника у Петој офанзиви. Тада цела планина подсећа на огромну костурницу. Суморно изгледа тај предео, али је горд и леп, баш као и Динарац који је изникао из њега. Суров је његов живот, али зато је тако слободан у стихији планине. Неповерљив је према странцу, јер му је једини сабеседник удесетостручена јака његовог повика који се

Прењ – Отиш и Зелена глава (Б. Котлајић)

слива у једну целину са непрегледним морем литица, али ако је неко већ седео за ватром тих чобана, моћи ће увек да подели њихов лежај од овчијих кожа, купан у бледој месечини која се сабласно разлива у окамењеној природи.

Да, поново одлазим у тај свет игличастих врхунаца. Тамо где се друг зачас одвоји и летећи низ снежник на очиглед смањи до једва приметне мрље. Колико је човек тада у суштини велик када се онако ситан и просто изгубљен у мртвој стихији стена брзо успиње уз камене одсеке све док се не појави на врху уроњен у плаву дубину неба.

И овога пута приступили смо кроз Борачку Драгу. Иза нас, већ дубоко доле, остало је Борачко језеро, зелено око планине. Када смо избили на Црно поље, био је већ мркли мрак и могли смо да видимо само један претећи црни облак који се бавио негде над Бахтијевицом. У лому разбацаног камења једва смо нашли место за шаторе. Следећи дан је почео

скоро неосетно. Брзо смо се спаковали и наставили даље. Морали смо, свакако пре жеге, да стигнемо до Долова где се налази једини извор у читавом крају. Застали смо на највишем делу Црнопољске шуме.

Пред нама је лежало валовито море камена из кога се окоито уздижу Отиш и Зелена глава, бели као креда према угасито плавом небу. Шума је на том месту нешто проређена и у плитким удубљењима по расутим блоковима камења нашли смо остатке ноћашње кише. Попех се на један камен и викнух. Глас се одби, полете преко каменог пространства као низ узастопних сливених одјека и, још одбијен о Отиш и Зелену главу, расу се у Вјетерним брдима. Бројао сам... шест, седам, осам пута. Дуго смо тако поздрављали планину и слушали одговор који нас је повлачио у њена њедра... Из цирка између Пријеворца и Црнопољског Особца Мирко и ја скренули смо уз стрми југоисточни обронак Пријеворца. Пречећи у цик-цак ушли смо у велику јаругу изнад њеног првог скока. Изнад ње била је пећина са снегом на улазу. Зидови су јој били покривени завесамма и стубовима од леда провидног као стакло. Унутра је било хладно и црвеноцрне зидине су се стапале са тмином. Само је ледени оков сијао... После пола сата био сам уверен да је овај успон збиља одвратан. То где смо се ми налазили не може се назвати ни стеном ни падином. Терен је био крајње крунљив и врло стрм. Камен се дробило под прстима, а свуда унаоколо провиривали су чуперци траве. Неких 70 метара изнад нас, на врху, чули смо Бранка и Добрицу. Стајао сам читавих пола сата на једном месту не да се померим више од једног метра нагоре, лево или десно. Преморен, у непажњи, ухватих се за прву избочину на шта се она у виду једне велике каменице ишчупа из трошне стене и преко моје ноге одлете у дубину. То је одлучило. Вратили смо се.

Те ноћи имали смо леп бивак. Били смо сити и имали смо воде колико смо хтели. Ватра је прштала и црвене варнице дизале су поглед у небо. Били смо сами са звездама.

Хватало се оно чудно, суморно прењско вече када сам са Језерца пошао низ маркирану стазу што преко Скока води за Коњиц. Нисам био уморан, иако је то био напоран дан. Осећао сам планину свуда око себе. Тврђава, звана Прењски Матерхорн, кобно се била наднела над Бијеле

низ коју се, сав утонуо у вечерња испарења, назирао Коњиц. Један врх, сасвим на истоку, нарочито се истицао својом оштрином. Мора да се већ тада родило нешто што се данас збило данас када сам са Бранком био на том врху. Био је то леп успон са тешким изласком на врх, збиља достојним оне жеље која је тињала три године... Сетих се, даље, угодног пењања уз западну стрмину Особца док испод ужареног неба крстаре крагуји. И док сам се кроз ноћ враћао преко вртача разбијеног терена, знао сам да ћу сутра опет ићи на Особац, и на Отиш, и на Зелену главу, и да ће сваки од тих поновних успона бити нов доживљај.

Било је хладно и скоро сам задремао. Дубоко доле, на сипару, била је чобаница у црвеној сукњи. Осећао сам се страховито одвојен од ње, од целог света који је остао доле да води свој уједначени живот. Инстинктивно се прилепих за стену. Преко мене је пролетело камење. Скоро сам се зачудио како сам брзо то урадио. Да, овде се одвија сасвим другачији живот... После три растезаја ужета опет смо сва тројица били заједно, али са три клина мање које сам потпуно исцрпљен оставио за собом. Наиме, када сам стигао до Бранка и Мирка, рекао сам да сам потпуно исцрпљен. И они су ми веровали. Али то збиља није имало никакве везе са оцаком кроз који смо морали да прођемо. Осетио сам то када сам већ био у њему. Постајали смо само тај оцак и ја. Нисам могао да останем ту, нити сам желео да испаднем. Једноставно сам морао да радим оно што дотле нисам веровао да могу да урадим. Окрећући се попречно, косо заглављен, пео сам се у спирали навише. Вадио сам клинове, јер нисам знао шта нас још чека. На изласку, уместо очекиваног одморишта, требало је страховито се раскорачити и закачити за угао једног блока, па се онда још дићи на рукама. Било је дивно. Нисам био више исцрпљен. Никада врх Отиша није био тако драгоцен као сада, када је за нама остала његова северна стена.

Истог дана, пред подне, седели смо на раскршћу за Отиш и Тисовицу. Било је савршено тихо. Поглед је пловиио преко врха Зелене главе да би се у мислима наставио у Вјетерним брдима. Желео сам да низ циновске камене терасе поново одем у Пољице међу Талабаке последње полуномадско племе у Херцеговини. Прену ме тих шум. Падала је киша. Зелена

глава се зари у ниско облачно небо, а муња севну као пресуда. Збогом Вјетерна брда... Зауоставили смо се под Великим Кантаром, на убогом валовитом пољу из кога камење као да је расло. Постависмо шаторе један према другом прекривши пелерином простор између њих. Изгубљени у каменој пустињи слушали смо налете ветра и кише.

И опет растанак на Великом Прењу. Према југу видик затвара Лупоглав отискујући своја огромна точила право у долину Личина. Онај Лупоглав на коме сам се пре четири године први пут смртно уплашио за свој живот, први пут га схватио. И овога пута ледени ветар нас је дочекао на њему. На исток од њега ниже се зупчасти гребен Ераћа. Види се и његов врх за кога је везан најлепши део мога живота. Пре три године изашао сам на њега уверен да се истим путем нећу моћи вратити. Али сам за себе, врх је постао довољан императив, без обзира да ли ћу наћи пут за силазак.

Кроз пола сата нећемо више видети прењске врхове. Заронићемо кроз шуме дубоко доле, све до Неретве, али дотле гледамо ове „вилирске дворове што су ни на земљи ни на небу“. Морамо их понети са собом, јер они су постали део нас.

Двојица у Бачијама

Бранислав Баџа Миџрашиновић

1955. године

Сиво, влажно јутро затекло је Драгана и мене на њивама у Рудници. Извукосмо се из провизорно постављеног шатора и натоварисмо на леђа опрему и храну за десет дана. Суморан дан растезао се раскаљеним путем и тек код Чесме изронисмо из облака. Нестаде оне тегобне влаге и простор пуче пред нама. Беле, снежне падине пропињале су се према небу модром као чивит, а низ гребен Крста клизале су прилике у плавом и црвеном, дижући облаке снежне прашине.

Пошли смо на скијама у потрагу за склоништем у коме „нећемо ништа платити“. Повише Јелака, пред шумаревом кућом, наиђосмо на напуштене бачије, изгубљене у великим сметовима. Кров је био од букове коре, зидови пуни рупа и пукотина, а врата су зјапила за читав педаљ. После три сата довлачења, премештања и зидања, у једном углу, на хрпи смрековог грања, направљен је лежај. У шатор разапет о греде убацили смо вреће за спавање и то је за ноћ било довољно. Кроз отворе на крову и зидовима ветар је могао слободно да дува и распирује ватру која је ионако горела само увече. У средини колибе сазидали смо огњиште од плочастог камења, а дуж зидова низале су се полице са опремом и храном. Познати задах бачија на дим и плесан сада се мешао са боровом смолом и воском за смучке. Ватра је прштала. Могли смо да мислимо и на вечеру. Пржили смо сланину и сир помажући се дугим виљушкама направљеним од сирових грана. А када смо легли и ватра се угасила, кроз рупе на крову гледали смо звезде. Затворио сам шатор и било је топло.

Светлост у тами планине

Јутра су долазила као хладна рука која са лица скида сан и дани су се низали. Обично смо прво одлазили на Миланов врх да посматрамо Комове. И увек сам се тада, у очекивању да се измаглице растуре, сећао свог првог изласка на врх Копаоника. Било је то у касно поподне, док се недалеко под ногама ваљало узбуркано море облака. Сунце је брзо падало и планине на западу личиле су на велику печурку. Облаци су се комешали и када је сунце зашло, они добише неку чудну прљавозелену боју. Био сам на врху сам и била је ноћ. У повратку сломих смучку и до дома стигох сав изубијан и изнурен, али и пун одушевљења, јер је то био велики доживљај – мој први сусрет са планином.

Од тада је много врхова било, стрмијих и тежих, и ја сада на овом благо усталасаном гребену не могу више да се радујем такозваној победи. Сада упознајемо нешто друго, нешто што нам се тек у бесциљним тумарањима постепено открива. У групама расуте јеле нижу се као компози-

ције у белом. Једна је удовица, други водопад, тамо даље провирују две завидљивице, а још даље је идила, па још једна и још пуно, пуно таквих облика, којима без мере, каткад и без укуса, надевамо имена... Сунце греје и ледене свећице се сручују уз крти звекет. Онда наиђе облак и његова сенка нас стигне и пређе. А он нас чека горе на Караману, где се закачи за гомилу гранита који тада изгледа много већи и подсећа на торњеве једне сасвим друге планине. И онда опет возимо доле. Пред засузелим очима промичу само бели и тамни појасеви и када се спуст заврши, чини нам се да је цео свет застао. А дан је велики, дугачак и шуме тако простране, просто зову у своје дубине. Уска смучина провлачи се кроз честар, прелази преко потока, спушта се и пење и води све даље. Сагибамо се испод широких, снегом претоварених грана, застајемо и послушкујемо гласове који допиру из тамних сенки. Са дрвећа, као брадурина прастарих цинова, висе снопови смрзнуте, са смолом измешане маховине и када их сунце обасја, цела шума засветли неком пенушавом жутозеленом светлошћу. Кући стижемо касно у мрак и још дуго седимо крај жеравице која лагано трне.

Мени је једном прогорела ципела док се сушила крај отворене ватре. Драган је пао преко неког дебла и скоро сломио руку. Свако вече ратујемо са шумским мишевима који пљачкају нашу храну. Вечерас смо се вратили раније и ја сам на снежном крову написао „Хотел Јелак“. Очекујемо посету. Сретали смо људе, познате и непознате – увек другове. Већ два дана били смо гошћени, а сада ће нам посета бити узвраћена. Биће весело као и синоћ у „Авалиној кући“... Било је још веселије...

Једне ноћи нападао је велики снег. Бела навала је шуштала и испуњавала ноћ. Простор је био загушен и ми смо се једва усуђивали да дишемо. Занемели, вратили смо се у колибу. Ватра је горела, али са пуно дима, а тај дим нам је ипак на неки начин годио – ваљда као гаранција да је ту ватра, па је зато и топло. Мишеви су провиривали испод греда и то вече их нисмо терали. Мирисало је на дим, сланину и снег. А следећег јутра, све је било шуштаво, бело, заравњено и ново. До мрака на белом земљаном лицу био је написан читав роман у наставцима. Куна је јурила веверицу, али се ова на време сакрила у своју рупу. Нешто даље преко

куниног трага прешла је лисица. Ишли смо за њом све до жбуна у коме је ухватила нешто од чега је остало само неколико окрвављених пера. Зечеви су скакали преко потока као за опкладу, а у високој смрековој шуми две птице су се смрзле. Тамо доле у Самоковки видре су поново направиле своју клизаљку, а још ниже прошао је вук. Те вечери били смо уморни, али још више задовољни. Задовољни што имамо нашу колибу. А после неколико дана, опет је скоро цело Суво Рудиште било испресецано и утабано смучинама.

И тако су пролазили дани, а ми смо и даље, обично прво излазили на Миланов врх, седели у руменом облаку и чекали на шарене видике.

Година Уаскарана

Милан Љубојевић

1995. године

Зима је те 1995. године била лоша, лоша за пењање. Непрестано су падале дуге и досадне кише. Још пре Нове године много се разговарало о долини Ропојане у Проклетијама, углавном о фамозној стени Маја Какиша високој 800 метара. Давних година Звонко Блажина је имао покушај у тој стени са једним мање познатим партнером. О свему су кружиле приче које су имале више елемената легенде него корисних информација. Са Великог врха стена се доста добро видела и у средини се уочавао импозантан жљеб. Лети се тих година тамо није могло ићи због велике близине границе, па су неки људи у АОБ-у предлагали да кренемо одмах првих дана зиме када су карауле с једне и с друге стране границе повучене, а снега можда још нема.

Тада Рацу готово нисам ни познавао. У то време он је био начелник Одсека. Код њега сам завршио течај, али пењали нисмо заједно, нити смо се дружили приватно. Срели смо се на летњем алпинистичком табору у Грбаји 1994. године када сам ја пењао гребен Престола. Он је тада мало пењао, пошто је у Београду заборавио пењачице. У ствари пењао је у Волушници нешто за шта смо сви мислили да је првенствена ствар. Касније, када сам писао алпинистички водич за Грбају (који још увек није штампан), схватио сам да је то у ствари смер „ЗМ“ коју су прво пењали Словенци, па онда Пољаци, па опет Словенци и тако пет, шест пута, све мислећи, због недостатка информација, да пењу нови смер. Тада смо се упознали, а он је једном приликом, у шали ме корећи, рекао: „И сад ти

таквог човека води на експедицију“. После, када смо Марко Радовић и ја, до физичког бола усамљени у гигантском северном гребену Престола са удаљености од неколико километара чули глас са карактеристичним крушевачким акцентом који каже: „Морате брже да радите, имате још много“, осетио сам олакшање и сигурност, оно што ћу касније годинама осећати, пењући са њим или радећи било какав други посао.

У јесен 1994. године он је на једном састанку у АОБ-у рекао да хоће да иде у Какиш пре Нове године и тражио је партнера. Ја сам рекао: „Ево, ја ћу.“ Тако смо почели да се дружимо. У Какиш нисмо те зиме отишли, јер су временски услови били катастрофални.

Ја сам после тога био у Грбији за Нову годину. Све време је падала киша, седели смо у дому и ја сам упознао моју будућу жену. У фебруару сам поново ишао тамо, али је поново време било лоше. Непрестано је падао снег. У марту, одлазак на Комове. Поново нови снег до појаса.

Пре тог одласка на Комове, у Одсеку се почело шушкати о Уаскарану. Експедиција, пријава, мај, јун, Раца, 6700 метара, Перу, Аника долази из Љубљане, неће бити пара, можда хоће, па ако може да иде и слично.

Уаскаран је уствари био Рацина и Аникина идеја. У АОБ-у су је сви прихватили и тако је кренуло. Ја сам попунио пријаву, а на основу „увида у пењачке картоне“, увршћен сам у београдски део експедиције. Тај део експедиције смо сачињавали Радослав Милојевић, Стеван Цупаћ и ја. Из Крушевца нам се придружио Ненад Трипковић. Он је прихваћен, такође на основу прегледа пењачког картона. То је био део експедиције који је рачунао на финансијску помоћ планинарских и спортских институција па и спонзора из других области. Са Аником смо се договорили телефоном да се у случају да се паре прикупе, нађемо у Перуу. А сада понешто о свим тим људима.

Радослав Милојевић је рођен у Крушевцу. Живи у Београду и ради посао грађевинског предузимача. Алпинизмом се бави од почетка осамдесетих и са Савићем, Богдановићем и Мићковићем, био је централна фигура овог спорта код нас од 1985. године на овамо. Од тада је учесник свих иоле значајнијих акција српског алпинизма. Сви у земљи га знају по надимку Раца.

Стеван Цупаћ, нуклеарни физичар, рођен у Бенковцу (у то време у Југославији, у време експедиције у Републици Српској Крајини, а сада у Хрватској), а живи у Београду. Почео је да се бави алпинизмом, како он каже, када му се друштво за фудбал растурило, а лов досадио. Иза себе има неколико експедиција (Анапурна, Памир). У одличној физичкој форми је увек, јер тренира много. Сви га зову Степа.

Ненад Трипковић, електротехничар из Крушевца, Рацин регуларни партнер више година пре ове експедиције. Са Рацом пењао Суперстару и био на Ајленд Пику у Хималајима. Пријатељи га зову Нене.

Александар Аничин Аника, лекар из Београда. Одселио се из Београда у Љубљану крајем осамдесетих где је такође врло активан и цењен пењач.

Ја сам те 1995. године имао иза себе 5 година активног пењања, диплому електротехничког факултета, 5 година радног стажа у Ваздухопловном опитном центру и три месеца брака.

Када је пењачка екипа оформљена, почело је оно најтеже – прикупљање пара. С обзиром на ранија искуства АОБ-а у овим пословима, одлучили смо да свако покуша да прибави паре за себе тако што ће бити подржан заједничким пропагандним материјалом и именом АОБ-а као организатора експедиције. Цифра од 2000 (колико је минимално требало за једног човека) није била мала и ја готово нисам веровао да могу да је прибавим. Али одлучио сам бар да покушам. Прво сам отишао у моје матично Планинарско друштво „Раднички“ Београд и потражио помоћ. Најугицајнији људи у друштву су већ били упућени у ствар, што на основу расписа који су добили од АОБ-а, што на основу ранијих разговора са мном. Сви су били заинтересовани да одем у Перу, готово као и ја. Не смем пропустити да кажем да је Звонку Блажини било стало готово више него мени, а Велибор Станишић се ангажовао стварно више него ја. А онај ко познаје ПД „Раднички“ Београд зна да су њих двојица у ствари ПД „Раднички“ Београд. Проблем је прослеђен централном спортском друштву и ускоро смо добили јака обећања да ће они обезбедити бар део пара.

После тога учествовао сам у неколико радио и ТВ емисија, био на неколико места молећи за паре и бесконачно телефоном убеђивао разне

људе у „неопходност“ финансирања овог подухвата. Мај је истицао, а осим из Крушевца о приливу пара није било добрих вести. Нене је већ био обезбедио паре за себе, а било је доста изгледа да се тамо реши и Рацин проблем. Како било да било, седам дана пре крајњег рока да кренемо (1. јун), у рукама смо имали неколико хиљада долара, углавном из Крушевца али то једва да је чинило половину потребне суме за све нас. И онда изненада неколико добрих вести. ПД „Раднички“ Београд даје повелику своту мени, „Винча“ Стеви, а Нене има идеју како да прибави остатак. У два-три дана то се углавном реализовало, али, нажалост, све заједно имали смо 6000, што је било доста једва за тројицу. Али у ствари ни тројица нису могли да иду, јер повлачење било кога, повлачи и повлачење дела новца који су обезбедили „његови“ спонзори. У драматичном телефонском разговору са Рацом, ја сам већ био одустао од одласка, јер нисам имао могућности (храбрости) да из свог цепа „извучем“ неколико стотина долара. И онда, на крају крајева, видећи да ће све да пропадне, Раца је одлучио да остатак он плати. Сетио сам се стихова једне песме Spencer Davis Group „I’m a man, yes I am“. Има људи који даље виде и више могу од осталих.

У последњем тренутку овој нашој „отправи“ придружио се и Милисав Маринковић (Маре) финансирајући сам свој одлазак.

Петак 2. јун, некако успевам да у фирми решим проблем тако дугог одсуства, а после подне јурим околу позајмљујући опрему која ми је недостајала. Пред вече сам свратио код Звонка. Он ме фотографише („ако се не вратим“), позајмљује ми неке неопходне стварчице и на крају даје 200 DM (по 100 од њега и госпође Наде Лукић), као сину, да ми се нађе за пут. И да не заборавим, 100 g лозоваче у флашици од шампона, „да се попије, ако се попнемо, а иначе да се врати у Београд“. Када сам излазио кроз свима нама добро познату металну капију у Бирчаниновој улици, он театарно, кроз прозор, за мном просипа воду.

У недељу сам се паковао док ми је глава била препуна брига. У Београду сам остављао жену у високом степену трудноће и гомилу нерешених проблема, финансијских и организационих. Инфекција уринарног тракта, коју сам залечио месец дана пре тога, враћала ми се

са свим карактеристичним тегобама. Физичка форма ми је била лоша, што због те досадне инфекције, што због недостатка времена за тренинг у последњих неколико недеља.

И тако, на крају крајева, у понедељак 5. јуна, готово и не схватајући да идем „на пењање“, нашао сам се на аеродрому. Авион за Амстердам је полетео на време и неколико сати касније били смо тамо где нас је дочекао рођак једне наше пријатељице. У његовој кући у Хагу смо преноћили и следеће јутро полетели за Лиму, главни град Перуа. Током петнаесточасовног лета расположење ми се поправљало. Између осталог, са Рацом сам причао о Џо Симпсону и његовој књизи „Додирнути ништавило“. То је прича о драматичном пењању њега и његовог партнера у перуанским Андима. Ова прича је можда једна од најстрашнијих у историји алпинизма уопште. И гле чуда, док смо на аеродрому у Лими чекали наше транспортне вреће, приметим гомилу белих бурића. То не би било ништа чудно, када на њима не би дебелим фломастером писало „Џо Симпсон“. Али какво разочарање, уместо да буриће покупи неколико „сурових момака“ предвођених „несаломивим“, они су били покупљени, уз видно напрезање, од стране десетак угојених и неспретних туриста. Помислих „ср...“, кад одједном из правца те групе на коју сам престао да обраћам пажњу, чујем галаму. Окренем се и видим једног ниског човека како прети трекерима, ваљда због нечега у вези са оним бурићима. Руке у мајици кратких рукава ишаране венама, преплануо тен, енергични покрети тела свог од сајластих мишића и на крају лагано шепане једне ноге су рекли све. „Симпсон шета неке будале за паре“, Раца је изрекао оно што сам ја помислио.

Покупили смо наше транспортне вреће и изашли у оно што се у Перуу зове јесења ноћ. У Лими то значи температуру око 20 степени, гомилу људи на улицама и продавнице на отвореном на све стране. Пре него смо стигли да размислимо где и како ћемо да проведемо ноћ, угледали смо жену са транспарентом на коме је писало „РАЦА-ЈУГОСЛАВИЈА“. Жена је доста добро говорила енглески, звала се Поча и објаснила нам је да је туристички водич, да је у хотелу са којим она ради неколико

дана раније боравио Аника, који ју је замолио да нас дочека и помогне нам да се сместимо.

Сместили смо се у хотелу у старом делу града, што значи сиромашнијем делу у коме живе Индиоси, потомци староседелаца ове земље, за разлику од белаца који су потомци Шпанаца и који живе у новијим и богатијим деловима града. Поча нас је упозорила да овде има много криминала, да вода није за пиће и да су банане најјефтинија храна.

Након два дана мувања по Лими, одлучили смо да отпутујемо у унутрашњост земље, у област Хуска, старе престонице Инка, на аклиматизационо-туристички „трек“. Након што су Ненету и мени локални џепароши украли сатове, отргнувши их са руке, схватили смо зашто су Словенци рекли Аники да се не задржава у Лими. Тако опљачкани, кренули смо на дводневно путовање аутобусом, добрим делом макадамским путевима, од Лиме преко Арекипе до Хуска. Овај пут дваред излази на висину од 4000 метара и пролази углавном полупустињским пределима. У аутобусу смо путовали са гомилом младића, који су у Хуско ишли на фестивал пива, који се тамо одржавао у то време. Целим путем су пили писко, пушили траву, жвакали коку и заједно са раздрнданим касетофоном певали старе песме Инка, типа „Smoke on the water“.

У Хуску смо се кратко задржали. Купили смо храну, послали разгледнице, спаковали ранце и кренули на „трек“. Након три дана марша кроз сликовите, полупрашумске пределе, са два изласка изнад 4000 метара, стигли смо у Мачу Пичу. То су остаци зидина прастаре тврђаве Инка, пронађени пре стотинак година, иначе изузетно популаран туристички и археолошки локалитет. Са гомилом туриста смо обишли што је требало да се обиђе, фотографисали што је требало да се фотографише и на исти, мукотрпан начин, вратили се у Лиму.

Поучени ранијим искуствима, у Лими смо се задржали тек толико колико је требало да пронађемо прави аутобус који ће нас одвести у Хуараз, перуански Шамони. Али то у Лими није претерано једноставно учинити. Не постоји оно што се у европским градовима зове аутобуска станица, то јест једно од два три места у граду са кога полазе аутобуси различитих компанија за различите дестинације у околини или уну-

трашњости. У Лими свака компанија на другом месту има канцеларије у којима продаје карте. Исто се односи и на терминале са којих полазе аутобуси. Пошто по нашем искуству ових компанија у старом делу Лиме има око 99476, није било лако отпутовали у Хуско неколико дана раније, а незнатно лакше смо сада отпутовали у Хуараз.

Након целоноћног путовања у рано јутро смо стигли у Хуараз. За разлику од Лиме, први утисци су били много бољи. Градић је деловао пријатељски. Сместили смо се у хотел чији је власник знао неколико српских псовки (нисмо сазнали где их је научио). Након туширања и доручка, Раца је отишао да скупља информације, Маре и Нене да купују храну, а Стева и ја да пронађемо негде бензински примус за базни логор. Примус смо купили и наредних 48 сати провели на једној ливади у предграђу покушавајући да схватимо како се њиме рукује. Након што смо схватили да је то што смо ми купили у ствари више сувенир него прави уређај, заменили смо му 90% делова и напоскон успели да добијемо прихватљиву направу. Други или трећи дан нашег боравка тамо срели смо Анику и његову супругу у једном ресторану пилећих специјалитета и тако на крају комплетирали екипу.

Опремљени храном, каквим-таквим информацијама и наравно пакленом бензинском направом, кренули смо према првом циљу наше експедиције, 5947 метара високом Алпа Мају. Овај врх многи експерти називају најлепшим врхом на свету. То је требало да буде аклиматизациони покушај, а у случају успеха и резултат равноправан успону на Уаскаран, највиши врх у Перуу и целом региону, што је био наш главни циљ.

Такси-комбијем, који је овде регуларан начин превоза и вози на одређеним линијама, али ако се договорите са власником, одвешће вас и из Хуараза у Заклопачу, кренули смо према месту Карас. Ово је задње веће место пре уласка у масив Анда. На том путу прошли смо градић Јунгај, који је 1970. године био комплетно затрпан лавином која је долетела са Хуаскарана. Лавину је проузроковао земљотрес, а изгинуло је целокупно становништво овог градића од 20.000 становника. Преживели су једино навијачи локалног фудбалског клуба, јер се у том тренутку

одвијала лигашка утакмица на стадиону који је ван града, и деца која су се забављала у луна-парку поред стадиона.

У Карасу смо унајмили други комби који нас је одвезао до села Качепампа. Ту је требало да најмимо магарце („буро“) и водича („аријеро“) за приступни марш до базног логора испод Алпа Маја. Ценкање је било дуготрајно, а теоријска неслагања у вези са бројем магараца који су нам били потребни одмах су дошла до изражаја. Ми смо мислили да нам треба 7 магараца, а локални стручњаци су тврдили да је 30 животиња најмањи број који може да пребаци ту страшну количину терета. Искуства са теглећом стоком која сам стекао код деде су ипак решила проблем, јер сам сав терет успео да спакујем на 7 животиња. На крају, после изнајмљивања 1,4 гонича, пошто по локалним правилима, један аријеро води 5 магараца, кренули смо у брдо. Марш је трајао 2 дана. Пролази се кроз питорескне долине којима теку потоци од снега који се топи у брдима. Други дан поподне, после једне стрмије узбрдице, пред нама се отворила долина и застрашујући ланац врхова око ње. Ниједан није имао карактеристичне обресе Алпа Маја на које смо навикли гледајући фотографије. Ипак, убрзо се ствар разбистрила. Алпа Мајо је био директно испред нас, али његова јужна стена, а не западна, која се углавном фотографише. То је стена коју Тома Чесен спомиње у својој књизи „Сам“, а у којој је испењао првенствени смер када је имао 18 година. Стена је потпуно прекривена снегом, али је упркос томе, изузетно стрма и препуна невероватних ледених превиса. Постоје само један или два, једва логична жљеба.

По доласку у логор у коме је било већ пет-шест шатора, из разговора са неким Италијанима, сазнали смо да сви овде углавном покушавају да испењу Фараријев смер у западној стени који је био и наша идеја. Такве детињарије, као што је јужна стена, ником не падају на памет.

Разместили смо шаторе, промували се мало околу и увукли се у вреће за спавање.

Сутрадан смо одлучили да почнемо са аклиматизацијом. Стева и ја смо кренули у правцу превоја између Алпа Маја и Китарахуа, врха западно од Алпа Маја. Ово седло је место на коме се обично поставља

висински логор за успон на Алпа Мајо. Циљ нам је био да извидимо правац кретања преко глечера и успона на седло, као и да изађемо што више ради привикавања организма. Без већих проблема пењући се преко морена и глатких лако нагнутих стена, доспели смо до почетка глечера. Преко глечера у правцу седла пружала се утабана пртина и било је очигледно да проблема са оријентацијом неће бити, ако добро време подржи, а очигледно да је лепо већ доста дуго, с обзиром на врло тврд снег на глечеру. Пуни оптимизма сјурили смо се назад у базу.

У логору су већ били Нене, Раца и Аника који су се вратили са извиђачке туре у правцу Пукахирке, ланаца невероватних врхова источно од Алпа Маја. Овај гребен, са неколико готово једнако високих врхова, изгледа као алпинистички проблем за следећи век.

Дан касније са тешким ранцима на леђима Аника, Маре, Стева и ја крећемо према Алпа Мају. Циљ је аклиматизација и евентуални успон на врх. Овај пут, због тешких ранаца, ишло је знатно теже него дан раније. До глечера смо ишли истим темпом, али на глечеру су разлике у аклиматизованости и припремљености дошле до изражаја. Аника и Стева су испредњачили, ја сам каснио око пола сата из њих, а Маре око пола сата из мене. Полако сам губио дах и у подножју завршне падине која је водила на седло високо 5200 метара, успевао сам да, без предаха, урадим једва 20 корака. Испред себе сам видео неке „Амере“ како ту падину савладавају у класичном алпском навезу. Осетио сам прве таласе страха, али сам се храбрио гледајућу Стеву који их престиже користећи само цепин и један штап за скијање. Десет по десет корака, не гледајући на горе, некако сам доспео до великог серака од кога 200 метара падине стрме 70 степени води до седла. Помислио сам да, ако баш треба, могу и овде да бивакујем, не знајући да ће тај серак само неколико сати касније пасти и однети неколико стотина тона леда наниже у правцу долине. Бројећи кораке истетурао сам на седло. Стена позната са многих фотографија била је испред мене. Са леве стране карактеристични жљоб, Фераријев смер.

На седлу је било неколико шатора. Стева и ја смо поставили наш. Около су сви причали да су услови у Фераријевом смеру, односно у целој

стени, сјајни. Ја сам полако губио интересовање за све то, јер је висинска болест надлазила у таласима. Завукао сам се у врећу са осећајем да имам страشان грип. Пулс ми је у мировању био 110. Након 10 минута морао сам да мокрим, а наредних сат времена се то понављало у правилним десетоминутним интервалима. Први пут сам изашао сасвим напоље, следећи пут сам само на коленима извирио из шатора, а последњи пут је напоље изашла само шерпица за чај у којој је и овај пут била жута течност, али није био чај.

Што се тиче мене, план за сутра је био јасан. Доле у базу. С обзиром да су Маре и Аника били навез, око десет ујутро следећег дана, Стева и ја смо бауљали низбрдо. У бази смо били предвече. Радио-везом смо контактирали са Рацом и сазнали да су они, током тог и пређашњег дана, покушали успон на Пукахирку, једној од лакших падина, али неразмрсив сплет пукотина их је неколико стотина метара испод врха вратио назад. Жалећи пропуштену прилику по идеалном времену, завукли смо се у вреће и заспали.

Одмор од два дана вратио нам је снагу. Аника и Маре су се вратили срећни због успеха. Алпа Мајо је иза њих. Услови су били идеални. Лед сјајан, осигуравалишта опремљена клиновима, а ветар подношљив. Десет растежаја од 60 до 90 степени нису били нерешив проблем за њих двојицу. Честитке и повлачење у шаторе.

Неколико дана касније, 30. јуна, по очигледно лепшем времену, нас четворица крећемо у нови напад. По новонападалом снегу, којег је било и у бази, требало нам је два дана до седла. На седлу магла, снег и страشان ветар. Осећам се много боље него први пут, али време је катастрофално. Врх једва и да се види. Сутрадан очајнички покушај по међави и снегу до појаса. Сусрећемо перуанског водича са клијентом, који су кренули раније и сада се враћају. Превише снега, кажу. На рубној пукотини и ми одустајемо. Повлачење у лошем расположењу. Абзајлујемо са седла по лавинозној падини и страшном ветру. Шанса за Алпа Мајо је пропала, јер је Уаскаран приоритет, а време цури.

Наредна два дана. Нене и ја са гомилом опреме у бази чекамо магарце и водича, које Раца и Стева треба да пошаљу из долине. Аријеро је стигао

и колона креће на доле. Успут за кило шећера од Индиоса купујемо пастрмке уловљене на 3000 метара и увече их уз пун месец печемо на логорској ватри.

У Качепампи успемо да ухватимо неки камион којим се певајући песме „Атомског склоништа“ враћамо у Хуараз.

У Хуаразу смо одмарали неколико дана и правили планове за Уаскаран. Уаскаран је највиши врх Перуа (6768 m) и овог дела Анда. Има два врха, северни и јужни. Северни је неколико десетина метара нижи, али су му падине нешто стрмије. Наш циљ је био јужни врх.

Поново смо се упаковали у такси-комби и упутили, овај пут у село које се зове Мушо. То је последња тачка до које се може стићи аутомобилом када човек крене према Уаскарану. Комби нас је оставио у центру села, испред кафане у којој се овде обављају све важне ствари. То значи да ту можете да једете, преноћите, изнајмите водича и магарце и томе слично. У нашем случају са магарцима је било проблема, јер је био шпиц сезоне и велики број водича је са својим магарцима био на путу. Ипак, на крају је скупљен потребан број животиња и ми смо, предвођени локалним водичем, кренули. Са нама су била и тројица висинских носача из Хуараза, који су требали да иду до седла Гарганта, које се налази између северног и јужног Уаскарана.

Колона је кренула око 10 ујутро, а у базном логору испод Уаскарана смо били у време заласка сунца. Водич са магарцима се вратио, а ми смо подигли шаторе и завукли се у вреће. Врх се са овог места није видео.

Сутрадан ујутро колона од 9 људи је кренула уз морену. У колони су били Раца, Стева, Аника, Маре, тројица носача и ја. Морена је била стрма, али ми смо ишли доста јаким темпом, јер смо сада сви били мање-више добро аклиматизовани. Након неколико сати хода, стигли смо до глечера. Непосредно испод њега налазио се велики шатор неке аустријске групе са њиховим носачем. Аустријанци су били у планини, то јест тога јутра је требало да се врате након успешног успона на врх. То су биле информације које смо добили од водича. Недуго потом, наставили смо даље. После стављања дереза и наочара за сунце, почео је успон по доњем делу глечера. Успон је био благ, снег тврд, тако да смо доста брзо

напредовали. У предвечерје тога дана подигли смо логор на висини око 5000 метара на месту на коме се то обично ради. Ту су већ били неки Јужоафриканци који су се тај дан вратили са седла после неуспелог покушаја у смеру „Шилд“ у Јужном врху. Подизање шатора, топлење воде, супа, чај и процена метео-услова чинили су уобичајену вечерњу процедуру. Сви смо се осећали одлично и екипа је зрачила оптимизмом.

После одлично проспаване ноћи освануо је предиван дан. Врх се видео пред нама. Јужноафриканци су рекли да су снежни услови на северном врху бољи, али да глобално на оба врха има много новог снега. Кренули смо рано (око 8) и добрим темпом напредовали уз падине око 45 степени према једној стрмој деоници која се налазила на око 400 метара испод седла. Имали смо могућност да све време осматрамо врхове и у нама је полако сазревала одлука да променимо план. Одлучили смо да, уместо на Јужни врх, извршимо покушај на Северни. Ово је требало бити нешто технички захтевније, али и безбедније због новог високог снега који је прекривао падине Јужног врха. Око 11 пре подне доспели смо у подножје стометарског стрмог одсека (70–80 степени). По доста лошем леду, без могућности међуосигурања, испењали смо ову деоницу и поставили фиксну ужад за наше носаче. Изнад овог скока чекала нас је дуга деоница по изохипси до места испод седла на коме се обично диже последњи висински логор.

Са истока, од прашуме Амазона, навлачили су се сада већ ружни, црни облаци. Када смо стигли до кампа Гарганта (око 1 поподне), како се то место иначе овде назива, врх је био у облаку. Време се очигледно кварило. Носачи, који су се спремали на повратак, рекли су пре поласка: „Но буено темпо. Мањана кампо базо“ (Време се вари. Сутра морате бити у бази). Ствар је почела лоше да се развија. Ако падне нови снег, услови за пењање ће бити лоши бар седам дана по престанку падавина, а и повратак одавде у базу по лошем времену је могао бити веома опасан. Ми нисмо више имали бог зна колико времена до дана када су резервисане карте за повратак у Србију тако да су перспективе изгледале доста јадно. Облак се навукао и на седло тако да је видљивост била једва 200 метара.

Подигли смо шаторе и нешто појели. После кратког већања Раца је пресудио. „Идемо горе! Морамо то ноћас да урадимо, па шта буде!“ Пењачка опрема, један примус, бивак-вреће, мало хране и чеоне лампе су били једини садржај наших ранаца. У три после подне смо кренули са 5600 метара ка врху. Сада смо били четворица, јер су Аника и Маре одлучили да чекају побољшање времена.

Након једног сата прилично мукотрпног пењања (висина је полако узимала данак), избили смо на само седло. Ветар је овде дувао орканском снагом. Навлачне рукавице, које сам на тренутак скинуо, лебделе су хоризонтално, везане на помоћни прусик. Флис, перје и горетекс су слабо помагали. Осећао сам ветар до сржи костију. Једино су ми ноге биле у реду, што сам могао да захвалим незграпном, али топлим Арктикс моделу пластичних ципела.

Испред нас се дизала непозната падина. Понегде су се назирали трагови јучерашњег успешног аустријског успона. Видик се повремено отварао тако да смо успели, иако са великом муком, одредити правац успона и кренути.

Нене, једини у том тренутку лоше аклиматизован, убрзо је одустао, схвативши да повратка без партнера из ове тачке нема. У тројном навезу, понегде се осигуравајући а понегде пењући у шлингама, полако смо напредовали уз падину. Стрмина је константно држала око 50 степени. Темпо, испочетка бодар, бивао је све спорији. Терао сам себе да не размишљам о врху, већ само о томе како да пратим Стеву који је био испред мене. Време је цурило, магла је била све гушћа и просторна и временска дезоријентација ме је полако обузимала. Једини параметар је био интервал од 20 до 30 корака између два одмора, кога смо се очигледно сви држали. Подлога је била шаролика. Од пршићастог снега дубоког метар на местима где га је ветар нагомилао до доброг леда. Избегавајући распуклине у падини напредовали смо на више.

Око 19 сати пао је мрак. Чеоне лампе и месец, који се повремено видео када би страшни ветар разјурио облаке, водили су нас према крају успона и почетку врло дугог гребена који је водио на север ка највишој тачки, Северном Уаскарану.

Након последњих стотинак врло стрмих метара изашли смо на гребен. Било је пола девет и потпуни мрак. Гребен је био широк и благо нагнут, али препун претећих пукотина. Готово смо одустали код прве. Температура минус 17 и оркански ветрови били су врло незгодна комбинација. Ипак, у десет смо били на врху. Последња два снимка Раца је испуцао на Стеву и мене, па је требало заменити филм. У оваквим условима то је потрајало. Пре поласка он је злослутно предказао: „Силазак ће бити ноћна мора“.

Гребеном је ишло доста добро, али двестотинак метара низ падину нисмо више били сигурни где треба наставити са спуштањем, десно или лево. Десно је био наш избор и то погрешан, што смо убрзо увидели. Ипак, нисмо се вратили, јер смо били уверени да је ту, десно, друга могућа варијанта успона односно силаска, од две које смо дискутовали током преподнева. На доле, по лошем снегу и врло стрмој падини (70 степени најмање 300 метара), довело нас је до вертикалног одсека. Празнина и мрак су зјапили испод нас. Одлука је била готово драматична, али очигледно једина могућа. Назад по траговима до правог смера. Падина је била веома стрма. На доле смо се осигуравали. Сада смо пењали у ледничком навезу. На неколико места требало је прећи преко широких распуклина у овој стрмој падини. У силаску је било лакше, јер човек има инерцију која га пребаци на другу страну. Узбрдо то је било веома тешко. На једном таквом месту само чврсто забијен цепин на другој страни ме је спасао. Једва сам се извукао. Помисливши на Симпсона, кроз главу ми је прошло „Овако је и он нај...“. Ношен неком изненада надошлом снагом, врло често чекајући другу двојицу иза мене, дочепао сам се наших старих трагова. Раца је сада кренуо први, врло пажљиво пратећи трагове који су се једва наслућивали, а врло често их уопште и није било.

Пропадајући кроз дубок снег, неретко сам се саплитао и једва успевао да се не скотрљам у празнину испод мене. Само да не ишчашим зглоб или не сломим ногу, молио сам се бауљајући на доле. Сетио сам се силаска са Јужног врха Каранфила, 1. јануара неколико година раније. Тешио сам се мишљу да ствар још држимо под контролом, колико-толико, за

разлику од тог страшног новогодишњег предвечерја када се смрт готово на корак иза нас ваљала низ планину.

Ипак, котрљању, пропадању и превртању је дошао крај. Стрмина је попустила. Нашли смо се на седлу. Десет минута касније, испред шатора, гуцнули смо Звонкову ракију. Није ми се улазило у шатор. Време се поправљало. Видели су се месец и звезде, близу, готово као испред куће у Грбаји. Завукао сам се у врећу и заспао.

Ујутро, када сам скупио снаге да се извучем из шатора, видео сам да је упркос свим прогнозама, време видно, али са јаким ветром, а Аника и Маре су већ били високо у стени Уаскарана. Спаковали смо се и почели са котрљањем на доле.

У залазак сунца већ смо седели на трави базног логора (4000 метара). У мени није било места ничему, осим жељи за повратком.

Десетак дана касније, након мукотрпне вожње комбијем из Будимпеште, видео сам црвене трамваје испред Сава Центра и схватио да смо се вратили кући, у Србију.

Студенички мотиви

Владимир Марковић

ИСПОСНИЦА СВЕТОГ САВЕ

Мир, широким крилима, кружио је над овим местом, још док не беше дана ни времена.

Један извор – вода у камену кацу урања. Једна река, кроз биће наше што пролази, увек исте речи говори.

Сваке јесени лист опали њеним током у неповрат одлази.

Крст на гори каменој.

Отац Гаврило, сâм, под тим знамењем, многе монашке главе на својим раменима носио. Светог Саву прослављао, своје кораке његовим стопама мерио.

Брашно из околних домова, у црквици, на улаз у испосницу давно слетелу, освећивао, за рођење и здравље деце Богу се обраћао.

Отац Гаврило гроб у камену и сећање за собом оставио.

И стазу која у љубав и мир води.

БОРОВЦИ

Када се са једне од многобројних кривина на путу, који изнад реке води према манастиру Студеници, погледа право увис на десну страну човеку, који први пут туда пролази, укаже се испод саме ивице шуме једна кућа која као да виси у ваздуху. Изгледа чудно – са те кривине не види се никакав пут који иде навише, не види се никаква друга кућа

која би правила друштво тој, наизглед, усамљеној кући која је имала храбрости да се успење преко стрмог камењара, да побегне од магле и мразишта поред реке, да се домогне заветрине и да све посматра са висине, да доспе ближе изворима који утоле жеђи, смире душу. Ближе небу, тишини. А поглед са кривине вара. То је кућа Костића, а под њом различено, сакривено иза великих камених таласа село Боровци, издељено у неколико скупина кућа од Локви до Трсног, између села Камењани и Засад. На великом растојању, у висину и ширину, само четрдесетак домаћинстава. Куће лепе, уредне, чисте. Саздане за достојанствено живљење и дружење. Свака са посебним местом и погледом да не завиде једна другој, да се узајамно посећују и помажу. На растојању таман да се човек одмори, попије нешто, поприча. Зато се некад, само у зимским месецима, то растојање мери сатима. Помоз Бог, домаћине! Добро дошао, изволи! Разговор разгаљује. Чашице за ракију мале, али се стално допуњују. Прича се испреда, надувава. Мало касније, често се не зна где је био почетак. Помињу се углавном надимци, ретко имена. Котроман, Сила, Труман, Целат. Нормално, нико се не љути. Дођи сутра на преславу, испраћај, годишњицу, обичан разговор, на кафу. За славу носи се прекада доле у цркву, у манастир. Успут, опет се отегне разговор. У манастиру, на путу, испред неке куће. Једном на повратку из цркве оставили прекаде у торби испред кафане Никољаче да попију по чашицу. Прекаде однели пси из суседне куће.

Домаћин онизак, висок, мршав или крупан, али вредан. Књиге не чита, а све зна. Историју не учи, али је чини. Градитељ, школу код предака завршио. Оцену даје комшија. Понос, ненаметљив, и поштење наследио. Заједно са кршем и ветровима. Понеко од старијих, ни кад ватра на огњишту претера, накривљену шајкачу не скида. Иде уз његово лице и шаке.

У току дана, више пута, поглед из Бороваца шета у страну од врхова Жељина и Копаоника, преко дубоких прелаза реке Студенице, до плећатог шумовитог Радочела посутог скупинама кућа које чине села Брезову, Долац, Врх, Годовић. Тек у ведрој ноћи, као дању звезде скривене, појаве се и затрепере сви домови на планини. А звук – само

хук невидљиве Студенице, понеки пас из мрака се јави и ветар, ако је решио да крене на пут.

Село разбацано, али људи увек кад затреба један до другог – као у строју. За невољу, за мобу, за радост.

ПОРУКА СУНЦА

Оштра ивица сунчеве сенке спушта се са Радочела преко села Годовић и Врх до дна који означава река Студеница. У једном тренутку укосо пресеца манастир и прави од њега два различита дела – један још осветљен последњим зрацима, а други већ кренуо ка сумраку. Ту као да мало застаје и онда сенка захвата цео манастир и даје знак да је дан заиста на завршетку. Време и природа прате сенку, смирај и у човеку. Збира и оцењује своје кораке од јутра до вечери. Одмара шаке.

Сенка брзо прелази реку и пење се другом страном све до последњих највиших кућа Ђакова, Засада и Бороваца. Одозго шаље румени поздрав и преваљује се преко врхова у шуму која је дочекује са олакшањем и стапа се са њом постепено у тамни непрозирни прекривач.

Ујутру сенка се враћа тим путем, израња из таме.

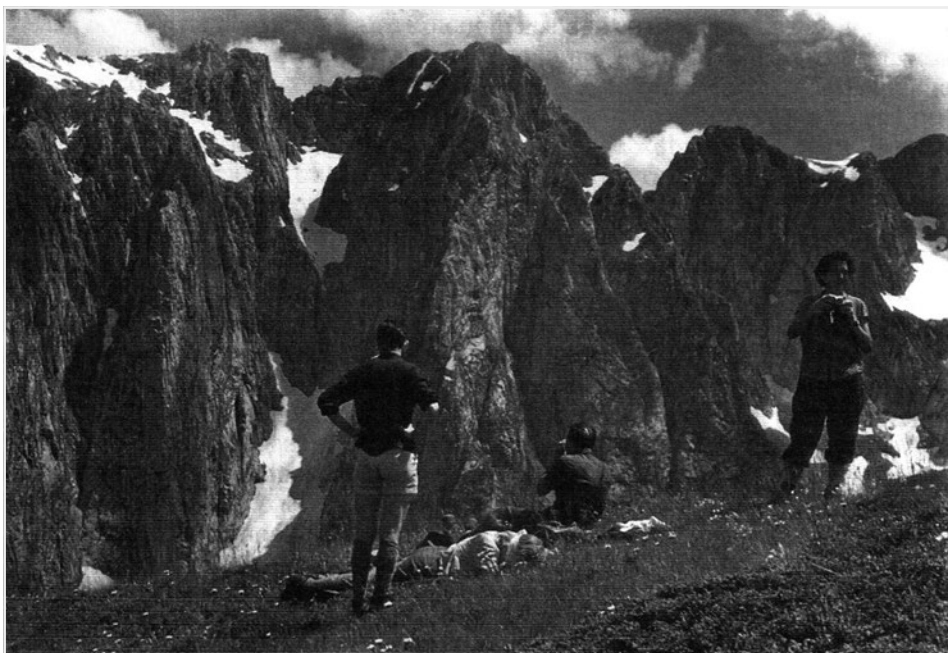
Црногорске Проклетије

*Милораг Мирковић
1956. године*

Наша тура не обухвата ни издалека читаве Проклетије, већ само њихов западни део. Ово углавном из два разлога: први, зато што читаве Проклетије нису на територији наше земље и други, зато што смо њихов добар део већ прошли у летњој тури пре две године. Међутим, нама најважнији разлог био је у посебном интересовању које смо осећали према овом делу Проклетија од пре две године, када смо због близине границе могли само да привиримо у овај крај, што је још више појачало наше интересовање. Онда смо схватили да је ово један део оних правих централних Проклетија. Један део оне планине дивље, готово сурове лепоте, којој су Шиптари дали име Бјешка Немуна, Проклета планина.

Са Чакора наш пут водио је стазом под Девојачким кршом преко Јечменишта у долину Комараче. После напорног успона на Чакор, овај део пута био нам је као шетња кроз парк који је природа начинила заменивши шљунчане стазе меком планинском травом. Лепа четинарска и букова шума прихватила нас је да нас заштити од јаког сунца, а дивљи пашњаци Јечмишта прекривени бујном зеленом травом надкриљеном морем жутих цветова одмарали су нас од дотле пређеног пута.

Из долине Комараче преко Скића изашли смо на мост на Лиму, а преко овога на друм који између Виситора и Плавског језера води ка Гусињу. Овде смо сачекали аутобус који нас је тек око 9 часова увече пребацио до Гусиња. Преноћили смо код једног гусињског фотографа с којим смо се спријатељили чекајући пред Плавом аутобус којим смо

Проклетије – Група Каранфили са Волушнице (Б. Котлајић)

заједно дошли. Напустили смо Гусиње пошто смо се снабдели хлебом и оставили ранце код нашег љубазног домаћина. Циљ – долина Ропојана. Најзад, мој сан се бар делимично остварује. Ходам ћутећи, проговарајући само кад наиђемо на неко место које нам је обојици добро познато. Са пар речи евоцирам успомене и онда опет ћутимо и гледамо лево и десно. Весео сам, ходам певајући и хтео бих да будем безбрижан, али осећам немир у души. Као да ће Ропојана нешто учинити, а знам дочакеће нас хладна и мирна, тако мирна да ће нам се чинити да је горда због своје раскошне лепоте, па нас и не примећује. Али није сва чар Ропојане у задовољству које имају очи када је посматрају.

Ропојане су величанствена врата која воде у срце ове дивље планине сурове лепоте, у срце Проклете планине, тог дивљег светилишта паганских Богова. Проћи ћу улаз, али ћу остати на прагу да одавде само

посматрам високе, заснежене торњеве и горостасне вертикалне зидине из једног комада стене.

Стара жеља претвориће се у чежњу која ће се завући дубоко у моју душу, јер њено остварење не зависи од моје одлуке.

Ропојана је дело глечера који се са овог масива Проклетија кретао правцем југозапад–североисток стварајући дубоку долину карличастог дна са два крака у свом горњем делу. У ова два крака глечер је за собом оставио језера: језеро Лићени Дштарс у једном и групу од четири мањих језераца у другом краку. Крај долине затвара брана моренског наноса. Долина је дуга око 8 километара, а широка неколико стотина метара, са просечном надморском висином од 1000 метара. Око ње су врхови који прелазе 2000 метара. Њен југоисточни крај завија према југу и пењући се у вис води у подножје Маја Језерце или Маја Поп Лука како још називају највиши врх у Албанији који достиже висину од 2694 метра. Источни руб долине чине стеновити одсеци Белића и Ртомана, а западни венац Везирове браде са стеновитим врховима Маја Подгојас (на секцији Маја Поткаје 2119 метара) и Маја Каранфила чија кота није измерена, вероватно зато што је на врх могуће изаћи само алпинистичким успоном те на њега нико није изашао. Пошумљена падина ова два врха окренута ка Ропојани зове се Комљен. Горња два крака долине деле стеновити Ђокиштес и Маја Какиш у Албанији. Самом долином протиче река Вруја или Грља, напајана водом из неколико врела која иначе са околних планина понире кроз кречњак. На крају долине, река се сручује у камени котао 15 метара дубок и просеца моренску брану чинећи минијатурни кањон потпуно вертикалних страна, тако тесан да њиме само вода протиче.

У Вусању јављамо се граничарима и од њих сазнајемо да је пред нама група неких планинара са двојицом граничара. На почетку Ропојане прикључују нам се двојица мештана, Шиптара. Од њих сазнајемо да је југозападни део Белића у ствари Роман планина. Из Ропојане се граница између ове две планине јасно оцртава стеновитим скоком, при чему је плато Романа виши од платоа Белића, мада овај други има више врхове.

Пролазимо крај једног дивног врела обраслог дрвећем са стеновитим дном и водом као растопљени сафир да ускоро затим скренемо улево.

Стрмим успоном кроз шуму излазимо до Застан колиба. Дочекује нас пуцњава пред Катунима. То су деца пуцала жеравицом као пушкама. Жар од дрвета стављали су на камен и по њему ударили маљевима од дрвета пуцајући на тај начин јаче него прангијама. Овде налазимо оне планинаре који су са двојицом граничара пошли пре нас.

Са овако увећаном групом напуштамо Застан колибе и излазимо на превој Штегуј, одакле се лепо виде четири језера. Сад је пред нама потолина гора Кориц, а иза ње уздиже се гранични гребен према Албанији са маркантном фигуром геометријски правилне пирамиде врха Маја Алис (2246 m). Обилазимо Група Корис с леве стране и избијамо на гранични превој Ђаф Волбонс. Одавде граничном линијом полазимо на Маја Росале (2300 m), највећи врх Романа. Даље силазимо ка огромном цирку између Маја Росале и Маја Розита, где се раздвајамо у две групе. Једна, већа са Џавидом на челу силази у дно цирка да одавде пође натраг у Ропојану. У другој групи смо Дарко, Бранко и ја. Из цирка успињемо се рубом једне огромне вртаче налик на вулкански кратер на Маја Розит (2522 m), навјиши врх Белића. За нама долази један Шиптар. Мислим да је одавде најлепши поглед на централне Проклетије.

Силазимо натраг у дубоки цирк под Маја Розитом и полазимо ка Ропојани са Џавидовом групом. Сада увиђамо да је Белић много рељефнији него што ми је то изгледало када сам га пре две године посматрао са Подгајса. Море вртача, циркова и стеновитих скокова секција мало може да помогне у овом терену. Пролазимо крај катуна, силазимо на Ропојану крај оног лепог врела, а одатле до Гусиња.

Устајемо рано ујутро. Пакујемо ствари, крећемо преко њива. Циљ – долина Доље и Вајуше.

Ова долина је сусед Ропојане. Налази се с друге стране Везирове Браде и Подгајса. Долином протиче река Доља која код истоименог села прима леву притоку Бистрице. У горњем току, где лети пресушује, река Доља зове се Вајуша. Долина Вајуше по лепоти, мада другачије, достојан је сусед Ропојане. Док је Ропојана величанствена вратница Проклетија која својом грандиозношћу и лепотом обећава улаз у високу планину дивље, готово сурове лепоте, дотле је долина Вајуше један мали пример

дивље лепоте саме планине која се овде и завршава кратким планинским венцима све нижим и питомијим и која се на крају утапа у питому долину Врмоше.

Долину Вајуше, која се пружа правцем југ–југозапад север –северо-исток, са истока окружује венац Везирове Браде и Подгајса, а са запада Маја Попадија, Волушница и Караула. Долину затварају са југа стеновити врлетни безимени врхови спојени у вертикалан камени зид оивичен снежницима и сипарима. Био би то мали рај за наше алпинисте да најлепше стене нису на албанској територији. Ипак има и за нас доста посла у стенама Нестрашеса и Брегу (Маја Каранфил).

Разапели смо наш шатор поред карауле Застан. Са командиром који нас је врло љубазно примио и псом граничарем Фрицком излазимо на Волушницу (1795 m), па са ове на Маја Попадију (2056 m).

Понедељак, 10. јул 1956. године, устајемо око пет часова. Спремамо се на брзину, стављамо пар залогја у уста и крећемо. Командиру поручујемо да смо отишли да покушамо успон на Маја Каранфил правцем који смо му показали јуче са Маја Попадије.

На путу ка Трећој ливади схватили смо да нисмо понели ни воде ни хране. Ово нам се касније осветило у стени.

Са Треће ливаде скренули смо улево, прошли кроз шуму преко сипара ушли у широки кулоар између стеновитих огранака Нестрашеса и Брегуа. Кулоар је засут блоковима камења, али успон кроз њега не захтева алпинистичку пењачку технику. Само на једном месту је заглављена повећа каменчина стварајући на путу превис од пар метара висине. Савлађујемо га слободним пењањем уз десни бок кулоара. Нешто изнад овога наишли смо на поток кристално бистре воде. Толико сам се обрадовао да сам се сместа сложио са Бранковом примедбом да будале имају срећу, мада ми се овај комплимент не свиђа. Продужили смо ка излазу где се кулоар шири у пространи цирк прекривен снежником. Одавде је протичао поток на који смо наишли, а понирао је у кулоару, те га зато није било на улазу у кулоар.

Из цирка сви путеви воде кроз стену. Заступљени су сви степени тешкоће у зависности само од изабраног смера. Ми полазимо десно ка

већ изабраном северозападном бриду Маја Каранфила. Под стеном се навезујемо и преко јако затрављеног бока излазимо на брид над самом границом шуме, тј. изнад врха највишег четинара. Пролазимо засек на бриду који пружа лепу полицу за осигуравалиште, али и мало незгодан старт за успон самим бридом. Зато Бранко, као први, најпре пречка левим боком, па косо навише излази на брид. Добацио ми је да пазим на пречку, јер је крушљива и више га нисам видео. Осећао сам како ми уже равномерно клизи кроз шаке и слушао сам ударце чекића о клинове. Значи да је добро напредовао мада је крушљиво.

Најзад, читаво уже развукло се између нас. Сад је на мене ред да пењем. Бранко ми довикује да не може да ме осигурава због јаког трења ужета о карабинер у цик-цак затучене клинове, све док не извадим први клин. Полазећи у пречку помишљам да ће ми ово бити први пут да пењем са осећањем који има први у навези. Имам пред собом обиље опримака, али они слабо држе. Први клин је тек на крају ове крушљиве пречке. Десно нада мном је неприступачан брид, испод мене близу 100 метара ничега, па сипар зарастао у траву и снежник цирка. Око појаса везано ми је уже. Дивно, потпуно ново перлонско уже, али које не користи ничему. Гледамо га како преда мном у благом луку клизи све ниже низ стену, напоредо са мојим напредовањем. Јасно ми је да што касније испаднем из пречке, дуже ћу тандркати низ литицу. Па ипак, да ово некорисно уже није ту, не бих могао да пењем. Оно ме стално подсећа на то да нисам сам, да је Бранко већ прошао овуда, да није испао, да ће ми помоћи чим избијем први клин.

Срећом пречка је кратка и одведе ме код првог клина. Избијам га и осећам уже како затеже. Сад ми је лако да испењем до другог и трећег клина. Крећем се оштрим бридом са осећањем да шетамо по фудбалском игралишту. Стижем до Бранка који ми предаје свој крај ужета и креће даље. Као и у већини кречњачких бридова, камење се може по вољи извлачити из стене. Јулско сунце пече свом жестином. Осећам страховиту жеђ. Пљувачка ми се згрушала на уснама у белу скраму. Грло ми је тако суво да покаткада не могу да говорим, а доле под нама бели се снежник. Бранко ми показује некакву киселу траву на коју по где где наилазимо.

Жвакао сам је у толикој количини да је Бранко касније причао како је овај смер пео са једним преживаром.

Прелазимо преко широке, готово хоризонталне платформе равних плоча. Обилазимо лево оштар део брида и силазимо у један дубљи зарез. На другој страни излаз из зареза је експониран. Бранко полази у пречку десним боком, надајући се да ћемо тако лакше изаћи на брид. Кад сам дошао до њега, шаље ме напред у мали жљеб. Не налазим места за клин, те Бранко полази напред. Прошао је крушљиви жљеб, излази на рез једне љуске и узалуд се мучи да нађе место за клин у експонираном делу који је пред њим. За то време ја стојим на врховима прстију, слоњен леђима на стену и ћутим, јер нисам у стању да говорим са овако сувим устима. Нема ни киселе траве, а сунце и даље жестоко пече. Осећам грч у нози од широког раскорака. Покушавам да променим свој положај. Пружам руку иза себе да дохватим уже којим сам везан за клин, али неспретно хватам и за Бранково уже. Он је то добро осетио, јер се тог тренутка пропињао на прсте стојећи на камену који се клатио. Добио сам добру грдњу.

Ни нови покушаји да затуче клин нису помогли. Чекићем га је тукао у стену, а вадио голом руком, сипајући ми каменчиће за врат. Стена пред њим није држала ни клин, ни руку, ни ногу. Пажљиво је сишао до мене, сасушеним устима простењао је да ћемо се вратити.

Схватио сам га. Прешли смо добру трећину пута, али је и добар део дана прошао. Несносну жеђ нисмо имали чиме да угасимо. Ништа од хране нисмо понели нити смо били спремни за евентуални бивак у стени. И – вратили смо се истим путем...

Преко Шар-планине

*Радован Пејановић
15–22. маја 1987. године*

Договор за пречење Шар-планине постигнут је још прошле године, након првомајских акција. Наиме, Радован и Ковач са још три члана из „Рудар-Геолога“ пошли су до Комова, па преко Црне планине и Жијева завршили планирано и срећно на Маганику, док су Ера и Ница кренули од Љуботена намерни да у „једном даху“ пређу шарпланински гребен до Титовог врха. Међутим, морали су након два-три мутна, снежна и ветровита дана да одустану негде око Караниколског превоја и заврше код својих побратима у Штипу. Еру је иритирао овај „неуспех“ и договор је пао. У мају 1987. године, појачани са првом двојицом, прећи ће још даље односно цео шарпланински гребен, укључујући и гребен Рудоке и Враце (гребен дуг око 90 km) и завршити на Мавровском језеру.

Увертиру похода на Шар-планину представљало је окупљање друштва 15. маја у Ковачевом и Ерином изнајмљеном стану у бившој Гробљанској улици (ко би рекао да баш одавде полазимо на наша најлепша путовања). Екипи се прикључио и Чеда, млади члан „Рудар-Геолога“. На столу разбацане скице, планови, прорачуни и топографске карте. У ћошку уже, цепини, прусици, дерезе, шатори, примуси, картуше... На гомили качкаваља, говеђа пршута, шљиве, сланина, супе, лук, качамак, роткве, вино... Радован предложи нову варијанту – да останемо ту три-четири дана, али је одмах одбачена, јер је била сувише добра и, као таква, неостварљива. Пошто равномерно по ранцима расподелисмо храну и опрему, Ера као добар домаћин, извуче ариљску љуту и пожелеле нам (укључујући и себе)

Шар-планина – Поглед на централни део гробена са Јелака (Б. Котлајић)

срећно путошество и пођосмо ка железничкој станици. Кренули смо ноћним возом за Скопље. Путовање је било пријатно све до Куманова, а ту нам се у купе угураше нове придошлице, које су носиле неке завежљаје, па смо имали утисак да се негде селе. Ипак, издржали смо до Скопља где нам је свануло кад смо удахнули чист ваздух. Одмах смо се упутили према аутобуској станици. Ерин ранац, запремине као осредњи замрзивач, у току пешачења се искривио као змија, вероватно је том допринео и дволитрењак вина смештен у некој од силних преграда. На аутобуској станици поједосмо бурека „со сирење“ и јогурт, а Ера настави да похађа брзи јутарњи курс македонског језика код младе продавачице. Ко зна колико би појео бурека и шта би он све од ње научио да се није појавио аутобус за Тетово. У Тетову нас сачека један Чедин другар који нам предложи да скратимо и олакшамо себи туру и да се аутобусом пребацимо на Попову шапку (1845 m), па да преко Церипашине и Титовог врха

пређемо гребен до Љуботена, али се не дасмо поколебати и кренусмо аутобусом према Старом селу. Испред продавнице поједосмо Ницине маслине из Бара и залисмо их тиквешком смедеревком. Било је већ 12 сати када бакалин на Ковачево инсистирање изнесе вагу из магацина да бисмо измерили ранце. Најтежи је био Ерин који је мерио преко 30 килограма. Натоварисмо ранце на себе и кренусмо кривудавим путем по лепом времену. Након четири сата лаганог хода, стигосмо до планинарског дома под Љуботеном где нас дочека љубазни домаћин Никола. Ту вечерасмо, одиграсмо неколико партија рауба по кратошију, стару преко пет година и наспавасмо се за будуће дане.

У недељу 17. маја, устали смо у 5.30, спаковали се, попили чај, поздравили са домаћином и кренули ка превоју испод Љуботена. Време је било ведро са хладњикавим ветром са севера. На превоју смо оставили ствари. За једно сат времена изашли смо на врх. По повратку са врха, доручковали смо и кренули даље. Прешавши гребенску 2209 коту и врх Куле, избили смо на гребен, испод кога, скривено у дубоком цирку изван домашаја случајних погледа, лежи Ливадичко језеро које смо запазили још с љуботенског врха. Домар Никола нам је причао да се овде лети могу видети медведи на појилу, као и друго звериње. Упутили смо се према Пирибегу. Време је било топло и спарно са доста влаге, па смо се под тешким ранцима споро кретали кроз дубок снег и често одмарали. Решили смо да заноћимо између Пирибега и Језерске чуке, на превоју високом око 2450 метара. За нашег новог друга Чеду, то је било прво спавање са планинарима на тој висини. И док је дан доле у котлини већ одавно издахнуо, на гордом и испршеном шиљку Љуботена преливали су се одсеви сунчеве светлости. Тек сада смо увидели колико је Љуботен импозантан. Онако издвојеног, са оштрим цртама, гледали смо га дуго све док није одбацио и последњу светлост и кренуо у сумрак...

У понедељак 18. маја, устали смо око 4.30 и пре 6.00 кренули према Језерској чуки, по времену ведром и тихом, изузев што су се изнад Бистре навлачили тамни облаци сумњиве садржине. Није прошло ни сат времена, а око нас је почела да се навлачи магла која је почела да нас омета у кретању и оријентацији. Љуботен, наш поуздани оријентир, више се

није видео. Изгледа да се и Ковач, као искусни планинар и вешт читач карте, осетио несигурним и сумњичаво је завртео главом. Нашли смо се на врху Језерске чуке. Магла као да се мало намерно разишла да бисмо боље осмотрили гребен према Чаушици и добили јаснију представу о тежини пута који нам предстоји. Кренусмо врло опрезно. Коначно смо наишли на терен на коме, такорећи, нема никаквог реда и поступности. Све је некако растресено и померено. Између гранитних блокова зјапе опасне рупчаге. Ускоро смо се нашли на врло уском гребену где су с обе стране зјапиле одсечене литице. Почела је да пада ледена киша, а потом да дува и јак ветар. Није се могло побећи са гребена. Једина варијанта је ићи напред. Опрезно се загледа свака стопа, пажљиво се одмерава сваки корак. Рукама се овде помажемо исто као и ногама. Од лабавог камена који се малчице заклати подићу те жмарци, као да си босоног стао на змијски сплет. Ница и Ковач на једном месту разапињу уже. Остали опрезно прелазе. Успон сваки час постаје све оштрији и опаснији. Прво олакшање представљају опоре каменике уврежене између стена на које смо повремено наилазили и где смо могли бар мало да одахнемо. Ветар дува све јаче и јаче. Усред ове камене и временске стихије, човек се почиње губити. Иако нас је петорица, осећаш се као усамљени пливач на пучини. Под јаким налетима ветра који нам као игле забада снег у лице, остајемо у месту скоро пола сата.

Ветар престаје и уз стрму ледену падину излазимо на врх. Горе нас је сачекала густа магла. Тек повремено би нам се ослобађао видик, али не више од стотинак метара. Настављамо према Бистри. Избегавамо страну где је ветар направио снежне наносе и тражимо чвршћу подлогу. Коначно се и магла почела постепено разилазити. Са Бистре силазимо беспућем, где свако појединачно оцењује пролаз онако одока, често посрћући преко кртих осулина. Једва се крећемо мокри и изнурени хладноћом и напорним путовањем.

Заобиђосмо Велику Коњушку, а потом и Црни врх. Одлучили смо да заноћимо на превоју према Кобилици. Предвече нас је и киша отерала на спавање и поквасила нам шаторе...

Наредног дана, 19. маја, устали смо нешто касније него уобичајено. Јутро је још увек магловито, али са изгледима за побољшање. У локви отопљеног снега умили смо се и опрали зубе. Оставили смо ствари у подножју Кобилице и изашли на врх за један сат. Избивши горе, човек застаје пренеражен ишчереченим гребеном са мноштвом оштрих зуба, а уједно и крњутака. Све што горе видимо је само делић онога што Кобилица представља. Праву слику Кобилице уочили смо тек наредног дана. Џиновски масив с моћним гребеном и низом литица и камених огранака у пуној снази и лепоти. Магла и облаци су све више откривали небеско плаветнило и врхове које ћемо наредног дана прећи. Вратили смо се по ствари и Кобилицу почели напуштати јужном страном планине, одакле смо имали добар преглед на централни део Шаре лишени погледа на север. Под нама, дубоко у долини, лежала су шћућурена села Бродец и Вешала. Споро и опрезно смо прелазили преко стрмих и заснежених сипара и точила држећи висину. И овај део беспућа је врло напоран, те се често намећу опрезна скретања да би се заобиле препреке. Време се потпуно изведрило. Не само што није било облака, снега и ветра, него је и сунце неумољиво пржило. Намазали смо се свим могућим кремама, као да смо желели да се осветимо што их претходног дана нисмо употребљавали. Након Кобилице, долазимо на Шилице. И то је гребен, само нешто блажи. Са њега се одлично види Призрен и села према Шари. Ту нам Ера и Ница показаше колибу где су се прошле године склонили од кијамета. Остављајући гребенасто Шилице, зађосмо у питомији предео, пријатнији за око и удобнији за ногу. Избисмо на широки плато Караниколског превоја. Иако је било тек 16 часова, одлучисмо да ту заноћимо. Скинусмо са себе мокру обућу и одећу и обукосмо суву. Мокре ствари смо раширили по оближњим клекама. Ера је на брзину спремио чај који је још брже тајанствено нестао. Поврати нам се расположење кад се на јеловнику почеше смењивати супа, пире кромпир са прженом сланином и качкавалем, пршута. Ница из дубине ранца извади теглу увозних данских шкољки, а Ера свој дволитрењак. Озари се лице и Радовану. Иза једне клеке изађе млађани Чеда са смешком на лицу. Тек после неколико тренутака дознасмо разлог његове живахности. Након

пуна четири дана више није био „затворен у себе“. Ковач засвира на усној хармоници, а затим пређе на соло певање. Радован и Ера заиграше шоту... Изгледа да разређени планински ваздух просто разара памет.

Сада је 20. мај, наш најдужи, али не и најтежи дан на овој акцији. Устали смо у 3.30 сати. По залеђеном снегу и ведром времену, уз месечеву светлост, кренусмо даље. Заобиђосмо два главичаста врха и изађосмо на гробен. Тек тада, под нама угледасмо полузалеђено Караниколско језеро, големи дол који је, као да је љубоморан на наш пространи видик, хтео да нас освоји за који часак. Остависмо ствари и изађосмо на Караташ, врх начичкан блоковима кречњака са кога смо лепо видели горанско место Драгаш са околином. Са Караташом почиње Бабасанички гробен са ланцем врхова, углавном једноликих, између којих не леже размаци дужи од два километра. До Љубовишке планине без одмора пређосмо пут дугачак око десет километара. Под нама је лежала дубока удолина Шарске реке, а поглед на Титов врх делимично нам је затварала тзв. Стара баба, огољени врх, од кога се спуштају стрме литице које се постепено претварају у велике сипаре, а ови завршавају са хаосом од урвина, сручених с висине од неколико стотина метара. Заиста, и сам поглед улива страх и зебњу. Но, ми настависмо даље и спустисмо се на превој, а потом и на извор Шарске реке. Ту се освежисмо и одморисмо. Без ствари смо кренули према безименој котли (2506 m) да бисмо кроз сат времена били испод Малог Турчина. И поред јачег нагиба, пењање овом страном за одморне планинаре није напорно, јер је биљни покривач са вијугавим или попречним браздама плитко усечен између чвршћег бусења, које попут степеница пружа сигуран ослонац за ногу. Међутим, ми смо након 12 сати хода били видно уморни и споро смо напредовали. Тек непосредно под врхом наилазимо на стеновит терен. Ковач и Ница су били на измаку снаге. Коначно излазимо на највишу тачку Шар-планине – Титов врх, трећи по висини југословенски вис. Убрзо смо кренули назад, јер нас је јак ветар омео у дужем задржавању и разгледању околине. По доласку смо раширили шаторе, вечерали и легли, а руменило на западу је обећавало и сутрашњи леп дан.

21. мај, четвртак. Преварили смо се у прогнози. Око 5.00 сати почела је киша с јаким ветром, да би око 7.00 сати прешла у густ, влажан и ветром ношен снег. Наши шатори и опрема су се показали као добри упијачи воде, па су за кратко време надмашили своју првобитну тежину. У 8.00 сати смо одлучили да прекинемо акцију и сиђемо у долину. Брзо смо спаковали ствари и кренули низбрдо. Пут нас је водио током Боговињске реке, која је временом постајала све жешћа и бучнија, да би се на једном месту гласно бацила и сурвала неколико метара наниже, одбацујући јак пљусак и махнито запенушана променила свој изглед. Почели смо и ми осећати промену. Постепено ишчезава свежа атмосфера висине. Све више силазимо у долину. Наилазимо и на прве људе са којима тешко можемо да се споразумемо, а затим избијамо на пут који нас води до превоја изнад Новог села. Поче лавез паса, утрчавање жена у куће и истрчавање деце на улице. Огласи се и хоца с минарета. Ми сиђосмо низ падину и упутисмо се улицом пуном блата према центру села. Ту свратисмо у „кафану“ у којој нас нико живи не разуме, све док не дође један старац, који у знак поштовања према путницима, хтеде све да нас изљуби. Ница је био први на удару, али га је вешто избегао, па је тако и нас поштедео ове непријатности. Ипак био је расположен за причу из које сазнадосмо да је печалбаро у Београду 40 година и да храни око 50 душа, а он управља заједницом. Исто рече да има толико и крава. Опростивши се од домаћина, кренули смо кроз селце Кеч где нас свратише учитељи и показаше ђацима као својеврсну атракцију. Сиђосмо у село Боговиње где чудне путнике још чудније загледаше његови становници. Из Боговиња смо се такси-аутобусом (јер нема јавног превоза) пребацили до Тетова, где смо опет наишли на Чединог друга. Ту заједнички прослависмо наш успех...

Иако већ ногом од планине одвојени, њена изразитост још не престаје да напада наше очи, још гледамо путујући низ Полошку котлину плавичасте контуре оних горостаса чијим смо врховима онако радосно прилазили, било да су сунцем преливени и насмејани, било натруштени и сурови под мрком чалмом од облака или под снежном олујом. Гледајући

их сада, онако удаљене, ми још једном, готово с присенком сете, проживљујемо оне пријатне часове тек минулих дана.

Улазећи из Полошке котлине у вардарски Дервен, опроштајним погледом још једном поздрависмо незаборавну слику Шар-планине.

Утисци са планине Први сусрет са Проклетијама

*Рагомир Раговић
1984. године*

У предвечерје 3. јула 1980. године, ужурбаним ходом удаљавао сам се од Гусиња, улазећи у пространство грбајске долине.

Нека необична топлина завладала је мојим бићем, а радозналост је нарастала. Минути су полако одлазили, а оку су све ближе били врхови Проклетија, преобучени у снијезну бјелину. Мисли су се рађале једна за другом, испреплетане бројним жељама за што скоријим успоном на гребене који су ме надвисивали.

Кривудавим путем ближио сам се планинарском дому, из кога се извијао бијели прамичак дима. Небо, које се ослањало на снијезне врхове, личило је на просуто мастило на листу хартије. Простране ливаде Грбаје нудиле су непрегледне ћилиме разнобојног цвијећа које ме опијало својим мирисима. Моје ухо парао је звук звона малобројног стада и хука рјечице која је журила издубљеним кањоном грбајске долине.

С посљедњим бљесцима дана, стигао сам до дома – дивно уређене грађевине, која се својим грађевинско-архитектонским рјешењем уклапа у цјелину природне раскоши.

Док се ноћ лагано спуштала и својом тмином живот Грбаје смјештала у царство снова, чика Бранко ми је говорио о успонима на врхове и

Проклетије – Долина Грбаја (Б. Котлајић)

прекрасним погледима који се пружају са њих, о историји народа овога краја, откривању Каранфила, о бројним згодама и незгодама у минулих 25 година.

Слушајући његова казивања, доживљавао сам љепоту ноћи. Та љепота у својој свеукупности може се једино осјетити у чистим природним просторствима – далеко од буке аутомобила, царства алкохола, индустријске загушљивости, малограђанске празноглавости и градске вреве. Небо је било без иједног облачка. Плави свод прекривале су звијезде као мајски цвјетови пространства ливада. Из раскошних шума допирала је посљедња пјесма птица пред ноћни смирај. У даљини су треперила свјетла Гусиња, а непосредно крај нас чкиљила је петролејка у малој пастирској колиби из које је допирао плач нејаког дјетета. Цјелину те љепоте допуњавао је ехо планине у сну и доминација Очњака, који је

мирно сједио као сигурни владар на свом пријестолу. Сати су пролазили, а уживања су се умножавала, тонући у сан.

Освануло је прво моје јутро у Проклетијама. Јутро које је дошло са пјесмом птица и бисерним росама које су мамиле вани. Поглед ми је био заплуснут јединственошћу сунчевих зрака, шаренилом цвијећа, бујношћу траве, бљеском планинских литица, бјелином сипара, зеленилом шума и снијежним покривачем у ували Котлова, у коју смо са необичним задовољством кренули.

Пут до Котлова није ми представљао напор. Лаганом шетњом преко прве, друге и треће ливаде, одушевљено сам бацао погледе десно и лијево, угледавши необична камена врата. То је откровење и ријеткост коју су многи прије мене доживјели са сличним осјећањима и радостима. Тјеснацем се даље иде уз стрмину. Цијело вријеме поглед другује са висовима јединствених Каранфила. Сусрет са бистрином воде и њеном хуком причињавао је посебну драж, као и њено ишчекивање у кречњачком грлу. На надморској висини од око 1600 метара, под ногама се осјећа шкрипа вјечитог снијега Котлова, а изнад нас доминира камени колос – Копље – завршница Великог врха Каранфила, чија висина премашује 300 метара. Пред њим човјек изгледа незнатан, слабашан и поражен. Међутим, то је само први утисак. Вођен снажном жељом за освајањима и самопобеђивањима и овдје је човјек успио савладати своје слабости, и 1964. године стати на највиши гробен.

Наредног јутра, кренуо сам кањоном мале рјечице Луковаче која у тјеснацу добија име Грља. Настаје од бројних поточића који се сливају од сњежника Котлова. У свом тјеснацу прави ријетко виђене каскаде и низ водопада. Њене обале уоквирене су зеленилом шуме и бјелином врба. Десно и лијево су цвјетне ливаде које су за шетњу у предвечерја награда за дневни труд.

Одвојивши се од бистрине ријеке, кренуо сам према Караули и Волушници. Шумовита стаза водила ме њиховим највишим тачкама. Ход шумом чини посебно задовољство, како због њене разноврсности и виткости, пријатне хладовине у топлом јулском дану, тако и због бројних пропланака обраслих разним биљем и цвијећем. Послије два

сата хода, добро маркираном стазом, нашао сам се на висини од 1915 метара – највишој тачки Карауле. Преда мном је пуцао изванредан поглед, заустављајући ми дах. У видокругу ока нашли су се гребени: Везирове браде, Каранфила, Попадије, Тројана и Волушнице, плаветнило Плавског језера, долине Грбаја и Ропојана, албанска територија и Гусиње. Заиста се на овом врху може осјетити истинско доживљавање љепоте.

Одвајајући се од ових љепота, крећем према Волушници. Пут ме води преко катуна. Амбијент испуњавају звуци звона стада, лавез паса и гласови пјесме пастирске. Из малих колиба, сазданих од прућа и прекривених најлоном, извијају се праменови дима губећи се у пространствима небеског свода. У самом катуну наилазим на воду. Тражим јој извориште. Преда мном се указује необична слика мале рјечице која допире са стрмине. Њена бистрина прелива се на јулском сунцу. Силазећи међу колибе, распитујем се за пут на врх. Љубазне планинке ми објашњавају стазу и упозоравају да не пређем у пограничну зону. У једној од колиба сам се окријепио: попио шољу киселог млијека, попричао о начину живота, обичајима, методу спремања сира и качамака, зимским сњеговима.

Кретао сам се стазом према врху, а око мене су расли бројни јабланови чији су се цвјетови њихали на лаганом вјетру. Трудио сам се да неке од цвјетова не погазим, јер су ме својим мирисима опијали. У предјелу гдје доминира зеленило, јаблан и боровљак, замишљао сам рађање августовског сунца и спектар разнобојности.

Лагани ход и размишљања довели су ме на висину од 1870 метара – врх Волушнице. Пред мојим видиком простирала се фантастична панорама. Као на длану посматрао сам бјелину сњегова Каранфила, Застан и албанске врхове, долину Грбаје са језером које је наговјештавало своје скоро усахнуће. По дивном сунчаном дану, гледао сам непрегледна пространства природних љепота и уживао у јединствености своје среће.

Овдје је све тако дивно, разиграно и блиставо. Себи нас призивају врхови планина, бјелина сњегова, зеленила долина, разнобојности цвијећа, стада оваца, бистрина воде, шум врела и дух човјека.

У ову необичну частину природе, човјек треба да улази само с љубављу, ослобођен свих рушилачких нагона. Овдје је право мјесто истинским

истраживачима: геолозима, ботаничарима, географима... Овдје је мјесто за инспирацију: пјесницима, сликарима, филозофима...

Ово су предјели до којих није тешко доћи, али је отићи готово немогуће. Пожели човјек да ту остане и „развија своју мисао до Кумове сламе“. У великим урбаним срединама човјек није свјестан да се земља окреће око Сунца и своје осе. Овдје се то лијепо примећује. Жао ми је што нема у близини пошта, да се јавим познаницима и суграђанима, да им пишем о својим мислима, доживљајима, вјечности. Желио бих да им кажем: да забораве паре, аутомобиле, телевизоре, порно-филмове, награде, да превазиђу отуђеност свога „ја“, снове о моћи, себичности и доминацији. Тако радо бих их позвао у ова брда чистине гдје нас природа обогаћује даровима љепоте. За разлику од властодржаца који, „дијелећи“ власт – губе, или богаташа који, „дијелећи“ богатство – осиромашују, у овим предјелима доба љепоте се умножава, богатећи себе саму и дух човјека.

У овим предјелима присутна је и доминација камена и безводице. А камен, око кога пасе мало стадо са дјечаком крај њега, је полазна степенница у живот, у филозофију, поезију, медицину, у бескрај могућег. Са ових терена за свагда се понесе величанствени пејзаж сунца и камена, строгости и безводице, пејзаж поучности, блискости љепоти, страности богатству и објести ситих. Дакле, мора се пјешачити према изворишту природности, да би се појмила сопствена људска слава.

Пријатељима природе разумљив је осјећај рударског инжењера Јегора Новаљевског који је 1840. године, пролазећи планинама Црне Горе, записао: „Не, ја ћу остати овдје, ја ћу чекати чудо! У Црној Гори, на сваком кораку има чуда, како да их не буде овдје...“

Ко има намјеру да стигне до изворишта блиског уму и достојанству, мора се упутити козјим стазама. А козјим стазама у ове предјеле стигли су једном и планинари. Својим дугогодишњим трудом направили су сигурне прилазе Очњаку, Котловима и другим врховима. Најзаслужнијим међу њима требало би се захвалити давањем њихових имена изграђеним путевима, на примјер: Бранков пут, Шекуларчеве маркације и слично.

Пространства Проклетија напустио сам са обиљем утисака и жељом, за што скоријим повратком у та чаробна њедра природе.

Импресија

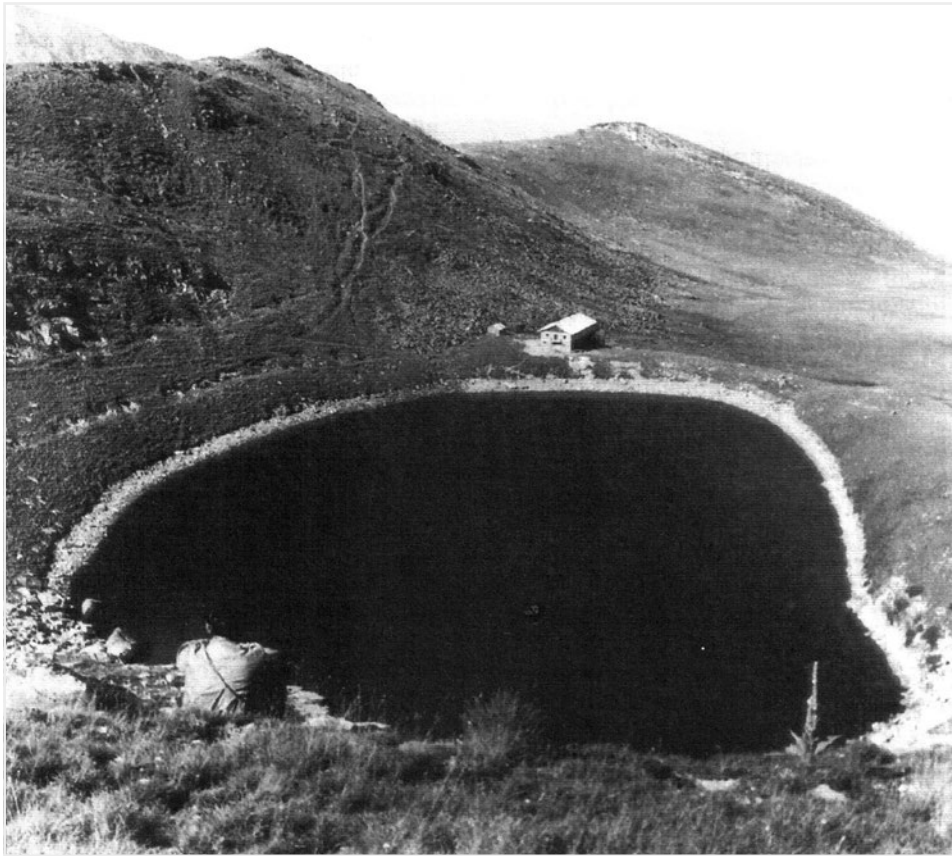
Пејтар Смиљковић

1988. године

Шта их то покреће... Шта их то покреће... Шта их то вуче напред? Размишљао сам док сам се на зачељу вукао за њима. Жуљао ме ранац, севали ми зглобови, клизао сам се са камења, дах ми се пресецао, те сам као риба избачена на суво, дахтао. Чешће сам застајао него они. Окренут у себе, псовао сам све, а самог себе највише и доктора што ми је препоручио оштар планински ваздух. Био сам ја већ на планини, али шта ће ми ово високогорје, и то још крајем новембра. Жабац, ето то је то; видела жаба где се коњи поткивају, па и она дигла крак.

Гледам га подуже, у леђа, прешао педесету охохо, а граби ли граби... Ветеран, има у ногама толике планинчине и иде... иде... Нек иде... И они женскаћи, иду и оне, иду, пењу се као, ма боље да не кажем... боље... Црк'о сам. Наравно, сео сам. Тек смо кренули, шта ли ће на крају бити Нас седморо из два планинарска друштва, „Радничког“ и „Железничара“, један преко педесете, двоје на средини, између четрдесете и педесете, ја близу четрдсетих, и троје млађих од тридесет година... шаренило у свему. Почело је весело, иако се баш не познајемо најбоље, а неки се први пут у животу виде. Ваљда ћемо се упознати за седам дана.

На београдској железничкој станици, кад смо полазили, гужва. На све стране планинари. Заиста интересантно. Сви хоће да искористе новембарски празник да га проведу у планини, на свежем ваздуху и у задовољству. У возу гужва, а наша група се упутила на Пелистер, који

Пелистер – Големо језеро (Б. Котлајић)

је у планинском масиву Бабе. Док воз клица, стојим и размишљам о чудним називима наших планина: Баба, Попадија, Шара и да не набрајам.

У планинарском дому „Копанке“ на 1610 метара надморске висине, лепо су нас примили, а нисмо били ни превише уморни од два сата хода. Искусни управник посаветовао нас је о предстојећем путу. Примио сам то с малом скепсом, јер стално сусрећем људе који све знају и постају ми досадни.

Што смо се више пели, постајао сам уморнији и раздражљивији. Своје задовољство нисам јавно испољавао, напротив, није ми силазио осмех с

лица који је, додуше, постајао све киселији. Страна којом смо се пењали била је испресецана великим блоковима стена неправилног облика и неједнаке величине. Често смо наилазили на каменове клацкалице, снег је постајао дубљи, а почела је и ледена киша. Све је постајало клизавије, а одсечне падине дубине и преко десет метара, изгледале су непријатно и захтевале су изузетну опрезност и пажњу. Оно дивно сунчано јутро претворило се у ветровито кишно поподне. Полако, да не виде остали, из ранца сам избацио две повеће конзерве. Морао сам га олакшати.

На једном хрбату, као кроз неки левак, с тешком муком сам прешао. Окренуо сам се да га погледам и плунем од муке. Застао сам посматрајући га опчињен. Кроз тај полулевак дувао је јак ветар и стварао маглу која се таложила у подножју планине. Битола се није видела од магле. С моје леве стране било је све прозирно чисто, а са десне, из оног полулевка, као и из неког гротла вулкана, стварала се магла и све десно обавијала. То ме је одушевило. Још бих остао да све то проматрам с посебним уживањем, али звали су ме да их сустигнем. Не знам шта се збило у мени, али пожurio сам и за кратко време избио на чело групе. Ранац ме је мање жуљао, зглобови ме нису тако болели. Ветар је све јаче јечао и кроз неко време почео нас је рушити. На два три метра није се ништа видело од магле. Даље се под овим условима није могло. Тражили смо најпогоднији заклон и нашли смо га у четвороугаоно насланом камењу с улазом у висини рамена човека средње висине. Чекали смо да ветар ослаби и дигне се магла. Међутим, ветар је постајао све јачи, али није одгонио маглу. Нађен заклон почели смо уређивати као бивак. Сада су се они конопци и велико крило цераде показали као права ствар, а док смо их носили у ранцу, мислио сам – „ко ли ми ово ували?“ Искуство ветерана било је пресудно за брже уређење бивака. Касније смо сазнали да смо биваковали на 2400 метара надморске висине у разрушеној санитарној прихватионици из Првог светског рата. У врећама за спавање, по систему сардина, испод церада, у води, провели смо ноћ, заправо 14 часова.

Ветар је ослабио, а и видљивост се повећала, те уз повећану опрезност и напор могао се наставити пут ка нашем исходишту, врху Пелистера, тј. ТВ репетитору. Разлику од 200 m у висини од места биваковања до ТВ

репетитора, савладали смо за два и по часа, уз велики напор. Угледавши репетитор наступило је откроење. Последњих тридесетак метара група је у хипу савладала, сем искусног ветерана који се натенане догегао.

О пријазности људи који су радили у ТВ репетитору, немам речи да изразим сву похвалу, заправо, примили су нас као своје најрођеније. Замолили смо за краћи одмор и предах код њих и наравно, свестрано су нам изашли у сусрет, а као изванредни познаваоци ћуди планине, нису нам дозволили да истог дана наставимо пут, јер време се погоршало. Изгледа да смо искористили предах, док је кијамет скупљао снагу да груне још већом снагом.

Размишљао сам лежећи на меком душеку у просторији угодној топлој о томе, шта нагони ове људе, моје сапутнике и сапутнице, на овај изузетан напор, на одрицање, напросто речено, малтретирање. Шта желе да виде? У чему желе да се потврде? Шта себи да докажу? Своје психофизичке могућности? Не, не верујем да је то – то. Коме, бре, да се докажу и зашто? Ма хајде море, финансијски немају никаквог ћара. Само издатке, па шта их то вуче?

Сада сам се смејао себи. Колико још прошле ноћи, испод цераде коју сам вукао рукама да је ветар не одлепи, а која вртача присвоји, јадник, лежао сам у води промрзао и тако слатко псовао, понајвише себе и оног ко ме наговори да кренем. Није упутно псовати наглас, али тихо себи у браду, корисно, јер доноси унутрашње олакшање. Смејао сам се себи слатко – тада сам личио на неку бабу која је дала пару да се ухвати у коло, а после би дала и две, три и много више, само да изађе из кола. Тешио сам самог себе – горе не може бити, а могло је.

Сунчан дан је освануо, растанак са домаћинима био је весео, али на изванредан начин и сетан. Ко зна када ћемо се опет видети са овим добрим људима на самом врху Пелистера, на коти 2601 m надморске висине. Сви смо зрачили радошћу. Требало је да идемо даље, на друго седло, и даље до одредишта. Опет магла; не, то је био облак. Замислите, облак! Били смо у облаку! Поново успон и опет нас је сунце огрејало. Па опет облак и, напокон, открио нам се драгуљ. Угледали смо Преспанско језеро. Било је лепо. Опчињен призором уживао сам танано, треперећи у себи. Био

сам струна на дашку планинског ветрића. Около мањи врхови планине Баба, у подножју, на висини од 800 m плаветнило језера, свеж ваздух савршено чист, небо ишарано облацима разних облика. Уочио сам бизона у трку, с друге стране пловио је кит, а онда девојка са дугом, дугом косом. Очи су ми биле пуне, а и срце. Силазак са тог видиковца је био прилично отежан због снега, а касније и клизавог камења. Ипак је био много лакши него успон. Негде око 20 часова стигли смо у сеоце Претор – наше одредиште, где смо заноћили у мотелу. На заједничкој вечери групе, дигао сам чашу и наздравио магли, ветру, суснежици, биваку и церади, те облацима и сунцу Пелистера. Другом чашом, наздравио сам људима на ТВ репетитору, њиховој људскости и доброти.

Воз нас је враћао у Београд. Као да ми се није ишло назад. Прозаично, али део мене је остао тамо. Но ипак се враћам богатији. Оплемењен лепотом природе, и кад брунда и гунђа, и кад ти се нештедимице даје у свој својој лепоти. Оплемењен за једно ново друговање. Оплемењен сазнањем да бих опет ишао у планину и ићи ћу, будите уверени. Можда сам осетио или наслутио шта друге на тај напор у планини гони.

Још нешто, можда сам на моменте био вулгарно отворен, али – било је из срца.

Завејани трагови

Велибор Стјанишић

1960. године

Кад затвориш очи, све је као на пешчаној плажи. По лицу греје сунце, испод склопљених очних капака још трепере светле мрље од јарких боја бљештавог дана, околу бруји весели жамор одраслих и деце. Тако се може лако и заспати, као уз шумор валова негде испод усијаног Биокова, на пример. Онда се тргнеш погођен изненада залуталом грудвом снега и постајеш свестан да је то зима, да си на Великој планини и да се то стотине и хиљаде мање или више вештих скијаша препуштају белом заносу, праве мајсторске кристијаније или почетничка плужења, укључени у бескрајну траку: „седежница“ – „ролбом“ утабана стаза са правим правцатим прометним знацима који најављују неравнине и завоје – благајна – опет успињача и тако у круг. Сви делови ове индустрије снежне забаве функционишу изврсно: од основног – система жичара, преко службе информација, смештаја, позајмљивања и поправке оштећених реквизита, „штамфања“ стазе, заштитних ограда, решевалаца, лекара и тако даље, па све до цу-бокса у хотелу и служења јела и пића. Туристички динар капље, један по један, али прорачунато, сигурно и заслужено.

Решен да једном будем „на скијању“ (у оном смислу речи, који се обично користи) начинио сам те зиме малу „инспекцију“ по Воглу, Крвавцу, Великој планини и Мариборском Похорју. И свуда сам био искрено зачуђен двома стварима. Једно – тако масовним интересом за овај облик потрошње и све вишим просечним нивоом материјалног стандарда, снаге, знања и технике скијања, што је генерација млађа.

И друго – великом тешкоћом да у својој свести повежем ове резервате на свој начин здравог и лепог испољавања радости живота (и сва чуда која су произвели фабриканти ципела, скија, пива у лименкама или грамофонских плоча) са мени драгом и познатом представом о томе, шта је планина иначе. Какав рај за умножавање еритроцита и каква ексклава долинске духовне пустоши. (Па бар да није оних жичаних ограда и путоказа.)

Опет склапам очи и препуштам се сунцу.

Колико међу овим стотинама који се радују чистом зраку и брзини, има оних који знају шта се све на хоризонту види, које занима шта их окружује и који би желели иступити, сада или било када касније, из тог уклетог кружења: жицом горе – пистом доле? Колико их има, који би били вољни кренути својом снагом ма где узбрдо, возити по дубоком неугаженом снегу, носити неки колограм на леђима, спавати коју ноћ ван кревета, доживети макар шта што није програмирано, стандардизовано, осигурано, плаћено? Сигурно има понеко. Како га препознати? Хоће ли се ико увече, када умукне челично зујање сајли и вика на стазама, удаљити макар десетак минута хода од зграде иза чијих прозора трепти плавичаста светлост телевизора, да ослушне звуке планине? Маглено море потопиће тада Бистрицу, а Велики медвед почеће своје обртање око Поларне звезде, тамо над обрисима Плањаве. У провалијама испод Краловог хриба шумориће невидљиве смреке и клековина. Моћи ће се доживети обичне, богом дане и бесплатне ствари које су преко дана на том месту ускраћене.

Срећом, простора има довољно. Увек могу када хтеднем горе, па преко Мале планине или Пасјих печи у долину, или на коју другу страну. „Не молим те, о душе висина, за дуги животни пут. Не молим те за мирне, сретне дане. Само молим за бескрајне снежне падине“ (Арнолд Лун).

И у мени се рађа чежња за другим зимама, другим снеговима који се могу доживети. Или је то можда само сентименталност према властитијој младости.

Била је средина зиме, време када Проклетије показују зубе. Пуно снега и југо учинише да се у Котловима сруче многе утрге. Тако, цели течај зимског планинарења (двадесетак момака и две-три девојке) крену пешке да савлада оних неколико километара заметене цесте од Кућишта до дома у Бјелухи.

Баш код споменика Јокића и Лайћа, двојице од усова погинулих путара, сустигосмо троје путника: забрађену жену и двојицу мушкараца са шиптарским кечићима, али убрзо по говору препознасмо да су муслимани из горње лимске долине. Путовали су, као и толики други људи из тих крајева зими, пешке из Пећи у Плав и видело се да тог дана по оном кијамету неће стићи даље од Бјелухе. Уз то, млађи мушкарац се понашао чудно, остало двоје су га држали за руке и скоро вукли напред, а он се споро, без воље и помало затежући кретао.

Испоставило се да је момак, кршан и доста наочит, душевно болестан и да су старији бркати човек и жена његови рођаци, који га воде из Пећи, где су му тражили некаква лека, натраг кући. Младић је само ћутао и његово ненормално понашање очитовало се само у томе што се упорно опирао да хода. Како сам ишао на зачељу наше колоне, мало застадох у разговору с њима. У то се појави на видуку дом у Бјелухи, те убрзах да стигнем другове.

Свакако су то троје преноћили у кући Челића, једином домаћинству у близини дома, јер их ту вечер нигде не видех, али ујутро се појави онај бркати мушкарац и замоли вођу течаја да му двојица од нас помогну да преведе момка преко превоја Дио, тако што би заједно пртили по дубоком новом снегу до седла, а низбрдо на другу страну некако ће и сами.

Одмах се јависмо један друг и ја, рачунајући са лепим полусатним спустом у повратку са Дијела и са околношћу да тога дана, због мећаве и магле, неће бити других успона, те да се као главна забава у Бјелухи може очекивати цепање дрва или прављење иглоа.

Испочетка је кренуло добро, али око половине успона, на око 500 m висинске разлике, почели смо западати у неодлежани снег, понегде и до паса. Момак је само ћутао и застајао. Покушасмо да пртимо нас двојица напред, али једна пртина слабо је шта помогла. Болесник је ишао по прогаженом трагу, али двоје пратилаца морали су га држати под руку и газити целац. То се развуче сатима. Чуло се само убрзано дисање и повремено Бркино гунђање:

– 'Ајде, Ибро, 'ајд'!

Код места, где се лети налазе последњи станови, смрачи се као да је смак света и ветар поче гадно да засипа у очи и нос. Жена стаде да кука:

– Јаој мени, у зао час пођосмо! Куку, Ибро, несретниче!

– Мучи, Шарка – обрецне се Брко, па ће Ибра песницом међу плећи
– 'Ајде, Ибро, 'ајд'!

А Ибро ћути и ногу пред ногу.

Покушасмо нас двојица да метнемо скије, па да га водимо са стране, али он се обеси о руке, а ми, ако не користимо бар један штап, на оној узбрдици немамо ослонца.

Снег мете. Не знаш да ли пада из неба или извире из земље.

– Ајој, Ибро, кукавче, угашениче – опет ће жена.

– Мучи, Шарка! 'Ајде, Ибро!

И тако неколико сати.

На Дијелу подухвати права руска „пурга“. Иако смо и ми и путници добро познавали крај, мене ухвати страх:

– Хајдемо, људи натраг. Није нам за главу.

– Не – на то ће Брко – но нас још мало испратите наниже, док не угледамо Метех, па ћемо сами низ стрмину.

– Какав црни Метех кад не видиш прста?

– Ма, молим ти се к'о човјеку!

Продужисмо још пола сата низбрдо, а онда ће Брко:

– Е, 'фала ви к'о браћи. Па да се у бољему добру видимо – и рече нам како се зове и одакле је. – 'Ајде, Ибро!

Утонуше у маглу. Нама двојици би некако мучно. Пропашће људи у невремену. А шта да им чинимо када су навалили као да је судњи

дан? Остадосмо још неко време у месту. Мокри изнутра, мокри споља, почесмо подрхтавати.

Ветар донесе нешто као слабо дозивање. И ми сложено повикасмо. Онда се гласови чуше све ближе и ближе, и три познате прилике изронише из белине. Ипак су били паметни да одустану.

Од нашег трага ни спомена. Опет напамет прегазисмо Дио. Од очекиване вожње до дома не би готово ништа. Где да пустиш људе да се сами даве у сметовима?

И тако вратисмо мученог Ибру натраг у Бјелуху.

Зимска ноћ је дуга. Нема те мокре одеће која се не може уз ватру осушити, нити умора који до зоре неће напустити мишиће и зглобове.

Јутро. Мир у зраку и пуно, пуно сунца. Наша колона један по један напредује полако уз падину Вретена. Само се чује шуштање смучки. Јучерашња непогода прошла је као мора. Многи путници које је невреме затворило у кућу на Чакору, сишли су јутрос и прогазили добру пртину. Сада ће Ибро и његови пратиоци моћи комотно и сигурно, додуше мало обилазно, на другу страну, у Плав.

Хватамо се неизразитог југоисточног раза – данас је много новог снега, ваља се чувати лавина. Добили смо у висини. Силни врхови помаљају се на свим странама хоризонта, лепши него икада, опрани, залеђени, светлוצави, као од сребра.

У време најљуће зиме једне године двојица Гаћеша (отац и четрнаесто-годишњи син) и ја, после неколико тура са чакорског превоја, петог дана нашег зимовања, упутисмо се врло касно, тек око девет сати, на туру преко Мокре планине у северозападном делу Проклетија. Зато одмах одустасмо од добро нам познате Планинице (2077 m) и попесмо се на неизбежну Ваганицу (2110 m), где нам чисти и као стакло слеђени ваздух дозволи још један кружни поглед на далеке кристале Комова, Бјеласице и главне масе Проклетија.

Рскаву ледену покорицу на вршном делу Ваганице низ коју смо не поуздавајући се много у своју вештину пипкали, мало лево, мало десно, замени двадесетак центиметара пршића, сигурно први, а можда и последњи пут те зиме, запараног скијама. И тада се догоди оно, што често бива у таквим данима када се чини да природа даје од себе сасвим немерљиви раскош контраста боја и форми, у данима који су такав празник за душу и очи да нам постаје једино важно препустити се снегу и сунцу, без обзира на предвиђени циљ, расположиво време и све друге околности које се иначе имају у виду.

Тако смо, безбрижно као деца, оставивши на западу гребен Сјекирице, прошарали падине десетине брда на главном билу Мокре планине. Негде на коти 1932 m, добрих пет сати далеко од Чакора, када је кратки зимски дан нагло почео да се гаси, видели смо да од намераваног завршетка туре преко Ђафе до Бога нема ништа и да се пред нама пружа сплет стрмих, шумовитих глава одвојених по пар стотина метара дубоким долинама у којима се по ноћи нећемо тек тако оријентисати.

До потпуног мрака стигли смо још да се вратимо километар назад и да уочимо, далеко под собом, од шуме слободно било Хаџевићких ливада које, како смо знали, падају у насељену долину Хаџевићке реке.

Следио је прво сат и по вожње изненађења у благим, готово хоризонталним серпентинама, тек толико да се помало спуштамо, улетања у вртаче и вододерине, рубљења и крајње напетости у потпуној тами, све до првих разграђених станова. Онда је дошло даљих сат и по праћења некаквих трагова по билу (као да су свлачили сено), мало горе, мало доле. Планина се разрасла, огромна и мрачна, ројеви звезда су затреперили на црном небу, ни гласа, ни пламичка, само једнолично шуштање скија и убоди палица у снег, шумови које слушамо већ сатима, само аутоматско покретање руку и ногу, одрвенела рамена под теретом ранца и зној који се већ хлади, јер се температура вероватно ближи петнаестици испод нуле.

Старо је искуство – потребно је унапред, да би се избегло свако разочарање, помирити се са тиме да ће то ритмичко кретање, то клизање смучки и замаси руку, трајати до ујутро и да ће онда бити и светла, и сунца, и поузданог пута, само да се мали Никола држи јуначки као до сада.

Уствари, само се чинило да све траје јако дуго. Стрмина се одједном повећала и далеко доле, где се између снежних падина уз обалу потока црнела гола земља, чуо се лавез. До јединог осветљеног прозора, као до усамљене куле у снежном океану Проклетија, напредовали смо пипаво и упорно.

– Ехееј, домаћине! Добра вечер! Мир мрама! Јесте ли се уморили?

Врела пећ, тежак топао зрак у соби, брката опаљена лица.

Јошаница руговска. Кућа породице Љуљаи.

Млеко и проја, за чију се цену не сме питати и онда нам олово коначно пада у ноге и на очне капке...

Јутро. Много радозналих дечјих глава прати нас погледом док, после опроштаја са домаћима, одмичено ка Ђеф Ебрес. Све је друкчије наоколо и некако питомије него синоћ.

Кућа Љуљаја постаје све мања на супротној падини. Ни њима, нити било коме другом, никада нећемо моћи довољно и добро захвалити за поклоњени кров и топлоту. Зар је довољно разделити деци чоколаду? Зар је довољно фотографисати се са домаћином и послати му слике за успомену? Зар је довољно оставити домаћици миришљави сапун? Све је то глупо и банално. Не, морамо се помирити са тим да бисмо ми, становници великих градова, са свим техничким дрангулијама које нас окружују, при сусрету на нашој асфалтној улици са једним Љуљајем, са Феатом Еминијем из Вешала, са Авдом Џемалијом из Ђурева код Тјентишта, са Вуковићима из Мратиња или Шибалићима са Дурмитора, били опет два света. Били бисмо силом околности, без икаквог свесног користољубља, неспособни да им на исти начин вратимо љубав и хлеб, осуђени да носимо проклетство урбанизације.

И опет, када би нас случај довео под њихове сиромашне кровове, били бисмо тако разумљиви и блиски једни другима, способни за узајамно поверење и жртве и за све дубоке емоције на какве само свет планина може људе навести и који их само у њима могу показати и прихватити.

Без повратка

Велибор Сџанишић

1959. године

Једва смо одмакли дужину ужета у десном ребру Калтенегерових камина у Малој Мојстровки, а на стази испод стене указа се однекуд Миклавж. Церио се и довикивао нешто на рачун „шодера“ у који смо ми ушли с одговарајућим страхопоштовањем. Проклето закерало!

Нама се смер у наставку претвори у праву поезију. Стена се устрми и очврсну, ребро се сузи, лево од нас зинуше црни и влажни камини и језа ме ухвати од њихове хладноће и дебелих, прљавих наслага одлежаног снега, а иза леђа и испод ногу остаде само хладњикави северни ветар и прозачна светлост сунчаног дана.

Богдан и ја хитро пређосмо већи део брида и кад стадох на дуго очекива ну љуску, наизглед крхку и само прислоњену, али поуздану и уосталом неизбежну, мали грч страха претвори се у плимину радости живота. Као да је престала сила теже, последња, стрма, уска, косо удесно пружена рампа изведе ме, или тачније избаци ме, на широку полицу. Задихан седох и углавих се међу блокове.

Сад се уже скупља крај мене. Преко и поред Робичја, у Савској долини, црвене се сићушни кровови, иза њих су благе Караванке, а тамо на крају видика бели се нешто високо и залеђено, можда Анкогл или...

– Друже водниче!

...Значи разгледам и не мислим о осигурању! Зашто се Богдан већ не појављује иза руба стене? И какав му је то измењени глас?

– Друже водниче!

Јулијски Алпи – Поглед на Мојстровку и Јаловец (Б. Котлајић)

Сто, телефон, упаљена сијалица, огрнут шињел, полузагашена пећ.
На вратима стоји трубач Острогонац, са својим бачванским нагласком:

– Фртаљ је до пет, још мало па ћемо свирати устајање.

Јасно, било је и сувише лепо да би било стварност. Слика из неке од
прошних година губи се и ја сам опет онај ноћашњи – дежурни у касарни.

Наши кораци звоне кроз ходник крај блиставих низова челика и
коже у сошкама, а онда излазимо на „круг“, на крцави и шкрипави снег,
у ледени мрак јануарског предпраскозорја. Оштро се оцртавају црни

квадри касариских зграда на небу покривеном милионима звезда. Ни гласа, ни покрета. Као некад, негде у неком далеком и високом биваку.

А само за који тренутак, на први мало промукли метални звук трубе, плануће сви прозори, загрмеће стубишта под стотинама чизама, одјекнуће команде, на „кругу ће нарасти сивомаслинасти кареи чета и батерија н-ског гарнизона и људи ће, још топли од сна, као и сваког јутра, кренути на покретну траку војничког дана у коме има тако мало прилике и времена да се размишља шта је и како некад било.

Кад сване, видеће се она шумовита коса.

Отићи том благом косом – то је била опсесија која је трајала више месеци. Тамо, иза парка возила, иза стазица са окреченим ивичњацима, иза рунделе с петокраком звездом, иза жичане ограде, с оне стране неравног пута, види се како се та коса, лагано израстајући из подравске равнице, у даљини везује за било Крндије.

Никада нисам помислио на дан у који ћу, на пример, отићи на железничку станицу и отпутовати кући. Моја предоцба о повратку у живот на који сам навикао никад није била везана за тај „нормалан“ начин да се отпутује из варошице. Отићи кући за мене је значило кренути без повратка у ту шуму и не бројећи дане, прегазити Крндију и Папук, прећи на Псуњ и на Бабју гору, сићи на кобашку скелу и препливити Саву, отићи уз Мотајницу што даље и дубље у планине и не заустављати се – нигде и никад...

Та визија, била је толико јасна, а преокупација толико снажна, да сам петнаестак година касније, када сам случајно први пут поново туда пропутовао, као да се дешава нешто давно очекивано и неизбежно, прекинуо вожњу и у рано јутро пошао са станице још уснулим улицама и нашао се на крају градића, недалеко од познатих, али сада већ некако туђих зграда, с необичном свешћу о томе да се сада у њима налазе они који су у доба моје службе били у пеленама.

Био сам слободан да кренем куда хоћу, ником познат и ником обавезан. Кренуо сам узбрдо, стално очекујући да се јави радосно узбуђење због те слободе и необавезности. Ни говора. Све је било обично. Истина, врло лепо: жута и црвена јесења шума, пријатна стаза са шуштавом

покривком опалог лишћа, чак и поуздана маркација за коју нисам знао. Ипак, мање-више, све онако као кад правим неку од безбројних шетњи уздуж и попреко Фрушке горе.

О другој тури није могло бити говора, имао сам само тај слободни дан. Лепо сам дошао до Бедем-града и начинио круг преко неколико околних брда и увече се упутио ка равници лаганим ходом ветерана.

Осетио сам време као споро али неумитно клизање глечера и сву узалудност призивања доживљеног. Ја – некадашњи, нисам био ја – садашњи. Између нас стајале су стотине тура, од Блодигових и Кутијевих четиритисућњака до брежуљака смедеревског виногорја.

То је она река у коју се не може поново загазити. Али, док има тражења новог, дотле има смисла трајања, и сва је срећа што новог има неограничено, а неиспуњених жеља много, од Ратешких Понца и Монтажа до далеке Савоје, и од сувати Старе планине до сланих камењара заборављених оточића.

У сумрак се забелео главни пут. Изнад шуме испловио је месец, крупан, светао и хладан, попут камене плоче.

Као и толико пута, доживљај је био другачији од очекиваног, али је потврдио стару спознају:

Ваља схватити свој планинарски век као један диван и огроман успон и силазак, с много могућих и једним изабраним смером, и кретати се својом логичном животном параболом, без жаљења и застоја.

Време мира

Велибор Стјанишић

1961. године

У уреду радо застанем код велике зидне карте наше земље. Пред очима ми тада оживе познати, давно или скоро виђени крајолици. Заблеста снег на високим врховима, зарумене се кањонски одсеци, потеку плаве црте потока и река између смеђих брдовитих страна да би се смириле у жутозеленим плохама Паноније или у ултрамарину јужних мора. Целу ту слику, тај неравномерни ритам синклинала, преплитање мора и копна и хармонију речних сливова са ребусима понорница, чини још познатијом једна црна искидана црта која се вуче по планинским гребенима, пуже низ речне токове, пресеца језера и ствара добро познати профил „мале земље међу световима“. Државна граница!

Колико много и често супротних асоцијација уз те речи?

Колико сећања на људе у униформама које је служба бацила за Божја леђа, на друговање с њима, заједничке успоне, разговоре, дане и ноћи? (Попут оног водника Хацића који нас је педесетпете године пратио на Големи Кораб, да би пар месеци касније погинуо под снежном лавином у караули Жужње. Остала је само заједничка слика код граничног камена коју смо ми, његови случајни једнодневни другови, послали водниковој кући у Стару Пазову).

Колико љутње због управних процедура и забрана које су нам понекад искомплицирале туру или „одузеле“ понеки лепо врх?

Колико успомена на мирне, необележене и невидљиве границе у европским Алпима, преко којих се прелази тако да човек тек накнадно

Поглед на Кучке Комове са Штавне (В. Тасић)

са задовољством установи како је био на подручју још једне нове земље (премда заправо није ни сишао са ледника на суву земљу)?

И коначно, колико сећања на ситна, помало детињаста узбуђења, када траса нашег успона са трагом у снегу као необоривим (*corpus delicti*) доказом прође делом територије каквог суседа, који не би био баш одушевљен таквом повредом интегритета?

А летос сам седео на слемену Стола у Караванкама као да сам већ у неком далеком будућем времену. Дошао сам горе сам, ненајављен, неконтролисан, незауостављен, можда чак и неосмотрен ни од кога. Мирно су једрили високи облаци са Корушке на Крањску страну, у даљини су се оцртавале контуре Јулијских Алпа и Високих Тура и на тој међи двају суверенитета, режим границе осећао се колико и на рубу два сеоска атара. Топло сунце, лагодна шетња и осећај неке сигурности као да су

помогли уживљавању у једно време у коме, осим таквих, неће ни бити другачијих граница.

И онда сам се пренео у мислима десет година назад и хиљаду километара даље.

Звездана зимска вечер на становима Штавна на Комовима, осам сати, петнаест испод нуле. Мој друг Зоран и ја ослобађамо се залеђених везова, убацујемо смучке, штапове, уже и остало у колибу и онда са чуђењем примећујемо како је неко, док смо ми били на успону, ходао око ње, пропадајући како изгледа готово до појаса. Около све тихо. Остале пастирске бачије изгубљене у наметима снега. Сами боравимо ту већ неколико дана. Трећи друг треба тек да нам дође.

Светлост батерије обасја унутрашњост бачије. Што пре упалити примус, што пре у вреће. То јутро смо се скијама пребацили до станова на Љубану, а онда смо гризли корак по корак уз северну падину Северног врха Кучког Кома до вршне стеновите кресте, где је ваљало прихватити се и голим прстима до врха. Онда се све поновило у обрнутом смеру. Ако је ко заслужио спавање, то смо заиста ми.

Пажњу ми привуче комад папира затакнут више лежаја: „Сиђите на Трешњевик, чекаћемо вас. Патрола Народне милиције.“ То су, значи, они несретници прогазили од превоја Трешњевик неколико километара и још три четири стотине метара узбрдо.

Двоумимо се кратко време. Каквог посла они имају с нама? А и ако имају, да одспавамо– не гори кућа. Откуда они знају где смо се задржали, када смо се вратили и да ли смо приметили поруку. А онда нам се, ипак, буди савест исправних грађана. Дај, да сиђемо, нису они без невоље газили до Штавне. Смучина је видна по месечини– ето нас за час на Трешњеву.

Тешка срца намештамо слеђене везове на одрвенеле ноге, узимамо батерије и мало хране у џепове и после пола сата спуштања кроз шуму и

преко пропланака, стресајући облаке снега с грана и реметећи мртви мир заметених гнезда и јазбина, сручујемо се до мале кућице на самоме седлу.

Заиста, двојица са пушкама шетају по цести. И један камион стоји окренут ка лимској страни.

„Добра вечер, јесте ли ви са Штавне?“

„Ми смо.“

„Имате ли дозволу за ту зону? Јесте ли се коме јављали?“

Тајац. Па, мајка му стара, знам где је Штавна, група Комова стоји јужно од ње, а даље ка југу се наставља гребен Великог сувог врха и он се навезује на ланац Кучких планина са Илијином и Жијовом главом. И тек по томе ланцу иде граница. О каквој ми дозволи сад овде говори и како да сањам да ми је потребна?

Али, (*Ignorantia legis nocet*) сва моја објашњења и чуђења, јасно, не вреде ништа.

„У реду“, вели добродушно милиционар, „Идите у Андријевицу овијем камионом, те смо га овдје оставили и тамо све испричајте капетану. Како он рече, тако нека и буде.“

Сила Бога не моли. Патрола остаде у кући, а ми седосмо у кабину и фарови почеше да одбројавају серпентине, осветљавајући сабласне шуме и доле ниже понеку од поспалих кућица Гњилог потока и Краља. У глуво доба стигосмо у Андријевицу.

У станици милиције дежурни је прекраћивао време слушајући радио. На клупи крај топле пећи, поред напртњаче, цепина и скија, испод ћебета, вирио је познати жути скалп.

Све је било јасно! Није било ни потребно да се Жућа (Јовичић из Карловаца) пробуди и исприча свој део приче:

Допутовао је у Андријевицу и немајући чиме да се пребаци до седла, пошао је пешке на Трешњевик и даље на Штавну. Да ли је пао у очи родољубивим мештанима из Краља, те су они упозорили власт или се случајно намерио на милицију, тек такав риђи швапски тип није могао неопажено проћи кроз Васојевиће. Дошло је до дијалога: „Куда и зашто?“ „Ту и ту, чекају ме ти и ти“, по имену. Како ни он није имао ништа посебно црно на бело, њега су задржали, а за нама пошли по трагу.

Све се заврши лепо. Одспавасмо у топломе. Ујутро прорадише телефони са Планинарским савезом у Београду и шта ја знам још са ким. Установи се да смо ми заиста ми, да смо ту са знањем и вољом „претпостављених“, са поштеним послом и добрим намерама и да немамо никаквог разлога за какву бојазан од закона. „Добро“, рекоше нам, „сад идите са срећом, само кад пођете кући, оставите нам поруку да нијесте више горе.“

После подне смо се нас тројица, наизменце носећи Жућин руксак, вратили на Штавну. Сад смо постали „легални“. Красан зимски дан ближио се крају и као да нам се мало подсмевао због начина на који смо га провели. Дијадема Комова искрила се на залазећем сунцу, а мрак се већ увлачио у дубину Међукомља. Све је обећавало трајно лепо време.

Незадовољство је ишчезло и оптимизам се вратио. Већ смо у мислима били на сутрашњем успону са Царине на Јужни Кучки. Врхови и онако неће побећи. Они ће дочекивати и нове нараштаје који ће тражити снаге и радости у њиховим стрминама. А свакако ће дочекати и неко далеко време у коме ће планине сасвим изгубити најнезахвалнију улогу која им се могла дати– да буду преграде међу људима и народима.

Планина није хтела

Велибор Стјанишић

1961. године

Читајући у своје време Режекову књигу „Стене и гребени“, пажњу ми је привукао један иначе неупадљив и мало значајан детаљ: „Срчко Вавпотич из Љубљане, средином јуна 1936... хтео је с Калшке горе сићи право у Бистрицу, али је изгубио ловачку стазу и заплезао се у стрмину из које за њега није више било излаза. Сасвим близу испод себе видео је долину и то га је вероватно навело да крене право наниже. Спустио се по жљебовима и најпоследње омакао у дубину.“

Добро би било да сам то могао раније прочитати.

Пре више година, у једно летње јутро, моја садашња животна сапутница и ја, напуштали смо дом на Крвавцу, доста уморни од дугих тура претходних дана и лоше проспаване ноћи у непријатној кући, пуној галаме. Али, леп дан, као и околност да је кућа постала сићушна и све мање приметна у пространству планине и да се пијани гласови из ње више нису могли чути, чинили су своје. Пуни мира и праисконске лепоте дизали су се на северу врхови Гринтаваца, као одувек, равнодушни према људима и њиховим ситним заносима и љутњама. Све је то деловало лековито и помало успављујуће.

Шта је једноставније него у такав летњи дан прећи маркираном стазом до Кокршког седла? Али ми смо се преко Крвавца и Звоха заиста преспоро вукли. У међувремену сунце је одскочило. Попили смо оно мало воде што смо понели. Остала су нам два лимуна.

Јулијски Алпи - Крница

Када смо сишли са Корена, већ нисмо ни мислили на прелаз целог Калшког гребена, те смо се определили за десну стазицу преко кршевите заравни Калце. Али, после пречења неколико снежишта и стицања јасне представе о томе да се пре силаска на Кокршко седло ваља још доста пењати, девојка је показала видне знаке апатије и умора.

Ништа необично, то се свакоме дешава. Још није било ни подне, а ми смо се могли још увек добро одморити и за видела сићи, или на намеравани циљ, или натраг на Крвавец.

Довде је све обично—једна од тако честих прича о планинском лентвовању. Зар је било потребно да се забринемо што смо без хране и воде, када смо јутрос јели и када до куће, напред или натраг, можемо сићи за два и по сата?

Али, не лези враже!

У тренутку помислих, гледајући према долини: зашто не бисмо отишли у Бистрицу? Имао сам само некакву сишућну гребенску карту, а у магловитом сећању остала ми је ловачка стаза уцртана на великој карти код куће. Терен ка Бистрици је наизглед благо падао и чинило ми се да ћемо свакако лако успети са сићемо у хладовину бистричких шума.

Није ми требало да двапут предлажем. Пошли смо низбрдо са Калшке заравни, можда управо одакле и наш несрећни претходник. Одмах смо појели један од она два лимуна.

Убрзо смо са распуцалих плоча сишли у клековину и међу усамљене вихарнике. На неким прелазима нашли смо чак ловачке ознаке и то нас је охрабрило.

Онда је терен постајао стрмији. На рубу висоравни наслутили смо врло стрме шумовите падине. Морало се наставити придржавајући се рукама за дрвеће. Коначно се маркиција изгубила без трага и сва моја настојања остала су безуспешна. За то време, девојка је резигнирано седела.

Наставили смо напамет све стрмије наниже иако смо још увек могли да се вратимо. Појели смо и последњи лимун. Најзад смо сишли низ један стеновити скок од око двадесет метара. Прво сам пренео ранце, а затим превео сапутницу. И стално нас је терен зававао да ће после бити лакше. Низ следећи скок смо бацили ранце на широку грдину и онда прешли прави пењачки детаљ до доле. Тако смо казали „збогом“ повратку на Калце.

Још десетину пута се поновило моје извиђање, плезарија натраг, преношење ранаца и помагање сапутници. Све са жељом да сићемо пре мрака.

У сумрак смо већ доста ниско. Грдине су затрављене, али је све више стеновитих одсека око нас.

Бивак у једном удубљењу. Пред зору је хладно, јер немамо никакве бивак-опреме. Кад сване, свакако морамо наниже. Овде нас нико не би ни чуо ни видео. Зар је могућно да ћемо умрети овако глупо?

Срећом, ноћ је кратка и поново леп дан улива више наде.

Са доста ризика смо пречили једну висећу јаругу. Онда смо још мало напредовали низ стрму падину и најзад добили мало шири видик. Налазимо се стотињак метара над Курјом долином, на рубу повеће стене. Нигде видљивог силаска. Сигурно има скривених ловачких пролаза, али ко ће знати где су. Само кад би бар било воде. Доле хучи Бистрица, али далеко, недостижно, као подсмех.

Разгледам жљебове лево и десно. Свуда би било крајње рискантно, нарочито у овако јадном стању и без икакве опреме.

Седимо на рубу. Тешко ми је да признам пораз. Потребно је сада, то сам већ знао, дозивати понављањем истог сигнала шест пута у минути. Здрав и читав да дозивам са ове глупе литице, а заносим се толиким озбиљним плановима!

Још се колебам и разгледам околу. Али здрав разум побеђује сујету и убрзо се, у правилним размацима, диже отегнуто „хееј-лоп-лоп“, ломи се негде ниже са друге стране Курје долине и губи у шумама.

Потрајало је прилично, то дозивање...

Најпре се чуо пас. Далеко, али разговетно. И онда, негде доле, најлепши, најпријатнији људски глас, груби љутити глас човека узнемиреног у неком послу или размишљању, моћни глас који улива поверење, најлепша музика коју сам икада чуо:

– Кај се дереш, порка мадона!

Даље је све било као у драми са “Deus ex machina“... Ловочувар Јуриј Ромшек, јер то је он био, после пола сата већ се налазио код нас. Скривеним ловачким пролазом, низ врло стрму јаругу, висећи рукама о клековини, у шуму, у долину и још двадесетак минута до спасоносне воде.

Шуми Камнишка Бистрица. Опростили смо се са Јурјем код ловачке куће и идемо у дом. Живи смо, живећемо ко зна колико година, попети се на ко зна колико врхова, сунце сија, све се добро завршило, живот је леп. Али у мени праве радости нема. Мучи ме питање зашто је било

потребно да најплеменитији акт – помоћ човеку у планини – доживим због непромишљености и у тако баналним околностима.

А са Јурјем смо се увек радо сретали у Бистрици. Остао је наш пријатељ.

Били су то чудесни дани у Јулијским Алпима, са кристалним јутрима пуним мириса влажних четинара и оштрих сенки на стенама и старим снежиштима, дани у каквим се човек осећа млад, јак и смео, без мрачних мисли и сугуран у успех сваког подухвата. После неколико таквих дана у Вратима, нас троје боравили смо у Крници, у празној кући, иако је била средина јула. Пре подне смо одлазили у стене, а предвече смо посматрали смењивање боја на Шкрлатици и Гамзовцу.

Ујутро тога дана, који нећу заборавити, нашли смо се под стеном Шкрбине у Задњем Присојнику, у намери да пређемо Келницову смер. Како смо претходног дана били у Калтенегеровој, која има исти почетак, брзо смо се извукли на улазно ребро, прешли у грапу и оставили на левој страни јучерашњу смер. Наставили смо уз грапу која се даље претварала у камин. Ишао сам први с намером да до краја водим и био сам пун полета као човек коме све полази за руком.

Требало је мало продужити уз грапу, а затим бежати десно над, према опису, „значилен помол“. Нешто због тога што „помол“ није био баш тако упадљив, а нешто и због погрешне претпоставке да се после једног–два растежаја кроз камин може отићи лакше удесно, свесно сам „коригирао“ смер и продужио преко малог трулог висећег снежишта десетак метара даље уз камин и ту смо се на добром осигуравалишту скупили сви троје. Над нама се дизао камин са три узастопна, један изнад другог, заглављена блока. Опљунуо сам шаке и кренуо.

На први заглављени блок, провукао сам се кроз сасвим тесно окно између њега и зидова камина. Како је други у навези, због ранца, морао да се пење са спољне стране, рекао сам му да се развеже, те сам му пребацио уже са спољне стране да би се поново навезао.

До следећег блока ишло је лако, у раскорак. Имао је згодна хваташта и био је одозго раван као сто. Ухватио сам се за руб и на рукама извукао горе.

Онда је почело да бива „чврсто“ и постајало је јасно зашто смер не води туда. С муком сам напредовао уз гладак камин и дошао под трећу, последњу загвозду, после које се наслућивало спасоносно пречење из камина удесно. Заглављени камен био је кугласт, око метра у пречнику и није било могућности да се из незгодног положаја у којем су ми биле заузете обе руке и ноге савлада трбушаста превис загвозде. Осетио сам да ноге почињу да ми подрхтавају и снага понестаје. Још један покушај, али – проклетство! Прсти не хватају ништа на горњем невидљивом делу кугле, а она ме неумољиво избацује. Значи, натраг у стари положај.

Петнаестак метара испод себе видим забринута лица другова. Уже слободно лелуја између нас. Доле, још ниже, виси отворена грапа. Уколико одмах нешто не учиним, биће касно. Већ се јавља мешавина страха и љутње. Проклети камин! Само не смем мислити да ћу одлетети! Хладно!

Ноге су ми утрнуле. Крај лица ми мирује равнодушна стена. Нико овај комад камена није овако изблиза гледао. Али шта је то сада важно! Чујем само властито дисање.

Скупљам снагу за одлучни тренутак. Стварам некакво мизерно трење, прсти захватају мало даље и већ ми се чини да ћу ослањањем на лактове учинити нешто. Боже, велик си, само сада да се извучем, после ћу добро отворити очи! И тада...

Цео блок се помакнуо. Сасвим мало, можда пар центиметара, али довољно да поремети и онако бедну равнотежу. Још грзај ногом и већ ми зидови камина беже увис. Нешто ме баца у ковит... Небо, стена, сипар... Све ми то лети кроз видно поље, као у камери вештог сниматеља... Кад ће већ крај! Најзад, удар ципелама у нешто меко, хладноћа снега по лицу и иза врата, шум покренутог шодера у точилу, и... све се зауствља и смирује.

Тишина. Слан укус крви која ми цури са чела. Изнад мене рупа у танкој снежној кори која покрива грапу на месту где се завршио мој двадесетпетметарски лет. Усправљам се. Изгледа да су све кости целе. Значи, и чуда се дешавају.

Другови ме запрепашћено гледају како се, исцепан и изгребан, али практично неповређен, пењем до њиховог стајалишта мимо којег сам пролетео, а да нису стигли ни да ми бар скрате уже.

Превијају ме и добијам место трећега. Даље све иде као у сну или бунилу, али без узбуђења или несигурности. Исто је тако и у силаску, и пред кућом у Крници, где су ми „жгањем“ дезинфицирали огреботине.

Тек у ноћ, док лежим у поткровљу, мисли почињу да се роје и по стотину пута преживљавам протекли дан.

По сваком рачуну вероватноће, у тренутку када сам изгубио снагу горе у врху камина, требало је да то буде и крај мог последњег успона. Али, зар планина није велики учитељ који зна да нас опомене и да нам толико пута опрости грешке?

И после свега, сјај дуге

Велибор Сџанишић

1961. године

Ни добро позната историја о походу стотина Босија на Триглав, ни повремене новинске вести о погибији каквог злосретног чобанина, нити подаци из извештаја „решевалне“, нису ми некада стварали респект према муњи и грому. Да ли због поуздавања у минималну статистичку вероватноћу „пуног поготка“, да ли због искуства о тешкој предвидивости и објашњивости хирова атмосферског електрицитета, да ли због фатализма који ствара његова неупоредива премоћ над људским снагама, за разлику од других елементарних сила, с којима се у планини како тако може водити нека борба и налазити начин да се спрече, избегну или отрпе – тек грмљавине ми нису тада биле саме по себи вредан разлог да се неки успон одгоди, прекине или измени.

Тако је, на пример, било и једном на Јаловцу. Млако јутро у долини Тамар и маглице с Котовог седла нису обећавали ништа добро, али смо нас двојица стигли да суви прођемо готово кроз читаву Хорнову смер, преживљавајући (а поред извесности пролаза и сразмерне лакоће, ове лепе и популарне смери) све оно што је осећао стари мајстор пењући се пре педесетак година сам, с оном дугачком палицом и кратким ужетом за потезање напртњаче, у привидним клопкама, пре него нађе решења: за скок са система полица над кулоаром, за пречење улево у велику јаругу и за излаз кроз огромно окно на Јаловчева плећа. За тих неколико сати, дуго наговештавана непогода била је ту. Само захваљујући познавању терена од пре, стигли смо без оклевања на врх, кроз непрозиран облак

и све учесталије севање. Ни најежена коса, ни сабласно зујање челичне ужади и металне кутије на врху, нису нас ометали да се мирно упишемо у књигу, средимо опрему и упутимо на Трентарску страну.

И касније, догађаји као што је снежна мећава илуминирана муњама под Венедигером остали су ми у сећању као највеличанственији приказ у планинама. И све тако док нисам добио озбиљну опомену.

Почетком тог лета наша случајно састављена група намеравала је направити вишедневну туру по Проклетијама. Из Пећи нас је испратило лепо време, али је одмах после тога све пошло наопако. Већ на врховима Русолије (2360 m) добро нас је поквасило, тако да смо у становима на Штупеју имали сву ноћ посла око сушења. Другога дана, већ на Штедиму (2272 m) видели смо своје „добро јутро“ с временом. С примерном тврдоглавошћу продужили смо гребеном на Хајлу (2400 m) и улетели под врхом у такво севање и праскање, да смо морали лећи међу камене блокове, и тек између два налета непогоде, истрчати на врх, где су из дубине северне стене облаци сукљали равно увис, као из каквог котла. Дантеовски приказ! Због њега је вредело доћи горе.

Захладило је, као преко снега, те смо се мокри и промрзли спустили прво на коштуганске станове, а затим довукли до познате, руиниране али увек добродошле, куће на Богама.

Кад је освануло треће јутро, пуно облака и удаљеног мумлања, мојим друговима било је већ свега доста. Некако се договорисмо да у току дана прегазимо преко Хаџевића до куће на Чакору (1848 m), не пењући се нити на један врх, па ако се пролепша, да видимо шта ћемо даље. И одиста, после подне појави се дуга, затим се небо очисти и на Чакор паде ноћ ведра и свежа.

Али, ујутро се зрак опет смлачи и из црвених облака на истоку једва изрони некакво слабо, болесно сунце. Пустисмо све ствари у кући у намери да „ухватимо“ Старац (2426 m). Дословно претрчасмо лагани Ђевојачки крш (2046 m) и кроз даљих сат и по с Малог Старца (2410 m) угледасмо одиста застрашујући фронт облака како гута Виситор и потапа лимску долину.

Мимо обичаја, почех да предосећам нешто сасвим лоше. Сместа одустадосмо од главног врха и потекосмо широком падином ка седлу Дио, не бисмо ли се што пре билом вратили до куће на Чакору. Али, нама су требали сати, а облаци су мерили долину Бабинопољске реке минутима. Праменови претходнице већ прелетеше преко гребена необичном брзином. Без опомене, севну и у исти мах пуче, прво испред, па иза нас, као да нас уракли.

„Ово се, богме, не шали.“

„Идемо даље, брзо ће проћи.“

Али, ништа не прође. Облак око нас постаде посве љубичаст, ни пре ни после, таквог нисам видео. Громови учесташе и јека им постаде некако метална. Терен се као мало заравни. Као да је Дио близу. Боже, има ли те...

Прво сам осетио удар по темену – нешто као широком даском, па сам тек онда видео бљесак. Сва седморица смо лежали на земљи. „Ништа, ништа“, чујем себе како вичем, али неким туђим гласом. Било је ниско надземно пражњење. Сви се полако дижу, само један лежи непомично. Но добро је, ево и он се диже, само је био парализован од страха.

Трк се продужује, само сада, као по договору, низ страну, у долину Бјелухе. С осећањем да сваки следећи гром бије све ближе нас, без даха стижемо до шума Бабине горе. Тада нам постаде јасно да се ватрени вал већ одмакао иза Неџината, да смо живи као и пре и да можемо ићи куда нам је драго.

Пола сата после, пред кућом у Бјелухи дим се мирно диже из оцака. Идриз спокојно равномерним ударцима цепа дрва крај улазних врата. Један мокар пас лута око куће. Је ли могуће да је свет исти као и пре и да нико чак и не примећује да се шта посебно догодило?

Тек је једанаест, а као да је од јутрос прошла вечност. Још ћемо комотно стићи до својих ствари на Чакору, па пријатељи у Пећ, а ја у Грбају.

Прошле су године и све је полагано нашло своје право место у архивама сећања и искустава. Поново сада уживам у летњим ватрометима, али више не изазивам судбину по билима и гребенским зупцима када заплешу муње. Волим само, када се лети, обично после подне, кад је највећи део туре готов и врхови остану за леђима, иза тешких облака огласе дивовски тимпани и прве крупне капи падну на исушена лица и изгребане руке.

Убрзо се све стамни, само се уска стазица одмотава наниже, пламени бичеви ошинуше по већ скривеним гребенима, громови се сливају у непрекидну канонаду и у души се јави нешто од оне атавистичке тескобе и страховања немоћног прачовека. Све то, уз трк и суљање, потраје четврт или пола сата и онда облаци постану светлији, а кроз први продор указује се долина и још далеки кров сићушне куће.

Шумори све слабији плусак, искре се водене капље на зеленим иглицама клековине, весело грохоћу невидљиви слапови, многоструко одјекују високи врхови од све удаљеније грмљавине, и ми се више не осећамо као ситне сламке у слепој и према нама равнодушној стихији, заборавамо своје давнашње страхове и бекства, и у безазленој и људима својственој понесености, причињава нам се како то некаква небеска артиљерија испалује салве у почаст победницима висина.

Наш успон на Минин богаз

Љиљана Стојановић-Пилешић

1962. године

Предвече је магла почела да се цепа и да се диже. Само су још врхови били у облацима, те смо после три дана, кроз ретке снежне пахуљице, први пут угледали Дурмитор. И мада је време тек почело да се пролепшава, ми смо се са пуно наде припремали да у само свитање напустимо Жабљак. Још много пута пре спавања излазили смо да се уверимо колико има звезда и да ли се ветар утишао. А онда смо задовољни легли.

Немирно смо спавали. Пред свануће напустили смо топле постеље. После кратког спремања изишли смо у ведру фебруарску ноћ. Над нама се просуло звездано небо. Високо горе сијао је месец и сребрном светлошћу обасјавао дурмиторско пространство.

И поред терета који смо носили, брзо смо одмицали: било нам је хладно, а и желели смо да за видела стигнемо до места где ћемо заноћити.

Почело је да свиће кад смо прилазили језеру. Месец је прелазео последњи део свог ноћног пута. Први зраци сунца су се задржали на врховима и зажарили их. На дневној светлости Дурмитор је оживео. Док је под месечевим зрацима изгледао помало нестваран, сада смо га осећали сваким делићем тела. Гледали смо га дуго широко отворених очију, плашећи се да нам нека појединост не промакне. А онда нам се поглед задржао на врху који се највише у небо уздизао. Био је то Минин богаз. Њему смо сада похитали.

Дурмитор - Минин богаз

Црно језеро је било потпуно залеђено. Преко леда је нападао снежни покривач, па је личило на простран заснежен пропланак. Дрвеће око њега, које се лети огледа у мирној површини језера, савило је гране под тешким теретом снега. Људи под Дурмитором кажу да се језеро сме прећи тек после лисице. Сад је његова површина била без икаквих трагова, те се језеро још увек обилазило. Обишли смо га и ми. Поред воденице на Змијњем потоку скренули смо у брдо према Локвици. Небо је било без облака. Кад смо изашли из шуме сунце нас је обасјало. Кретали смо се опрезно, пазили да не покренемо неку лавину, јер је снег већ отежао и могао лако да се отргне. Скоро десет часова непрекидно смо пешачили док смо стигли до места где смо заноћили. То је Локвица, где се налази ловачка кућица и једна колиба. Стигли смо у рано поподне. Одмах смо почели да рашчишћавамо колибу од снега, споља и изнутра. Прикупили смо и доста дрва за следећих неколико дана, колико смо намеравали

да проведемо у овом „биваку“. Ускоро је ватра горела, али се подигао и обилан дим. Кашљали смо, али смо се ипак угрејали и осушили. Легли смо срећни што се над нама ширило небо препуно звезда које су жмир-кале и обећавале нам лепо време.

Око пола ноћи нас је пробудило хујање ветра. Пред зору је почео да пада и снег. У трен ока разбеснела се фебруарска мећава. Ветар је убацивао снег кроз отвор изнад улаза таквом снагом да смо за кратко време и ми сами били завејани. Напоље нисмо могли. Око нас је све кључало. Ветар се играо облацима. Спуштао их и дизао, а они су просипали крупне пахуљице. Ватру нисмо ложили због дима, те смо цео дан провели у врећама за спавање, са којих смо повремено стресали снег.

Предвече је ветар почео да јењава. Облаци су се полако дизали, а снег је само повремено падао. Изгледало нам је као да ипак нисмо дошли узалуд.

Јутро је освануло облачно и ветровито. Што је дан више освајао, све су се чешће указивали делови плавог неба. Дуго смо се договарали шта да радимо. Најзад смо одлучили да кренемо и да упознамо терен који је пред нама. Што смо се више удаљавали од колиба, време је бивало све лепше. Ветар се потпуно утишао, а небо је постало јасно плаво, без иједног облачка.

На месту где је терен постао стрмији оставили смо скије и кренули пешке. Полако смо напредовали кроз дубоки снег. Местимично смо упадали до појаса. Ближе врху снег је био све мањи и по површини залеђен. Ставили смо дерезе на ноге и помажући се цепином стигли до гребена, где нас је дочекао снажан ветар. Уским гребеном, који се са друге стрме стране руши у Валовити дол, попели смо се на врх. Пред нама је био предео неописиве лепоте. Врхови и долине смењивали су се на све стране: Безимени врх, Боботов кук, Пруташ, Зупци, Бандијерна, Шљеме, Међед. Далеко доле назирао се Жабљак.

Нисмо смели дуго да уживамо у прекрасном видуку, јер је ветар постајао све јачи. Из даљине су се ваљали тешки црни облаци који су обећавали непогоду. Зато смо пожурили натраг, прво пажљиво преко залеђене површине, а затим смо се сјурили кроз дубоки снег. Док смо

се спустили до места где смо оставили скије, за нама је стигао и ветар. Врх Мининог богаза био је у облацима, а убрзо смо и сами били обавијени маглом. Трагови које смо пре неколико сати направили, били су потпуно збрисани. Последње метре до наше колибе прешли смо кроз мећаву која је беснела истом снагом као претходног дана. Невреме је трајало три наредна дана. А ми смо се, како је рекао Иван, попели на Минин богаз у прави час.

Овај првенствени зимски приступ на Минин богаз извели су: Иван Стојановић, Љиљана Стојановић и Рајко Рувидић, фебруара месеца 1961.године.

Зими преко Проклетија

Иван Шојановић

1952. године

У Плав смо стигли рано ујутру аутобусом из Гусиња, са ранцима тешким преко 20 килограма хране за 6 дана и опреме за ноћење. Прва етапа пута била је преко Градине до катуна Белај. Пошто смо у караули добили два добровољца, који су нам били више помоћ него пратња, кренули смо кроз разређене четинаре уз Тресковички поток. Тамно зелена боја шуме мешала се са белином дубоког, негаженог снега. Под снежним покривачем све се заоблило, поравнано, а само местимично је крш провиривао одударујући од околине контрастом боја. Од сиве магле небо је све више освајало плаветнило, а негде пред сам смирај, сунце се сасвим пробиле обећавајући већ издуженим сенкама лепо време. После краћег успона, избили смо на завршни плато којим се долина завршава у виду цирка. Док су катуни усред цирка већ били у сенци, у лево се дизао врх Ујковог Крша, сав обасјан сунцем, доминирајући долином. Први пут смо били овако близу и застали смо да га посматрамо. Са наше стране био је врло стрм и стеновит, али су гребени нудили лакши прилаз. Нехотице смо тражили пут којим бисмо могли изаћи на врх док је у нама сазрела одлука ношена све јачом жељом. Поглед на Ујков Крш од катуна Белај је заиста ретко леп приказ.

Да би се ушло у катун, морало је такорећи да се копа у снегу. Дубоки наноси скоро су га затрпали, правећи од иначе растрешене колибице праву земуницу. Убрзо је ватра горела између наваљеног камења усред бачије, осветљавајући унутрашњост нашег скромног преноћишта.

Војници су мало поседели са нама око ватре; причали су нам о својој служби на граници и непријатно нас подсећали на њену близину – ни километар даљине без икакве заштите. И касније, све време пута, са нелагодношћу смо погледали пут југа, не знајући да ли да се више плашимо људи или животиња у овом пустом крају.

Томица и Влада су нам зажелели срећан пут, последње збогом пред наш петодневни поход, за које време нећемо видети ни живог створа. Вратили су се у долину, оставивши нас да сами наставимо даље. Ушли смо у бачију под утиском самоће и удаљености, желећи да што пре почне сутрашњи дан.

Неколико набацаних греда догоревало је slabим пламеном када сам се пробудио. Хладноћа није дозвољавала да се спава. Устао сам да распирим ватру и узгред погледао напољу: по белој површини, испрекиданој благим сенкама увала и гребена, месец је бацао своју сабласну светлост. Разазнавало се свако дрво и свака јаруга. Чисто звездано небо као да је пламсало под одсјајем снежне површине док је хладан ваздух скоро ледио дах из уста. Хладна ноћ ближила се крају.

Већ у свитање били смо на ногама. Неколико залагаја, брзо паковање и кренули смо у сусрет сунцу. Под тешким ранцима секли смо замрзнуту снежну површину пут Ујковог Крша на самој граници. Сада је био својим стенама у сенци, широк и назубљен. Увек нам се чинио исувише далеко да би зими до њега дошли, а сада тако близу да просто нисмо веровали. Уместо пут Божићевице, окренули смо према Ђаф Белају, жељни да се попнемо на овај неподвижени врх. Испод места, где гребен нагло постаје стрм, на граничној линији, оставили смо скије и ставили дерезе. Албанска страна је била потпуно пуста, као и наша. Сунце је на ведром небу већ високо одксочило и крепило нас. Бирајући лакши пролаз, кренули смо врло стрмо на горе. Највише смо се плашили лавине, јер на овим теренима других опасности нема. Пошто је снег постао врло дубок а нагиб велики, скренули смо обазриво пут стена на јужном рубу, не питајући да ли су албанске или наше. Преко неколико стрмих скокова изашли смо убрзо на врх, лакше него што смо мислили. Попели смо се на Ујков Крш, који смо навикли само да гледамо како својом куполом провирује иза

Богихевице и Спалита. Били смо задовољни и задивљени погледом пут југа и запада где су се пружале централне Проклетије. Маја Језерце је у кристално чистом ваздуху изгледао као на дохват руке. Све се купало у сунцу и белило према плавом хоризонту.

Сишли смо до наших ствари, поново спаковали ранце и наставили пут према Богихевици. Караула сада није била поседнута и, док смо дошли до ње, сунце је завршавало свој пут иза Великог Рида. Требало је набавити дрва за ноћ, заложити ватру, ставити проквашену одећу да се суши, наместити лежаје и спремити вечеру, избацити снег из просторије и наместити врата која је ветар извалио. Још једна зимска ноћ, сада већ далеко од људи, донела нам је сан и одмор. Могло се спавати само до поноћи или нешто касније, када је хладноћа постајала јака, а потом превртање, масирање удова и гледање на сат. Ипак смо се радовали ведрој ноћи која је значила лепо време.

Укочених удова извукао сам се из вреће и прва брига ми је била да погледам у небо. Бледо плаво, било је потпуно без облака, док су врхови још очекивали прво сунце да би убрзо као озарени засијали бледо руменом светлошћу.

Данашњи дан је био тежак; са целим теретом требало се пребацити преко Ђаф Богихес и потом спустити до карауле Ропс, па преко катуна Бокс, поново се попети на седло Плочице и доћи до нашег следећег бивака, катуна Курвала. Први део пута ишли смо доста добро, свежи и одморни, мада је требало за све доста времена. Негде око катуна Бокс, почео сам да се бринем да ли ћемо за видела избити на седло. Под тежином ранаца одмицали смо врло споро, корак по корак, одмарајући се све чешће. Снег је био врло добар, мало расквашен од сунца, али пут нисмо знали. Гледан издалека, терен је изгледао врло тежак, испресецан јаругама, местимично стрм и кршевит, а на појединим падинама видели су се трагови лавина.

Мало по мало, кривудајући у сепрентинама, избили смо на седло и одахнули. Одавде ћемо ранце носити само низбрдо, до Дечана. Престаје тегљење које онемогућава да се ужива и од кога рамена боле при сваком покрету. Сам катун смо једва пронашли од великог снега, а онда је изнова

настало спремање за преноћиште. Већ смо били навикнути на дим који је избијао из наквашених дрва. Због њега смо раније повремено морали и да бежимо из бачије. О свом изгледу нисмо се више уопште ни старали: мора да смо заударали на дим и прљавштину, неопрани и недељама непресвучени, гаравих лица и руку. Одећа нам је била још прљавија. Скоро три пуне недеље смо стално ноћевали по катунима.

Речено нам је било да право од катуна пут Ђеровице иде једна јаруга којом се долази под сам врх. Туда смо пошли. Први пут на овом терену, журили смо да видимо шта је напред, увек нестрпљиви, док не бисмо угледали крајњи циљ. Пошто је јаруга постала стрма, пошли смо њеном страном у шуму. Врло стрм снег је био добро набијен, а дрвеће га је држало да не клизне у лавину пресечен смучином. Потом је шума постала проређена. Кроз грање четинара све се више разазнавала једна стеновита купа пред нама. Да ли је то врх Ђеровице? Прилазили смо сада по другој чистини самом гребену. Замишљали смо како ће бити пријатан спуст отуда на повратку. Сунце је дивно сијало претварајући кристале снега у хиљаде искри. На очима смо имали тамне наочаре, али је светлост и тако била јака. Пошто смо избили на источни, најлакши гребен Ђеровице, скинули смо скије и предахнули. Ниско над Метохијом и све до Шаре, Кобаоника и можда Бугарске простирало се маглено море. Изнад њега, ваздух је био кристално прозрачан а небо потпуно чисто. Радовали смо се лепом времену и уживали у лепоти пространства и тишине.

По гребену се ходало лако. Замрзнут и ветром набијен снег држао се добро, а ми смо се помагали и дерезама. Дошавши до прве коте у гребену, угледали смо изнад себе један врх, а иза њега други. Помирили смо се били да ћемо иза првога морати да идемо још до првог врха, али смо убрзо увидели да при пењању сви други врхови лагано остају испод нас. Дивно осећање да смо најзад на Ђеровици, изнад свих других врхова Проклетија, обузело нас је и дало нову снагу. За непуну три сата попели смо се од катуна до врха, преваливши скоро 1000 метара висинске разлике. Поглед се сада отварао на све четири стране. Сунце, ветар и мраз овде су несметано владали. Испод врха висила је велика снежна стреха, на гребену је сијао залеђени снег, а око великог каменог блока ветар је

ископао три метра дубоку рупу. Све је било у геометријским правилним линијама, кружним, заобљеним или оштрим, шиљатих ивица, наперених у правцу ветра. У даљини су се детаљи лагано мешали да би се ујединили у складне облике врхова и гребена.

Када смо стигли у катун после дивног спуста на скијама, још није било ни пола дванаест. Тада смо се дали у велику акцију сакупљања сувих дрва. Последња ноћ у Проклетијама мора да буде топла.

Рано сутрадан спаковали смо се и пошли. Магла изнад долине још увек је лежала непомично док су се по небу лагано вукли лаки, развучени облаци, први после четири дана. У густој шуми низ Лоћанску и Дечанску Бистрицу изукрштале су се стотине трагова животиња. Осећали смо се помало нелагодно, ненаоружани. Лепа стаза сече ову шуму испод самих стена Маја Курвале и сваки час бисмо застајали да се дивимо пејзажу, бацајући опроштајне погледе пут Ђеровице. Прешавши преко неколико малих лавина, сишли смо прилично нагло на седло између две Бистрице и у серпентинама продужили у долину. Магла нам је убрзо казала да смо изгубили висину, сакривши нам нашег петодневног сапутника, сунце.

Три дана у брдима

Иван Стојановић

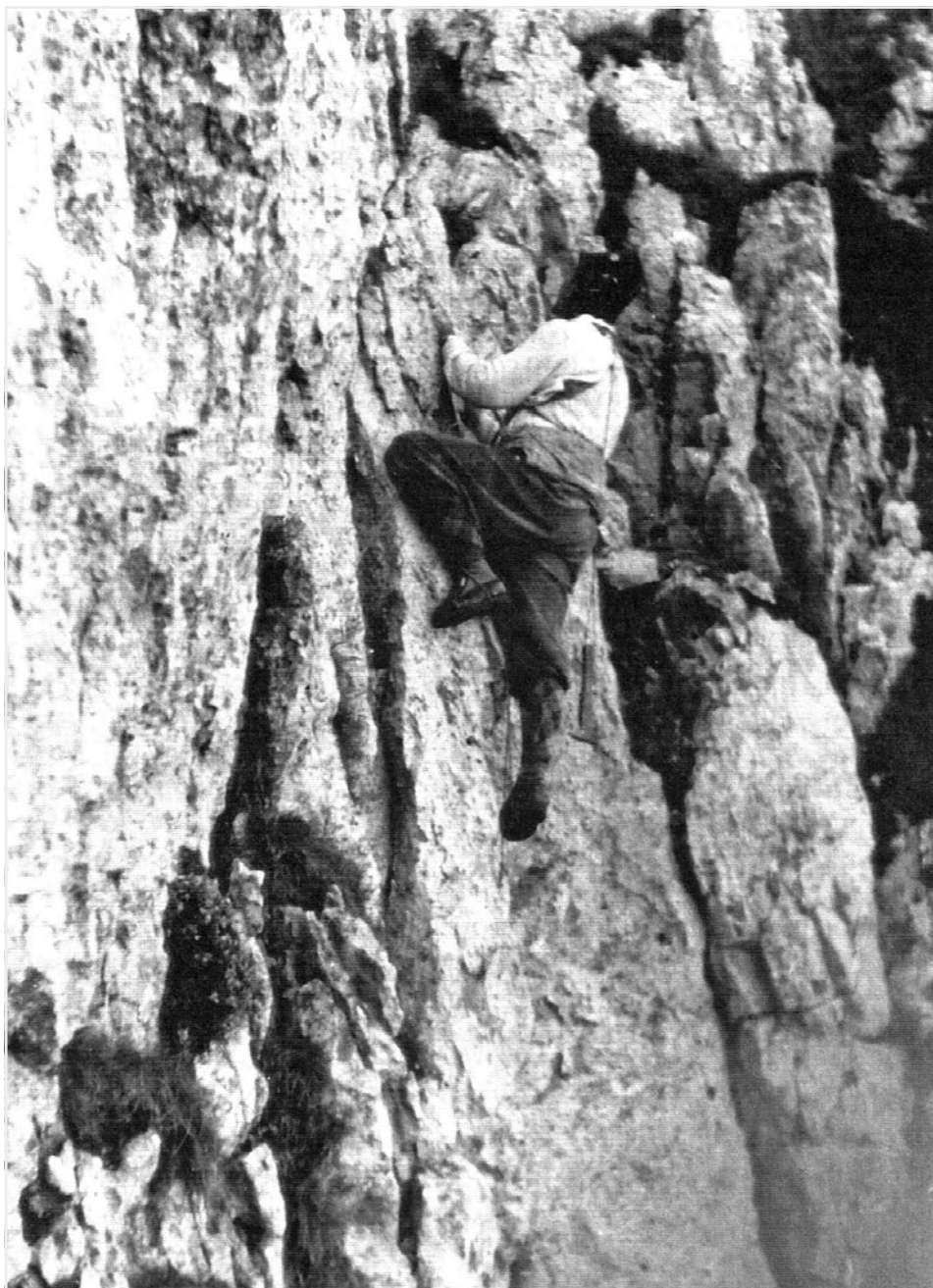
1954. године

Вративши се почетком септембра у Београд са летњег пењања у Јулијским Алпима, прилично разочарани због кишне сезоне, тражили смо могућност да искористимо лепе јесење дане који су наступали. Били смо у кондицији, а неиспуњени планови за летње пењање оставили су нас жедне доживљаја.

Имајући пред собом још увек недовршен незахвалан посао алпинистичке обраде малобројних и кратких српских стена, овог пута одлучили смо да још једном окушамо стену Трема. Сува планина има доиста, осим Копривника и зими Хајле на Проклетијама, најинтересантнију стену у Србији. Окренута према северу, висока до 400 метара, делимично обрасла, стена Трема само у свом централном делу представља изразит алпинистички објекат. Компактна, али богато разведена, издељена је на циркове и оштре и високе разове, типичне за ову стену.

Зато није чудо што је нашу малу групу алиниста у Београду овај масив толико привлачио. 1951. године одржали смо ту зимски алпинистички течај по идеалним временским и снежним условима. 1952. године невреме је спречило две навезе да изврше успон кроз централну стену Трема. 1953. године одржан је летњи течај, но и овога пута Трем је остао недирнут, мамећи нас све више баш због тога.

Све што је било урађено, није било оно што стена Трема може да пружи пењачу. Њен највиши и најизразитији део остао је непрепењан.

Сува планина - Стена Трема (Б. Котлајић)

Најближа и најлогичнија тачка за Трем је Црвена Река, нешто више од једног сата удаљена путничким возом од Ниша, кроз живописну Сићевачку клисуру. Из овог малог села на међународној прузи за Цариград и сада травом обраслом друму, иде се око 16 km до малог планинског села Космовац, на скоро 900 m надморске висине. Ту смо обично остајали приликом посета Сувој планини, нарочито користећи кров школе и сусретљивост учитеља. То сеоце је са три стране затворено стеновитим гребеном Суве планине, а изнад самог села диже се Трем.

И наш пут је водио овом добро утабаном стазом. На пола пута од Црвене Реке до Космовца, у селу Топоници, опростили смо се од групе планинара „Радничког“, који су намеравали да пређу читав гребен Суве планине. Мој партнер и ја кренули смо преко Космовца, где смо се задржали само да се снабдемо водом, право под стену Трема. Смер успона још смо у Београду на фотографијама били одредили, а приступ до стене од раније нам је био познат, те смо, не губећи време, по неуобичајеној врућини у ово доба године, у сумрак били под самом стеном.

Радовала нас је ноћ у шатору, високо изнад ситних и једва видљивих светала у долинама под нама. Лежерно смо подигли шатор, припремили нешто пријатно за вечеру, разместили вреће за спавање, потом спаковали све непотребно и одвојили пењачки материјал за следеће јутро. И најзад смо сели да мало уживамо у тишини и пространству које, мислим, човек нигде тако не осећа као на биваку у висинама. Јаруге и долине су већ биле замрачене, а плавичаста вечерња сумаглица постепено је бивала замењена сивкастотамним тоновима у којима су се назирале само контуре далеких гребена. Тиха и удобна ноћ завладала је пространством, само покатакд ремећена одјеком дозива, којим је нека пастирица, дубоко доле у тамној шуми, терала закаснело стадо у тор.

Рано ујутро провирили смо кроз отвор на шатору: време је било идеално. Без велике журбе спаковали смо ствари и сместили их у једну рупу у стени. Прошли смо удесно испод руба стене, који затвара велики кулоар с десне стране, и пошли према горе по трави, шибљу и местимичном крушљивом стењу док нисмо избили на брид. Овде је стена постала изразитија, чиста и компактна, дижући се горе до превиса, који смо из

долине сами назирали. Држећи се принципа да није важно форсирати неки тежак пролаз, већ проћи логичним и најлакшим путем који намеће стена, пошли смо преко једног скока у жлеб који се десно сужавао у окно. Облици су постали изразитији и пуни интересантних могућности за пролаз по разноврсном терену, сада све стрмијем. Прошли смо кроз окно и са друге стране продужили према горе кроз изразит камин. Почели смо да уживамо на чудан, алинистички начин у стварима које изван овог сивог каменог света не постоје и које се само ту могу доживети. Увек су ми долина и свет који живи у њој изгледали некако другачији, гледани кроз прорез стрмог камина или са уске полице на којој ме је држао клин чврсто забијен у стену. Блејање стада, сељак на њиви или танак дим из неког кућерка у коме безбрижна домаћица припрема обед, све то као да је давало извесну пуноћу доживљавања и контраст свим стварима и утисцима са стене.

Сада се право изнад нас, као неки стуб, дизао брид са превисним завршетком. Клинови, ужад, помоћне замке, опет клин и ишли смо даље, али све то није важно. Оно што доживљавамо и што осећамо, оно чега ћемо се још дуго сећати и што ћемо одавде понети са собом у творнице, канцеларије и радилишта, то је важно. Борбеност, другарство и весеље за живот и уметност уживања у томе. Удесно нам се отворио поглед на широк и дубок цирк који лежи испод самог врха сакривен високим гребенима од сваког погледа. А изнад нас стена, стрма и глатка, сиви свет наших стремљења. И опет клинови и замке, али важно је да идемо даље и да смо урадили оно што смо хтели. А страх нисмо ниједног момента осетили, само нестрпљење.

Када смо најзад, после седам сати пењања стајали на врху, осећали смо задовољство што смо после толико година прошли и кроз ту стену, задовољство што смо један посао успешно обавили, задовољство што ћемо моћи друговима да кажемо „успели смо!“. И напор, и несносна жеђ на врелом сунцу, и огуљени прсти, и дугачак пут догде и још дужи натраг, када је циљ иза, а не више испред нас, све се то исплатило тим тренутком задовољства.

Знамо да нас од наших ствари раздваја само један сат спушта кроз стрми кулоар ако пожуримо. Спуштајући се посматрамо куда смо све прошли пењући се тог јутра. Препознајемо поједине делове стене, а доживљај у нама још једном оживљава. Котрљамо немилице камење низ кулоар у журби да што пре стигнемо до наших чутура, а знамо да још морамо стићи и под седло Гроб, где треба да се нађемо са осталим друштвом.

После краћег одмора крећемо даље и у сумрак налазимо се са осталим друговима. И ове вечери, негде на ливади испод Гроба, поред мале ватре која је надалеко означвала да неко у тихој и пустој ноћи планине живи, беласао се наш мали шатор, а поред њега, добро умотани, спавали смо топли и сити, сви који у њега нисмо могли да станемо. А високо изнад нас уздизала се сенка стене, исклесаних оштрих рубова под месечевим зрацима.

Желели смо да се вратимо пешице до Нишке бање, преко манастира Вете. Планинарски интересантнији пут гребеном Суве планине, који се благо спушта према Нишкој бањи, нисмо узели у обзир, јер је напорнији. Знајући да нам се тиме ближи пут крају, нисмо журили натраг. У манастир смо стигли тек поподне. То је била једна трошна колиба која је некада била штала, а сада су у њој живели калуђери. Земљани под, неколико ниских треножаца и дрвени сто били су сав намештај. У углу је било наређано неколико икона, кандило, постоља за свеће, а на дасци поред тога стајали су неки прљави стари лонци. Игуман, сед сух старац, у дугој црној долами, истовремено и самоуверен и понизан, говорио нам је о подацима које је он у једној свесци сакупио о прошлости манастира. Порекло му је непознато. После ослобођења од Турака био је ископан и обновљен, за време Првог светског рата изгорео је и сада је од њега остало само ово и мала црквица недалеко у брду. Отишли смо оданде полуразочарани скромношћу овог споменика. Игуман нам је показао један путир који је средином прошлог века неки руски пуковник поклатио манастиру. С муком смо очистили рђу и прљавштину с њега и успели да прочитамо натпис на руском. Изглед ових полурушевина више него њихова природа оставили су на мене утисак једне кратке

посете у прошлост, са свим примитивизмом и заосталошћу на које наша генерација ретко мисли.

Одавде натраг у Нишку бању лепом долином реке Студене, кроз села, недељом бучна и весела, до пруге, вишеспратница и електрике, асфалтног пута и уређеног парка, који бањским гостима дочарава природу и дозвољава да уживају у зеленилу. Те ноћи, у пласту сена, сигуран сам да ни један од нас не би мењао своје место ни са једним од оних под перином и на мадрацу, не за стално!

Опис похода београдских алпиниста на Трем (1808 m), највиши врх Суве планине у Источној Србији. Поход је изведен септембра 1954. године, којом приликом је изведен и успон на стену Трема (III, местимично IV и V степен тежине).

На Северном врху Кучког Кома

*Иван Стојановић
1952. године*

Када се сунце изгуби иза заснеженог гребена, а тама почне из долина нагло да осваја пространство, тада се чини као да планина почиње да дише. Прво једна звезда затрепери на још бледом плаветнилу неба, а онда јој се придруже хиљаде других, обасјавајући са небеског свода оштре контуре црногорских висова. Лаки вечерњи поветарац који се пробија између врлети као да шапуће успаванку, а уморни капци се склапају, свест полако тоне у сан, док однекуд почињу пред очи да излазе минули доживљаји. Сад седимо под кровом бачије, поред ватре, која лено лиже снегом исквашене гранчице испуштајући много досадног дима, а још пре неколико часова борили смо се са снегом, ћудљивом планинском стихијом и подмуклом крушљивом стеном.

На успон смо пошли у зору. (Пењали 2. маја 1952. године: Добривоје Гаћеша и Иван Стојановић, АО Београд, време трајања успона: горе 5 сати, доле 4 сата). Претходног дана одредили смо правац успона, али ипак нисмо знали шта нас све горе чека. Овим делом Кучког Кома још није ваљда нико прошао да би нам могао дати неке поуздане податке о њему. Полако смо се приближавали масиву, а ја сам сваки час упирао очи ка гребену, покушавајући да докучим и последњи детаљ успона који нам предстоји. Разговарали смо о безначајним стварима. Покушавали смо на тај начин да угушимо у себи ону нервозу која се скоро увек јави пред

неки нови успон. Касније, када почнемо са пењањем, нестаће нервозе и вратиће се толико пријатно осећање самопоуздања. Под стрми снежник ситигли смо око седам часова и одмах пошли горе. Мој партнер, који је требало да иде први, ставио је на ноге једини пар дереза који смо имали, док сам ја са нестрпљењем чекао и посматрао снежник који се пред нама дизао ка врху попут белог зида. Потом смо кренули уједначеним, лаганим кораком напред, ненавезани, јер је нагиб испочетка био благ. Идући ивицом снежника брзо смо добијали висину, али корак је постајао спорији, тежи, морали смо сада већ пазити да се не оклизнемо. Стрмина је лагано постајала све већа и већа, и то нам је постепено апсорбовало сву нашу пажњу. Престали смо да се осврћемо на околне висове и да запажамо разне лепоте. Сада је време да се гледа пред себе, ниједан покрет, ниједан корак, нити трзај, не сме бити сувишан, непромишљен. То је велики напор, али замор се осећа тек после успона. То је онај здрав замор у коме може чак и да се ужива. Све сувишне мисли смо одбацили, нестало је нервозе и безначајних разговора. Почине још једна од многих драма у планини која ће остати сакривена у нашем сећању као интимна, драга успомена једног великог живота. Ту ћемо искоренити пороке, у себи уништити сву ситну злобу коју смо донели из градског метежа, у висини очистити груди и срце од тежине људског неразумевања, са себе стрести страх који нас понижава. Ту, где се садашњост и временски и просторно граничи са вечношћу, човек се окрепи за нове напоре, ту црпи снагу да се увек изнова хвата у коштац са животом и да му мења ток у своју корист.

Партнер са дерезама је ишао напред помажући се и цепином, а ја сам лагано тапкао по његовим траговима. Тачно изнад нас указало се право окно у стени какво смо навикли да видимо само у Алпима. Проћи кроз њега било је велико искушење, али не знајући шта даље, сматрали смо да је боље држати се раније одређеног правца. Снежиште се већ било опасно накривило. Кратке попречне пукотине, које су се појавиле у снегу, упозориле су нас на опасност. Навезали смо се, са осећањем човека који је свестан да предузима сувишну меру предострожности, само збор рутине, али смо убрзо били јако задовољни што смо то урадили. Снежник се под

великим нагибом зарио између вертикалне стене с десне стране и глатке, делом заснежене стрме плоче с леве. Почели смо са осигуравањем. Ја сам и даље ишао као други. Неко време сам видео партнера како бode цепином и дрезама по замрзнутом снегу, а онда је нестao изa угла стене на коју сам се ја ослањао. Тренуци су тешко пролазили. Иако сам знао да због рушења камења и снега треба избегавати вику, покушао сам да га дозовем. Није се одазивао; само конопац који је лагано и уједначено клизио кроз моје шаке говорио ми је да је негде ту, изнад мене, мили, пуже по белом зиду као паук, не мислећи тога тренутка ни на јуче, ни на сутра. Проћи – постао је имепратив. Упро сам се јаче ногама о упориште да бих га сигурно задржао ако би се оклизнуо. То је све што сам тада могао да учиним, а и довољно је. Из самог размишљања тргао ме је глас:

– Колико још има ужета?

Одговорио сам да има још четири метра.

– Колико?

Чудно је како у стени неки пут не можеш чути човека који тебе одлично чује.

– Још четири.

Поновио сам му, а онда продужио да га обавештавам како је уже даље текло:

– Још четири, три, два, један. Нема више ужета!

– Треба ми још два метра.

Рекао сам му да се намести сигурно, а онда сам се с крајњом пажњом померио, скративши на тај начин растојање између нас двојице за око два метра. Осећао сам се несигурним на новом месту. На срећу, он је за трен ока изашао на добро осигуравалиште и јавио ми да кренем. Сигуран под осигурањем одозго, пошао сам брзо користећи његове ногоступе као степенице у стрмом снегу и зачас се нашао поред партнера, али сав задихан. Онда смо кренули даље, још један растезај ужета, па још један, и најзад смо сагледали крај. Оценили смо да имамо још два „цуга“ до гребена. Тако је и било, али то није био свршетак. Од гребана нас је раздвајало парче глатке суве стене са минијатурним опримцима. Добрица

је скинуо дерезе и пошао у вибраму, више идући својим снажним рукама него ногама, које су жалосно вириле из полу распаднутих гојзерица.

На гребену нас је чекало велико изненађење. Уместо ливада и благих падина, какве смо навикли да виђамо до самих врхова свих наших планина, укључујући и Проклетије, с друге стране гребена зинуо је понор дубок око двеста метара. То је значило да морамо сада озбиљно мислити како ћемо натраг, у долину. Одавде до врха имали смо да идемо још око педесет метара по лакшем терену. Не одвезујући се, упутили смо се напоредо ка њему, хитајући да што пре достигнемо тај жељени циљ.

Изићи на врх обично значи успешан завршетак теже половине туре, али овога пута није било тако. Нашавши се у непредвиђеном положају, морали смо пре свега мислити којим ћемо путем доле. Од опреме имали смо цепине, пар дереза и конопац, а то је лако могло да буде недовољно. На југу, према средњем, а иза њега према главном врху, пружао се гребен који нас је привлачио када смо јутрос пошли на успон. Гајили смо обојица потајну наду да ћемо моћи тим гребеном да се пребацимо на средњи, а потом и на главни врх. Данас кажем, можда смо и могли, али онда није изгледало тако. Гребен је даље постајао врло негостопримљив, а средњи врх, који се сада дизао право пред нама, изгледао је много тежи од нашег, северног врха. Баш тај, средњи врх, привлачио нас је због своје неприступачности и, мада смо га се тешко одрицали, морали смо потражити неки лакши и сигурнији пут за благовремени силазак, јер у долини морамо бити за видела. Окренули смо му леђа и пошли доле према стрмој падини. Дошли смо до једног снежишта које је нестајало негде у дубини, траверзирали га и са његове друге, мало питомије стране, продужили спуштање. Оно што је малопре још била падина, полако је добијало све особине стене. Сада сам пошао напред тражећи пролаз, док је партнер чекао у једној рупи осигуравајући ме на конопцу; тек покаткад бих несмотреним покретом или конопцем одвалио по који комад крушљиве стене који би прохујао поред мене у свом лету у дубину. Напредовали смо донекле овако осигуравајући се наизменично, а онда нисмо могли даље. Од мале заравни десет метара испод нас раздвајала нас је глатка вертикална стена. Спустио сам се по конопцу до

ње, осмотрио да ли ћу моћи натраг, потом да ли ћу моћи напред и онда позвао партнера да ме следи. Пристигао је и он, свукао уже са каменог носа преко кога смо „абсајловали“ и казао „збогом“ повратку на гребен. Опет сам се промувао до неке полице, спустио се око петнаест метара и пажљиво разгледао даљи пут. Одавде смо имали више могућности, али смо се тешко одлучивали којим правцем да пођемо. Нисмо говорили ништа, али нам је обојици било хладно око срца при помисли да се овако можемо лако заглавити на неком месту одакле нећемо моћи сами да се извучемо. На моменте сам силно желео да седнем на неко сигурно место и да не мислим више на силазак. Одморити мозак од сталне опасности и напрегнутости изгледало је важније од било чега. Само великом дисциплином воље човек успе да прође, да се извуче из тешке ситуације, благовремено мислећи на све оне који ће се бринути ако на време не стигнемо у долину. Осећање одговорности утростручило нам је пажњу. Изабрали смо пут који нам се након дугог осматрања учинио најлакши; преко скока од око четири метра спушта се на полицу која косо надоле пада на неких двадесет метара висок вертикални камин. Испод њега терен је био лакши. Ја сам се под осигурањем спустио преко тог скока, а како је мој партнер прошао, то ни сада не знам, нити је он после умео да ми објасни. Само је слегнуо раменима. Тек и он се нашао на полици поред мене, сада већ расположен и за шалу, с обзиром на добре изгледе за брзи свршетак силажења. Извадили смо из џепова суве шљиве које нам до сада нису ни на памет пале, иако нисмо ручали, и задовољно почели да жваћемо. Потом смо обојица, такорећи, паралелно заглавили у камин који ми се учинио тог момента да је најлепши камин који је икада постојао.

А да ли је то све? Где је оно неописано, неизговорено, оно што носимо дубоко у срцима и љубоморно чувамо, оно због чега нам се људи чуде или нам се смеју, а што ми по неки пут узалуд покушавамо да предамо

онима који то нису сами осетили и неће вероватно никада ни осетити!? Неколико растезаја ужета, неколико уговорених знакова и ту смо, на врху, а под ногама остаје све што нам је било тешко.

Сећам се шта ми је једном један друг алпиниста рекао: „Није то стена са којом се ми боримо, коју савлађујемо и побеђујемо. Алпинизам је борба човека са својим слабостима. Ми са својим страхом и незнањем водимо борбу на живот и смрт. Зато је свака наша победа тако драгоцене и зато је ми тако дубоко осећамо. Можда због тога и приступамо планини са толико поштовања. Ми смо у њој сахранили страх и своје слабости, то је за нас постало место весеља. А да је то тако, сведочи сваки наш корак, сваки нов чин, па и овај наш успон.“

Понекад ми је жао свих који не упознаше говор планине. Они не знају шта би изгубили, а то је можда њихова срећа. Понекад бих тако желео да могу свима да нацртам, да опишем, на било који начин да прикажем све што сам у панинама видео, осетио и чуо, и што осећам кад год мислим на њих.

Човек постаје свестан својих речи тек када их каже, свестан својих дела тек када их учини, а свестан себе кроз своја дела. Кроз савлађивање препрека упознали смо своје могућности и стекли разум и веру у себе. Тако је било пре милион година, тако је било и у историји, тако је било и јуче, приликом нашег успона на Комове.

Магла

*Иван Стојановић
1952. године*

Сећам се једне планине. Гледао сам је на сликама, гледао сам је из воза који ме је носио у далеке крајеве, посматрао сам је из зелених долина у тихе летње вечери хватајући погледом њене румене контуре које се блистаху под последњим сунчевим зрацима да би ускоро потонуле у мрак. Гледао сам плес месечевих сенки на њеним оштрим ивицама и пут звезда иза и изнад њеног оштрог врха; дивео сам се несташној игри јутарњих зрака који су шарали по њеном лику у чудним и нежним бојама док је у долини још била ноћ. А зими када дебели снег покрије њене сребрне стене и попуни и заобли њене шиљасте гребене, зими када сунце својим бљеском упали хиљаду пламених стрела на њеним падинама, пришао бих јој бојажљиво, дивећи се њеним облицима и бојама, њеној висини и усамљености, њеном ћутању и достојанству, поштујући њен мир и близину, обожавајући њену вечитост. И песма њене величине упалила је пламен једне жеље – да станем на њене шиљасте врхове и принесем жртву, предавши јој своју слабост, своју жудњу и немир.

Тако сам одлучио да се попнем на врх те планине.

Једног августа преноћио сам у планинској кући, устао у пола четири ујутру, попио шољу чаја и мало се заложиио, распитао се за приступ до врха и пошао. Сиви плашт магле скривао је све. Човек се осећао као затворен у простору, у одаји чији зидови као да се спајаху без углова, а иза тога не постоји ништа. У тишини, кренуо сам сáм

Шар-планина – Врх Љуботен у магли (Б. Котлајић)

према врху, окружен том влажном маглом која као да је гутала одјек мојих корака по мокрој стени. Бити са тобом, а не видети те – осећање незадовољства мешало се са страхом од непознатог. Корачао сам полако тешким стабилним кораком, испочетка по траговима оних који су туда прошли пре мене, а онда је тврди камен заменио све. Трудећи се да не изгубим оријентацију, запажао сам ситнице које треба да ми помогну да се вратим истим путем. Сваки корак откривао ми је део у магли сакривеног горостаса, а иза мене сивим велом покривао метар по метар пређеног пута. Тако сам дошао до гребена. Нисам знао колико је сати; идући сам кроз маглу, слушајући непрекидно одјек својих уједначених корака и немоћан да удалим своје мисли од питања да ли је још далеко, изгубио сам сваку оријетацију у времену. Дошло ми је да нешто кажем, да викнем, да бих чуо људски глас, макар и свој, да знам да сам жив и да је ово стварност, да престанем да осећам

хиљаду утисака, који ми притискиваху груди, и да знам да сам то ја, да идем на врх, да је нажалост магла и да нећу моћи ништа видети, али шта мари, много других доживљаја надокнадиће недоживљено.

Отимајући се оваквим мислима, пошао сам нагоре гребеном. Пузио сам нервозно хватајући ломљиво стење и лагано добијајући висину, постајао свестан понора који се отварао и са моје леве и са десне стране. Хладна ваздушна струја из дубине за моменат усталаса маглу те видех оштар гребен неких педесет метара испред себе, а онда све поново утону у сиви дим. Осећао сам се као бродоломник који плови на дасци гледајући свуда око себе модре таласе који скривају дно непрозрачношћу вечито замрачених дубина. Слутећи понор који нисам могао видети, постао сам несигуран; руке су ми грчевито тражиле опримке који би се покаткад одломиле и уз тресак нестали доле, не дајући да чујем крај пада, а ноге су дрхтаво и напетих мишића дизале тело педаљ по педаљ. Дошавши до мале заравни са нешто ниске мокре траве, нисам смео да се усправим. Пузећи по трави осетио сам жељу да легнем и заборавим, и ужаснуо се од помисли да се можда нећу вратити. Одлука да не будем поражен дала ми је снаге да наставим лагано гребеном који је бивао све стрмији, а местимично и врло оштар. Из магле извирело је нешто као врх, са малим стубом на средини. Грозничаво сам пожurio, саплео се о некакав камен, ударио се и огребао, и дошавши до стубића клонуо. Магла је таман дозвољавала да видим гребен који се даље уздизао. Ово разочарење одузело ми је снагу. Осетио сам да малаксавам и да ме жеља да се нађем међу људима на сигурном месту неодољиво вуче натраг. Чинило ми се да ходам већ данима, као проклет! Тренутак је трајала борба, а онда је инстинкт самоодржања победио – избећи опасност. Одлучио је страх и ја сам са олакшањем кренуо и журно, просто задуван, пошао натраг.

Када сам стигао у планинску кућу, било је тек седам. Значи ишао сам свега око два и по сата, а изгледало је као вечност. Из кујне је допирао звекет прибора за јело и посуђа, а мирис непроветрене тр-

пезарије деловао је умирујуће на моје напете живце. Спустио сам се на клупу у углу и тако седећи остао дуго, размишљајући о планини.

Колико скривених дражи, онолико пута недоживљених лепота, колико пута људи нису били тамо. И отишао сам првом приликом поново тамо и био на врху.

У кањону Мртвице

Бранислав Церовић

1960. године

Кажу да извесне емоције из детињства неизбрисиво остају у подсвести човека и да могу и после дугог времена с несмањеном жестином продрети до свести изазивајући, зависно од врсте утисака, одговарајуће угодно осећање задовољства или осећање тешке непријатности. Каткад оне могу бити повод стремљењу, неразумљивом и неприхватљивом за оне који својевремено нису доживели бујање дечачке маште покренуте неочекиваним доживљајем.

Један период свог детињства провео сам у горњем току Јужне Мораве, у крају у коме је ова река уткала многе нити у живот људи крај ње. Својим благотворним деловањем она изазива приврженост према њој задивљујуће разборитих и тихих људи овог краја који на врелом јужном сунцу безбројним „вадама“ разводе крвоток реке кроз бујне вртове и баште. Из њих се шири омамљујући мирис поврћа и цвећа помешан с опорим и сладуњавим мирисом моравске „тиње“. У летње доба крај Мораве се одвија живот мојих земљака. Из врбових гајева извија се повесмо дима, знак да се крај реке суши избележено рубље, док моји голотрби вршњаци, у предаху кад нису у води, гребу дно поцрнелог „грнета“ у потрази за ретким зрном граха и раскуваним љутим црвеним папричицама. Или, пак, претражују торбе, саткане од грубе вуне и ишаране јарким бојама

чије се тајне справљања чувају још из турског доба. Жене и девојке у дугим ланеним кошуљама, до појаса у води, полагају снопове конопље у ископе и напуштене вирове пуне устајале речне воде.

Крстарио сам обалама реке и стицао сазнање о њеним вировима и облицима подлоканих речних страна на којима сам бројао слојеве златножуте земље, песка, пешчара, сатрулог грања и зелене траве које је Морава засекла налетом своје матице.

Газио сам по бледожутој води, с муком извлачио ноге из дубоког глиба и прескакао преко натрулих стабала утонулих у најфинији песак нанет тихим таложењем на ивици речног тока. Прелазио сам преко наплављеног прућа лијана и лишћа, која је местимично као природна врша прекривала узано речно корито.

Одједанпут речни ток се изменио. Појавила се блистава ширина, сва посута облутцима који су се пресијавали на подневном сунцу. Морава, дотле стешњена нагриженим обалама, раширила се и преливала се преко широког наноса, жуборећи у журби да свој расплинути ток споји у јединствену матицу.

Усамљени врбови жбунови, до половине засути наносима, представљају једину вегетацију пустог краја. Јара у кључевима избија из загрејаних пешчаних ртова. Местимично је спрудове пресекла некаква сила и створила попречне канале реметићи њихове дуге заобљене линије. Ту је уток притоке која само повремено узнемири Мораву. Сада, пак, њено сухо корито делује као разбојиште стихије, а велики заобљени камени блокови у даљем току ове бујице као да стоје спремни да се укључе у ковитлац вода са планине када горњи ток бујице прекрију тамни црни облаци. Поглед на тој страни завршава се на левкастом усеку на камени тој планинској страни као на вратницама подземља.

Идући даље плитким рукавцима Мораве, слика се понавља. Као да су водиле бој, бујице су растргле ток реке мог детињства остављајући за собом бела поља облутака. Њих није успела да освоји спржена трава чије је семе истргнуто са стрмих планинских страна.

Са истока, из дивљине пограничног краја, у плаветнилу летњег дана, извирују бледожуте куполе Стрешера, Варденика и Бесне Кобиле као да

желе да привире и упознају судбину свог стења, одваљеног, издробљеног и неповратно расутог у пустим пољима око Мораве.

То су моравске пустопољине... Чудесне површине, по којима, у машти мојих земљака, воде путеви вилењака. Напуштене површине. Некорисне. Незабравне када се у њих зађе.

Горња слика из мог детињства ми се наметала када сам једног јунског поподнева стигао на стрмо постављено несигурно борово брвно изнад реке Мртвице у Вељем Дубоком. Стајао сам тамо где ова река, по саставу Ријечине и Сутјеске, формира свој ток и улази распеваним жубором у величанствени кањон урезан у сурови кречњачки масив Маганика с једне и, на изглед нешто ближе, пошумљене падине Лукањег Чела с друге стране.

Призор на вратницама кањона вратио ме је деценијама уназад. Истина, ове суре стене као ножем одрезане, ови самотни борови као канцама приљубљени уз испране вертикалне плоче, ова пребела руна облака која прелазе преко кањона скоро дотичући његове ивице, ова бистра планинска речица чија се вода прелива у безброј нијанси преко белих, сивих и црних плоча обраслих маховином најразличитијих боја немају ничег заједничког са широко разведеном долином Мораве обојеном патином спржене траве. Али дно кањона, у његовом почетку, стари ми је познаник, близак, драг. Као да је неко пренео моравску пустопољину и њено изравнато, у кречњаку оштро издубљено корито, испунивши га оријашким наносима кроз које је, између бедема спрудова, рукавцима развео бистру планинску воду. Ни врбово шибље између појединих рукаваца није недостајало, ни треперење јаре, ни сјај облутака, ни напушена корита.

Чим сам то угледао, знао сам да туда морам да прођем газећи по рукавцима и између њих, радујући се раздвајању речног тока и његовом поновном спајању, упијајући у себе мирис испраних облутака и врбовог

корења, доживљавајући визију неукротивих бујица које с планинских страна откидају блокове да би их у свом млину млеле, заоблиле и потом слагале у спрудове, који ће се, ето, ускоро осипати под нашим ногама.

Веље Дубоко, последње ровачко насеље, ако се почетак ове племенске крајине рачуна од вратница Доње Мораче, одсечено је од осталог света стеновитим масивом Маганика с југа и бескрајним билима Капе Морачке и Лоле са севера, преданиште ровачких пастира по њиховом путу за бујне требјешке пашњаке и ливаде.

Китњасто утонуло међу шљивицима и кукурузима.

На домаку Стошца, Међеђег, Кокотовог и Петровог врха.

Под љутим Рогођедима на западу, тешко избораним шкарпама као снег белим и вечито жедним.

На састанку планинских бујица које ту више кућа и башта деле мегдан на спрудиштима још неиситњеног, али у најразличитијим облицима обрађеног наноса.

Са редовном посетом једанпут годишње полимиских и зетских коритара и казанција који узгред врачањем зарађују цигарете, од нас планинара, разуме се. Горштаци су имуни од спектакла испружених увелих руку и неодољивих уверавања старе Ханифе.

Живописни планински етапни логор. Са пуно воде и зеленила. И проје. Велика као точак. Без ње би наша тура запела и, можда, многа наша инспирација.

Топло јунско сунце прешло је зенит када смо напустили наш мали логор и кренули низ реку у кањон. Остављајући с леве стране на брежуљку малену

цркву, залазимо међу спрудове. Ту и тамо пасе по неколико грла стоке. Без чувара. Путеви су јој затворени на све стране, сем узводно, до куће.

Мртвица је овде тиха, са знатним животним простором ван садашњег тока и напуштеним, исушеним рукавцима по којима својим ходом дижемо прашину.

У „полукањону“ смо. Само с наше десне стране уздижу се ветикалне црне, испране црновршке стене, прошаране белим тракама од млазева повремених извора у пукотинама стена. Понегде плочу заменило стеновито ребро, обрасло зеленим руном. До горе, 400 метара више, на ивицама стена, према небеском плаветнилу, стрше борови и букве, патуљасте украс као ножем одсечених ивица кањонске стране.

Ускоро налазимо се у правом кањону. Лијешњанске стене приближиле су се својим јужним сусеткама. Сузиле су мртвичку пустопољину. Осећамо да ће њен тихи ток недалеко одавде бити измењен. Немогуће је да у казану између оваквих литица опстану ове равне површине наноса.

Назиремо да се пред нама дно кањона продубљује пре него речни ток из дотадашњег правца запад-исток оштро скрене према југу.

На крају смо спрудова, на циновској степеници. Постаје нам јасно како је дошло до тога да почетни део кањона буде раван, као за трку спремљен. Природна брана испречила се средином кањона и створила ову огромну акумулацију песка и облутака.

Узаним процепом кроз брану Мртвица је себи обезбедила даљи ток. Али какав ток!? Као да је на спрудовима прикупила снагу, свом силином своје масе директно удара у усправну камену баријеру и то у камени блок који као кула доминира на овој природној брани. Одбивши се од њега лукаво га обилази, милује бели обли камен, који као огромно јаје затвара узину између двеју црних стена, дуби глатки олук на једној његовој страни и победнички скоком улеће у зелени вир. Вијуга кроз лавиринт степенасто изваљених блокова, понегде стешњена као у сифону. Ту свија гнезда, ковитлајући се тањирастим коритом издубљеним у чистој стени, тамо достојанствено, као на бини, широком завесом слива се низ садрену препреку. А кад је тврди непријатељ улови и стегне у свој загрљај и прети да је врати натраг, не губи наду, извиђа, дуби, кључа,

подвлачи се, проналазећи слабе тачке у темељима, невидљива, да би ниже, пред лицем сурих здепастих стражара, рођених у јури и креди, весело захохотала пред новим препрекама, пред нову игру камена и воде.

У окуци смо кањона. Одавде његова дубина нагло расте. Двојако. Стрмим падом речног тока и усецањем вертикала на горњем ободу кањона у највише регионе црновршке висоравни, све до пастирских станова у Разбијеној јели, стравично подигнутих на рубу стене. Управо под овим становима кањон Мртвице достиже највећу дубину 1100 метара. Његово дно представља необичан приказ облика створених воденом стихијом у дане поводња, када нико и не помишља да привири у паклени процеп дуг 7 километара. Кањоном се може проћи само када је водостај тако низак, а љупки поток храни заостале водене базене и нагриза прекрасна мала жала између блокова стена. На степенастим бедемима жала тада је читко описан приказ опадања снаге водене стихије.

Зраци поподневног сунца као велом предвајају кањон. Његова западна страна утонула је у плаветнило као на смирају сунца. Вегетација добија изразито тамне тонове. На источној страни стене Венца блеште купане сунчевим сјајем. А ми, на дну кањона, као мрави, пењемо се на одваљене стене, силазимо с једних на друге ослањајући се рукама или ногама, прескачемо с једне платформе на другу, провлачимо се природним вратницама са црних плоча изрезбарених небројеним олуцима, ступамо на углачане, садром покривене, обле, беле главе, опкорачујемо сужени речни ток на слаповима, залазимо иза водене завесе и испитујемо акустичност циновских лонаца.

Ниједан од нас није ушао у кањон из научних побуда. Али сви смо са задовољством истраживача проучавали сваки нови облик створен деловањем воде на кањонском дну. Кула, Звоно, Печурка, Шедрван, Бела пећина, Црни свод, Мали скок, Иглене уши, Креста, Лобања и други називи остали су нам као успомена на чудесне облике на које смо наишли приликом незаборавног крстарења по кањонском дну.

Ипак, Велики жрвањ издваја се међу свима. Затекли смо га на половини пута кроз кањон. Приликом прилаза деловао је само као огромна стена укљештена међу другим стенама на средини речног тока какве смо

морали већ десецима прелазити. Међутим, када смо се попели на њен равни плато, упao нам је у очи отвор на платоу стене овалног облика циновских размера. Отвор се ширио према унутрашњости стене обликујући казан у стени пречника четири метра. По зидовима казана кружне боре, а на дну неколико облутака, камених глава, утонулих у воду. За трен смо све схватили. У данима кад прелива стену, вода ковитла у овом казану камене главе и њиховим кружним кретањем проширује и продубљује казан. И ствара, сигурно, чудни концерт радом овог камено-воденог жрвња, концерт чије звуке није имао нико прилику да слуша. Јер, кад вода опадне и омогући приступ жрвњу, он је само документ. Хладан, чудесан документ стварања циновских лонаца.

Пуна три часа трајало је наше пробијање дном кањона. Поред и преко низа већих и мањих жрвања, стубова, плоча, узина, казана, вирова, базена, већих, мањих, читавих, начетих, засечених, оштрих, прекривених маховином, глатких као огледало и обичних, сурих камених облика, свакидашњих у недрима Динарида, као што је за моје суграђане свакидашњи углачани асфалт велеграда.

На ливади под Смолницама, на домаку Мртвог Дубоког, сити, после одмора, препуштамо се медитацијама. Један од нас зажелео је да неком моћном дизалицом пренесе Велики жрвањ у какав врт, приступачан свима. Нисмо се сложили. Њему је баш ту место. На дну кањона. Усред кањона. Да дочекује нове бујице, да весело заклопарају његове камене главе. И да задивљује оне који ће иза нас прокрстарити кањоном. Потакнути на то, можда бакином причом о далеком, пустом крају где обитавају... или... можда, импресијом пејсажа из вестерна. Или, пак, искуством других, можда баш нас који смо малочас изишли из кањона.

Маја Језерце

Бранислав Церовић

1937. године

Петнаестог јула 1937. године тројица планинара, чланови Удружења студената-планинара из Београда, извршили су у оквиру планинарске туре по централном (албанском) делу Проклетија успон на највиши врх овог масива Маја Језерце.

Маја Језерце. Језерски врх.

Како овај назив звучи пасторално! Како су у њему сједињени појмови из језика староседелаца илирског порекла и језика словенских дошљака! До скоро у планинарској литератури непознат назив као што је и сам овај чудесни врх био ван домашаја истраживача северноалбанских планина све до тридесетпетих година овог двадесетог века.

Положај и околности везане за живот горштакa ових крајева донекле објашњавају зашто је до скорих дана највиши врх Проклетија остао непознат планинарској јавности.

За разлику од других динарских планина, Проклетије се одликују, нарочито изразито у централном делу, пластиком високогорских ланаца, раздвојених дубоко усеченим речним долинама, без изразитих површи. Правци пружања ових ланаца и долина творе шаролики рељеф који је својом природом отежавао комуницирање између појединих долина. У западном делу долине Цијевна у изворишном делу реке (Прој Цемет) одвојена је огромним кречњачко-доломитским гребеном Каранфилит-Шникут-Радохине-Брадашес од долине Шаљске реке (Љуми Шалс), преко кога води једино козја стаза од Вукли до Ђаф Пејс, уздижући се

Проклетије - Маја Језерце (Б. Церовић)

на висину од скоро 2000 метара. Долина Никајске реке изолована је од осталог света оштрим гребеном Мајет е Шалс на западу и тешко проходним масивом Маја Хекураве на истоку. Северну границу ове долине чине величанствени гребен Мајет е Жаборес са десетак врхова изнад 2400 метара. Долина Валбона, између гребена Мајет е Жаборес на југу и камене громаде Белича на северу, имала је све услове да последња буде доступна планинарима. Управо у чворишту наведених горских ланаца, на простору између прелаза Ђаф Пејс и Ђаф Валбонс, између долина Валбоне и Ропојане, заклоњен од погледа из долине моћним стеновитим предстражама Маја Рогамит, Маја Кокерархаке, Маја Бојес и другим, уздиже се усамљени великан – Маја Језерце, за главу виши од осталих врхова Проклетија, са испресецаним, снегом испуњеним цирковима, километрима дугим усовиштима на јужној страни и дивном долином са шест горских језера на северној страни.

Орографска раздвојеност дубоко се одразила и на односе појединих племена и фисова на подручју Проклетија. Планински ланци постали су граница верских, трговачких, војних и других утицаја, зависно од тога с које стране су они долазили. Отуда није чудо да се у долини Шаље наиђе на црквицу католичких мисионара из Француске, постављену на срачунато изабраној хумки, а да се чим се пређе гребен, у Валбони, угледа џамија и њено горски упрошћено не много љупко минаре. Родовски, верски и лични интереси, заштићавани у свакој прилици оружјем, које се вековима није испуштало из руку, чинили су ове горе неприступачним, не само за појединце, већ и за војне походе. Прве планинарске групе имале су карактер малих експедиција које су лагано, али упорно уклањале вео непознатог са ове толико разноврсне планине.

После двочасовног пробијања узводно од села Драгобиј, кроз узану клисуру Валбоне, стешњену са севера Белића, избразданим вододеринама, а с југа стрмим травњацима и кржљавим шумарцима Маја Пећмарес, нашли смо се пред крајњим, изворишним делом долине Валбоне.

Указала нам се равна горска долина, дно блештаво од силних наноса облутака, који као окамењена река формирају спрудове, израчване у правцу речног тока. Местимично, тамо где се с планинских страна уливају

бујице, на спрудове се надовезују оштро урезани кланци, понеки засути одломима стена, оивичених жутим или белим пешчаним наносима из којих, као оглодане кости, провирују остаци наваљених борових стабала и гране клековине. Понегде до ивице долиноског дна сежу травнате терасе на које се нагло с обеју страна речне долине надовезују стрме падине Маја Језерце и горског ланца Мајет е Жаборес, вододелнице Валбоне и Никајске реке.

Читав пејзаж делује помало познато. Као да смо у Робановом коту, у средњем делу долине Бијеле или у задњој Тренти.

Поглед нам хрли скупини Маја Језерце. Међутим, импозантна, стеновита тамна баријера Маја Рагамит заклања видик према највишем врху скупине. На горњем рубу баријере беласају се снежне плохе највишег цирка у скупини Маја Језерце, захватајући огроман простор између Маја Рагамит, Маја Језерце и Маја Есе. Ту почиње горњи спрат ове тако мало познате горске скупине.

Друга страна долине испунила нас је усхићењем. Изразити алпски врхови, од заобљених главица са снежним куполама и дугим снежним тракама на себи до оштрих стеновитих игала и зубаца раздвојених снегом засутим превојима пружају се у импозантном низу од Маја Груке Хапт на истоку до усамљене стожине Маја Бошит на западу, тамо где почиње слив дивље Валбоне. Међу њима, висином, положајем и обликом доминира Маја е Лугуплисит или Маја Бриасит (2567 m) чија ромбоидна, неосвојена северна страна, висине око 800 метара, својом грациозношћу тако подсећа на северну стену Јаловца. Осећање да смо у срцу дивље Албаније и да смо први Југословени који са овог места из планинарских побуда посматрају овај скривени кутак Европе испуњава нас нескривеним задовољством.

За базу сутрашњег успона на Маја Језерце изабрали смо сеоце Селимај. Ових неколико разбацаних скромних камених кула, смештених на улазу у бочну долину Љугу и Валбоне, једно је од најзабаченијих албанских насеља северно од реке Дрима. Недалеко од куће, избијајући из јаких извора, формира свој стални ток бистра Валбона. До тога места она се

пробија делимично као понорница кроз спрудове које је сама створила у време поводња.

У пратњи двојице албанских граничара упутили смо се следећег јутра рано у долину Љугу и Валбоне поред маленог насеља Кукај у правцу границе према Југославији. Пут пролази најпре кроз ретку борову шуму огромних стабала. Страном испод Маја Сат прелазимо поточић који из правца баријере Маја Рагамит вијуга према тек раскрченим њивама у Кукају. Од пастирских станова Буни Валбонс, испод граничног превоја Таф Валбонс, напуштамо каравански пут и готово хоризонтално положеном козјом стазицом продужавамо у правцу баријере. Нагађајући где је пролаз кроз баријеру, убрзо смо наишли на низ стрмих стеновитих ребара, раздвојених пролокама које се дубоко под нама завршавају усовиштем Љугу и Зајаве. Почиње стрми успон кроз овај једини пролаз у баријери. Успињемо се једва видљивом стазицом кроз прву пролоку, а затим и кроз друге две. Видик је отворен једино према југу, према гребену Мајет е Жаборес. Најзад налазимо се под самом стеном Маја Есе (2423 m). Ту је уједно и почетак највишег платоа Маја Језерце. Имамо утисак као кад после успона преко Прага, угледамо триглавски плато са Зеленим снегом и врх Триглава у позадини. Чак се добија и утисак познате силуете малог и великог Триглава, јер је њој тако сличан овај дивовски, у средини нешто угнут, трапез североисточне стене Маја Језерце, која се уздиже из пространог снежног поља, чије границе сежу све до ивице баријере на истоку и готово до самог врха Маја Рагамит. Одмах нам пада у очи да је лице Маја Језерца избраздано попречним борама, терасама налик на Златорогове полице. Један од њих, на половини стене, задивљује својом ширином и континуитетом кроз читаву стену.

Управо кад смо се приближили снежној граници, изненадио нас је лавез паса и мирис тора ограђеног каменим громадама. Убрзо сазнајемо да је овде, на висини од 2000 метара, смештен најбизарнији пастирски стан не само у Албанији, већ вероватно и у Европи. Кад смо прилазили њему, најпре смо угледали плавичасти дим који се издвајао из саме црне стене Маја Есе, затим смо кроз природни отвор у стени ушли у пећину. Пећина је служила као пастирски стан. Не окапина као стан, каквих се

нађе и на Динаридима, већ права правцата пећина у којој је кроз улаз једва продирало светло дана. Задимљена, са полицама од грубих дасака на влажним зидовима и грудима масла поређаним на полицама. Није недостајала ни колевка крај ватре на другом крају пећине. Пећински ходник наставља се даље. Кажу да му крај није далеко. Губимо вољу да будемо ма чиме послужени. Док немо посматрамо приказ у пећини, повремено по влажним пећинским зидовима блесне одсјај огњишта и зачује се плач детета у колевци, детета рођеног у мочварном селу, на обали Отрантских врата, чији становници закупују пашу у овом суровом крају. Граничари веле да се планинка много чуди нашој појави. Не знамо само да ли нашој планинској одећи или нашем нескривеном запрепашћењу што смо сведоци једног приказа из предисторије.

Наши сапутници граничари имају муке прелазећи преко снежног поља у лаким гуменим опанцима. Завиде нам што без падова прелазимо и стрмије делове, захваљујући металном окуву на гојзерицама. Ускоро смо на превоју Ђаф Гратс (2335 m) са северне стране. Готово читав превој завејан је снегом. Према западу од самог превоја пружа се амфитеатрално ка језерској долини пространи дубоки цирк, сав у стрмим сипарима опточеним дугим снежницама спојеним на дну цирка и у том делу присутних снежним и каменим одломима. С јужне стране овог цирка пада у очи веома разведена стена коте 2508 m, део централног гребена Маја Језерце, висока преко 400 метара. Једним својим делом ова стена допире до узаног седла према трозубој скупни Маја Колатс (2490 m).

Поглед са Ђаф Гратс најпре обухвата занимљиве стене. Маја Колатс висока просечно 2500 метара, од којих најближа на горњем делу као циновско гнездо има плато под самим врхом стене испуњен снегом. Иза њих, у луку којим овај гребен скреће на север, као зелена оаза, на висини од 2100 метара, усекао се превој Ђаф Вогел, од кога се настављају литице Маја Бојес (2461 m) и Маја Ђокиштес (2396 m), избраздане вертикалним ребрима све до огромних сипара који допиру до језера, скривених на дно долине великог и малог језера и до четири горска ока. У другом плану према западу поглед обухвата широко плеће Маја Шникут (2554 m) и низ оштрих стеновитих врхова Хотске планине, од

Маја Гагојвет до назубљеног гребена Маја Каранфилит. Између врхова у даљини назиремо тамне обресе црногорских површи и брда с којих смо годинама посматрали кршевите албанске врхове и кланце обавијене мистеријом непознатог.

Док са превоја утврђујемо правац успона на врх Маја Језерце, из правца запада гомилају се облаци да би постепено, парајући најпре Маја Шникут, додирнули стену Маја Језерце, задржавши се претећи на њеној горњој трећини. Наши пратиоци одлучују да нас сачекају на превоју. Са својом опремом не би ни стигли много даље од превоја, јер до стене треба прећи два већа снежника, од којих је горњи веома експониран, у доњем делу пресечен литицом на рубу цирка према језерској долини.

Стена постаје мрачна и претећа. Мирис снега и влаге постаје све оштрији. Ударци цебина у залеђену снежну кору једини су звук на овој висини. Прелазимо најпре положени снежник, а с њега преко стеновите степенице ступамо на горњи снежник. Он се завршава кулоаром на око стотину метара под врхом. На левој страни додирује централни део стене, док на десној допире до карактеристичних вишекатних тераса – пасова. Излазимо на прву терасу пошто смо претходно морали сићи с руба снежника, одвојеног интензивним зрачењем од стене, у ледени процеп између снежника и стене. По разведеној стени успињемо се с прве терасе на другу, а затим хоризонтално, местимично преко кратких експонираних глатких плоча, према врху кулоара. Белина снега спојила се с магленом капом која тога дана није напуштала врх. Од горње ивице кулоара гребен највишег врха је положенији, са каменим громадама између којих се преко снежних наноса стиже на пространо теме врха. Магла не дозвољава никакав видик. Само у жлебовима на рубу тамне стене назире се снежне стрехе највишег врха Проклетија. За нас је остао скривен видик са овог врха на врхунце централног дела Проклетија, на дубоко усечене долине Валбоне и Шаљске реке, на назупчени гребен Мајет е Жаборес, на усамљене дивове Маја Хекураве и Маја Радохинес. Напуштамо сурово теме Маја Језерце, решени да успонима на остале врхове албанског дела Проклетија допринесемо планинарском упознавању овог најмање познатог масива на Балкану.

Планина је мој немир и мир

Вера Живић

Не умем да пишем о планини. Умем да је осећам и доживим. Од мене нећете чути о стазама којима треба ићи, о искуствима које треба користити. Ја сам у планини само део ње, део сваке травке, сваког цвета, сваког јутра и вечери.

У планини сам само срећна, у исто време изгубљена и мала међу врховима, и велика и јака као та природа која живи гордо, снажно и вечно.

У планини сам део својих пријатеља са којима делим ћутање или речи које се не заборављају.

У планини сам покренута и усталасана као буђење највеће жеље, наде и љубави.

Планина је мој немир и мој мир – музика коју осећам свим чулима, поистовећена са ритмом жубора потока, са таласањем травки горе међу стенама, са ветром који ме носи са планинског гребена, са зујањем инсеката и далеким повицима горштака.

Слушали смо кишу отежалу од снега како удара по нашем случајном скровишту, гледали смо како нам се сливају бистре капи по коси, лицу и одећи. Врх је био на стотину метара пред нама обавијен густим маглама и није се давао чак ни нашим погледима.

Наша мала група делила је само један лимун који нам је повратио делић снаге. Били смо једна мисао, једна жеља, један доживљај – били смо заједно, збијени под том случајном надстрешницом. Хтела бих

Шар-планина – Зимски мотив

да не заборавим никад ту кришку лимуна и те пријатеље и све друге пријатеље које сам сретала на тим магичним путевима планинарским. Ниједна илузија о пријатељству и заједници није већа од тих заједничких тренутака.

Хтела бих да се не заборавимо никада такви, једноставни, блиски. То је снага коју налазим да бих могла да се пробијам кроз град, улице, међу аутомобиле. То је разлог због кога одем опет у планину кад изгубим ослонац. Пријатељство није илузија, другарство није успомена из нашег детињства. Хтела бих да нико не раздваја човека и планину и не заборави све руке које су ми биле пружене да направим још један последњи напор за успех, да нико не заборави како је био срећан рекавши тихо своје другу пред величанственим призором: „Како је величанствено!“

Не знам колико бих дуго остала на тој раскрсници између повратка и покушаја, да ме глас и подршка друга нису повели још више, над по-

нором, пут сајле и конопца који нас је спајао. А онда тај осмех који ме је дочекао, лепши од травнатог гребена којим смо могли да наставимо наш пут. Мој мали страх и умор били су побеђени, моја радост бескрајна.

Сећам се тог дугог разбијеног гребена и сипара низ које смо трчали, горских језера у којима смо се огледали, дивокозе коју смо изненада угледали, нашег смеха, наших радосних усклика, нашег ћутања.

Онда нови врх, па још један, па пожутеле, прокисле свешчице у лименим кутијама, са датумима. Знамо да нас има још који исто тако умемо да се рађамо, да се боримо, да понесемо наш ранац, да ћутимо пред распаљеним хоризонтом на крају дана. Нисмо сами – победили смо људску отуђеност која нас уништава, проналазимо се у горским врлетима и држимо за руке пред понором, пред стихијом, пред лепотом.

Увече седимо у дому, малом дрвеном, на планинском седлу, заштићени од свежине летње алпске ноћи. Путници са разних далеких страна, сви смо били једна породица у једном дому.

После смо трчали кроз шуму, низ ливаде, умивали се на извору, мирисали цикламе, букет какав није виђен ни у најлепшој вази, у најлепшем граду, у најлепшој улици, у најлепшој кући.

Хтела бих да не заборави нико сваку малу, обичну реч коју смо изменили са усамљеним чобанином, дугачких белих бркова и бистрих плавих очију, на високим пашњацима. Ниједан сусрет са људима, ни једну чашу млека попијену у бачији, ниједног друга који ми је понео ранац када је био на измаку снаге.

Планина су људи које тамо налазимо, који се проналазимо, лепоту душе коју откривамо искрену, трепетаву као травка на ветру, топлу као рука пријатеља, као ватра око које ћемо се сакупити до касно у ноћ.

Планина је наша љубав, а пријатељство наша снага и богатство.

Планинарско друштво „Раднички“ Београд са приређивачима ове књиге овим путем се најсрдачније и планинарски захваљује свима за финансијску помоћ и претплату за штампање исте, а нарочито:

Кошаркашки клуб „Раднички–Југопетрол“ Београд

ПСД „Железничар“ Београд

Планинарски савез Србије

„Кодар“ ДОО Предузеће за производњу и промет Чачак

ПСД „Победа“ Београд

ПСД „Копаоник“ Београд

ПД „ПТТ“ Београд

Алпинистички одсек Београда

Горска служба спасавања Београда

Читаоцима на дан почетка штампања ове књиге

Док је трајала припрема за штампу ове књиге (одабирање и приређивање текстова, куцање на компјутеру, лекторисање, рецензија, избор фотографија, избор штампе, финансијска конструкција, скенирање и остало), **Звонимир Блажина**, иако тешко болестан, залагао се и учествовао, колико је могао, да се ова књига штампа и био о свему обавештаван од осталих.

Дана 10.4.2001. године је преминуо не знајући да је тога дана почело штампање књиге. Није сачекао да му се та вест саопшти поподне, тако да није ни сачекао да види како изгледа први примерак ове књиге.

Драги Звоне, док ти путујеш другим путевима – небеским висинама – књига се штампа.

Хвала свима који су се трудили и допринели да ова књига угледа светлост дана.

Приређивачи књиге

ПЛАНИНСКИ КЛУБ
Раднички